

ČASOPIS ARCHIVNÍ ŠKOLY

VYDÁVAJÍ

GUSTAV FRIEDRICH, VÁCLAV HRUBÝ,
VLADIMÍR KLECANDA.

ROČNÍK I.

1923.

V PRAZE
NÁKLADEM STÁTNÍ ARCHIVNÍ ŠKOLY,
PRAHA, BREDOVSKÁ UL. 6.

VYDÁNO V PROSINCI 1923
s podporou ministerstva školství a národní osvěty.

ČASOPIS ARCHIVNÍ ŠKOLY
ROČNÍK I.
1923.

TISKEM „POLITIKY“ V PRAZE.

OBSAH:

	Strana
<i>Věnování</i>	V
ČLÁNKY:	
	1—172
<i>Rudolf Koss</i> : Listiny z archivu markrabat Moravských ve vídeňském státním archivu	1
<i>Karel Kazbunda</i> : Organisační a archiv nejvyššího policejního úřadu a ministerstva policie (1852—1867)	13
<i>Jan Opočenský</i> : Archivní úmluva republiky Československé s republikou Rakouskou	51
<i>Václav Hrubý</i> : Jindřich Vlach z Isernie a počátky městských knih pražských i desk zemských	142
<i>Václav Letošník</i> : Archivní reforma v Rusku	167
<i>Josef Vajs</i> : Nově nalezený zlomek t. zv. České bible hlaholské	171
ZPRÁVY:	
	173—192
Z archivní školy	173
Z československého státního historického ústavu vydavatelského (<i>V. Hrubý</i>)	175
Z archivu hlav. města Prahy (<i>V. Vojttšek</i>)	180
Československý železniční archiv (<i>Vl. Klecanda</i>)	181
Z moravského zemského archivu (<i>Fr. Hrubý</i>)	183
O archivech a registraturách na zabraném velkém majetku pozemkovém (<i>J. Morávek</i>)	184
Z vatikánských archivů (<i>B. Jenšovský</i>)	186
Italský historický ústav pro archeologii a dějiny umění (<i>B. Jenšovský</i>)	188

	Strana
Istituto „Ferrini“ dei palinsesti (<i>B. Jenšovský</i>)	189
O vrácení italských archiválií z rakouských archivů (<i>B. Jenšovský</i>) .	189

KRONIKA:

193—200

Antonín Schulz (Nekrolog)	193
Osobní zprávy z archivů československých	193
Společnost archivní školy	196

<i>Ukazatel</i>	201—208
---------------------------	---------

AUGUSTU SEDLÁČKOVI

Listiny z archivu markrabat Moravských ve vídeňském státním archivu.

Podle pražské úmluvy,¹⁾ kterou učinila naše vláda se zástupci rakouské republiky dne 18. května 1920, má bývalý domácí, dvorní a státní archiv ve Vídni vydati ze svých bohatých sbírek listin řadu fondů, které jsou podrobně vyjmenovány v I. příloze jmenované úmluvy.²⁾ Především se mají vydati všechny listiny, které vyzvedl podle rozkazu císařovny Marie Terezie tajný domácí archivář *Antonín Taulov z Rosenthalu* z pražských archivů a registratur v l. 1749—50 a převezl do nově zřízeného tajného domácího archivu ve Vídni.³⁾ Jsou to listiny českého archivu korunního,⁴⁾ který byl uložen v kapli svatováclavské, pak listiny, které byly kdysi v král. české místodržitelské registratuře a v registratuře české komory.⁵⁾ Stejně mají být vydány ony listiny, které byly později poslány *Rosenthalovi* do Vídně, tak archiv pánů z Lipé nebo správněji řečeno sbírka listin pražského kanovníka *Pešiny*,⁶⁾ rovněž ony listiny, které byly v r. 1773 nalezeny u zemských desk v Praze.⁷⁾ Konečně jde také o listiny zrušených jezuitských klášterů české provincie a o listiny klášterů zrušených Josefem II.⁸⁾

Extradice listin z českých archivů, k níž došlo při zřízení vídeňského státního archivu, i pozdější, které se staly po jeho zřízení, je možno sledovat podle psaných zpráv a jednotlivé listiny lze přesně určit podle zachovaných konsignací přejímacích.

Jinak je tomu u těch českých listin, které byly již před založením státního archivu v starých archivech rakouských, tak na př. v císařské klenotnici ve Vídni. Také těm listinám jest nám věnovati zvláštní pozornost. Neboť pražská úmluva nevztahuje

¹⁾ Otištěna ve Věstníku ministerstva vnitra republiky Československé, roč. III. při článku *Hermana Otavského* „K otázce provedení rozluky spisové a archivní na základě ustanovení mírové smlouvy St. Germainské, pokud se týče podle úmluvy uzavřené s republikou rakouskou dne 18. května 1920“, str. 105 a násl. a při článku *J. Opočenského* zde. Viz dále.

²⁾ Na uved. místě str. 115 a zde dále.

³⁾ Viz *Winter*, Die Gründung des kais. und kgl. Haus-Hof- und Staatsarchivs 1749—1762, v Archiv f. oesterr. Gesch. sv. 92 (1903), str. 31. a násl.

⁴⁾ Pražské úmluvy, příl. I., odst. 1., bod 1a) a 1b).

⁵⁾ Tamže, bod 6.

⁶⁾ Tamže, bod 2.

⁷⁾ Tamže, bod 3.

⁸⁾ Tamže, bod 4.

se jenom na vydání oněch listin, které byly při zřízení státního archivu ve Vídni nebo po něm převezeny z nynějšího území republiky Československé na territorium rakouské, nýbrž výslovně žádá v 9. bodě odst. 1. I. přílohy vydání všech listin, které — mimo dříve uvedené sbírky listin — pocházejí z činnosti česko-moravsko-slezských úřadů, fysických a právnických osob. Podle tohoto ustanovení mají být vydány i ony listiny českého původu,¹⁾ které byly zavlčeny do jednotlivých rakouských archivů již před zřízením státního archivu, v němž jsou dnes uloženy. Aby však pražská úmluva mohla být provedena i v tomto bodu, musíme přihlédnouti především k archivní provenienci oněch listin, které se týkají Čech a Moravy a do státního archivu přišly z vídeňské klenotnice.

Krátce před vypuknutím světové války byly ve sbírkách státního archivu provedeny rozsáhlé práce pořadatelské a inventarisační podle principu provenienčního. Při tom byla zjištěna řada fondů smíšeného původu, utvořených v čase, kdy pro archivní uložení rozhodoval princip teritoriální a věcný. Roztřídění těchto fondů podle původu je prací těžkou a zdoluhavou, někdy i zcela marnou. A právě tyto fondy jsou postiženy akcí rozlukovou, při níž byl pražskou úmluvou uznán za základ přísný princip provenienční.

K fondům smíšené proveniencie patří serie českých listin státního archivu a sbírka listin „Čechy, Morava, Slezsko“. Oddělení českých listin bylo zřízeno už *Rosenthalem* a do něj zařazeny chronologicky — bez ohledu na jejich původ — listiny týkající se Čech, Moravy a Slezska. V „českém archivním repertoriu 1157—1781“,²⁾ které bylo pořízeno v první třetině XIX. stol. a jehož se užívalo v státním archivu až do nedávna, jsou seznamenány listiny nejrůznější proveniencie archivní. Jsou zde uloženy listiny z českého korunního archivu a v nich listiny sbírky Pešinovy s listinami pocházejícími ze staré pražské místodržitelenské registratury a z registratury české komory, v tom zase listiny přišlé do státního archivu z úřadu desk zemských v Praze. A mezi těmito jsou četné listiny z bývalého archivu knížat lehnických a břežských spolu s listinami z městského archivu cheb-

¹⁾ Pojem původu, proveniencie nesmí zde být chápán ve smyslu vlastního vzniku listiny, nýbrž ve smyslu archivního původu, archivní proveniencie, t. j. ve smyslu původní náležitosti k určitému archivu resp. k registratuře, tak jak je myšlena archivním principem provenienčním.

²⁾ XII A Regesten 1157—1781 (Archivsbehelf 389). Starší repertoria českých listin ve státním archivu jsou Archivsbehelf 387 a 388 (ve čtyřech svazcích) a listkové katalogy Archivsbehelf 512 a 513.

ského, z archivu české dvorské kanceláře, z archivů zrušených klášterů jezuitských, z vídeňské i z inšprucké klenotnice a listiny ještě jiné proveniencie, které byly časem získány z rozličných stran. Ve zvláštním repertoriu¹⁾ jsou podle původu zaznamenány listiny česko-moravsko-slezských klášterů Josefem II. zrušených. Jednotné proveniencie je oněch 181 listin zaznamenaných v repertoriu XII B,²⁾ které byly státnímu archivu odevzdány v roce 1851 archivem dvorské komory. České, moravské a slezské listiny najdeme však i ve všeobecné sbírce listin státního archivu,³⁾ čítající přes 50.000 listin z klenotnice ve Vídni, v Inšpruku, ve Štýrském Hradci, z arcibiskupského i kapitulního archivu v Solnohradě, z archivů říšských, z archivu hrabat gorických, z Wallsee, z Wolfsbergu, z archivů zrušených klášterů rakouských a z jiných archivů.

Zde nám jde především o skupinu moravských listin, které se dostaly z vídeňské klenotnice do oddělení českých listin v státním archivu a které jsou sepsány v zmíněném archivním repertoiru XII A.

Jako český korunní archiv vznikl při kanceláři českých panovníků z rodu Lucemburků, tak vzešel i v Rakousích v XIV. stol. podobný listinný archiv z činnosti vévodské kanceláře Habsburků. Několikrátým dělením zemí mezi rakouskými panovníky pozdního středověku byl však starý státní archiv habsburský roztržen a silně roztržštěn, takže jeho rozptýlené fondy byly uloženy ve Vídni, ve Vídeňském Novém Městě, v Inšpruku a Štýrském Hradci i ve venkovských zemích rakouských.⁴⁾

Při založení domácího, dvorního a státního archivu ve Vídni v r. 1749 byly mu přiděleny části bývalého vévodského archivu, dotud uložené v císařské klenotnici (Sagrär) ve vídeňském hradě a jsou tak spolu s listinami, které *Rosenthal* přivezl do Vídne ze štýrskohradecké a inšprucké klenotnice,⁵⁾ vlastně jádrem bohaté sbírky listin státního archivu.

¹⁾ XIII (Archivsbehelf 394): „Repertorium über die in dem k. k. geheimen Hof- und Hausarchive aufbewahrten Urkunden von den aufgehobenen böhmischen, mährischen und schlesischen Klöstern“. Jeden svazek. — Mimo to je ještě starší repertorium těchto listin (Archivsbehelf 393).

²⁾ Regesten und Indices 1527—1615. Tit. Urkunden in böhm. Sprache mit Nummern und Littera B bezeichnet, gesammelt, zusammengetragen und mit Index versehen von *Franz Weibel*, k. k. Hofkammerarchivsad-junkten 1835. (Archivsbehelf 391.)

³⁾ Repertorium I., Regesten 839—1912, svazek 1.—13. (Oesterr. Hauptrepertorium. Archivsbeihilfe 375/1—13).

⁴⁾ *Stowasser*, Das Archiv der Herzoge von Oesterreich. (Mitteilungen des Archivrates, III., 1919, str. 15 a násled.)

⁵⁾ *Winter*, I. c.

Tyto fondy starého archivu vévod rakouských byly srovnány v l. 1527—47¹⁾ tajemníkem a registrátorem inšprucké vlády *Vilémem Putschem*, otcem historiografa u dvora tyrolského Ferdinanda. Jím byla také založena obě velká repertoria vídeňského a inšpruckého archivu.

Velké, pětisvazkové *Putschovo* repertorium vídeňského archivu je zachováno ve státním archivu ve dvou exemplářích: v konceptu a v čístopise.²⁾ Z četných skupin, v které bylo repertorium rozděleno, je skupina Čechy („König von Beheim“) zaznamenána na fol. 183—252,³⁾ a její listiny byly za dob *Putschových* uloženy v archivu klenotnice ve skříni J, v příhradě 65. a 66. Skupina moravská je také v III. svazku zmíněného inventáře na fol. 498—524, listiny její pak ležely tehda ve skříni K v příhradě 77. Aby usnadnil hledání listin podle repertoria, napsal *Putsch* na rub originálů rok a skupinu, do níž listina patřila. Tyto poznámky na rubu, psané rukou *Putschovou*, jsou velmi důležité, protože jsou nám důkazem, že tyto listiny byly ve vídeňské klenotnici kolem r. 1530.⁴⁾

Z moravských listin, které kolem r. 1530 byly uloženy ve vídeňské klenotnici a dnes jsou ve státním archivu, patří nepochybně celá řada listin, které jsou téměř všechny zapsány v rakouském hlavním repertoriu státního archivu a uloženy ve všeobecné sbírce listin, svou proveniencí do starého archivu rakouských vévod, protože pocházejí skutečně z úřední činnosti rakouské kanceláře vévodské.

Především jsou to spolkové, mírové a státní smlouvy markrabat moravských Karla, Jana Jindřicha a Jošta s vévody rakouskými. Příjemci těchto listin z vídeňské klenotnice jsou bez výjimky rakouští vévodové, takže tyto listiny všechny došly do vévodské kanceláře.⁵⁾ Příslušné listiny vzájemné určené morav-

¹⁾ *Stowasser*, l. c. str. 31.

²⁾ *Stowasser*, l. c. str. 43. Čístopis je nyní Archivsbefehl 333.

³⁾ Těchto 183 českých listin vídeňské klenotnice je pojmato též do zvláštního seznamu o 82 stranách, který byl sepsán po rozdělení zemí rakouských r. 1565: „Summaria etlicher brieflichen Urkunden das Königreich Beheim betreffend, welche sich anno 1565 den 22. Februarii zu Wien in der röm. kais. Mt. unterösterreichischem Archiv befunden haben“. (Archivsbefehl 339.)

⁴⁾ *Stowasser*, l. c., str. 457, kde otiskuje též faksimile jeho indorsátů.

⁵⁾ Jsou to listiny markraběte Karla ze dne 23. února 1335 (v starém *Putschově* repertoriu, III. (Mähren) str. 500; Repertorium XIIA, čís. 164; Regesta IV., str. 52, čís. 133), ze dne 16. prosince 1341 (*Putsch* III., 501; Reg. IV., str. 425, čís. 1043; *Stieber*, České státní smlouvy str. 253, čís. 119) a ze dne 14. července 1344 (*Putsch* III., 501; Rep. I. Fam.-Archiv; Reg. IV., str. 576, čís. 1419). — Listiny markraběte Jana Jindřicha ze dne 23. února 1364 (*Putsch* III., str. 505; Rep. I.; Codex diplomaticus Moraviae, IX., str. 266, čís. 349) a ze dne 24. dubna 1366 (*Putsch* III., str. 506; Rep. I.; CDM IX., str. 337, čís. 426). — Listiny markraběte Jošta ze

ským markrabatům jsou podle proveniencí v moravském zemském archivu v Brně, kde je dnes starý archiv markrabat moravských i archiv moravských stavů.

Jiné proveniencí je řada moravských listin, které byly rovněž kolem r. 1530 ve vídeňské klenotnici a které sepsal *Vilém Putsch* ve svém velkém inventáři. Tyto listiny byly však již *Rosenthalem* vyloučeny z ostatních listin klenotnice a v státním archivu z oddělení rakouských listin přeneseny do českého oddělení a jsou proto v repertoriích českých listin, tak zejména v nahoře zmíněném repertoriu XII A (Archivsbefehl 389).

K fondům bývalé rakouské klenotnice patří nesporně také listina Karla IV. z 26. prosince 1350¹⁾ — zaznamenaná v českém repertoriu XII A čís. 331 — kterou král Karel slavnostně pod zlatou bullou dal v léno Moravu svému bratru Janovi. Tento lenní list je zapsán v třetím svazku starého repertoria klenotnice z r. 1537 na str. 502 a má na rubu ony charakteristické přípisky archiváře *Putsche*.²⁾ Přes to však není pochybnosti, že svou proveniencí nepatří do archivu rakouských vévod, nýbrž že se tam dostal teprve později. Tento lenní list pochází nesporně z činnosti kanceláře moravského markraběte Jana Jindřicha. Tak jako lenní revers (Gegenrevers) téhož markraběte z téhož dne,³⁾ který mutatis mutandis slovně opakuje obsah listu lenního a jako dva jiné jeho diplomy ze 4. ledna 1350⁴⁾ a z 12. března 1351⁵⁾ patří svou proveniencí do korunního archivu a skutečně v něm původně byly,⁶⁾ tak zase lenní list krále Karla IV. z 26. prosince

dne 5. dubna 1380 (*Putsch* III., str. 508; Rep. I.; CDM XI., str. 164, č. 180; *Stieber* l. c., str. 302, čís. 342, revers Albrechtův CDM XI., str. 163, č. 179 v mor. zem. archivu), ze dne 24. srpna 1385 (*Putsch* tamže; CDM XI., 335, čís. 370; *Stieber* l. c., str. 304, čís. 247), ze dne 14. ledna 1392 (*Putsch* tamže; CDM XII., str. 56, čís. 67; *Stieber* l. c., str. 309, čís. 258; vzájemná listina vévody Albrechta CDM XII., str. 56, čís. 68 v mor. zem. archivu), ze dne 9. srpna 1395 (*Putsch* tamtéž; CDM XII., str. 255, čís. 273), ze dne 18. prosince 1396 (*Putsch* III., str. 514; CDM XII., str. 328, čís. 361), ze dne 14. dubna 1403 (*Putsch* III., str. 515; CDM XIII., str. 284, čís. 253), ze dne 28. září 1406 (*Putsch* III., str. 516; CDM XIII., str. 476, čís. 436), ze dne 9. září 1407 (*Putsch* III., str. 517; CDM XIII., str. 521, čís. 487), ze dne 9. října 1407 (*Putsch* tamtéž; CDM XIII., str. 532, čís. 494; *Stieber* l. c., str. 315, čís. 281) a ze dne 17. prosince 1406 (*Putsch* III., str. 516; CDM XIII., str. 489, čís. 450.; *Stieber* l. c., str. 315, čís. 279).

¹⁾ CDM VII., str. 679, čís. 980; *Jireček*, Korunní archiv, str. 329, čís. 296.

²⁾ Na rubu: „Mähren 1350“.

³⁾ České repertorium XII A, čís. 320; CDM VII., str. 684, čís. 981; *Jireček*, l. c., str. 337, čís. 297.

⁴⁾ Repertorium XII A, čís. 307; CDM VIII., str. 1, čís. 2; *Jireček*, l. c., str. 346, čís. 299.

⁵⁾ Repertorium XII A č. 334.

⁶⁾ Pergamenová registra latinských privilegií fol. 61, 63 a 66. *Rosenthal* převezl tuto listinu r. 1750 z českého korunního archivu do vídeňského státního archivu. V přejímacích seznamech *Rosenthalových* (Státní

1350 pro jeho bratra Jana, markraběte moravského, a jeho dědice a nástupce patří do archivu markrabat, kteří tehda samostatně vládli Moravou, a jistě tam byl původně uložen.

Když král Karel IV. dosáhl na své první římské cestě koruny císařské, dal svému bratru Janovi znova vydati onen lenní list z 26. prosince 1350. Stalo se tak zvláštním slavnostním diplomem se zlatou bullou dne 27. září 1355, v němž byla slovně stejná ustanovení dána nyní z moci císařské.¹⁾ Ani tuto druhou zlatou bullu nenajdeme však v moravském zemském archivu, kde bychom ji podle proveniencie právem hledali, nýbrž také v starém archivu vévod rakouských.²⁾ Druhé vyhotovení tohoto lenního listu s velkou pečeti bylo uloženo v korunním archivu.³⁾ *Rosenthal* vzal tento méně slavnostní exemplář r. 1750 s sebou do Vídně, později však, když v rakouské klenotnici našel slavnostnější vyhotovení se zlatou bullou, dal jej r. 1754 spojenou dvorskou kanceláří vrátit do Prahy.⁴⁾

Z rakouské klenotnice převzal *Rosenthal* ještě řadu jiných listin týkajících se Moravy, zařadil je do oddělení českých listin domácího archivu a zapsal do příslušných repertorií českých listin. Tak převzal odtamtud známou listinu, důležitou pro vnitřní dějiny Moravy, danou ve Vratislavi dne 9. února 1359, již Karel IV. jako král český dává podrobnější ustanovení o zemských deskách na Moravě, o jejich opatření, vedení a užívání.⁵⁾ Jakou souvislost by mohla mít tato listina s úřední činností rakouské kanceláře vévodské, je zcela nevysvětlitelné. Jinak tomu nelze rozuměti, než že byla kdysi spolu s jinými listinami zavlčena do archivu

archiv, Kurrentakten, No 30 ex 1750 Beil. L, Karton 1) Lit. A (Latina Documenta, Marchionatus Moraviae) No 129: Reversales Joannis, Marchionis Moraviae. Dat. Pragae in die B. Stephani prothomartyris a. 1350. — No 130: fere in eandem sententiam aliae literae eiusdem Joannis. Dat. Pragae in die B. Gregorii papae a. 1351. No 134: Joannis Marchionis Moraviae literae, quibus promittit, quod regi Bohemiae ad recuperanda eiusdem regni iura contra quemlibet unquam auxilio sit futurus. Dat. Pragae secundo Nonas januarii a. 1350.

¹⁾ České repertorium XII A. čís. 428; CDM VIII., str. 253, čís. 317; *Jireček*, I. c., str. 406, čís. 372.

²⁾ V *Putschově* inventáři zapsáno ve svazku III. na poč. str. 503.

³⁾ Byl tedy uložen také jeden exemplář této listiny v archivu jejího vydavatele.

⁴⁾ Státní archiv ve Vídni (Kurrentakt No 30 ex 1750), *Rosenthalův* přejímací seznam listin českého korunního archivu, Lit. A., Latina Documenta, March. Mor., No 123. Collatio marchionatus Moraviae sicut feudum regum et coronae regni Bohemiae. Dat. Pragae 5to Kal. Octob. a. 1355, inser. fol. 56, tamquam duplicatum litterarum sub bulla aurea in archivo austriaco repertum, remissum Pragam teste recognitione ex registr. int. director. dd. 19. Octob. a. 1754.

⁵⁾ Repertorium XII A. čís. 574. Tato první instrukce pro zemské desky moravské je tištěna u *Demutha*, Geschichte der Landtafel des Markgrafentums Mähren (1856), str. VIII. a násl. a v CDM IX., str. 93, čís. 120.

rakouských vévod. Stejně tak listina ze dne 2. června 1359, ve které Karel IV. daruje svému bratru Janovi, markraběti moravskému, tvrz Koloděje.¹⁾

Dne 14. dubna 1366 slíbil markrabě Jan Karlovi IV., že nebude proti němu podporovat žádného mana koruny České a že nevnese nároků na království České, leda by potomci Karlovi vymřeli bez mužského potomstva.²⁾ Listina o tom patří podle proveniencie do českého archivu korunního³⁾ a *Rosenthal* ji také odtud vzal do Vídně.⁴⁾ Téhož dne vydal Karel IV. vzájemnou listinu markraběti, v níž mu také slibuje, že nebude bráti v ochranu ani manův ani jiných obyvatelů moravských, ani že nebude činiti nároků na Moravu.⁵⁾ Marně bychom však hledali této listiny v moravském zemském archivu, kde by vlastně měla být. Již v první polovině XVI. věku byla v rakouské klenotnici a odtud se dostala v pol. XVIII. stol. do státního archivu.⁶⁾

Z téhož roku najdeme v rakouské klenotnici ještě jinou, podle proveniencie moravskou listinu, která se týká výhradního práva moravského markraběte stavěti hrady — tedy projev neobmezené jeho svrchovanosti — takže nemůže býti pochybností o nerakouské její provenienci. Je to listina Karla IV. z Norimberka ze dne 19. října 1366 markraběti Janovi.⁷⁾

Z roku 1371 shledáváme mezi listinami z rakouské klenotnice čtyry listiny, které by podle své proveniencie měly býti v moravském zemském archivu. Jsou to listina Karla IV. ze dne 20. dubna 1371,⁸⁾ v níž obnovuje markraběti Janovi svůj slib ze dne 14. dubna 1366 o nechránění jeho poddaných. Vzájemná listina markraběte Jana ze dne 18. dubna 1371⁹⁾ je v českém korun-

¹⁾ Repertorium XII A, čís. 588; na rubu rukou *Putschovou*: „Gabbrief über Colodiey 1359 Märhen;“ zapsáno v III. svazku na str. 504 starého seznamu *Putschova*; v CDM nebyla listina otištěna, ani v dodatcích, jen regist je u *Hubera*, Regesten Karls IV., str. 242, čís. 2158.

²⁾ Repertorium XII A, čís. 804; otištěna CDM IX., str. 335, čís. 425; *Jireček*, I. c., str. 537, č. 560.

³⁾ Registra latinských privilegií fol. 64.

⁴⁾ *Rosenthalův* přejímací seznam, Lit. A; Lat. Docum. March. Mor., Nr. 132, Joannis, March. Mor., reversales et obligationes regno Bohemiae factae. Dat. Pragae die SS. Tiburtii et Valeriani a. 1366.

⁵⁾ Repertorium XII A, čís. 803; Regesta Imp. VIII., str. 351, č. 4296; v CDM není otištěna, ani v dodatcích.

⁶⁾ Na rubu listiny je poznámka psaná rukou *Putschovou*: „1366 Märhen“; v repertoriu rakouské klenotnice, sv. III., je zapsána na str. 505.

⁷⁾ Repertorium XII A, čís. 811; *Putsch* III., str. 506; CDM XV., str. 89, čís. 109.

⁸⁾ Repertorium XII A, čís. 883; *Putsch* III. 508; Regesta Imp. VIII., str. 411, čís. 4944; není tištěna v CDM ani v dodatcích.

⁹⁾ Repertorium XII A, čís. 882; registra latinských privilegií fol. 65; přejímací seznam *Rosenthalův* Lit. A (Lat. Docum.) čís. 133; CDM X., str. 143, čís. 119; *Jireček*, I. c., str. 575, čís. 616.

ním archivu. Potom listina ze dne 22. dubna 1371,¹⁾ kterou Karel IV. jako král český prohlašuje, že jeho bratr markrabě Jan přes lenní závislost Moravy na koruně České může libovolně prodávati nebo zastavovati jím koupená nebo vystavená města, tvrže a statky. Potvrzovací listiny krále Karla IV. ze dne 12. května 1371²⁾ dědického a dílčího řádu ustanoveného jeho bratrem markrabětem Janem mezi třemi jeho syny je sice jeden exemplář v brněnském zemském archivu, avšak druhý leží mezi listinami bývalého archivu vévod rakouských.³⁾ Také potvrzovací listina krále Václava IV. téže formy a data je ve vídeňské klenotnici.⁴⁾

Král Václav IV. potvrdil dne 10. února 1372 udělení Moravy lenem markraběti Janovi a slíbil, že po jeho smrti uzná za markraběte moravského jeho nejstaršího syna Jošta. Listinu o tom vydanou najdeme mezi listinami z klenotnice,⁵⁾ ačkoliv jiná listina Václava z téhož dne,⁶⁾ kterou prohlašuje, že se Jošt může psáti markrabětem moravským, je zachována v moravském zemském archivu. Vzájemné listiny markraběte Jošta k oběma těmto listinám krále Václava jsou v českém korunním archivu.⁷⁾

Také lenní listy krále Václava IV. z 9. a 10. ledna 1376⁸⁾ a krále Karla IV. z 11. ledna 1376⁹⁾ pro markraběte moravského Jošta, kterými po smrti Jana Jindřicha († 12. listopadu 1376) podle jeho poslední vůle uděleno Joštovi panství nad celou Moravou vyjma úděly jeho bratří, byly z archivu markrabat moravských zavlečeny do archivu vévod rakouských.

Tam shledáme konečně také onu listinu, kterou král Karel IV. dne 22. února 1377¹⁰⁾ potvrzuje markraběti Joštovi úmluvu učiněnou jím s jeho bratrem Janem Soběslavem. Je velmi pozoruhodno, že potvrzení této úmluvy z téhož dne králem Václavem je uloženo dnes v moravském zemském archivu.¹¹⁾

¹⁾ Repertorium XII A, čís. 884; *Putsch* III., str. 508; Reg. Imp. VIII., čís. 4955; není tištěna v CDM.

²⁾ CDM X., str. 146, čís. 121.

³⁾ Repertorium XII A, čís. 885; *Putsch* III., str. 508.

⁴⁾ Repertorium XII A, čís. 886, *Putsch* I. c.; srovn. *Pelzel*, *Lebensgeschichte König Wenzeslaus*, díl I., str. 28 a násl.

⁵⁾ Repertorium XII A, čís. 894; *Putsch* III., str. 508; není otištěna v CDM.

⁶⁾ CDM X., str. 175, č. 150.

⁷⁾ Repertorium XII A, čís. 895 a 896; Registra něm. privilegií fol. 8; *Rosenthalův seznam přejímání*, Lit. A. (teutsche Doc.) čís. 9 a 10; CDM X., str. 176, č. 152 a 151; *Jireček*, I. c., otiskuje jen druhou na str. 581, č. 626.

⁸⁾ Repertorium XII A, čís. 996, jeden exempl. latins., druhý německý; *Putsch* III., str. 508; CDM XI., str. 13, čís. 12 a 13.

⁹⁾ Repertorium XII A, čís. 997 ve dvou ex., něm. a lat.; *Putsch* I. c., CDM XI., str. 15, čís. 14.

¹⁰⁾ Repertorium XII A, čís. 1012; *Putsch* III., str. 508; Reg. Imp. VIII., str. 479, čís. 5752; není otištěna v CDM, ani v dodatcích.

¹¹⁾ CDM XI., str. 62, čís. 70.

V českém repertoriu XII A je však pod čís. 1078 zapsána ještě jiná listina původně pocházející z archivu moravských markrabat. Je to listina ze dne 16. září 1389,¹⁾ kterou král Václav IV. ustanovuje markraběte Jošta místodržícím a říšským vikářem v Itálii. Ta však nepřišla do státního archivu z vídeňské klenotnice a nemá ani oněch indorsátů *Putschových*; je z markrabského braniborsko-ansbašského archivu na Plassenburku a byla v r. 1775 vydána státnímu archivu tamějším archivářem *Filipem Arnoštem Spiesem*²⁾ k rukám *Rosenthalovým*.³⁾

Na Plassenburk se tato listina Václavova dostala pravděpodobně s archivem Korvínů, který v prvních letech XVI. stol., a to při provdání vdovy Jana Korvína za markraběte braniborsko-ansbašského Jiří,⁴⁾ byl přenesen do zemí braniborsko-franckých.⁵⁾ Již *Brandl* se podivil,⁶⁾ že tato listina není mezi stavovskými archivaliemi v Brně, zejména když je tam starší listina krále Václava ze dne 5. června 1383,⁷⁾ kterou také je Jošt ustanoven říšským vikářem v Itálii, ve dvou exemplářích.⁸⁾ Vzájemná listina Joštova o tom ze dne 17. září 1389⁹⁾ patří zajisté do našeho archivu korunního a byla r. 1773 nalezena registrátory *Rusem* a *Notem* u desk zemských a odevzdána státnímu archivu.¹⁰⁾

¹⁾ CDM XI., str. 479, čís. 565.

²⁾ Archivář *Spies* zastává ve svém pojednání „von Archiven“ na str. 56 názory, které nás na první pohled zarazí u archiváře XVIII. stol., které však musíme schvalovat a které nejsou ani tak rozdílné od provenienčního principu. *Spies* mluví o cizích listinách, které přišly do archivu pouhou náhodou a vlastně tam nepatří. Říká také, že je aktem přirozené povinnosti a práva k bližnímu, abychom takové dokumenty vrátili tam, kam vlastně patří.

³⁾ Nota *Rosenthalova* ve státním archivu (Kurrentakten, čís. 13 ex 1777, 21./XI. a č. 1 ex 1775, 22./II. a 11./III.).

⁴⁾ Markrabě Jiří dlel na dvoře krále Vladislava a dostal od něho četné statky v Uhřích darem. Srovn. Kurrentakt čís. 15 ex 1784 I./VI., Nota ředitele *Schmidta*.

⁵⁾ Starodávny archiv Korvínů, který sahá až do XII. stol. a obsahoval velký počet důležitých listin uherských, byl r. 1785 odevzdán markrabětem Alexandrem braniborsko-ansbašským státnímu archivu a jmenovaným archivářem *Spiesem* převezen z Plassenburku do Vídně (Kurrentakt čís. 17 a 18 z r. 1785 a č. 1 z r. 1786). — Rok po té byly tyto uherské listiny státním archivem vydány král. uherské dvorské kanceláři (Kurrentakt čís. 9 z r. 1786).

⁶⁾ CDM XI., č. 565.

⁷⁾ CDM XI., str. 268, č. 298.

⁸⁾ Shodného textu s listinou z r. 1389. *Brandl* se domnívá shodně s *Pelclem*, I. c., I., str. 221, pozn. 1, že mimo exemplář ve státním archivu byl ještě v archivu Plassenburském jeden originál listiny Václavovy markraběti Joštovi z r. 1389, odkudž vzal text *Haeberlin* N. D. *Reichsgeschichte*, I. — Z hořejšího zjištění vyplývá, že jde v obou případech o týž originál.

⁹⁾ CDM XI., str. 480, čís. 566.

¹⁰⁾ Repertorium XII A, čís. 1079.

Již *Rosenthal* správně poznal, že tyto všechny moravské listiny stejně jako velký počet jiných důležitých českých a moravských listin, které našel v starých rakouských archivech ve Vídni a v Inšpruku pod obecnými rubrikami „Čechy, Morava, Slezsko“, nepatří v státním archivu do rakouského oddělení listin a vyloučil je. Nikoliv však proto, že by se týkaly pouze Čech a Moravy — podle toho byl by musil vyloučit také řadu jiných listin, na př. ony četné státní smlouvy vévod rakouských s králem českým a markrabaty moravskými — nýbrž proto, že už tehda správně posuzoval jejich provenienci.

V notě ze dne 21. září 1754¹⁾ mluví zvláště o moravských lenních listech z r. 1350 a 1355, oněch nahoře zmíněných zlatých bullách, a říká o nich výslovně, že „Von dem Mährischen Lehenbrief sub Num. 128 hat sich, bei Uebergehung der nunmehr in das geheime Universal-Haus-Archiv aus verschiedenen Orten und Behältnissen zusammengetragenen Urkunden, unter den österreichischen vormaligen Schatz-Gewölb-Schriften ein gleichstimmiges Exemplar, und zwar der Hauptbrief, mit einer anhangenden goldenen Bulle gefunden, welcher, der natürlichen Vermutung nach, zwar vormals in den Händen der Mährischen Markgrafen Johannis, Kaisers Caroli IV. Bruders, als impetrantis, oder investiti, sodann dessen Söhne, Jodoci und Procopii, und als diese ohne männliche Erben abgegangen, des Königs Sigismundi als Nachfolgers gewesen; folgendes aber a. 1423 (da König Sigmund seiner Tochter Elisabeth und derselben Gemahl Herzog Albrechten zu Oesterreich, nachmaligem Kaisers, dem zweiten dieses Namens, das Markgrafentum Mähren übergeben, und beide damit belehnt) in des genannten Albrechts Hände gekommen, und von demselben in das österreichische Archiv niedergelegt worden. Dieser das Land Mähren lediglich angehende Hauptbrief wird bei dem Haus-Archiv künftig unter dieses Markgraftums Schriften eingetragen und verwahrt werden. Bei dieser Gelegenheit kann man allergehorsamst beizubringen nicht umhin, wasmassen unter den österreichischen Archiv-Schriften noch mehr dergleichen, die Kron Böhme und derselben einverleibte Provinzen teils allein angehende, teils mit betreffende Urkunden, in namhafter Anzahl hervorzukommen, so vorhin ohne Gebrauch und Nutzen verborgen gelegen, und gänzlich unbekannt verblieben; wie dann auch, so viel noch in die vermög obiger Verzeichniß hiebeiliegende Urkunden einschlägt, der in dem Königl. Kron-Archiv zu Prag abgegangene Originalbrief, ebenfalls sub bulla aurea, über die im Jahr 1350 fürgegangene Mährische Belehnung, worauf die Reversales de ao 1350 sub Num. 129 sich beziehen, gleicher-

¹⁾ Kurrentakten, Karton V., čís. 21 z r. 1754.

maßen unter den österreichischen Schatz-Gewölb-Schriften befindlich ist.“

Rosenthal mluví ostatně ještě několikráte o oněch listinách, které byly v XV. stol. zavlečeny z moravských a z českých archivů do archivů vévod rakouských, a to ve svých četných elaborátech ještě dnes pro nás nadmíru cenných, které podával svým nadřízeným v nejrůznějších otázkách archivních. Tak ve svém pamětním spise o zařízení tajného domácího archivu (kolem r. 1762),¹⁾ v referátě podaném r. 1777 o zmíněném pojednání archiváře *Spiesa* o archivech²⁾ a konečně ve své notě ze dne 17. července 1778 „betreffend die Auslieferung des im geheimen Hausarchiv vorfindigen Exemplaris der Konkordaten Nationis Germanicae an die Reichshofkanzlei.“³⁾

Vpravdě lze těžko jinak vysvětlit uložení těchto moravských listin v rakouské klenotnici, než jak to už *Rosenthal* učinil, že totiž byly rakouským Albrechtem, který se stal markrabětem

¹⁾ Kurrentakten, Karton VIII., čís. 40; *Winter*, I. c., str. 67 a 69; srovn. též *Wolf*, Geschichte der k. k. Archive in Wien, 1871, str. 34.

²⁾ Kurrentakten, Karton XII., čís. 1 z roku 1777. „Das durch mich aus Böhme hieher übertragene Kronarchiv ist zwar jederzeit abgesondert und in dortiger Verwahrung gewesen; doch habe ich auch theils in dem hiesigen alten österreichischen Archive, theils zu Insbruck, unter den gemeinen Rubriken von Böhme, Mähren und Schlesien, eine namhafte Anzahl wichtiger und bisher vor Böhme ganz unbekannt gebliebener Urkunden vermischet gefunden, welche von König Sigismunden zur Zeit des Hussitischen Unwesens zu sich in Verwahrung genommen worden, und nach dessen im Jahre 1437 erfolgtem Tode in die Hände seines Eidams Herzogs Albrecht des V. zu Oesterreich nachmaligen Röm. Königs des II. dieses Namens, auch Königs zu Hungarn und Böhme, gefallen waren; wo sodann nach dessen Absterben im November 1439, Kaiser Friedrich, als Vormund des nachgebohrnen Königs Laslaw, alle solche von König Sigismunds Zeiten herrührende und unter K. Albrechten weiter zugewachsene Urkunden und Briefschaften an sich gezogen, und, ohne sie den könig. Böhmeischen Nachfolgern zurückzustellen, seinem österreichischen Archive einverleibt hatte; von wannen ich aber dieselben herausgenommen, und in das abgesonderte Böhmeische Archiv, wohin sie allerdings gehören, eingeschaltet habe.“

³⁾ Ríšská dvorská kancelář, Verfassungsakten fasc. 44 B. „Dergleichen so zu nennende *Reichs-Haussachen* finden sich allerdings mehrere, welche nämlich das durchl. Erzhaus directe oder indirecte betreffen, und die unstreitig zum österr. Hausarchive gehören. Vielleicht mag auch Kaiser Friedrich, als damaliger Vormund des unmündigen Ladislav Herzogs zu Oesterreich und Königs in Böhme, gedachtes Exemplar für denselben wegen des Bissthums Olmütz aufbehalten haben, so Er aber, nebst häufigen andern nach den Tode des Vaters Königs Albrecht des II. in seine vormundschafftlichen Hände gerathenen Böhmeischen und Mährischen Urkunden, dem rechten Herrn und Eigenthümer nie zurückgestellt, sondern solche Dokumenten mit seinem österreich. Archivschriften vermischet hat; unter welchen ich eine namhafte Anzahl derselben theils zu Insbruck theils hier gefunden, aber seither alles in das abgesonderte Böhmeische Archiv wieder gehörig eingeschaltet habe.“

moravským a pak i králem českým, přeneseny do archivů rakouských.

Jako při repatriaci vídeňské části našeho korunního archivu, jde i při těchto moravských a českých listinách z vídeňské klenotnice, které jsou moravské, resp. české provenience, o navrácení části odcizeného archivu, jen s tím rozdílem, že se toto odcizení stalo tři staletí před velkými extradicemi při zřízení státního archivu v pol. XVIII. stol.

Zásada archivní provenience nám pomůže při rekonstrukci bývalého archivu markrabat moravských, abychom mohli vrátit řadu starobylých svědků středověkých dějin Moravy tam, odkud byli vzati a kam patří. V pražské úmluvě z května 1920 nejsou tyto listiny zvláště jmenovány v I. příloze, jako ostatní fondy české, moravské a slezské provenience, protože v době, kdy se tato úmluva podepisovala, bylo naše badání o osudech českých a moravských archivů, které tolik utrpěly v minulých staletích, ještě v počátcích. Teprve dnes po podrobnějším studiu správních aktů vídeňského státního archivu jsme lépe zpraveni o tom, jak a kdy se tam naše listiny dostaly.

Tím se však nikterak nemění naše právní nároky, neboť podle pražské úmluvy stejně můžeme získat tyto cenné součástky bývalého archivu moravských markrabat, a to podle 9. bodu v prvním odstavci I. přílohy, který nám všeobecně vydává ze státního archivu české resp. moravské a slezské listiny, pokud pocházejí z činnosti českých, moravských a slezských úřadů.

A jistě není pochyby, že to platí o našich listinách, které vzešly skutečně organicky z vládní činnosti markrabat moravských.¹⁾

Rudolf Koss.

¹⁾ Pozn. redakce. Z německého originálu přeložil žák archivní školy PhSt. Boh. Matouš.

Organisace a archiv nejvyššího policejního úřadu a ministerstva policie.

(1852—1867.)

Archivní fondy státního archivu ve Vídni (Haus-, Hof- und Staatsarchiv), jež byly rokem 1848 počínaje pro vědecké badání nepřístupny, byly nařízením plnomocníka tehdejší německo-rakouské státní rady, L. M. Hartmanna ze dne 18. listopadu 1918 „vědeckému badání bez výhrady otevřeny, pokud vzešly z činnosti veřejných úřadů a jsou z doby před 31. prosincem 1894“. Příkladem tohoto následovaly i ostatní státní archivy vídeňské, a vědecké práci historické vzešly nově, bohaté možnosti. Především odstraněna archivní censura předkládaného materiálu, která do té doby znechucovala badání, činíc je kusým. Badatelé dána příležitost seznati různé fondy archivní a pátrání v jednotlivých fondech usnadněno předkládáním pomocných knih.

Až do roku 1885 byl časovou hranicí vědeckého badání ve státním archivu rok 1815 včetně. Pouze spisy starší tohoto roku byly badatelům předkládány, a to nikoli bez předběžné přísné censure. Tuto mez zachoval i ředitel státního archivu Arneth přes to, že provedl r. 1868 některé účelné reformy v užívání archivního materiálu. Teprve resoluce delegace uherského říšského sněmu z konce r. 1884, kterými žádáno mezi jiným usnadnění badání, jemuž by byl učiněn přístupným též kabinetní archiv, způsobily, že na sklonku příštího roku byla aspoň časová hranice rozšířena a rok 1830 ustanoven za normální rok vědeckého badání. Dále nemínila jíti konservativní monarchie střežící úzkostlivě staré tradice a zůstala i v tomto ohledu za ostatními státy, neboť v Berlíně předkládány badatelům archivalie sahající až do r. 1840, ve Florencii do r. 1849, v Kodani 1850; výjimkou byl zemský archiv uherský, jenž otevřel své fondy až do r. 1867.

Teprve memorandum komise pro novější rakouské dějiny z konce r. 1904, navázavši na opětovná volání odborných kruhů, především IV. mezinárodního kongresu historiků v Římě r. 1903, po rozšíření této časové hranice, přivodilo další pokrok, a koncem r. 1904 otevřeny vědeckému badání fondy vídeňských archivů, zejména státního archivu až do r. 1847 včetně, kteréžto ustanovení zůstalo v platnosti až do převratu. Přes to se však celé fondy, na př. kabinetní kancelář — vyjma starší spisy až do nastoupení Františka I. — a spisy státní konference (1809—1848) nesměly předkládati badatelům. Vedle toho bděla zvýšenou měrou opatrná archivní censura, aby vydáním archivalií badatelům nebyly ohroženy zájmy mocnářství a dynastie. Censura se týkala

hlavně dat o panujících rodech a choulostivějších zpráv z oboru mezinárodní politiky nebo potlačování národních a liberálních hnutí uvnitř mocnářství.

Z této poslední příčiny byl předmětem takové opatrnosti předbřežnový rakouský policejní systém. Materiál ústředních policejních úřadů doby absolutismu a let šedesátých nalézal se vůbec již mimo stanovenou hranici. A právě spisová pozůstalost nejvyššího policejního úřadu a ministerstva policie obsahuje nevyčerpané bohatství autentických pramenův úřední povahy, nezbytných k poznání této doby, v níž byl dosud badatel odkázán skoro výhradně na díla memoirová, noviny, soukromou korespondenci a pozůstalost buď osob úředních nebo účastníků hnutí.

Pojednání toto je skromným příspěvkem k výzkumu archivů vídeňských a míní seznámiti příštího badatele s povahou spisové pozůstalosti obou zmíněných ústředních policejních úřadů. Za tou příčinou jest se mu obíratí blíže jejich *vnitřními* dějinami a organizací, což nezdá se býti zbytečné — zvláště děje-li se to na podkladě současných pramenů — hledíc k malé přesnosti dosavadních zpráv.

* * *

Sylvestrovským patentem ze dne 31. prosince 1851 přestalo v Rakousku i ono zdání ústavního života, jež představovala oktrojovaná ústava ze dne 4. března 1849. Příštímú vývoji dány směrnice již před tím císařským nařízením ze dne 20. srpna 1851, které vytklo jako zásadní cíl, aby bylo neochvějně dbáno udržení všech podmínek monarchického útvaru a státní jednoty říše. Jako prostředek k dosažení toho zdálo se býti nutným zrušiti ústavu a vzkřísiti předbřežnový policejní systém, jenž poněkud polevil po jarních bouřích r. 1848, kdy byla zrušena „Polizei- und Censur-Hof-Stelle“, ¹⁾ jejíž agenda připojena k ministerstvu vnitra. Stalo se tak po návrhu ministra Pillersdorfa, jenž svaloval valnou část viny na rozpoutání bouří r. 1848 na dosavadní způsob spravování policejních záležitostí. Tomu, že se odvětví policejní správy pohybovalo úplně samostatně podle ostatní státní správy, přičítal Pillersdorf vinu, že vláda byla přivedena ke klamnému názoru na stav veřejného mínění, a tak připravena o prostředky, jak čeliti hrozičímu nebezpečství. Pillersdorf prosadil tudíž připojení policejní agendy k ministerstvu vnitra, při čemž mělo se pozměniti i hle-

¹⁾ Zvláštní ústřední úřad policejní pro všechny dědičné země zřízen byl již r. 1782 a trval až do dne 8. března 1791. Hrabě Pergens, jenž stál mu v čele, povolán však dne 31. prosince 1792 jako státní a policejní ministr znova k řízení podobného ústředního úřadu. R. 1801 svěřeny této „Polizei-Hof-Stelle“, jejíž úkol byl dosud výhradně státně policejního rázu, i záležitosti cenzury.

disko policejního systému. Podle jeho mínění nebylo úkolem policie v konstitučním státě bdíti nad činností jednotlivých osob, nýbrž sledovati spíše kolektivní zjevy, ducha veřejného mínění, pozorovati, jak působí na ně vládní zařízení a jaká jest zase reakce veřejného smýšlení na sílu a jistotu vlády. Agenda zrušené „Polizei-Hof-Stelle“ přidělena zvláštní sekcí ministerstva vnitra, neboť Pillersdorf pokládal za nezbytno, aby činnost policie šla ruku v ruce s činností správní, má-li býti „vskutku blahodárným státním zřízením a účinným živlem vládní síly“. Dalším mravním důvodem tohoto kroku bylo Pillersdorfovi přesvědčení, že nějaké policejní ministerstvo je neslučitelné s pojmem a bytostí konstitučního státu.¹⁾

Tento poslední důvod Pillersdorfovův nyní padl. Rakousko s vládou odpovědnou toliko panovníkovi přestalo býti státem konstitučním. Vítězství nad Piemontem, zdoání maďarského povstání pomocí Rusů, diplomatické vítězství nad Pruskem r. 1850 — opět přispěním carovým — vrátilo ku podivu rychle vitalitu a sebevědomí říši, která byla i v dvorních kruzích pokládána již za ztracenou. Události r. 1849, nespokojenost nepřetržitě uvnitř říše i v kruzích emigrace kvasící, neklid živěný svobodou tisku, jež čekaly nyní trpké dny, vedly směrodatné kruhy k přesvědčení, že systém Pillersdorfovův sklamal, a že státní jednota je dosažitelná a zajištěna jedině tehdy, bude-li správa státní a bezpečnostní policie nanovo odloučena od politicky administrativní agendy ministerstva vnitra a soustředěna odděleně v jedné silné ruce.

Kdo zdál se býti schopnějším k vedení nového úřadu, jenž měl se státi první oporou, ba představitelem absolutismu a reakce, než chránělec krutého potlačitele maďarské revoluce, polního zbrojmistra Haynaua, vojenský guvernér vídeňský, polní podmaršálek Jan Kempen z Fichtenstammu, nedávno jmenovaný generálním inspektorem právě zřízeného četnictva? I tohoto úřadu, kde mohl osvědčiti svoje schopnosti v příbuzném oboru, dosáhl Kempen dne 17. září 1849 na výslovné doporučení barona Julia Haynaua, takže ministerstvo tehdy nelibě neslo, že obsazení tak důležitého úřadu bylo provedeno bez jeho dobrozdání, jedině na návrh Haynauův.²⁾

Kempen³⁾ měl za sebou již úspěšnou minulost. R. 1848 potíral revoluci jako generál a velitel jednoho sboru bana Jelačiče, účastně

¹⁾ Přednesení Pillersdorfovo císaři ze dne 20. března 1848 č. 754 (Kolowrat-Akten).

²⁾ Protokol ministerské rady z 18. září 1849 č. 3294/MRZ (Ministerialzahl)-2896/CZ (Cabinetszahl).

³⁾ Naroděn v Pardubicích 26. června 1793, zemřel ve Schwarza u Vídeňského Nového Města 29. listopadu 1863. Byl čestným občanem více měst, na př. Prešpurku, Znojma a Jihlavy, kde mu za jeho zásluhy o rozkvět města Jihlavy postavili pomník. Roku 1854 povýšen byl Kempen do stavu baronského.

se dobývání Vídně. Později byl velitelem vojenského distriktu přešpurského a budapeštského. Konečně byl jmenován vojenským velitelem vídeňským a svěřena mu organisace četnictva. Ve všech těchto úřadech projevil nezvyklou energii a „neochvějnou důslednost“, kterážto vlastnosti ho vyznačovaly již jako mladého vojenského akademika.

Císařským nařízením ze dne 11. dubna 1852 vyloučeny policejní záležitosti z oboru působnosti ministerstva vnitra a odevzdány zvláštnímu úřadu, jenž se měl za tou příčinou zřídit pod vedením barona Kempena, hledíc k jeho „osvědčené spravedlnosti, obezřetnosti a pevnosti“. Jako šéf tohoto „c. k. nejvyššího policejního úřadu“ — k. k. Oberste Polizeibehörde — měl být Kempen podřízen bezprostředně panovníkovi a jemu odpověden. O způsobu, jak vyloučiti policejní agendu, měl se nový šéf dohodnouti s ministrem vnitra. Okruh působnosti nového úřadu měl být vymezen podle všeobecných předpisů platných pro ministerstva, a to tak, aby připadly mu záležitosti státní a bezpečnostní policie v tom rozsahu, v jakém byly obstarávány bývalou „Polizei-Hof-Stelle“, kdežto politicko-administrativní jejich část by zůstala i nadále ministerstvu vnitra, jako dříve náležela působnosti spojené dvorské kanceláře. Zásadní toto rozdělení narazilo v praxi na mnohé obtíže. Obojí odvětví do sebe v různém ohledu zasahovalo, a předepsaná vzájemná dohoda neodstranila neshod, které se časem stále přiosťřovaly. Jednou z příčin toho bylo též, že prohlášená svoboda tisku a nový činitel, četnictvo, způsobily poměry odlišné od doby oné Polizei-Hof-Stelle.

Dne 17. dubna 1852 podali Kempen a Bach první návrhy reorganisace policejní správy. Kempen všemožně hleděl dodatí svému postavení váhy a povznésti je na úroveň ministerstva, leč narazil v tom na Bachův odpor; tak především v ohledu zákonodárné kompetence, již by si byl býval Kempen rád osobil, dovolává se případů, kde by bylo nebezpečství v prodlení. Ministerská rada se však opřela jeho žádosti poukazem, že povaha nejvyššího policejního úřadu není rázu zákonodárného, a prosadila, že její přednosta zůstal, hledíc k úzké souvislosti policejních zákonův a zřízení s politickou správou, vázán v otázkách legislativních a organizačních na dohodu s ministerstvem.¹⁾ Ministerstvo hledělo vůbec odkázati Kempenu do mezí jeho působnosti dozorčího a preventivně policejního charakteru, avšak Kempen našel mocnou oporu v presidentu říšské rady, baronu Kübeckovi, který aspoň v prvních letech valně přispěl k rozšíření pravomoci Kempenovy. Je příznačným úkazem doby a povahy tehdejší „říšské rady“,

¹⁾ Sesíleno původně výrazem „jederzeit“, který však odstraněn, když Kempen mínil jej zaměnití příliš slabým „in der Regel“.

že se stává tímto způsobem oporou policejního systému a absolutismu. Říšská rada doby absolutismu, císaři bezprostředně podřízená a ministerstvu koordinovaná, byla pouhým sborem poradním a podávala na dotaz dobrá zdání v zákonodárných a i jiných záležitostech, nemajíc však práva iniciativy. Její president, bývalý president dvorské komory, baron Kübeck, náležel vedle Felixe Schwarzenberga k nejlivnějším osobám v okolí panovníkově, a mocný vliv Bachův počíná se teprve po smrti těchto dvou státníků.

Odloučení policie od ministerstva vnitra bylo ostatně dílem Kübeckovým, jenž tento krok panovníkovi naléhavě doporučil už v listopadu roku 1851. Nevole Kübeckova k Bachovi byla pohnutkou neméně mocnou, než jeho upřímné úsilí o upevnění státní jednoty říše. Bylo tedy přirozeno, že se Kübeck všemožně zasažoval, aby se samostatnost postavení Kempenova zvýšila, aby tak mu byly usnadněny jeho „důležité a obtížné úlohy“. Žádal pro něho, ne-li pravidelnou, tedy alespoň příležitostnou účast při poradách ministerské rady ve věcech jeho oboru, aby tak mohl Kempen správně seznati stav věcí. Ukazoval, že tímto přímým stykem bude předepsané dorozumívání šefa nejvyššího policejního úřadu s ministerstvem sjednáváno snáze a rychleji. Spolu vyžadoval Kübeck pro Kempenu stejných práv a povinností vůči říšské radě, jako příslušely jednotlivým ministrům. Přes toto doporučení¹⁾ míval Kempen jen zřídka příležitost vysloviti svoje mínění a byl teprve v březnu 1857 jmenován řádným členem a předsedícím ministerské konference.

*Rozsah působnosti nejvyššího policejního úřadu*²⁾ se vztahoval na věci státní a bezpečnostní policie. V prvním oboru bylo mu bdíti nad zachováváním zákonův a odvracetí předem vše nebezpečství, jež by ohrožovalo „posvátnou osobu J. V. císaře, nejosvícenější císařský dům, státní zařízení nebo vůbec státní a veřejný pořádek“ (§ 5.). Za tou příčinou bylo třeba věnovati náležitou pozornost cizineckému ruchu a plnění předpisův o cestovních průkazech. Pokud by rakouští státní příslušníci meškali v cizině, měl nejvyšší policejní úřad střežiti jejich kroky v dorozumění s ministerstvem zahraničí pomocí rakouských diplomatických nebo konsulárních úřadů v cizině.

Plně se měl nový úřad věnovati záležitostem tiskovým. Hledíc k tomu, že si revise všeobecného trestního zákoníku vyžádá ještě delší doby, bylo užito aspoň pro tiskové záležitosti prozatím-

¹⁾ Č. 214./R. Grem. říšské rady ze dne 18. května 1852; podle sezení komitě ř. r. (bar. v. Krieg a bar. Buol) pod předsednictvím Kübeckovým. Odlišné postavení Kempenovo vyjádřeno i titulem „šéf“, pak tituly „dvorních“ — nikoli „ministrských“ — úředníků, jak si byl Kempen původně přál.

²⁾ Viz přílohu I.

niho opatření. Císařským nařízením ze dne 6. července 1851 byl revidován zatímní tiskový zákon ze dne 13. března 1849 (po nařízení ze dne 18. května 1848), jímž vedle jiných ustanovení vyhrazeno místodržiteli právo zastavití nebezpečný list po dvoji, marně udělené výstraze na dobu 3 měsíců; delší nebo úplné zastavení, po případě odnětí koncese mohlo býti vyřčeno pouze ministerstvem. Novým tiskovým řádem ze dne 27. května 1852 převzal Kempen pravomoc udíletí nebo definitivně odnímatí koncese k vydávání časopisů, otevření půjčoven knih nebo hudebnin a zřízení kamenotiskáren. Ministerská rada původně se snažila i v této věci upoutati Kempena na rozhodnutí ministra vnitra nebo, pokud se zákazu cizozemských tiskovin týče, na ministra zahraničí s odůvodněním, že šéf nejvyššího policejního úřadu nemůže znáti úmyslů vlády jak třeba, poněvadž nezasedá pravidelně v ministerských poradách. Kempen nalezl zde však zase zastance v Kübeckovi, jenž pojistil mu dokonce závažný vliv i v takových otázkách povolování koncese knihtiskařské, obchodu s knihami, hudebninami neb uměleckými předměty, které spadaly do oboru působnosti zemských šéfův a ministerstev (§ 9.). Ministerstvo si vyhrazovalo v této věci původně neomezený vliv, ukazující, že to spadá v obor „provozování živností“, Kübeck však pokládal vliv nejvyššího policejního úřadu na tyto záležitosti za nutný „v tak rozsáhlé říši, jako je rakouská“, nemá-li býti jeho úřad „zahrnut pracemi z části méně závažnými“. Nejvyššímu policejnímu úřadu připadlo tedy řídití všechny záležitosti tisku, umění a „živností“ s tím souvisejících. Bylo mu bdíti nad zachováváním divadelních předpisů, dozírati na veřejná představení všeho druhu a vykonávati i při jejich povolování určitý vliv, pokud by toho policejní zájmy vyžadovaly (§ 10.). Hledíc k významu telegrafie, dostalo se též Kempenovi na přímluvu Kübeckovu — „ježto by jinak činnost nejvyššího policejního úřadu byla ochromena“ — vlivu při užívání státního telegrafu k soukromým účelům a slova při udílení státního práva občanského cizincům a připouštění jich do tuzemských škol. Ve všech těchto záležitostech předepsána ministerstvům předběžná dohoda s nejvyšším policejním úřadem, který opět se své strany byl zavázán dodávati ministerstvu na jeho dotazy všechny potřebné zprávy a sdělení o politickém smýšlení úřednictva ve státních službách, jako učitelů, duchovních a pod. V administrativním oboru státní policejní agendy přikázáno nejvyššímu policejnímu úřadu stálé dorozumění s ministerstvy zahraničí a vnitra a oběma stranám vůbec vzájemná podpora.

Pokud jde o bezpečnostní policii, neměl nejvyšší policejní úřad soudní pravomoci v trestních případech; nařizoval toliko, mělo-li se zakročiti v zájmu veřejné a soukromé bezpečnosti

policejními orgány a stráží, po případě vyzýval k tomu povolovaný úřad, bylo-li zapotřebí součinnosti jiných veřejných orgánů.¹⁾

Nejpalčivější se stala otázka poměru *podřízených policejních úřadů*, jejichž bezprostředním představeným byl místodržitel (zemský šéf), k nejvyššímu policejnímu úřadu. Zde byl zdroj příštích kompetenčních sporů mezi ministrem vnitra a Kempenem.

Po zrušení „Polizei-Hof-Stelle“ podřízena byla policejní agenda jako část politické správy politickým úřadům. Policejní úřady v jednotlivých zemích dělily se podle důležitosti na městská hejtmansví (Stadthauptmannschaften), policejní ředitelství a policejní komisařství. Městský hejtman (až do r. 1852) v hodnosti místodržitelského rady a policejní ředitel působili ve větších městech, zásadně v sídle místodržitelství, policejní komisaři v sídlech okresních hejtmanů nebo krajských presidentů, jakož i v pohraničních a lázeňských místech. Bach zvláště zdůrazňoval zvýšení významu policie, domnívaje se, „že zcela izolované a podřízené postavení, na něž bylo dosud policejní úředníci odkázáni, bylo právě příčinou jejich skrovné účinnosti.“²⁾ Mužstvo bylo vojensky školené. Pro výkonnou službu, kde by nebylo lze použití četnictva, zřízen zvláštní sbor „vojenská policejní stráž“. Občanská stráž se měla omeziti výhradně na pozorování a hlášení.³⁾ Zvláštní péče měla býti věnována též vlastnímu policejnímu listu („Polizei-Zeitung“, později „Polizei-Anzeiger“), jenž dotud oznamoval jenom zatykače, ztráty, nálezy atd., kdežto nyní měl po vzoru jiných států přinášeti všechny důležité denní zprávy z oboru policejního.

Bach si původně představoval, že šéf nejv. policejního úřadu bude jen udílet místodržitelům, zemským šéfům nebo guvernérům v policejních záležitostech příslušné služební pokyny, kteří by je musili bez odkladu provésti svými podřízenými policejními orgány nebo jinými úřady, jimž je svěřena péče o veřejnou bezpečnost

¹⁾ Protokol minist. konference ze dne 8. května a 15. května 1852 (č. 1687/1465 a 1688/1553), přednesení Bachovo císaři ze dne 17. května 1852, č. 1989/1552.

²⁾ Přednesení Bachovo císaři ze dne 29. června 1850, č. 2275/2626 a protokol min. rady ze dne 24. června 1850, č. 2061/2549.

³⁾ Policejní rayon pražský omezený dotud na město samo (asi 123.500 obyvatel) byl dne 10. července 1852 rozšířen též na nejbližší okolí, nejdůležitější obchodní cesty mimo železnice, tovární podniky a místa „špatné pověsti“, ježto obyvatelstvo venkova, jsouc v čilém styku s hlavním městem, pojalo prý do sebe též živly, které „nutně vyžadují přísného a pronikavého dozoru“. Celý rayon (dohromady as 154.000 duší) rozdělen na 12 okresních komisařství. Poněvadž zároveň zesílena též vojenská i občanská pražská policejní stráž, vzrostl náklad dvojnásobně, což však prý zvýšené požadavky plně ospravedlňovaly. Kdežto dosavadní náklad činil 85.081 zl. 56 kr., byl nyní 168.332 zl. 28 kr., a to na 90 osob úřednictva městského hejtmansví 58.287 zl. 30 kr., na vojenskou a občanskou policejní stráž o 607 osobách celkem 99.044 zl. 58 kr. (Pražská „Militär-Polizei-Wache“ pod vedením majora čítala v polovině r. 1852 celkem 574 osoby.)

a pořádek. Kübeck se však přidal ve svém dobrém zdání na stranu Kempenovu přimlouvaje se, aby policejní úřady v jednotlivých zemích byly nejvyššímu policejnímu úřadu podřízeny bezprostředně, při čemž mělo být příslušně dbáno, pokud se exekutivy týče, místodržitele. Jakékoliv prostředkování zemskými šéfy nazval Kübeck „zlou vadou“ a pokládal přímý styk Kempenův s policejními úřady v jednotlivých zemích za účelavý i pro kontrolu místodržících. V tomto smyslu byla skutečně městská hejtmanství, policejní ředitelství, policejní komisařství atd. podřízena sice v prvé řadě místodržícím, ve vyšším smyslu však přímo Kempenovi, a to jak v otázkách služby policejní, tak i v záležitostech osobních a disciplinárních. Tímto ustanovením trpělo postavení policejních úřadů v jednotlivých zemích nezdravým dualismem, jenž nemálo stěžoval práci a shodu a vedl k častým rozporům mezi ministerstvem vnitra a úřadem Kempenovým.

V důsledku tohoto ustanovení zasílala policejní ředitelství svá hlášení dvojmo, jedno přímo nejvyššímu policejnímu úřadu, druhé zároveň svému bezprostřednímu představenému, místodržiteli. Spor se zostřil později, když se Kempen vytasil s požadavkem, aby i podřízenější *politické úřady* zasílaly své zprávy o důležitějších událostech policejního rázu zemským šéfům přes policejní ředitelství, jež je měla s případnými poznámkami dávatí místodržitelství, využívše sama dříve údajů v nich obsažených ke svým účelům. Ministr vnitra se opřel tomuto požadavku, ježto by prý mohl ve svých důsledcích přivoditi nebezpečný průtah, a pokládal jej za neslučitelný s postavením zemských šéfů. Nehledě k tomu, zdálo by se prý podobné opatření nezdůvodněnou kontrolou a projevem nedůvěry k okresním hejtmanům a krajským presidentům. Bach cítil, že bylo by tím silně dotčeno nejen organického postavení politických úřadů, nýbrž i jeho vlastní pravomoci a poukazoval, že Kempen má beztak k dispozici přímá hlášení velitelství četnických pluků; o obsahu těchto nevěděla ovšem zase policejní ředitelství.

V tomto vleklém sporu rozhodl konečně panovník aspoň tolik ve smyslu Kempenově, že podřízené politické úřady měly jenom *ve zvláštních a naléhavých případech* posílati své zprávy dvojmo, a to zároveň jak místodržiteli, tak i policejnímu řediteli.¹⁾ Toto východisko doporučil prezident říšské rady, arcivévoda Rainer.

¹⁾ § 28. císařského nařízení ze dne 13. dubna 1858, jímž nahrazeny dosavadní předpisy policejní z r. 1850. Je zajímavé, že původně zamýšlený výraz „humanita“ (příkazaná policejním orgánům pro jejich zevní vystupování) v § 16. opatrně nahrazen v konečném znění slovy „ein gefälliges Benehmen mit würdigem Ernste zu verbinden“. — Srv. přednesení Kempenova císaři ze dne 23. ledna 1854, 27. února 1855, 7. srpna 1855, č. 4335/Pr. II., 10. dubna 1858, č. 2701/Pr. II. a přednesení arcivévody Rainera ze dne 6. dubna 1858, č. 91/R. Pr.

Jak se tímto způsobem agenda dvojnásobila, lze si snadno domyslíti.

Nejvyššímu policejnímu úřadu podřízeno též četnictvo a bezpečnostní stráž, jejichž správa v celém rozsahu byla odňata pravomocí ministerstva vnitra. Šlo-li by však o zřízení nových jejich těles — nebo o zvýšení jejich dosavadního stavu — v zemích či městech, kde dosud nebylo četnictva ani bezpečnostní stráže, či šlo-li o určení nového místa posádky, měl Kempen zatím jednati v dorozumění s ministerstvem vnitra. Ministerstvu vnitra (pokud se týče vojenské hranice, ministerstvu války) byly za to vyhrazeny všechny záležitosti ubytování četnictva nebo strážních sborů a úhrada nákladu, jež by z toho vzházela zemským, krajským nebo obecním fondům. V jednáních s tím souvisejících byl Kempen odkázán na výrok těchto ministerstev, na která se mu bylo v této věci obracetí.

Četnictvo podléhalo Kempenovi jednak jako šéfu nejvyššího policejního úřadu, jednak jako svému generálnímu inspektoru, kterýžto úřad podržel Kempen i dále ve svých rukou.¹⁾ Stál tedy zároveň v čele třem ústředním úřadům, neboť byl také vojenským

¹⁾ Instituce četnictva — jediné zřízení z doby absolutismu, jež se vžilo a trvá podnes — vyvolána v život císařským nařízením ze dne 8. června 1849. Počátky jeho hledati sluší v Bratislavě, kde se z jara 1849 v době kdy Kempen byl velitelem vojenského distriktu prešpurského, za tehdejších kritických poměrů, utvořilo komité, které vyvolalo v život z dobrovolných a soukromých příspěvků zvláštní strážní sbor, jež měl bděti nad pořádkem, bezpečností osoby i ohroženého majetku (Srv. přípis Kempenův ministerstvu vnitra č. 4159 (GGJ, z r. 1850). Později převzato toto zařízení státem a zásady jeho organisace upraveny nařízením ze dne 18. ledna 1850. Četnictvo bylo výkoným sborem pro soudní i politické úřady a dbalo zároveň bezpečnosti v zemi, jsouc k ruce okresním hejtmanstvím a krajským presidentům. Vojensky organisováno původně ve 13 (později, ještě za doby Kempenovy v 19) pluků po 1000 mužů pěchoty a z části jízdy s ročním nákladem 4,713.354 zl. (mimo příjmy gener. inspektora), a rozloženo ve Vídni (1. pluk), Praze (2.), Brně (3.), Lvově (4.), Košicích (5.), Pešti (6.), Vel. Varadině (7.), Sibini (8.), Temešváru (9.), Záhřebu (10.), Lublani (11.), St. Hradci (12.), Innsbrucku (13.), Miláně (14.), Padui (15.), Zadru (16.), Krakově (17.), Prešpurku (18.), Soproni (19.). Archivní pozůstalost úřadu generálního inspektorátu četnictva z let 1849—1868 jest uložena ve 127 fasciklech v registratuře býv. c. k. ministerstva zeměbrany ve Vídni a urovnána zde jednak podle látky (in genere, in specie, důstojnictvo, mužstvo, ředitelství kanceláře, „Kempenův fond“ pro zasloužilé osoby četnického stavu, a pod.), jednak dle jednotlivých pluků. Vedle tohoto materiálu, velmi neúplného a t. č. bez pomocných knih, jsou uloženy ve zmíněné registratuře všechny spisy různé provenience týkající se četnictva a jak z nevj. policejního úřadu pocházející (o čemž je řeč na jiném místě), tak také (ve 37 fasciklech sign. IV. M. 1) výsledek styku ministerstva vnitra (později státního ministerstva) s gener. četnickým inspektorátem a nevj. polic. úřadem, pokud bylo v shora uvedených záležitostech kompetentní. Tento materiál je rozdělen podle jednotlivých zemí a podle látky (normalie, ubytování, účetnictví, fondy, požitky a pod.).

velitelem vídeňským. Úřad tento, v době trvání výmínečného stavu velmi rušný, byl ve své činnosti po zrušení stavu obležení ve Vídni, v Praze a v českých pevnostech dne 1. září 1853 omezen na vlastní městské velitelství, soudní vyšetřování a sledování nevyřízených velezrádných procesů před válečným soudem.

Ze toto sdružení několika úřadů v jedné ruce věci neposloužilo, ukázalo se v krátké době.

* * *

Vymezením okruhu působnosti nejvyššího policejního úřadu byla jen naznačena směřnice jeho vnitřní organizace, jejíž vypracování ponecháno úplně dobrému zdání Kempenovu. Teprve až by byla provedena, a až by se Kempen přesvědčil o zdatnosti a vlastnostech osobností prozatím mu přidělených, mělo se přikročit k definitivní úpravě osobního stavu a rozpočtu nového úřadu. Počátek působnosti nejvyššího policejního úřadu ustanoven na den 1. června 1852.¹⁾

Jak bylo naznačeno, záležel úkol nejv. policejního úřadu hlavně v povinnostech rázu preventivního, vypátrání a zavčas zmařiti každý pokus, jenž by byl v rozporu se zájmy a zřízeními státními, a předejiti tak případně následky podobných činů, ať byly podniknuty zvenčí či zvnitřa mocnářství. Stalo-li se, že byl přes to porušen pořádek nebo bezpečnost, bylo úlohou nejv. policejního úřadu obnoviti politický klid nebo původní stav hmotný. Činnost vnitřní státní policie musila tedy jíti ruku v ruce se zahraniční státní policií. Vnitřní měla vypátrati a zachytiti nitky vedoucí po případě do ciziny, kde by se jich chopila a záležitost dále sledovala policie zahraniční. Obráceně zase měla policie vnitřní přisti dále nitky zachycené venku státní policií zahraniční. Pracovalo se tedy za součinnosti policejních oddělení zařízených u některých zastoupení v cizině.²⁾ Tam, kde nebylo vyslanectví dobře možno vykonávati policejní činnost, měly býti zřízeny „tajné agencie a expositury“, na př. v Paříži, v Turině, v Hamburku, v Cařihradě, v New-Yorku a především ovšem v asyly vši politické emigrace, ve Švýcařích.

Těmito úkoly předepsána byla v širokých rysech i *vnitřní organizace* ústředního úřadu samotného. Nejvyšší policejní úřad

¹⁾ Císařské nařízení (po návrhu Kübeckově) ze dne 25. dubna 1852, č. 1649/1283.

²⁾ Z policejní činnosti jednotlivých zastoupení v cizině vzrostla při archivu zahraničního ministerstva zvláštní sbírka „Actes de haute police“ obsahující přípisy, noty a různé pokyny v záležitostech politických rejdů emigrace atd. z let 1849—1868. Uložena je ve státním archivu ve Vídni v 67 fasciklech s 20 pomocnými knihami (18 protokolů a 2 indexy pro léta 1850—1867) a je urovnána chronologicky podle jednotlivých států.

byl rozdělen v několik zvláštních oddělení (*departementů*) s určitou působností, jimž byla nadřizena *dvě oddělení presidiální*. V čelo jednotlivých oddělení postaveny osoby, které se již dříve osvědčily v činnosti policejní buď v bývalé „Polizei-Hof-Stelle“ nebo v policejní sekci ministerstva vnitra.

Departementu I. prikázána agenda *státní policie zahraniční*. Oddělení toto, jemuž stál v čele sekč. rada Josef Clannern z Engeshofen, mělo v dorozumění s ministerstvem zahraničí a vnitra bedlivě střežiti všecky politické rejdy, jejich původce i účastníky, především ovšem za hranicemi. V odboru tomto spracováno vše, co souviselo s t. zv. *tajnou službou* a agitací osob domácích i emigrace. Zde vyřizovány žádosti politických uprchlíkův o povolení návratu do vlasti (spolu s departem. VI.), záležitosti konfinování, jeho uvalení na nepohodlné osoby, nebo jeho zrušení (spolu s depart. II.).

Konfinování, t. j. určení nuceného vázaného pobytu státu nebezpečných osobností daleko od místa a prostředí jejich podvratného působiště, bylo znova vyvoláno v život císař. nařízením ze dne 6. prosince 1851, jež uvalovalo tuto pokutu na osoby, o jejichž politické nebezpečnosti není pochyby, byť i proti nim nebylo zavedeno trestní řízení a byť i nějaká vina nebyla určitě právně prokázána.¹⁾

Osud Havlíčkův, jenž stal se první obětí, ba podnětem tohoto císařského nařízení z popudu Bachova, sdílela později celá řada osob. Agenda departementu I. související s konfinováním náleží k příznačným známkám policejního systému let padesátých.²⁾

Význačnou součástí agendy I. departementu a důležitou policejní pomůckou vůbec bylo těžení z úředního porušování listovního tajemství. Od počátku r. 1854 soustředila se zde veškerá poštovní policejní služba.

Tajná služba poštovních loží (*Postlogendienst*), v nichž otvírána soukromá korespondence k účelům policejním, náleží ku charakteristickým známkám policejního systému let padesátých a šedesátých. Již policejní akta z doby předbřeznové podávají svědectví o této úřední praxi a libovůli. V době absolutismu upravena tato služba zvláštním tajným císařským nařízením, a lože u poštovních úřadů podřízeny zvláště za tím účelem zřízenému oddělení ministerstva císař. domu a zahraničních věcí, v němž se

¹⁾ Dotyčné přednesení Bachovo císaři ze dne 4. prosince a císař. nařízení ze dne 6. prosince 1851 otištěno sice v Naši Době, XVI. 1909, str. 24, leč zajímavý jest právě dosud neznámý drakonický obrat v konceptu k tomuto přednesení, později škrtnutý: „wengleich der iuridische Beweis mangelt.“ (Č. 9393/A z r. 1851.)

²⁾ Použito zde přednesení Kempenova císaři ze dne 25. dubna 1858, čís. 2773/Pr. II. a návrhů ze dne 11. dubna a 24. května 1852.

sousřředila i služba šifrová. „Lože ve všech korunních zemích“, tak čteme v císařském nařízení ze dne 3. dubna 1853, „podřízeny jsou služebně tomuto oddělení. Přednostové poštovních loží mohou zapůjčiti takové listy (Piëcen), které podle jejich úsudku jsou náležavě závažné a zajímavé (von dringendem Interesse) pro správu dotyčné korunní země, příslušnému místodržiteli (vojen. a civil. guvernérovi), jsou však povinni, zaslati jejich opis zároveň šéfovi oddělení s udáním, komu učiněno sdělení“. Při úředním použití neměl býti z pochopitelných důvodů nikdy citován zachycený dopis, nýbrž toliko výtah z jeho obsahu s všeobecnou formulí, jako „dovídám se ze spolehlivého pramene“ nebo „sděluje se mi přísne důvěrně“. ¹⁾

Přísně nařízeno zachovati před každým nepovolaným účel a výsledky této služby v tajnosti. Ústředí a poštovním ložím nařízeno později zjišťovati a hledati další místa, kde by bylo možno — vedle dosavadních tajných úřadů — zříditi podobné nové lože; směrodatným měl tu býti zvláště účinek a vliv, jež mají na písemný styk nové komunikační prostředky. Poštovní služba měla býti upravena takovým způsobem, aby nedocházelo k žádným závadám a průtahům v další cestě a doručení dopisu, spolu však dbáno, aby byl získán čas k perlustraci nezbytně nutný. Kde by toho snad zařízení některého poštovního úřadu nedovolovala, nařízeno odstraniti překážky nějakým způsobem, který by se však dal odůvodniti jinými služebními ohledy. Všecka místa v ložích poštovních úřadů měla býti v rukou osob, jejichž naprostá spolehlivost předem byla vyzkoušena tak, aby zachování tajemství bylo zabezpečeno. ²⁾

V prvé době bylo účelu služebního mnohonásobně zneužíváno a libovůle úřadů vedla k různým přehmatům a steskům. Proto byly první předpisy záhy formálně omezeny a připuštěna jediné perlustrace korespondence takových osob — ať už příjemců či pisatelů — které byly v soudním vyšetřování, a to jen na zvláštní zmocnění. Toliko určitá politicky povážlivá korespondence měla býti střežena, aby se zjistilo, „zda a s kým si dopisují politicky podezřelé osobnosti“. Poštovním úřadům bylo uloženo odpovídati co nejochotněji na všechny dotazy toho druhu. ³⁾

Departement II. pod vedením bývalého předsedy policejního oddělení ministerstva vnitra, Karla Maltze z Maltenau, mělo nej-

¹⁾ „Bei nothwendig erachteten Bekanntgebung der Resultate der Perlustration an andere Organe der Staats-Verwaltung darf nie das Interzept selbst oder eine Berufung auf dasselbe statt finden, sondern es ist nur auszugsweise dessen Inhalt unter einer allgemeinen Formel, als „ich erfahre aus sicherer Quelle“ oder „ich werde im engsten Vertrauen unterrichtet“ mitzuthellen“. Z. císař. nařízení ze dne 3. dubna 1853.

²⁾ Císař. nařízení ze dne 22. června 1860.

³⁾ Kempen, čís. 4876/BM res. ze dne 26. října 1853.

vybranější síly. Jemu svěřena veškerá agenda *vnitřní státní policie* s úkolem založiti a nepřetržitě doplňovati a udržovati co možná úplný *index* všech politicky podezřelých a kompromitovaných osob. ¹⁾ Zde měla býti pořízena pokud možná dokonalá sbírka všech tiskovin, jež by se týkaly německé, italské a maďarské revoluce v letech 1848/49, a nejrůznějších proklamací, letáků a hanopisů, vydaných od revolučních stran s udáním jmen jejich autorů. Též veřejné i tajné zprávy býv. „Polizei-Hof-Stelle“ byly zde sebrány. Sem patřily všechny záležitosti týkající se pasů, hlášení, osobních výkazů a pod. Ale v evidenci měla býti vedena nejen individua nebezpečná, nýbrž měl býti pořízen i seznam zvláště věrných přívrženců vlády a spolehlivých osob s udáním jejich zvláštní způsobilosti, duševních schopností i hmotných poměrů.

Poněvadž v tomto oddělení vyřizovány též záležitosti hmotné režie podřízených policejních úřadů, účtování, požitky a pod., přičleněno k němu i *účetní oddělení*. Hledíc k tajné agendě nejvyššího policejního úřadu, zvláště se zřetelem na správu „tajného fondu“ (r. 1858 činila úhrada z tajného fondu 5920 zl.) zřízena byla u nejvyššího policejního úřadu zvláštní samostatná pokladna „Polizeihauptkasse“ a odloučena od ostatních hlavních státních pokladen. Od 1. června 1856 rozdělen departement II. na II. a) pro vlastní záležitosti vnitřní státní policie a II. b) pro režijní a pokladní agendu.

Departementu III. (přednosta sekč. rada Jan Hornung) přidělena *vnitřní agenda bezpečnostní a administrativní policie*, organizační, osobní a správní záležitosti podřízených policejních úřadů. Pro dvojakost postavení policejního ředitelství vůči šéfu nejvyššího policejního úřadu a místodržiteli (zem. šéfovi) ocital se, jak řečeno, nejvyšší policejní úřad často ve sporu s ministerstvem vnitra. Nejvyšší policejní úřad, jenž měl užiti policejních ředitelství pro účely ústřední služby a vésti jaksi dozor nad nimi, nedostal plně tomuto úkolu a nedovedl upravití a vymezení jejich vztah k sobě a jejich bezprostřednímu představenému, místodržiteli (zem. šéfovi).

Tento odbor podával též dobrá zdání v přípravných pracích zákonodárného rázu.

Departementu IV. (přednosta min. rada Karel Lewinsky) přikázáno rozlehlé pole střežení nade vše nebezpečného *tisku*. Působnost tohoto oddělení vztahovala se na záležitosti denního tisku, literatury, umění a byla dvojitá, věnujíc pozornost jednak plodům, dílům samotným — na př. dozor nad divadelními představeními —

¹⁾ Tento index v podobě rozsáhlých kartotheek v abecedním pořadí podle jmen uložen je ve státním archivu ve Vídni.

jednak jejich autorům, při čemž dbáno nejen spisovatelů a redaktorů, nýbrž i dopisovatelů listů, ba i knihkopců a litografů. Sem náleželo též vše, co se týkalo živnostenských záležitostí z oboru produkce a prodeje tiskových plodů. Tato agenda vzrostla úžasně důsledkem tiskového nařízení z 27. května 1852. Přílivem povinných výtisků a výtisků na zkoušku vznikla při tomto oddělení nejvyššího policejního úřadu velická knihovna, jež obstarávala též dodávání výtisků dvorní knihovně, srovnávala měsíční výkazy místodržitelství o vyšlých tiskopisech, zda souhlasí se skutečně došlými exempláři atd.

Pro kontrolu zahraničních plodů tiskových vyvolány nařízením ze dne 18. srpna 1852 u větších policejních úřadů znova v život t. zv. „Bücherrevisionskommissionen“ počtem 30 u celé říši¹⁾ a tiskové kanceláře pro vnitrozemský tisk. Pro příliš veliké množství těchto komisí a nedostatek schopného úřednictva docházelo při úzkostlivém duchu doby často k neoprávněným závadám²⁾ a zbytečnému brzdění knižního obchodu. Kempen hleděl tedy později tyto „Bücherrevisionskommissionen“ z části zrušiti a omeziti jejich působnost pouze na Vídeň, Prahu, Pešť, Milán a Benátky. Spolu usiloval podřídit tisková oddělení („Press-Bureau“) u policejních ředitelství bezprostředně svému tiskovému departementu.³⁾

Departementu V. náleželo vše, co souviselo s vnitřními záležitostmi četnictva a všech druhů bezpečnostní, hlavně vojenské policejní stráže v hospodářském smyslu. Zde prostředkován též služební styk nejvyššího policejního úřadu s četnictvem, jež mělo v Kempenovi společnou hlavu s nejvyšším policejním úřadem. Oddělení tomuto stál v čele major Erwin Stainhauser ryt. Treuberg (dříve pplk. Fr. Verrette).

K působnosti t. zv. *justičního departementu* (VI.) náležely vedle hospodářských otázek bezpečnostní a administrativní policie všechny *právní záležitosti*, jež by se vyskytly v policejní sféře. Věci spolkové, žádosti politických vystěhovalců o návrat, předpisy o zbraních, zastoupení nejvyššího policejního úřadu v různých komisích a poradách. Zde sbírána data o velezradě, konány přípravy k soudním řízením. Pro spoustu nahromaděných vyšetřování válečného soudu z doby maďarského povstání postavena v čelo tohoto oddělení — jakkoli v charakteru civilním — vojenská osoba, vrchní štábní auditor Emanuel Kopetzky.

¹⁾ V našich zemích v Praze, Podmoklech, Chebu, Brně, Olomouci, Opavě a v Bratislavě.

²⁾ Č. 271 a 282/RP říš. rady ze 17. a 20. prosince 1854 (přednesení Kübeckovo).

³⁾ Nařízení z 10. listopadu 1854. V tiskovém oddělení pražského policejního ředitelství zaměstnány koncem r. 1854 tři osoby: policejní komisař II. tř., kancelista II. tř. a sluha.

Departement toto mělo také za úkol umísťovati vojenské vysloužilce v civilních službách u podřízených policejních úřadů. Zde nalézala se též redakce „Central-Polizeiblattu“. K departementu šestému přičleněno též ředitelství kanceláře nejvyššího policejního úřadu a pomocné úřady.

V posledních letech vznikl při nejvyšším policejním úřadě samostatný odbor (*sedmý*) pro *inspekci léčebných, lázeňských míst* a všechny ostatní záležitosti, které by nepatřily k okruhu působnosti některého z ostatních oddělení.

Všem oddělením byla nadřizena dvě oddělení *presidiální* i *místně oddělená*. *Presidiální* oddělení udělovala pokyny ostatním departementům, přidělovala jim agendu, zasílala oběžníky. Zde nalézalo se šifrové oddělení telegrafní pro tajnou službu.

První presidiální oddělení v budově četnické gardy, vedené bezprostředně pol. marš. Kempenem, zpracovávalo všecku „mimořádnou“ agendu, vedlo tajnou korespondenci, písemný styk s dvorem, podávalo vyžádané nebo samostatné zprávy o politické spolehlivosti osob podezřelých, obviněných nebo takových, jež čekalo povýšení, vyznamenání nebo povolání na význačná místa. Zvláštní záležitosti vojenské a civilní justice, dobrá zdání a zprávy četnických a plukovních velitelství, které v této věci korespondovaly přímo s nejvyšším policejním úřadem, obcházely zemské četnické velitelství, a policejních ředitelů i výsledky jejich zvláště vyžádaných šetření tvoří podstatnou část agendy první *presidiální* kanceláře.

Druhé presidiální oddělení, vedené sekčním šéfem nejvyššího policejního úřadu, generálem Jiřím Hartmannem, současně náměstkem Kempenovým, vyřizovalo vše, co se týkalo vnitřní organisace vlastního úřadu, hlavně pak sestavovalo pro panovníka z docházejících denních zpráv policejních ředitelství o náladě v jednotlivých provinciích tříměsíční a příležitostné výkazy o politickém smýšlení a obstarávalo všecku ostatní služební agendu „mimořádnou“.

Agendu řádnou a mimořádnou bylo těžko mnohdy rozlišiti, takže se často kompetence křížila, a táž záležitost probíhala nejen oběma presidii, nýbrž i departementy, na př. „velezrádná“ agenda presidia I. zpracovávána spolu s departementem VI. a pod.

Přehnaně přisný, úzkostlivý duch, detailní, stále se rozvíjející agenda, o níž lze si učiniti představu jen přímým studiem spisů, vedla k stálému vzrůstu úřadu. Nedostatky organisace, zmatek při zřizování nových a nových oddělení, stálé vyžadování nových sil, vše to zavinilo zmatek v úřadě samotném, rozpaky ve státním rozpočtu a dnes uvádí ve zmatek badatele.

Kempen překročil po příliš krátké době šesti měsíců k definitivní úpravě svého úřadu; to vynutilo stálé reorganisování, při

čímž šéf nejvyššího policejního úřadu, který osvědčil málo organizačního talentu, stále se ocital v konfliktu s ministerstvem a říšskou radou. Tak se stalo, že náklad rozvržený původně r. 1852 na 44.000 zl. ukázal se za krátko nedostatečným. Již první osobní výkaz Kempenův¹⁾ zněl na 64 osoby s nákladem 62.380 zl., ale i ten byl několikrátě pozměněn, a r. 1858 byl Kempen nucen předložit k schválení tento výkaz:

V konceptu: 1 šéf, 1 sekční šéf (FMLt.), 1 přidělený gen. mjr., 2 dvorní radové, 3 vládní radové, 2 vojenští referenti, 10 dvor. tajemníků, 11 dv. koncipistů, 7 konc. adjunktů, 1 redaktor „Polizeiblattu“, 2 polic. úředníci, 2 setníci, v účetním oddělení a hl. polic. pokladně 7 úředníků, dále 27 osob v kancelářské službě a 19 sluhů, dohromady 97 osob s celkovým nákladem 155.908 zl.²⁾

Pro tento povážlivý vzrůst nákladu odevzdány požadavky Kempenovy k posudku presidentu říšské rady, arciv. Rainerovi, jenž je postoupil k přezkoušení referentům, říšským radům ryt. Wildschgovi a bar. Buolovi. Jejich dobré zdání bylo zdrcující a odhalilo nemilosrdně slabiny systému Kempenova.³⁾

Počet sil zaměstnaných v nejvyšším policejním úřadě byl jim tím nápadnější, že Kempen, střeže tajemství svého úřadu, stále se vyhýbal podati podrobné výkazy úřadování a organizace nejvyššího policejního úřadu. K přísné kritice nutkaly též žalostné výsledky systému Kempenova, roztrpčení všude v říši, u obyvatelstva i úřednictva, místopřítelství a ministerstva nevyjímajíc, neboť i zde bylo plno nevole nad tajnými záznamy, které vedl Kempen o samém úřednictvu ministerstev. Kýžená politická bezpečnost se nedostavila a za chatrných finančních poměrů mocnářství, stojícího stále před možností války, zvyšoval Kempen stále svoje požadavky.

Netoliko „současný politování hodný finanční stav“ státu nutil referenty říšské rady k ostré kritice žádosti Kempenovy, nýbrž i rostoucí zmatek uvnitř úřadu samého; důvod jeho spatřován ve vojenském rázu nejvyššího policejního úřadu, který čím dále tím více nabýval v něm vrchu, stupňuje nevoli veřejnosti.

Již v první době ustavení nejvyššího policejního úřadu naznačil Kübeck ve svém dobrém zdání povážlivost militarizace nového úřadu: „Vaše Veličenstvo mělo bez pochyby závažné důvody, že povolalo k nejvyššímu vedení policie generála“. To však

¹⁾ 875/Pr. II z 1852, 292/RP říš. rady 1852.

²⁾ Proti tomu zaměstnávala bývalá Polizei-Hof-Stelle (podle schematismu z r. 1847) pouze 1 presidenta, 6 referentů, 5 dvor. tajemníků, 4 dvor. koncipisty a 9 jiných konceptních sil.

³⁾ Dobré zdání rytíře Wildschga z 28. března 1858, ad 99/R.P. z 12. dubna 1858. Srv. též č. 76/R.P. a č. 232/R.P. z 6. listopadu 1854.

právě mělo být pobídkou, aby všechna ostatní agenda, zejména právní odbor, pro rozdílnost kázně a soudnictví občanského a vojenského, dostala se do rukou občanských.¹⁾ Když však časem vedle Kempena a jeho zástupce pol. marš. Hartmanna přidělen nejvyššímu policejnímu úřadu ještě třetí generál, v. Langenau a vedle osob četnického departementu i přednosta justičního oddělení byl stavu vojenského, zdálo se referentům říšské rady, že právě v tom je příčina zmatku a neúspěchu. Způsob, jakým Kempen podával výkaz svého úřadování, nedovolil učiniti si o něm jasného obrazu, a referenti vyslovili mnohou pochybnost o účelném a správném rozdělení agendy, vytykajíce jí mnohou nepravdivost. Stěžující si na nedostatečnou informaci podotkli, že „označení agendy jsou tak všeobecná, že si lze stěží utvořiti jasný pojem o tom, co se vlastně v odděleních vyřizuje.“ Nemohli dobře pochopiti rozdělení presidiální agendy na dvě skupiny, pracuje-li snad přednosta druhé skupiny samostatně a nedochází-li tak k jakémusi dualismu, jenž by mohl vésti k mnohým nepřístojnostem. Vůbec „pobíhají v kancelářích v pestré směsi podle sebe vojenské osoby a civilisté, koncipisté a kancelisté, policejní komisaři a úřednictvo kancelářské, konceptní a účetní“. Dobré zdání říšské rady konstatuje abnormální poměry, nedostatek soustavy ve vyřizování přípisů a zmatek, jakož nemůže být jinak „je-li smíšeno vojenství se službou občanskou, kde osoby vojenské vládnou pospolu a mezi sebou v témže úřadě s civilními.“

„Trvání dobré a očima Argusovými vyzbrojené policie“, tak čteme v dobrém zdání říšské rady, „nebylo nesporně nikdy tak naléhavou a neodmítnutelnou potřebou, jako právě dnes, kdy obyvatelstvo je více než kdy jindy rozštěpeno ve společnosti, kluby, spolky a strany pod nejrůznějšími názory a útvary, a kdy především živly revoluční všude více méně se vyskytující rozvíjejí zvýšenou činností“. „Má-li však policie dostáti svému účelu, nesmí být roztržena do několika různých rukou a nemůže každý z těchto mnohých podle svého osobního zdání, tendence a úmyslu „dělati policii“, nýbrž tato musí býti veskrze samostatnou a prostou každého vlivu, ať by přicházel odkudkoli, a musí se volně rozvíjeti, jedním slovem býti výhradně a bezprostředně orgánem mocnářství. Musí býti konečně pro svůj úkol účelně zařízena a obsazena muži, kteří mají plnou schopnost pro přidělenou jim část agendy, a jejich důvěryhodnost není vystavena nejmenší pochybnosti.“ Výmluvně naznačuje dobré zdání říšské rady, že „každá výkonná moc potřebuje pravidelně rozčleněných orgánů a dělati pouze nazdařbůh pokusy s lidmi, jak jsou právě po ruce nebo jak je náhoda, chuť či přízeň svede, jako kostky ve hře

¹⁾ Přednesení Kübeckovo císaři z 21. dubna 1852, č. 137/R.Pr.

dohromady, zeslabuje jak vážnost tak i účinnost úřadu a zvyšuje jen z pravidla náklad“. Referenti říšské rady uznávali, že velký podíl na zmatku má neblahé spojení s institucí četnictva, „leč soustava ve správě, pořádek a pravidelnost jsou všude možná a nutná, sice jinak trpí služba a finance.“¹⁾

Kempenovi bylo nařízeno, aby podal nový návrh rozčlenění agendy s jejím bližším označením, vyslovil se za osobní odpovědnosti o vlastnostech jednotlivých podřízených a sestavil nový osobní výkaz, při němž osoby vojenské měly být zaměstnány jen pokud toho bylo nezbytně — při službě četnické — potřebí.

Na toto císařské nařízení z 14. dubna 1859 nařídil Kempen nové práce reorganizační, leč výsledku se již nedočkal. Zdrucující dobré zdání říšské rady ve spojení s neutěšeným finančním stavem mocnářství, nechť ostatních ministrů k vojensky sebevědomému a bezohlednému vystupování Kempenovu,²⁾ jehož přísnost často přecházela v brutálnost, dávalo tušiti jeho brzký pád. Též podíl na vině nešťastné válečné výpravy proti „Frankosardům“ svalován na bar. Kempena. Vytýkáno mu, že „úlevy“, které v pasových předpisech provedl před vypuknutím srážky s Piemontem pro ulehčení styku s cizinou, nejen podporovaly časté vraždy, jejichž pachatelé zůstávali obvykle nevypátráni, nýbrž především i usnadnily přístup „zahraničním politickým paličům“ na půdu mocnářství, kde prováděli pak zkázonosnou politickou agitaci.

V důsledcích porážky solferinské odešel se svého působiště s absolutistickým ministerstvem Bachovým i představitel neúprosňého režimu policejního, baron Kempen, v jehož osobě se stělesňoval v očích veřejnosti nesnesitelný útlak této doby. Sproštěn úřadu šéfa nejvyššího policejního úřadu i generálního inspektorátu četnictva odešel Kempen jako polní zbrojmistr do výslužby. Návrh jeho propuštění novým ministerstvem nápadně stručně stylisovaný opravil panovník, doplniv vlastnoručně slova „auf seine Bitte“ na in den „wohlverdienten“ Ruhestand.³⁾

* * *

Byli na omylu, kdož doufali, že s osobou padne i systém. Naopak, název, jež Pillersdorf svého času pokládal za neslučitelný s pojmem konstituční monarchie, a jemuž vyhnula se vláda ještě r. 1852, objevil se nyní, po pádu absolutismu. „Nejvyšší policejní úřad“ přeměněn ve skutečné „ministerstvo policie“.

¹⁾ Přednesení arciv. Rainera císaři ze dne 8. dubna 1859.

²⁾ Již rukopis Kempenův prozrazuje jeho energický, bezohledný charakter.

³⁾ Přednesení Rechbergovo císaři ze dne 17. srpna 1859, č. 2964/1859, billet 104c.

V organisaci a okruhu působnosti nového ministerstva na rozdíl od nejvyššího policejního úřadu se změnilo zatím jen tolik, že po návrhu ministra Rechberga odloučeno četnictvo od agendy policejního ministerstva. Četnictvo mělo býti nadále ve vykonávání své služby podřízeno ministerstvu vnitra, policejnímu mužstvu ministru policie. Novému ministerstvu policie odevzdány veškeré záležitosti domácího i cizozemského tisku i s redakcí „Wiener Zeitung“. Ministru zahraničí, s nímž v dohodě měl ministr policie v záležitostech tiskových postupovati, bylo vyhrazeno převzítí za „zvláštních poměrů“ i řízení tiskových záležitostí.

Censura a zákaz projednávatí určité otázky tiskem měla odpadnouti. Rozhodčí moc, kterou dával vládě tiskový zákon, měla býtí uplatňována opatrně a umírněně, a tisku přiznána svoboda, ovšem v mezích tohoto zákona, státních zřízení a politiky kabinetu. K hájení své politiky užívalo ministerstvo společného polooficiálního orgánu. Dodávání úředních zpráv do jiných listů mohlo prostředkovatí toliko tiskové komité. Ač měl preventivní vliv na tisk odpadnouti, bývalo ministrem policie přece aspoň důvěrně působeno na redakce rozličných listů, ať šlo o zamezení nebo docílení určitých směrů nebo uveřejnění mimořádných oznámení.

„Německý jazyk“, tak píše Rechberg dále, „nebudiž německým národnostem nikde vnucován, nýbrž ve všech dotyčných otázkách budíž postupováno svědomitě podle zásady, aby bylo všude jak jen možná užíváno jazyka, který vyhovuje nejlépe praktickému účelu, o nějž jde.“¹⁾

K řízení nového ministerstva povolán býv. vyslanec rakouský v Paříži a posledně u papežské stolice v Římě, Alexander baron Hübner, jenž si však vyhradil návrat k diplomatické dráze.²⁾

Nový ministr přikročil ihned k organisaci policejního ministerstva, kterou však provedl teprve jeho nástupce. Již za dva měsíce po svém jmenování byl bar. Hübner, muž smýšlení dosti liberálního, jenž byl učinil v Římě toliko místo padlému Bachovi, vystřídán dne 21. října 1859 dvorním radou v ministerstvu zahraničí, Adolfem bar. Thierrym.

Již Kempen, vida nezbytí, přikročil po císařském nařízení z 14. dubna 1859 k reorganisaci svého úřadu a svěřil dvor. radovi Maltzovi vypracování nového návrhu, jenž vzat později za základ vnitřní organisace policejního ministerstva.

Maltz měl při své práci na mysli jednak důvody úsporné, jednak odstranění rivality s ministerstvem vnitra, neboť byly mu nedostatky a důvody třenic dobře známy. Uznával anomálii spočí-

¹⁾ Přednesení Rechbergovo císaři ze dne 17. srpna 1859, č. 2964 a č. 290/RP z 1. září 1859, ad 833/R 1859.

²⁾ Naroděn dne 26. listopadu 1811, zemřel dne 30. července 1892. Protokol minist. rady ze dne 7. září 1859, č. 3247/186.

vající ve společném řízení četnictva a nejvyššího policejního úřadu a ve vojenském rázu tohoto úřadu, jenž stal se zbytečným, neboť ponenáhlu odpadly případy vyšetřování válečného soudu, v prvních letech velmi četné. Výtce tajnostkářství mínil přistě čeliti zjevnou dohodou s ostatními ministerstvy: „Verschwiegen nach Aussen und einverständliches Zusammenwirken im Innern“. Měl za potřebny častější porady přednostů jednotlivých oddělení a kolegiální společné prohovoření zajímavých událostí.

Co do vnitřní organizace navrhoval Maltz spojení obou presidiálních kanceláří v jednu a rozdělení departementální agendy na dvě sekce: Státně policejní, rozdělenou ve tři, a administrativní, složenou ze čtyř oddělení, při čemž ponechal, až na nepatrné výjimky, všecka oddělení Kempenova, pouze účelněji je seřadiv.¹⁾

Maltzův elaborát vzat za základ další definitivní úpravy policejního ministerstva s tím rozdílem, že — ve smyslu uvedeného již přednesení Rechbergova — odpadla agenda četnictva a později z důvodů úsporných zvláštní pokladna „Polizei-Haupt-Casse“.

Obě oddělení presidiální spojena v jedno. Odtud vycházel, jako dosud, bezprostřední styk s dvorem, s ministerstvy, zde soustředila se tajná služba, zde bylo telegrafní šifrové oddělení. *Presidiální bureau* bylo proti době Kempenově změněno tak, že sestavování zpráv pro panovníka o smýšlení v jednotlivých zemích na základě docházejících policejních hlášení, přiděleno oddělení pro vyšší státní policii. Sekčním šéfem nového ministerstva jmenován dosavadní policejní ředitel v Terstu, August ryt. Martinecz.

Ostatní agenda bývalých departementů nejvyššího policejního úřadu rozdělena na dvě sekce. První, *státně policejní*, skládala se ze tří oddělení. *Oddělení „A“* (bývalé departem. I.) pro *zahraniční státní policii* bylo ve styku se zahraničními vlastními policejními úřady, bdělo nad tiskovými projevy za hranicemi, nad činností vystěhovalců a těch, kdož vzdálivše se nezákonně, pozbyli rakouské státní příslušnosti. Zde rozhodováno o případných žádostech emigrantů o amnestii. Zároveň bylo úkolem tohoto oddělení, jehož správu vedl sekč. r. K. Hiersch, zaměstnaný dříve v I. dep. nejvyššího policejního úřadu, bdíti nad podezřelými cizinci zdržujícími se v Rakousku.

Nově utvořeno *oddělení „B“* (přednosta sekč. r. J. Franz), jemuž přidělena nejdůvěrnější agenda, zpracovávaná dříve též v departementu I. Zde soustředila se *činnost konfidentů* domácích i zahraničních, tajná služba, jmenovitě perlustrační, tajná kontrola soukromé korespondence. Již r. 1854 zřízen, jak pověděno, při departementu I. k tomu cíli zvláštní odbor. Činnosti „Postlogendienst“, jež trvala až do r. 1867, kdy byl tento nemravný systém

¹⁾ Dobré zdání Maltzovo ze dne 17. a 20. května 1859.

zrušen, děkujeme dnes za uchování leckterého vzácného dopisu, byt jen v opisu, překladu nebo výtahu, jenž časem nebo úmyslně byl adresátem zničen, za leckterý výtah z korespondence Havlíčkovy, Pinkasovy, Fričovy, Gablerovy a pod. Oddělení B pozorovalo ostrážitě činnost tajných a politických spolků.

Oddělení „C“ první sekce policejního ministerstva, vedenému sekč. r. J. Krausem přiděleny záležitosti *vnitřní státní policie*. Byla to agenda bývalého Kempenova departementu IIa) a organizována podle jednotlivých korunních zemí. Zde veden dále index zaslaných i kompromitovaných osob, vyřizovány záležitosti pasů, cestovních průkazů a hlášení, vandrovních knížek. Toto oddělení vyzvíдало a podávalo data o spolehlivosti osob, o něž šlo, při čemž je podotknouti, že chování dotyčné osoby v letech 1848/49 bývá pravidelně jakýmsi měřítkem. Zde vedena v evidenci a pozorována mládež studující na cizích školách, jakož vůbec všechny osoby meškající za hranicemi, pokud neztratily rakouské státní příslušnosti. Pozornost věnována chování propuštěných pevnostních vězňů, zde vyřizovány záležitosti konfinování; toto oddělení dávalo dále pokyny pohraničním komisařstvím a celním úřadům, šlo-li o připojení rakouských železnic k cizím, v záležitostech *passantů* a pod.

Druhá, *administrativní* sekce policejního ministerstva skládala se též ze tří oddělení.

Oddělení „D“ (přednosta sekč. r. K. Fidler) svěřeny byly vedle redakce „Wiener Zeitung“ záležitosti *tiskové policie*, střezení tisku, volba osob pro „Bücherrevisionscommissionen“, vůbec agenda bývalého departementu IV. nejvyššího policejního úřadu. Kontrola divadelnictví, literatury a umění, poskytování subvencí v tomto oboru, ovšem jen pro státní prospěch. Od posledních let věnována zvýšená pozornost půjčovnám knih. Pro jejich rostoucí význam bylo pečlivě dozíráno na jejich sestavování a zřizovány dokonce knihovny z vlastního popudu. Oddělení „D“ přičleněna i domácí knihovna ministerstva.

Do oboru působnosti *oddělení „E“* (bývalý departement III.), jehož přednostou byl min. rada ryt. Nischer, náležela vrchní správa bezpečnostní a administrativní policie, policie v lázeňských místech a civilní stráže při politických úřadech I. instance.

Vedle záležitostí osobních a vnitřní organizace podřízených policejních úřadů zaměstnávaly toto oddělení i otázky padělání cenných papírů, mincí atd.; zde obstarávána též redakce „Polizeiblattu“.

V *oddělení „F“* soustředily se záležitosti *vojenské policejní stráže*, k němu přičleněna též účtárna a ředitelství kanceláře policejního ministerstva.¹⁾ Správcem jeho byl min. rada Born.

¹⁾ Přednesení Thierryho císaři ze dne 5. května 1860, č. 2326/M. P. Užito tu též Maltzovy zprávy a minist. noty ad 3804/M. P. r. 1860.

Co se *osobního stavu* týče, zaměstnán v ministerstvu policie v konceptní službě 1 sekční šéf, 3 ministerští radové, 4 sekční radové, 9 minist. tajemníků, 11 minist. koncipistů, 7 konceptních adjunktů, v manipulační službě 1 účetní oficiál, dále 2 ředitelé kanceláře, 23 kancelářských sil a 19 služebních osob. Čítal tedy konečný osobní stav policejního ministerstva 62 úředníků a 19 sluhů, což spojeno bylo s celkovým nákladem 127.728 zl. Tak bylo docíleno proti nákladu nejvyššího policejního úřadu (155.908 zl.) úspory 28.180 zl.¹⁾

S pádem ministerstva Goluchowského po říjnovém diplomu 1860, odešel se svého místa i ministr Thierry a jmenován říšským radou. Do nového ministerstva Schmerlingova, jež mělo odčinití ústupky říjnového diplomu, vstoupil jako ministr policie dosavadní pražský místodržitel baron Karel Mecséry de Tsóor († 1835). V několika málo letech prošel tento muž skvělou kariérou. Roku 1848 ještě pouhý krajský hejtman, postoupil téhož roku na místo-presidenta při pražském guberniu, kde působil pod Lvem Thunem. Když tento byl r. 1849 povolán řídit ministerstvo vyučování, nastoupil Mecséry na jeho místo jako místodržitel pražský. Téměř pět let zůstal bar. Mecséry v čele ministerstva policie a zachoval si v tomto úřadě pověst jisté nestrannosti a korektnosti. Dne 27. července 1865 s ministerstvem Schmerlingovým propuštěn i Mecséry s díkem za horlivé služby.²⁾ Vedením osiřelého resortu policejního pověřen zatím nový státní ministr hrabě Richard Belcredi.

Hr. Belcredi v pamětním listě z Prahy ze dne 1. června 1865, kde uváděl podmínky, za nichž by převzal státní ministerstvo, doporučil zrušiti ministerstvo policie. Zdálo se mu, že to přikazují nejen zájmy politické, nýbrž i důvody finanční, které nutily naléhavě spořiti. Ruku v ruce se zrušením zvláštního ústředí měla jíti i redukce policejní služby v jednotlivých zemích.

I tento ministr přišel z Čech, s jejichž poměry byl jako dosavadní místodržitel pražský dobře obeznán. Nebyly to ani důvody politické, jako spíše ohrožená bezpečnost hmotná, jež jej vedla k myšlence, že zjednodušení policie musilo by býti — zvláště v českých zemích — provázeno zvýšením stavu četnictva. Vzrůst nákladu byl by vyrovnán na druhé straně zrušením „generálního

¹⁾ Císařské nařízení ze dne 22. června 1860. Bylo to již druhou redukcí stavu, jež rozvržen v ministerské poradě ze dne 14. června 1860 (č. prot. 1221/421) na 69 úředníků a 19 sluhů s nákladem 141.462 zl. R. 1862 snižen náklad o 6.975 zl. další redukcí stavu o 4 konceptní síly. Osobní požitky ministra policie vyneseny platem 8400 zl., funkčním přídatkem 4200 zl. a příbytečným 2100 zl.; Mecséřymu ponechány příjmy, které měl jako místodržitel, t. j. 8400 zl. služného, 8400 zl. funkčního přídatku a 2100 zl. příbytečného. (KZ 3538 ze dne 30. října 1860.)

²⁾ Slovo „eifrige“ připsáno vlastnoručně panovníkem do návrhu příslušné resoluce. Přednesení min. předs. ze dne 25. července 1865, č. 2117.

inspektorátu četnictva“. Četnická velitelství minil Belcredi podřídit, pokud se bezpečnostní služby týče, místodržiteli, ve věcech vojenských pak příslušnému generálnímu velitelství.

„Úřad ministra policie“, tak píše Belcredi ve svém pamětním spise,¹⁾ „zůstal by — aspoň prozatím — neobsazen a záležitosti bezpečnosti byly by přiděleny jako předmět vlastní sekce státnímu ministerstvu. Tím bude, aniž by služební účel utrpěl, upravena cesta k úspoře, kterou lze ještě zvýšiti zcela přípustným zjednodušením policejní služby v provinciích. Ovšem objví se tím na druhé straně opět nutnost zvýšiti náklad, neboť četnické mužstvo musí býti v jednotlivých provinciích, na př. v Čechách a na Moravě, rozmnoženo, má-li toto zřízení za přítomných poměrů vůbec něco vydati, ježto stav mužstva jest v jednotlivých částech říše rozhodně nedostatečný a takovýto způsob úspory nelze ospravedlniti. Bezpečnost majetku je v některých krajinách tak ohrožena, že to budí mnoho nespokojenosti v majetné třídě. Toto zlo musí býti za každou cenu a bez váhání odstraněno. Zvýšený náklad na četnické mužstvo lze ostatně opět snadno krýti zrušením generální inspekce četnictva“.

Prvním činem nového správce ministerstva policie a státního ministra Belcrediho ve vnitřní organizaci policejního ministerstva bylo zrušení oddělení „B“, jehož agenda byla připojena k oddělení „A“. Oddělení „F“ přezváno i. lednem 1866 na „B“ pod správou min. r. ryt. Franze. Jinak se nezměnilo ve vnitřní organizaci ministerstva nic.

Zato přikročil Belcredi ve smyslu svého programu k redukcí policejních úřadů v jednotlivých zemích, míně ponechati jen ony, které bylo dlužno „z vyšších policejních důvodů“ udržeti, jako policejní ředitelství ve Vídni, Budapešti, Praze, Brně, Lvově, Krakově, Benátkách a v Terstu. Ostatní měla býti ihned zrušena pro úsporu a že smýšlení obyvatelstva bylo méně povážlivým, při čemž by jejich agenda přešla na politické úřady; byla to policejní ředitelství v Linci, Solnohradě, Štýrském Hradci, Innsbrucku, Lublani, Zadru, Prešpurku, Šoproni, Košicích, Velkém Varadině, Temešváru, Záhřebu, Sibini a policejní komisařství v Opavě, Celovci a Černovicích.²⁾ Jiným důvodem k redukcí státní policejní moci bylo, že určitá část policejní agendy měla podle obecního zřízení z 5. března 1862 přejíti na obce. Zbylé policejní úřady měly se vůbec co možná omeziti na státní policejní službu. Tímto krokem, jež ovšem způsobil vládě určité rozpaky, když krátce na to vypukla válka s Pruskem a Itálií, minil Belcredi ušetřiti státu ročně 400.000 zl.

¹⁾ Pamětní spis Belcrediho císaři z Prahy ze dne 1. června 1865.

²⁾ Císařské nařízení ze dne 19. ledna 1866. — Protokol min. rady ze dne 13. ledna 1866, č. 1463/44.

Znenáhla se uvolňovala pouta policejního systému. Byli toho dotud hlavní příčinou úsporný systém, stala se tato potřeba po válce 1866 ještě naléhavější. Šetřeno na všech stranách, síly mocnářství sbrány k odvetě. Belcredi neobstál proti konkurenci plánů Beustových a tento rozpoltil říši na dvě poloviny, aby uspokojil jak Maďary, tak Němce, získal v nich val proti Rusku a Prusku a zajistil si — velký omyl! — jejich součinnost při zamýšlené důrazné zahraniční politice odvety.

Vyrovnaní s Uhrami vyžadovalo též zrušení státního ministerstva. Teprve nyní, dne 2. března 1867, vysloveno i formální zrušení ministerstva policie, a císař přidělil na Beustovo doporučení řízení vyšší policie ministerskému předsednictvu, jak byl již dříve učinil s vedením tisku.¹⁾

Okruh působnosti nového policejního oddělení praesidia c. k. ministerské rady zůstal v podstatě týž, jako tomu bylo u policejního ministerstva s tím rozdílem, že se omezoval toliko na předlitavskou polovinu říše. Vzájemná dohoda s ministerstvem vnitra trvati měla nadále ve všech zákonodárných otázkách policejního rázu, v záležitostech souvisejících s ustanoveními tiskového zákona ze dne 17. prosince 1862 (tisk, knihkupectví, půjčovny atd.), ve věcech spolkových, povolování státní subvence pro divadla a pod. Ministerstvu vnitra zůstala nadále administrativa policie a četnictva. Za „společné“ záležitosti policejního rázu, v nichž nařízeno vzájemné dorozumění s uherským minist. předsedou, uh. ministrem à latere nebo přímo s příslušnými uherskými odbornými ministry, považován styk s cizinou, tak i dovoz, vývoz (nebo provoz) zbraní z ciziny a do ciziny; sem patřily i tiskové a spolkové zákazy v obou polovinách říše; obě vlády, rakouská i uherská, jež zavázaly se k vzájemné podpoře v bezpečnostní službě vůbec, měly si navzájem v takových případech podávati zprávy o podobných opatřeních.

Přednostou nového oddělení²⁾ zůstal dosavadní sekční šéf zrušeného ministerstva policie, Pavel Schäfer. Vrchní řízení náleželo předsedovi c. k. ministerské rady, jenž vyhradil si bezprostřední vliv především na záležitosti státně policejního rázu.

¹⁾ Přednesení Beustovo císaři z 1. března 1867, č. 940. — Vedení tisku připadlo již za Schmerlinga r. 1861 státnímu ministerstvu. Poč. roku 1867 odevzdáno ministerskému praesidiu, kde bylo v rukou sekč. r. v. Falke, proslulého později v tiskovém oddělení říšské kanceláře.

²⁾ Celkový náklad polic. oddělení c. k. min. rady obnášel 96.380 zl., čímž docíleno úspory 30.298 zl. proti původnímu rozpočtu polic. ministerstva z r. 1860. Stav úřednictva snížen totiž na 24 konceptních sil (mimo sekčního šéfa), 4 účetní, 24 kancelářských a 18 služebních osob. Spisová pozůstalost uložena ve vídeňském archivu pro vnitro a spravedlnost, jako přímé pokračování registratury policejního ministerstva a podle téhož systému.

Ministerské předsednictvo bylo provedením dualismu záhy omezeno na záležitosti předlitavské. Nový úřad policejní obdržel název „ministerstvo pro zemskou obranu a veřejnou bezpečnost“ („Ministerium für Landesverteidigung und öffentliche Sicherheit“).

Beust jmenován říšským kancléřem, hleděl „říšskou kancelář“, jež byla vlastně pouhým departementem zahraničního ministerstva a fikcí jednoty říše, vypraviti všelikou agendou. Na jeho návrh přenesena veškerá agenda tajné policejní služby, správa disposičního fondu k tiskovým účelům, a tím celý vliv na tisk, na říšskou kancelář, kdežto administrativní záležitosti státní policie a ostatní policejní agenda předlitavská s tiskovým vedením měla přejíti na ministerstvo vnitra, kde bez tak obstarávána část policejních záležitostí buď samostatně nebo v dohodě s ministerským předsednictvím. Tento vývoj byl ukončen, když dne 15. února 1870 při přeměně „ministerstva pro zemskou obranu a veřejnou bezpečnost“ v „ministerstvo zeměbrany“ byla odevzdána téměř veškerá policejní agenda ministerstvu vnitra.

* * *

Z organisace obou policejních úřadů, jak byla nahoře vyložena, vyplývá, že v jejich spisové pozůstalosti sluší rozeznávati jednak spisový materiál vzešlý z agendy presiádní, jednak z činnosti jednotlivých departementů nejvyššího policejního úřadu, nebo oddělení obou sekcí ministerstva policie. Obsah a povaha spisů odpovídá vpředu vyličené kompetenci jednotlivých oddělení. Zbývá ještě vyložiti, jak byl písemný výsledek styku nejvyššího policejního úřadu a ministerstva policie s úřady podřízenými a nadřízenými registrován, t. j. z kolika a kterých zvláštních registratur vzešel a kterak v nich uložen (podle materií či chronologicky podle běžných jednotlivých nebo základních čísel), dále v jakém rozsahu do dneška uchován, kde t. č. uložen, a pokud je badání v něm usnadněno pomocnými knihami.

Jak řečeno, šéf nejvyššího policejního úřadu byl podřízen bezprostředně panovníkovi. Vázání určitých jeho rozhodování na předběžné dorozumění s příslušnými ministerstvy dodávalo jeho úřadování zvláštního rázu. V ministerské konferenci ze dne 15. května 1852¹⁾ ujednáno, že šéf nejvyššího policejního úřadu nemusí zasílati své návrhy nejprve ministerstvu, které by je teprve s případnými poznámkami předkládalo panovníkovi, nýbrž Kempenovi přiznáno právo činiti své návrhy — ve smyslu svého zvláštního postavení — císaři přímo. Panovník mohl je však

¹⁾ Protokol min. konference č. 1688/1553.

v případě potřeby odevzdati příslušnému ministerstvu, s nímž se měl šéf nejvyššího policejního úřadu v té které záležitosti dohodnouti. Po případném projednání předmětu v ministerské konferenci předložena věc přednesením odborového ministra panovníkovi k resoluci, nebyla-li ještě před tím dána říšské radě k dobrému zdání.

Podle tohoto ustanovení procházela písemná přednesení, jež Kempen jako každý ministr panovníkovi předkládal, generální adjutanturou, jíž stál v čele hr. Karel Grünne, přednosta císařské vojenské ústřední kanceláře (Militär-Central-Kanzlei S.M.). Prostřednictvím jeho referoval Kempen panovníkovi o smýšlení v jednotlivých provinciích. Grünnemu podával po poradě s příslušným policejním ředitelstvím¹⁾ nebo po šetření dotyčného četnického velitelství zprávy a dobrá zdání na dotaz shora, ať šlo o povýšení, přesazení určitých osobností, či o to, aby pochybné individuum bylo učiněno neškodným, po případě sám upozorňoval na podezřelé nebo zvláště zasloužilé osoby.²⁾

Korespondence toho druhu s tímto představeným úřadem, jakož i výsledek případného přímého styku s ministerstvy, nejvyšším armádním velitelstvím, policejní sekcí generálního gouvernementu uherského, pevnostními velitelstvími a pod. jest uložena v registratuře „praesidialia I“, o kterémžto oddělení byla řeč výše. „Praesidialia II“, jež vzešla též ze zvláštní registratury, obsahují materiál vztahující se k vnitřní organizaci vlastního úřadu, různé významnější spisy osobního rázu, především však denní zprávy policejních ředitelství, jež tato — jako každou svou zprávu — předkládala nejvyššímu policejnímu úřadu, současně však v druhém pare představenému místodržitelství nebo zemské vládě. Z těchto zpráv sestavovány pro panovníka čtvrtletní, měsíční, nebo i denní zprávy Kempenovy o smýšlení a náladě v jednotlivých provinciích.

¹⁾ Z těchto zpráv, které vesměs uloženy v praesidialích I, zajímají nás zvláště zprávy policejního ředitele pražského (od r. 1849 Leopold Sacher-Masoch ryt. z Kronenthalu, od r. 1854 Ant. sv. p. Päumann, v době polic. ministerstva od poč. r. 1861 Václav Ullmann, od března 1866 Adolf ryt. Straub), brněnského (Arn. Born), opavského (V. Böhm), v uherských správních územích pak polic. ředitele přešpurského (Ed. Podolsky), košického (Wil. Marx), dále hlášení velitelství pražského četnického pl. č. 2 (plk. v. Kronenberg, od r. 1856 podpl. Eduard v. Rottée, bývalý šéf policejní sekce gen. guvern. uherského), brněnského četnického pluku č. 3 (plk. F. Reichardt), košického č. 5 (pplk. Gabler, pplk. Alex. Wölfel) a přešpurského č. 18 (plk. Rosenzweig, plk. J. Mangelberger).

²⁾ Odpovídající korespondence (koncept za originál a obráceně) uložena ve spisech „Gendarmerie-Departement“ vojenské ústřední kanceláře hr. Grünneho, a jeho nástupce od r. 1859 hr. Fr. Follia de Creneville, uložených od r. 1908 ve státním archivu ve Vídni. Zachována je však velmi neúplně v 77 fasciklech s 23 pomocnými knihami (8 indexů a 15 protokolů: 1853—1867) pro léta 1849—1867. Badání ztíženo hlavně neúplností indexů.

Originály těchto přednesení (v Gend.-Departem. kanceláře Grünneho) mají leckdy různé vlastnoruční glossy a poznámky panovníkovy.

Materiál nejdůvěrnější a nejzajímavější uložen tedy — a možno říci úplně zachován — v praesidialích I. Bohužel jsou toho času „praesidialia I“ místně roztržena ve dvě vzájemně se doplňující části, uložené ve dvou vídeňských archívech, v archivu státním a archivu pro vnitro a spravedlnost (býv. archiv c. k. ministerstva vnitra). Toto vytržení řady spisů z původního registraturního celku se stalo krátce po zrušení nejvyššího policejního úřadu r. 1859 posledním nařízením Kempenovým, který trval na tom, aby policejnímu ministerstvu byla z něho odevzdána pouze akta „patřící policejnímu resortu“, kdežto ostatní spisy, hlavně zprávy četnických plukovních velitelství, akta vojenská a obzvláště důvěrná měla býti odevzdána vojenské ústřední kanceláři. Policejní ministr Hübner marně se obrátil zvláštním přednesením k panovníkovi se žádostí, aby i tyto poslední spisy byly odevzdány policejnímu ministerstvu.¹⁾ Celé oddělení „praesidialia I“ bylo — jak ani jinak nebylo možno — zcela povrchně a nesoustavně roztrženo ve 2 části, takže dnes nacházíme spisy k sobě patřící (prius a posterius) v obou dílech. Ve státním archivu nachází se dnes 89 fasciklů spisů „praesidialia I“ z let 1852—1859, kdežto druhá část z těchže let, počtem 37 fasciklů, je v archivu býv. c. k. ministerstva vnitra; spisy uloženy chronologicky a jednotlivě podle běžných čísel.

Pomocné knihy k „praesidialím I“ byly svého času odevzdány ministerstvu policie a jsou t. č. v archivu ministerstva vnitra, kam se musí obracet badatel, zamýšlí-li hledati v oné části „praesidialíí I“, která jest uložena ve státním archivu. Jest to 8 svazků rejstříků (index reálný a jmenný) velmi pečlivě vedených, s příslušnými protokoly, vše pro léta 1852—1859.

Pátraje po dokumentech týkajících se našeho Havlíčka, seznámil jsem se s obsahem této zajímavé registraturní skupiny. Ve spisech jejích se zrcadlí opatření, jež vyžádala uvnitř mocnářství hrozivá situace zahraniční za války krymské a s Piemontem, zde stopovány a pro budoucnost zachyceny přerůzné zjevy hnutí národního i svobodomyšlného jak rázu kolektivního (Slovanská lípa, Matice česká, komité pro stavbu národního divadla, různé spolky atd.), tak i typické zjevy národní vlastenecké strany v Čechách, jež tu zvána „ultraczechische Partei“. Jsou tu cenné relace o pevnostních věznicích J. V. Fričovi, Sladkovském, Sabinovi, četné zprávy o Fričovi z doby jeho konfinování v Dées, zprávy o Riegrovi, Braunerovi, Fastrovi, Havlíčkovi, Hurbanovi,

¹⁾ Přednesení Hübnerovo císaři ze dne 14. října 1859, č. 7428/M.P.

Hamerníkovi, Štulcovi, Villaním, Vinařickém a j. v., charakteristika osob zaměstnaných ve státní službě v českých zemích a pod.

Odovídající korespondence se nachází, pokud je uchována, v archívech policejních ředitelství, po př. býv. místodržitelství archívech a archívech četnických velitelství. Přesvědčil mne o tom zajímavý článek Jos. Volfa o příchodu Päumannově do Prahy v ČCH. XXVII. str. 423 a násl., založený pravděpodobně na spisech z těchto archívů. Tytéž dokumenty uloženy — koncept za originál a obráceně — v prezidiálních I. nejvyššího policejního úřadu. Ovšem, nehledě k větší ceně konceptu, v němž lze sledovati rodící se myšlenku v jejích změnách, prozrazujících někdy skryté úmysly, nachází se v archívu ústředního policejního úřadu též *popud* k této korespondenci s podřízenými úřady, či její *pokračování*, t. j. dotazy Grünneho a zprávy panovníkovi podávané, a v tom je právě význam těchto vídeňských archívalií.

„*Praesidialia II*“ nejvyššího policejního úřadu, která ve svém pokračování od r. 1859 představují *praesidialie policejního ministerstva*, uložena jsou v archívu pro vnitro a spravedlnost. Jsou až na některé výjimky dosti úplně uchována a jsou tudíž, právě tak jako „*praesidialia I*“, archivní materiál neobyčejně cenný. Srovnána jsou právě jako ona podle jednotlivých běžných čísel chronologicky do 162 fasciklů a to pro léta 1852—1859 („*Praesidialia II*“) ve 108 fasciklech a pro dobu 1859—1869 — jako *praesidialie policejního ministerstva* — v 54 fasciklech. Význam této skupiny zvyšují zachované, vzorně vedené pomocné knihy, a to 30 svazků indexů (od r. 1854 ve dvojí řadě podle materiálů a jmen) a 39 protokolů, vše pro dobu 1852—1869 (z toho pro dobu nejvyššího policejního úřadu 1852—1859 dvaadvacet protokolů).¹⁾

Mnohem hůře je se spisovou pozůstalostí jednotlivých departementů nejvyššího policejního úřadu (později obou sekcí policejního ministerstva), z níž uchovány pouhé zbytky. Spisy tyto vzešlé z *registratury společné všem departementům* (I.—VI.) nejvyššího policejního úřadu (příp. oddělení A—F ministerstva policie) jsou dnes uloženy i s pomocnými knihami v rakouském archívu pro vnitro a spravedlnost ve 169 fasciklech (pro léta 1852—1869), v nichž jsou srovnány podle *materií* pod registračními hesly, označenými písmeny, k nimž odkázáno v pomocných knihách.²⁾

¹⁾ Viz přílohu III.

²⁾ Stejným způsobem uložen, pokračuje tento materiál v dalších 161 fasciklech až do nejnovějších dob jako spisová pozůstalost policejní sekce ministerstva vnitra. Registrační plán viz příl. II.

Spousty tohoto spisového materiálu, vzešlého ze společné registratury, byly časem nemilosrdně skartovány, takže se zachovala bohužel jen tuze nepatrná část těchto spisů. Přes to však jest zde, na př. v oddělení D (tiskovém) a R (divadelním) zachováno leccos zajímavého pro poznání rázu a kultury doby. Po spisech dnes značného významu se ovšem mnohdy marně sháníme. Nanejvýše lze předmět a obsah zničeného spisu (pokud není snad jeho protějšek — čistopis za koncept a obráceně — zachován v archívu úřadu, pro nějž přepis byl určen) z nouze rekonstruovati na základě neporušeně zachovaných, přesně vedených pomocných knih.

Jedinou šťastnou výjimku tvoří, zdá se, spisy departementu V. (četnictvo a vojenská policejní stráž), které ušly skartaci tím, že byly již r. 1861 z registratury nejvyššího policejního úřadu s jinými spisy, záležitostmi četnictva se týkajícími, vyloučeny a odevzdány ministerstvu vnitra, odkud se později dostaly do registratury býv. c. k. ministerstva zeměbrany, kde jsou t. č. uloženy. Tam sebráno a tím před pozdější skartací aktů ostatních departementů uchováno vůbec vše, co se týkalo v některém správním ohledu četnictva. Tak uloženy zde téměř úplně zachované spisy departementu V., částečně, pokud šlo o právní záležitosti z oboru působnosti *četnictva* (na př. případy zpěčování se [„Widersetzlichkeiten“], departementu VI. nebo II. b, ve spojení s účetní agendou a pod. Vše je urovnáno v 51 fasciklech z let 1852—1860, signovaných literou „E“ v několika podřadích. Materiál rozdělen jednak podle materiálů (případy zpěčování se, účetnictví, nadace, pensijní fond, pochvalná uznání), jednak podle jednotlivých zemí v záležitostech ekonomických a správních.

Tamtéž umístěna v 55 fasciklech signovaných A ve zvláštním uložení část agendy departementu V. nejvyššího policejního úřadu a oddělení F ministerstva policie, týkající se záležitostí *vojenské policejní stráže* in genere i specie (personalia, fondy, nadace, záležitosti ubytování), vše z let 1852—1867.

Pomocné knihy k těmto spisům, vytrženým z celku všem departementům *společné* registratury nejvyššího policejního úřadu (příp. ministerstva policie), jsou v rakouském archívu pro vnitro a spravedlnost a to v nejlepšímu pořádku. Pro dobu 1852—1869: 34 indexy, 64 protokoly („Hauptprotocoll“) a 16 elenchů pro všechny spisy departementu dohromady.¹⁾

Vedle této registratury „departementální“ — nehledíc k zvláštním registraturám prezidiálním — byla při nejvyšším policejním úřadě (později při ministerstvu policie) ještě zvláštní registratura pro tajnou část agendy I. departementu, spisy rázu státně poli-

¹⁾ Viz přílohu IV.

cejního.¹⁾ Spisy tyto, vyhrazené paraře Kempenově,²⁾ mají značku „BM“ (brevi manu) a náležely konceptu prvního departementu (sekč. r. Clannern-Engelshofen a taj. Karel Hiersch). Časem utrpěl tento materiál, obsahující vynikající prameny k dějinám politických a národních hnutí a jejich vůdců, citelně skartací. Uložen je v běžné řadě t. zv. základních čísel, při nichž jsou již přiloženy předchozí nebo pozdější spisy, týkající se téže záležitosti. Odkaz k tomuto základnímu číslu nalézá se v příslušném elenchu, kde udána též případná skartace. V pozdějších letech policejního ministerstva ukládány tyto spisy též podle látky a jednotlivých zemí a států.

Spisy „B M“ odevzdány byly po zrušení ministerstva policie informačnímu bureau při ministerstvu zahraničí, odkud se dostaly do státního archivu, kde jsou uloženy ve 278 fasciklech i s přesně vedenými a zachovanými pomocnými knihami (14 indexů, 39 protokolů a 19 elenchů); vše pro dobu 1852—1867.³⁾

¹⁾ Sluší podotknouti, že málo soustavné rozdělení agendy v nejvyšším policejním úřadě způsobuje, že táž záležitost probíhá samostatně částečně presidialními, částečně různými odděleními a mezi spisy „BM“, což nemálo ztěžuje badání, nehledíc k chatrnému stavu spisové pozůstalosti departementů a „BM“ aktů.

²⁾ Vedle těchto spisů prvního departementu, které byly exhibovány v B. M. (brevi manu) protokolu, vyhradil si Kempen k vlastnímu podpisu nebo revisi všechna přednesení císaři, přípisy vyšším osobnostem, jmenovitě generálnímu guvernérovi uherskému arciv. Albrechtovi, polnímu maršálku Radetzkému a hr. Grünnemu, dále „praesidialia I“, všechny spisy rázu organizačního, a jež by se týkaly jmenování, pensionování, udílení a odmínání tiskových koncesí, zvyšování nebo snižování stavu četnictva a pod. Z ostatních spisů departem. exhibovaných v hlavním protokolu, parafoval Kempen jen takové, jež mu byly přednosty jednotlivých oddělení, jako zvláště zajímavé nebo pochybné k rozhodnutí předkládány. Sekční šéf a zástupce Kempenův Hartmann řídil II. oddělení presidia (srov. č. 5402/Pr. II. z r. 1853).

Tato stránka kompetenční je pro studium spisu nemálo významnou. Úmyslně uváděl jsem při líčení rozdělení v jednotlivá oddělení jména aspoň hlavních referentů, aby badatel snáze porozuměl různým parařám a poznámkám na aktech. Zřídka zasahoval přednosta úřadu osobně tak vydatně i do podřízenější agendy, jako činil ve svém úřadě Kempen; namnoze dává přednostu aktu a tak činu, jež měl spis v zápětí, pouze svoje jméno, kdežto skutečnou hybnou silou a pravými původci významného lecky zasažení jsou osoby podřízenější se všemi svými osobními sklony. Plně dějepisné odhadnutí a posouzení nemůže se tedy spokojiti pouhým obsahem aktu, nýbrž vyžadovalo by stejně významných životopisných studií dotyčných osobností — srovnej v našem případě na př. zmínky o Kempenovi a Clannernovi v pamětech Jos. Václ. Friče, část I., 4. sv., str. 517, 518 — a vůbec studia osudu aktu počínaje popudem k němu první koncepti, oprav druhou rukou, schválení, čístopisu až po všeliká registraturní označení. Jen pak ožije plně spis pro historika a bude ho možno užiti k jeho účelům.

³⁾ Sběrka spisů „BM“ je pokračováním podobného zvláštního registraturního oddělení policejní sekce ministerstva vnitra v letech 1849

Bude jistě náležitě k vědným úlohám rakouského archivnictví spojití v původní jednotu tento spisový materiál jednotné proveniencie, ležící dnes porůznu ve třech vídeňských archivech, a to jak uvedené departementální spisy nejvyššího policejního úřadu (resp. ministerstva policie) v archivu pro vnitro a spravedlnost se zmíněnými spisy četnictva se týkajícími z registratury býv. c. k. ministerstva zeměbrany, tak i spisy „BM“ a část „praesidialii I“ uložené ve státním archivu s druhou částí „praesidialii I“ nalézající se v archivu pro vnitro a spravedlnost.

Představu o činnosti obou policejních ústředních úřadů oživí tento výkaz číselný. Roku 1852 vyřizeno v *nejvyšším policejním úřadě* 15.676 čísel, z toho připadalo na „praesidialia I“ 518, na „praesidialia II“ 1850 čísel. Tento počet stoupal rychle až do roku 1854, kdy dosáhl vrcholu 56.267 čísel, načež klesal, až činil roku 1857 43.056 čísel (z toho „praesidialia I“ 3628, „praesidialia II“ 9200 čísel). V *policejním ministerstvu* vyřizeno r. 1860 16.116 čísel, z toho presidialní agendy 7177 čísel, r. 1865 11.008 čísel, z toho presidialia 2600 čísel.

V těchto číslech se obráží rozsah, vrchol a pokles policejní agendy, měřítko bdělosti a spolu tlaku rakouského policejního systému těchto let, jež jakkoli leckde bral vzory z ciziny, mohl jí sám sloužiti za „vzor“. ¹⁾

až 1852. Spisy ony signovány jsou „A“ a uloženy dnes ve 23 fasciklech i s pomocnými knihami ve státním archivu, kam se též dostaly s „Informations-bureau“ zahraničního ministerstva. — Již „státní kancelář“, předchůdkyně zahraničního ministerstva, věnovala policejním informacím velkou pozornost. Úkol „Informationsbureau“ organizovaného již v době před-březnové při státní kanceláři byl hlavně státně policejního rázu, aby bylo možno závčas objeviti a v zárodku potlačiti každé hnutí, které pokládáno tehdy za podvrtné, spolu dozíráno i na vlastní úřady. Rozvojem ústavního života a svobodou tisku pozbyla tato informační služba, obstarávaná ústředními policejními úřady, na významu a omezila se více na zprávy z ciziny. Přes to trvalo zvláštní oddělení „Informationsbureau“ nově zorganizované r. 1867 u presidialní sekce zahraničního ministerstva (jako departem. IV.) až do r. 1908. Z informačních zpráv úředních, příležitostných i pevně placených konfidentů a příslušných pokynů vzrostla velká sbírka, doplněná spisy „A“ a „BM“ pro leta 1849—1867, o nichž byla řeč výše. Pro leta 1867—1908 uloženy (ve státním archivu) spisy „Informationsbureau“ v 385 fasciklech s příslušnými pomocnými knihami, vše dobře uchováno.

¹⁾ Uvedenými údaji třeba poopravití zmínky Friedjungovy, „Österreich von 1848 bis 1860“ II. 193, jež čerpá svá data o policejním systému let padesátých jmenovitě z pozůstalosti Bachovy a uváděné literatury: Czörnig: „Österreichs Neugestaltung“, „Denkwürdigkeiten“ generála v. Gerlach, Moritz v. Angeli: „Wien nach 1848“, v. Wattmann: „53 Jahre aus einem bewegten Leben“, Kalchberg: „Mein Glaubensbekenntnis“.

Pokusil jsem se vylíčit organizaci obou vídeňských ústředních policejních úřadů, povahu, cenu a význam jejich archivní pozůstalosti. Přiměla mne k tomu potřeba vlastní. Pochopení vnitřní organizace odstraní bezradnost při badání a zabrání ztrátě drahocenného času. Spolu zamýšlel jsem upozorniti naše historiky na probadání tohoto dosud vesměs panenského materiálu, jenž věru zaslouží zvýšeného zájmu a pozornosti. Zde je zdroj světla, jež třeba vnést v dobu politické reakce, dosud málo osvětlenou. Studium jeho přenese nás v těžkou atmosféru absolutismu, policejního systému, jenž zlomil i individualitu Havlíčkovu, útlaku, jenž v zárodku dusil každé svobodnější a zvláště národní hnutí v životě politickém i kulturním. Hlubší poznání celku přispěje pak i k plnému pochopení významu těžké, neohrožené politické práce vlastenců, kteří neochabli v době, kdy státní občan nebyl podmíněm, nýbrž pouhým předmětem dynastického státního stroje rakouského, kdy nebylo listovního tajemství, kdy žádný anonymní dopis neputoval do koše, dokud jeho údaje úředně nevyšetřeny, v době rozkvětu konfidentství, kdy věru „stěny měly uši“.

Karel Kazbunda.

Příloha I.

Wirkungskreis der k. k. obersten Polizei-Behörde.

1. Im Allgemeinen.

§ 1.

Der obersten Polizei-Behörde liegt die Leitung und Handhabung der Staats- und Sicherheits-Polizei ob. Insoweit nicht etwas Anderes bestimmt ist, umfaßt ihre Wirksamkeit jene Geschäfte, welche von der ehemaligen Polizei-Hofstelle zu besorgen waren.

Die übrigen Zweige der administrativen Polizei gehören als politisch-administrative Angelegenheiten zum Wirkungskreise des Ministeriums des Innern, wie vormals zu jenem der vereinigten Hofkanzlei.

Dieses Ministerium hat jedoch, insoferne derlei Angelegenheiten zugleich in den Bereich der Staats- und Sicherheits-Polizei einschlagen, mit der obersten Polizei-Behörde das Einvernehmen zu pflegen.

§ 2.

In den der obersten Polizei-Behörde zugewiesenen Angelegenheiten (§ 1) kommt ihr der nämliche Wirkungskreis zu, welcher im Allgemeinen den Ministerien eingeräumt ist.

Insoferne es sich aber um legislative oder organische Fragen handelt, hat die oberste Polizei-Behörde rücksichtlich der eintretenden Beziehungen, das vorläufige Einvernehmen mit dem betreffenden Ministerium zu pflegen.

§ 3.

Die oberste Polizei-Behörde erläßt in den Angelegenheiten ihres Wirkungskreises an die mit der Oberleitung der policeilichen Verwaltung in den einzelnen Kronländern beauftragten Statthalter, Gouverneure und Länder-Chefs die erforderlichen dienstlichen Weisungen. Diese sind verpflichtet, den erhaltenen Weisungen schleunig und pünktlich zu entsprechen und dieselben durch die ihnen untergeordneten policeilichen oder sonstigen mit der Sorge für die öffentliche Sicherheit und Ordnung betrauten Behörden und Organe vollziehen zu lassen.

Es steht übrigens dem Chef der obersten Polizei-Behörde frei, nach Umständen und den Erfordernissen des Dienstes auch mit den Vorständen der Stadthauptmannschaften und Polizei-Direktionen in unmittelbare Beziehungen zu treten, wobei, insoferne es ausübende Funktionen betrifft, die gehörige Rücksicht auf die Stellung und Wirksamkeit der Länder-Chefs genau zu beachten ist.

II. Insbesondere.

A) Staatspolizei.

Allgemeine Staats-Sicherheit.

§ 4.

Der obersten Polizei-Behörde liegt es ob, darüber zu wachen, daß die bestehenden Gesetze gehörig beobachtet und gehandhabt werden, und die diesfalls wahrgenommenen Gebrechen, soweit deren Abstellung nicht in ihrem eigenen Wirkungskreise gelegen ist, der dazu berufenen Behörde zur geeigneten Verfügung anzuzeigen.

§ 5.

Sie hat ihre Wirksamkeit vorzugsweise auf die Vorbeugung, Entdeckung und Hintanhaltung der Gefahren zu richten, welche die geheiligte Person Seiner Majestät des Kaisers, das durchlauchtigste Kaiserhaus, die Staatseinrichtungen oder überhaupt die bestehende staatliche und öffentliche Ordnung bedrohen.

Paß- und Fremden-Wesen.

§ 6.

Sie leitet und überwacht das Paß- und Fremden-Wesen und sorgt für die genaue Vollziehung der darüber bestehenden Gesetze und Anordnungen.

Bezüglich der Evidenzhaltung der im Auslande befindlichen österreichischen Untertanen von Seite der k. k. Missionen und Konsulate, hat die oberste Polizei-Behörde im Einvernehmen mit dem Ministerium des Äußern und dem sonst allenfalls zur Einflußnahme berufenen Ministerium vorzugehen.

Presse.

§ 7.

Sie leitet und überwacht, nach Maßgabe der bestehenden Gesetze, insbesondere der Preß-Ordnung, die Angelegenheiten der Presse, der Kunst und einschlägigen Gewerbe, insoweit dieselben der polizeilichen Wirksamkeit angehören.

§ 8.

Ihr kommt insbesondere zu: die Erteilung oder definitive Entziehung von Konzessionen zur Herausgabe von Zeitschriften, dann zur Haltung von Leihbibliotheken, Musik-Leihanstalten und lithographischen Pressen.

§ 9.

Sie nimmt Einfluß bei den Verhandlungen, welche nach Maßgabe der den Länderstellen und den berufenen Ministerien zustehenden Wirkungskreise, in Absicht auf die Verleihung und Ausübung von Buch-, Kunst- und Musik-Handlungen und Buchdruckerei-Befugnissen betreffen.

§ 10.

Sie überwacht die Handhabung der Theater-Ordnungen, führt die Aufsicht über alle Arten von Theatern, öffentlichen Produktionen u. d. gl., und hat bei Erteilung der Befugnisse zu denselben, insoweit polizeiliche Rücksichten eintreten, Einfluß zu nehmen.

§ 11.

Der obersten Polizei-Behörde steht die Einflußnahme zu: auf alle Verhandlungen, welche die Benützung des Staats-Telegraphen für Privat-Korrespondenzen, die das Staatsbürgerrecht gewährende Anstellung von Ausländern, und die Zulassung von Ausländern zu Lehr- und Erziehungsanstalten betreffen.

Die Ministerien haben daher in diesen Angelegenheiten vorläufig das Einvernehmen mit der obersten Polizei-Behörde zu pflegen, welche ihrerseits verpflichtet ist, denselben diesfalls ihre Mitwirkung zu gewähren.

Dagegen ist die oberste Polizei-Behörde im Allgemeinen verpflichtet, alle von den k. k. Ministerien gewünschten Auskünfte über die politische und staatsbürgerliche Haltung von Beamten, Seelsorgern, Lehrern und sonstigen in öffentlichen Diensten stehenden Individuen zu erteilen.

§ 12.

Die oberste Polizei-Behörde hat sich bei Behandlung der staatspolizeilichen Angelegenheiten in Betreff der dabei eintretenden äußeren und inneren administrativen Beziehungen im steten Einvernehmen mit dem Ministerium des Äußern und des Innern zu halten.

B) Sicherheits-Polizei.

§ 13.

Die oberste Polizei-Behörde hat zu sorgen, daß den Gefahren und Angriffen, die der öffentlichen oder Privat-Sicherheit drohen, nach Tunlichkeit vorgebeugt und denselben in ihrem Entstehen oder Umsichgreifen Einhalt getan werde, und sie hat die hiezu geeigneten Maßnahmen — soweit selbe durch die polizeilichen Organe und Wachkörper zur Vollziehung gebracht werden sollen, selbstständig zu treffen, im Falle aber andere öffentliche Organe zu diesem Behufe in Anspruch genommen werden sollen, durch die berufenen Behörden zu veranlassen.

Eine Gerichtsbarkeit in Strafsachen steht der obersten Polizei-Behörde nicht zu.

C) Leitung und Überwachung der polizeilichen Organe und der Wachkörper.

§ 14.

Die für die Handhabung der Staats- und Sicherheits-Polizei besonders bestellten Behörden (Stadthauptmannschaften, Polizei-Direktionen, Polizei-Kommissariate u. d. gl.) und die bei denselben verwendeten Beamten und Diener sind zunächst den Statthaltern und in höherer Linie der obersten Polizei-Behörde sowohl in den zum Wirkungskreise dieser Behörde (§§ 1 und 3) gehörigen Angelegenheiten, als auch in den Personal- und Disziplinar-Gegenständen untergeordnet.

§ 15.

Der obersten Polizei-Behörde unterstehen die Gensdarmerie und die Sicherheits-Wachkörper nach Maßgabe der darüber bestehenden besonderen Normen, und sie tritt bezüglich der inneren Administration dieser Wachkörper in den bisherigen Wirkungskreis des Ministeriums des Innern.

Insoferne es sich um die erste Aufstellung oder Vermehrung dieser Wachkörper, um die Bestimmung ihrer Standorte und um deren Einführung in Ländern oder Städten, wo sie bisher nicht bestanden, handelt, oder wo sonstige administrative Rücksichten eintreten, ist vorläufig das Einvernehmen mit dem Ministerium des Innern zu pflegen.

Verhandlungen, welche die Bequartierung der Gensdarmerie oder anderer Wachkörper und die Bedeckung des Aufwandes für dieselben aus Landes-, Kreis- oder Gemeinde-Fonden betreffen, gehören zum Wirkungskreis des Ministeriums des Innern, und soweit es die Militär-Gränze betrifft, zu jenem des Kriegsministeriums, an welche Ministerien sich daher die oberste Polizei-Behörde in solchen Angelegenheiten zu wenden hat.

Příloha II.

Registraturní plán nejvyššího policejního úřadu a ministerstva policie.

- A* (in genere a podle jednotlivých zemí:) Polizei-Behörden u. Personale, Sicherheitswachen, Polizeifonds, Remunerationen, Altersnachricht, Anstellungsgesuche.
(in genere et in specie:) Polizei-Arreste, Gefangenhau, Zivilpolizei-wache, Detektive, Polizeiagenten.
- A₁₋₃* (vždy in genere et in specie:) Ausforschungen, Currendierungen, Invigilierungen, Polizeiliche Auskünfte. — Localpolizei, Sperrstunde, städt. Musikbände, Uniformtragen, Gemeindesachen — Geheime Auslagen.
(Z litery *A* uschováno celkem 52 fasciklů.)
- B* — Ausländische politische Flüchtlinge.
B₁ — Bedenkliche ausländische Flüchtlinge.
B₂ — Aufenthaltbewilligungen für ausländische Flüchtlinge, Hochverratsprozesse, Geheime Gesellschaften, Versammlungen, Confinierungen.
- B₃* — Volksvereine und Versammlungen.
B₄ — Demonstrationen. (Celkem uchováno 11 fasciklů.)
- C* — Paßwesen, Aus- und Einwanderungswesen.
C₁ — Conscriptiões und Meldungswesen, Grenzpolizei und Passantenaufsicht, Remunerationen, Fremdenpolizei, Bade- und Curinspectionen.
C₂ — Dienstbotenwesen (Praemien), Dienstmännerinstitute (celkem 14 fasc.).
- D* — Druckschriften, Normalien, Preßangelegenheiten, Placatierung.
D₁ — Verschleiß von Druckschriften und Zeitschriften, Lizenzen, Praenumeranten- und Subscribentensammlung etc.
D₂ — Zeitungen, Fachblätter und deren Stempelpflicht. Pflicht- und Probe-exemplare. Verbotene Druckschriften.
D₃ — Preßbefugnisse und Gewerbe. Medaillenprägung. Schulbücher. Verschleiß-Lizenzen. (11 fasc.)
- E* — Gendarmerie (1 fasc. Ostatek nalézá se t. č. v dobrém stavu v registratuře býv. c. k. ministerstva zeměbrany).
- F* — Gesetzsammlungen (1 fasc.).
- G* — Marktpreise, Satzungen, Ernte, Notstand, Armenwesen, Morde, Selbstmorde, Selbstverstümmler, Unglücksfälle (úrazy na železnici u *P₁*), Elementarereignisse, Feuerbrünste.
- G₁* — Sanitätsangelegenheiten (1 fasc.).
- H* — Zeitungen, Zeitschriften (Tarif), (8 fasc.).
- I* — Religionsangelegenheiten, Sonntagsheiligung (1 fasc.).
- K* — Rechtspflege, Polizei-Vergehen, Uebertretungen, Gendarmerie.
- K₁* — Behelligungen, Beleidigungen, Beschwerden, Exzesse, Injurienklagen, Strikes, Unruhen, Brandbriefe etc.

- K₂* — Hazardspiele, Kegelschieben, Schaubuden (Spiel), Schiesstätten, Wetten, Wucher.
- K₃* — Prostitution, sittenwidrige Handlungen, Bordellwesen, Mädchenhandel etc. (2 fasc.)
- L* — Verbrecher, Entlassene Sträflinge, Rehabilitierungen, Strafauskunftstabelle, Durchtransport, Auslieferungen, Prämie für Zustandebringen von Verbrechern.
- L₁* — Gefängnisse, Arbeitshäuser, Zwangsarbeitsanstalten. (4 fasc.)
- M* — Schubwesen, Abschaffungen, Ausweisungen, Landesverweisungen, Staatsbürgerschaft, Aufenthalts- und Rückkehrbewilligungen, Zigeuner, Heimatszuständigkeit. (4 fasc.)
- N* — Gebühren- und Stempelwesen (pro noviny *D₂*) Steuerangelegenheiten, Münzen, Banknoten, Falsifikate im Auslande und in den Provinzen. Lottowesen. Staatskredit, öffentl. Banken, Börsen. (4 fasc.)
- O* — Aufstellungsgesuche. Abfertigungen, Conduitquartal, Erziehungsbeiträge, Gnadengaben, Pensionen, Provisionen, Personal-, Pension- u. Alterszulagen. (14 fasc.)
- P* — Auswärtige Nachrichten.
- P₁* — Dampfschiffe, Eisenbahnen, Fiaker- u. Fuhrwerke, Luftschiffe, Seewesen, Seebehörden, Hafenwesen, Schifffahrtsangelegenheiten, Telegraph, Telefon [Tramway, Pferdebahnen], Unfälle (též *G*), Polizeikommissäre auf den Bahnhöfen.
- P₂* — Postwesen.
- P₃* — Landesangelegenheiten, Konfidentenberichte, Werbungen für Ausland. (12 fasc.)
- Q* — Beamtenangelegenheiten (podle jednotlivých ministerstev). Lehranstalten, Militäranglegenheiten, ausgediente Unteroffiziere, Consulate, Bauwesen. (10 fasc.)
- R* — Theaterangelegenheiten.
- R₁* — Öffentliche Gesangsproduktionen, Konzerte, Hand- und Drehorgel, Singspielhallen, Volkssänger, Cirkus, Marionettentheater, Panorama, Tanzschulen, Maskenzüge, öffentl. Volksbelustigungen und Anzüge etc. Gymnastiker, Nebelbilder, Taschenspiele, Ringelspiele, Bärenreiberproduktionen, Musiklizenzen [Hypnotische Experimente.] (7 fasc.)
- S* — Hofsachen und Hofämter.
- T* — Volksstimmung (*S* a *T* dohromady 1 fasc.)
- U* — Auszeichnungen, Gratificationen, Titel, Unterstützungen. (3 fasc.)
- V* — Anonyme und sinnlose Eingaben. (1 fasc.)
- W* — Waffen- und Munitionssachen.
Getreide- und Vieh-Ausfuhr und Einfuhr. (4 fasc.)
- Z* — (in genere a podle zemi) Landesstreifungen, Rettungsanstalten, Sicherheitsmassregeln; Zentralpolizeiblatt und Polizeianzeiger. Knallbonbons. Knallpraeparate. (3 fasc.)

Příloha III.

Vzor protokolu praesidiálií I. a II. a spisů „BM“ nejvyššího policejního úřadu resp. ministerstva policie.

(1853 — Praes. II.)

Nummer des Stückes	Tag der Einlangung	Name des Erstatters und Tag der Erstattung	Gegenstand	Erledigung	Tag der Erledigung	Vormerkung ob eine Hof-Entschliessung, eine Ausserung oder ein Bericht erwartet wird	Nummer unter welcher diese eingelangt sind
1329	27. März	Poliz. Direkt. in Prag 25/3 1408	Am Gitschiner Gymnasium wird die deutsche Sprache vernachlässigt und von den Schülern und Professoren unter sich bloss böhmisch gesprochen 946 (prius)	Statth. in Böhmen den separatistischen Tendenzen auf den Grund sehen und anzeigen	30/3	Bericht	2251 (posterius)

Příloha IV.

Vzor hlavního protokolu nejvyššího policejního úřadu.

1855

Protokoll-Nummer	Exhibent oder Erstatter und Departement	Gegenstand der Eingabe	Erledigung	Tag der Erledigung	An die Registratur abgegeben
5555 8/3	Statthalter in Tirol I 5514 (prius)	legt bezüglich der Abreise des bisher in Brixen confinirten Literaten Carl Hawliczek, das von der Kreisbehörde in Brixen mit demselben aufgenommene Protokoll betreffs seines künftigen Verhaltens vor. 1659 9/3, B. 1.	Zur Nachricht	10	12 5

Archivní úmluva republiky Československé s republikou Rakouskou.

I.

Různé prameny mezinárodních ustanovení o vrácení archivů: soukromoprávní zvyk postupovati archivů s postoupeným majetkem pozemkovým, vojenské zřetele, zájem o řádné vedení státní správy, vrácení archiválií z kořisti válečné. Ustanovení mírových smluv. Ustanovení mírové smlouvy versailleské. Provedení její. Vznik ustanovení mírové smlouvy st.-germainské a stanovisko rakouské delegace k nim.

Soukromoprávní zvyk, sahající původem svým do středověku, že totiž s nově získanými nemovitostmi odevzdávány byly též listiny a jiné dokumenty, vztahující se k jejich nabytí, jest jedním z podkladů mezinárodních závazků o rozdělení registratur a vrácení archivů, pojímaných v novější době stále častěji do ustanovení mezinárodních smluv. Z mezinárodních právních závazků jsou to v prvé řadě články mírových smluv, jakožto smluv, jimiž byly sankcionovány územní změny, následující po válečných událostech, jež jsou rozhodující pro vývoj podobných závazků.¹⁾

Tak se na př. v 13. článku míru campoformijského mezi Francií a Rakouskem zavázaly smluvní strany, že vydají listiny o majetku územním a své archivy, vztahující se na území mírovou smlouvou postoupená nebo vyměněná, smluvní straně, jež nabyla mírovou smlouvou onoho území.²⁾

Podobné ustanovení nacházíme v 7. článku mírové smlouvy, uzavřené v Paříži dne 24. srpna 1801 mezi Bavory a Francií.³⁾ Článek obsahuje závazek smluvních stran, slibujících si navzájem, že papíry, dokumenty a spisy, týkající se veřejného a soukromého majetku území postoupených mírovou smlouvou, mají býti vydány. Stejně bylo ustanoveno v článku 16. mírové smlouvy mezi Francií a Rakouskem, podepsané dne 26. prosince 1805 v Bratislavě⁴⁾, a v článku 26. mírové smlouvy tylžské mezi Francií

¹⁾ V této práci jest přihlíženo pouze k mírovým smlouvám doby nejnovější počínajíc revolucí francouzskou. Příručkou, z níž jsem čerpal, byl mi: Corpus pacificationum. Systematische Zusammenstellung der Texte der Friedensverträge 1792—1913. Poněvadž tato oficiální publikace není na knihkupeckém trhu, cituji podle ní sbírky státních smluv, čtenáři přístupné.

²⁾ Clercq A. de: Recueil des traités de la France, I., 338.

³⁾ Tamže, 451.

⁴⁾ Neumann: Recueil des traités et conventions conclus par l'Autriche. II., 190.

a Pruskem, uzavřené dne 9. července 1807.¹⁾ Tyto příklady bylo by možno ještě rozhojnit citáty z jiných mírových smluv, uzavřených na počátku století devatenáctého.²⁾

Dalším pramenem, z něhož plynula ustanovení mírových smluv, týkající se rozdělení archivů a registratur, byly zřetele vojenské. Strany, uzavírající mír, odevzdávaly ve většině případů s územím i opevněná místa. Z vojensko-technických důvodů bylo tedy nutno, aby s opevněnými místy a územími byly vítězné straně odevzdány i plány opevnění, pevností i území. Proto nalézáme ve všech smlouvách svrchu uvedených příslušná ustanovení o vydání plánů a map vedle ustanovení o vydání listin, vztahujících se na majetek územní.³⁾

Obojí ustanovení se časem různě rozšiřovala. Poznalo se, že vydání listin a spisů, týkajících se územního majetku postoupených území, nestačilo k řádnému dalšímu vedení veřejné správy v nich. Proto se, zejména od počátku století devatenáctého, požadavek vydání majetkových dokumentů rozšiřoval na požadavek vydání aktového materiálu vůbec, pokud se týkal správy postoupených území. Poprvé, ještě zcela nejasně, protože se obě strany patrně pokoušejí o formulaci nové věci, jest podobné ustanovení vytčeno v mírové smlouvě mezi Bavorskem a Francií, podepsané 24. srpna 1801 v Paříži;⁴⁾ zcela jasně však nacházíme je v mírové smlouvě mezi spojení a Francií z 30. května 1814. V článku 31. čteme ustanovení, že strany, smlouvu uzavírající, si vydají navzájem: archivy, mapy, plány a dokumenty a) tvořící část majetku postoupených území b) anebo dotýkající se jejich správy.⁵⁾ Tato ustanovení byla časem pouze zdokonalována tím, že se přesněji určoval pojem správy výčtem různých odvětví správ, zejména vytčeno, že jde nejen o dokumenty správy, již dnes nazýváme politickou, nýbrž i správy justiční,⁶⁾ případně i správy vo-

¹⁾ Clercq, II., 222.

²⁾ Na př. článek dvanáctý mírové smlouvy mezi Ruskem a Švédskem ze dne 17. září 1809, článek osmý mír. sml. mezi Rakouskem a Francií ze dne 14. října 1809, článek dvacátýprvní mír. sml. mezi Dánskem a Švédskem ze dne 14. ledna 1814, v Kielu uzavřené. Ale i ve smlouvách mezi Francií a Rakouskem z r. 1859, z r. 1864 mezi Dánskem, Pruskem a Rakouskem, zůstávají i v době, kdy se mluví již o vydání spisů, týkajících se též správy veřejné (*documents administratifs et de justice civile*, viz níže), ustanovení o „*titres de propriété*“ a dokonce uvádějí se vždy na prvním místě.

³⁾ Viz výše. Obvykle jest toto ustanovení stipulováno slovy: „*les plans et cartes de forteresses, villes et pays ... seront ... remis*“.

⁴⁾ Čl. sedmý: mluví se o „*papiers, documents et actes concernant les objets d'administration, qui se rapportent exclusivement aux dits pays*“.

⁵⁾ Neumann I. c. II., 472.

⁶⁾ *Documents administratifs et de justice civile* v míru mezi Francií a Rakouskem z 10. listopadu 1859, Zurich (Plasson „Recueil des traités“

jenské.¹⁾ Těmito výčty byl vývoj ustanovení článků, přecházejících nadále z jedné mírové smlouvy do druhé, o vrácení archivů a registratur po stránce obsahové dokončen. Nejnovější doba přijala již jen starší textaci.²⁾

Rozšíření obsahu článků mírových smluv, vztahujících se na vydání archivů o požadavek vydání spisů, týkajících se správy postoupených území, postavilo však vyjednavče, mírové smlouvy sdělávající, před otázku dělení spisů. Vydati bylo možno jedné nebo druhé straně přece jen spisy, týkající se výlučně území a správy jedné či druhé strany. Co však se spisy, jež se svým obsahem vztahovaly na území obou stran rovnou měrou? Poprvé vyskytla se tato otázka, pokud jest nám známo, v mírovém jednání mezi Francií a Bavorskem, z něhož vzešla nahoře již citovaná smlouva, uzavřená v roce 1801. Zde byla zodpověděna ve smyslu vzájemného vydání ověřených opisův oněch dokumentů, o něž obě strany měly zájem. Opisy měly býti zhotoveny společným nákladem.³⁾ Rakousko s Francií v mírové smlouvě curyšské z 10. listopadu 1859, Dánsko s Rakouskem a Pruskem ve smlouvě vídeňské z 30. října 1864⁴⁾ se zavázaly, že si na žádost příslušných instancí půjčí ze svých archivů ty ze společných spisů, jichž druhá strana bude potřebovat. Společné spisy měly podle toho zůstat v archivu oné strany, která je až do té doby měla;⁵⁾ ale držení jich mělo býti ve prospěch druhé strany zavázáno povinností, dovoliti druhé straně užívatí jich podle potřeby.

Na počátku devatenáctého století byla ustanovení mírových smluv o vydávání archivů a registratur znova rozšiřována, a to přibíráním zvláštních ustanovení o navrácení archivního a umě-

et conventions conclus par l'Autriche“, jest to pokračování sbírky Neumannovy, II., 266; stejně v mírové smlouvě mezi Dánskem, Rakouskem a Pruskem z 30. října 1864, ve Vídni uzavřené. (Martens, Nouveau Recueil général des traités, XVII/2, 483); nebo v smlouvě mezi Itálií a Rakouskem, uzavřené 3. října 1866 ve Vídni (Plasson I. c. IV., 375).

¹⁾ *Concernant l'administration civile, militaire et judiciaire des territoires cédés* v mír. smlouvě mezi Francií a Německem z 10. května 1871 ve Frankfurtě. Clercq I. c. X., 473. O provedení mírové smlouvy frankfurtské jednají: Villefort: Recueil des traités, conventions, lois, decrets ... relatifs à la paix avec l'Allemagne. Paris 1872—1879, 5 vol.; May G.: La saisie des Archives du département de la Meurthe pendant la guerre de 1870—1871. Paris 1911. 16 p.

²⁾ Lze viděti též z toho, že se mírové smlouvy versailská, st.-germánská a trianonská připínají zde na mírovou smlouvu frankfurtskou.

³⁾ Clercq, I. c. I., 451.

⁴⁾ Viz poznámku zde nahoře.

⁵⁾ Podobně řešena byla tato záležitost v mírové smlouvě Itálie a Rakouska z 3. října 1866 ve Vídni (Plasson, IV., 575) v úmluvě florencké ze 14. července 1868 a ve smlouvě frankfurtské z 11. prosince 1871 (Clercq X., 534.); v archivní úmluvě mezi Francií a Německem o archiv štrassburské university z 26. dubna 1872 (Clercq, X. 577.).

leckého bohatství, odvezeného ze zemí, dočasně okupovaných francouzskými armádami, zpět na místa původního jich uložení. Narizovaným vrácením archiválií a uměleckých předmětů ustanovení tato reagují na romantický názor na archivy, vytvořený během napoleonských válek.¹⁾

Je známo, že Napoleon I. pojal úmysl učiniti z Paříže vše-evropské středisko historických studií a shromáždit do něho nejvýznačnější evropské archivy. Skutečně také řada archivů z Vídně, Říma a odjinud byla jím do Paříže převezena. Spojenci uložili po konečném zdoání Napoleonově Francii v dodatkovém článku ke čl. 31. smlouvy pařížské z 30. května 1814²⁾ povinnost, aby vrátila odvezené archivy. Ani tato povinnost nezůstala ojedinelou: uložilo ji Prusko a Rakousko Dánsku stran vrácení archiválií, vzatých ze šlesvických archivů a uložených v kodaňském archivu;³⁾ Prusko Bavorsku v mírové smlouvě berlínské z 22. srpna 1866, ustanoveními, vztahujícími se na vydání archiválií purkrabí norimberských a markrabat braniborských, chovaných v archivu bamberském⁴⁾; Itálie Rakousku v mírové smlouvě vídeňské z 3. října 1866 v příčině archivů benátských.⁵⁾ O této povinnosti uzavřelo Rakousko s Itálií zvláštní dohodu ve Florencii dne 14. července 1866, jíž se zavázalo vrátiti archivy z Benátska a jiné, odvezené po míru campoformijském. Pouze „Dispacci di Venezia“ měly býti vyňaty. Itálie však mohla si je svazek po svazku vypůjčiti k opsání.⁶⁾ Naproti tomu se zavázala Itálie k případnému půjčování spisů, týkajících se Dalmacie, Istrie a Friaulu z archivů benátských a lombárdských a k vydání opisů z archivů „dei Frari“ a j., jejichž originály obdržela.⁷⁾ Též Francie se dohodla s Německem o universitní archiv ve Štrasburce úmluvou z 26. dubna 1872, jíž archiv byl rozdělen.⁸⁾

Ale nejen o archivní celky bylo jednáno mezi diplomaty, nýbrž i o archivní zlomky a dokumenty, jež za válečných událostí byly se svého místa uloženy odneseny. Prohlížíme-li tato ustanovení historicky, vidíme, že původně se diplomati starali pouze o vo-

¹⁾ Srv. Boutaric: *Le Vandalisme révolutionnaire*. *Revue des questions historiques* 1872, p. 365, sq.; Muntz: *Les Annexions de collections d'art ou de bibliothèques et leur rôle dans les relations internationales*. *Revue d'histoire diplomatique* 1894—1896.; Saumer: *Les conquêtes artistiques de la Révolution et de l'Empire*, 1902.; Schlitter: *Die Zurückstellung der von Franzosen im Jahre 1809 aus Wien entführten Archive* (Mitteil. d. Inst. für österr. Geschichtsforschung XXII., 1901; str. 108—122).

²⁾ Neumann I. c. 475.

³⁾ Martens, N. R. g. XVII/2, 483.

⁴⁾ Martens, N. R. g. XVIII. str. 339; zde čl. dvanáctý.

⁵⁾ Plasson, IV. 575.

⁶⁾ V důsledku mírové smlouvy st.-germainské vydalo Rakousko *Dispacci* Itálii a obdrželo za ně opisy v pol. 19. století zhotovené.

⁷⁾ Martens, N. R. g. XVIII., 429.

⁸⁾ Clercq X., 577—578.

jenské dokumenty ve válce ukořistěné. V míru campoformijském poprvé přichází povinnost je vrátiti;¹⁾ v míru pařížském, ujednaném mezi spojení a Francií dne 30. května 1814, jest povinnost vrácení rozšířena již na všechny dokumenty bez rozdílu (nejen vojenské).²⁾ Mírová smlouva gentská mezi Spojenými Státy Americkými a Velkou Británií ze dne 24. prosince 1814 jde opět o kus dále a stanoví povinnost vrátiti nejen archivy a dokumenty veřejné, nýbrž i soukromé.³⁾

Než i ustanovení o odevzdání vojenských map a plánů bylo za napoleonských dob podstatně rozšířeno. Francii totiž bylo Spojenci v třetí konvenci, uzavřené na kongresu vídeňském dne 20. listopadu 1815, uloženo, aby vydala nejen mapy a plány, nýbrž i příslušné desky k jejich reprodukci.⁴⁾

V rámci historickým vývojem těmto ustanovením daném, pohybují se též ustanovení nejnovějších mírových smluv. Mírová smlouva versailleská ze dne 28. června 1919 přináší o archivech a registraturách v politických podmínkách dvě ustanovení téměř stejně znějící. Jedno ve prospěch Belgie, druhé ve prospěch Francie.

Ve prospěch Belgie čte se ve smlouvě versailleské ustanovení:

Article 38.

Le Gouvernement allemand remettra, sans délai, au Gouvernement belge les archives, registres, plans, titres et documents de toute nature, concernant les administrations civiles, militaire, financière, judiciaire ou autres du territoire transféré sous la souveraineté de la Belgique.

Le Gouvernement allemand restituera de même au Gouvernement belge les archives et documents de toute nature enlevés au cours de la guerre par les autorités allemandes dans les administrations publiques belges, et notamment au Ministère des Affaires Étrangères à Bruxelles.

Článek 38.

Německá vláda vydá neprodleně vládě belgické archivy, knihy, plány, listiny a doklady všeho druhu, týkající se správy občanské, vojenské, finanční, soudní neb jiné na území převedeném pod svrchovanost Belgie.

Vláda německá vrátí rovněž vládě belgické archivy a doklady jakéhokoli druhu odvezené za války německými úřady z veřejných správních úřadů belgických a zejména z ministerstva věcí zahraničních v Bruselu.

¹⁾ Clercq, I. c. I., 338.

²⁾ Neumann II., 472.

³⁾ Martens N. R. II., 77.

⁴⁾ Clercq II., 670, 671 „*planches*“.

O archivech území, jež byla postoupena Francii, ustanovuje smlouva versaillská.

Article 52.

Le Gouvernement allemand remettra sans délai au Gouvernement français les archives, registres, plans, titres et documents de toute nature concernant les administrations civile, militaire, financière, judiciaire ou autres, des territoires réintégrés dans la souveraineté française. Si quelques-uns de ces documents, archives, registres, titres ou plans avaient été déplacés, ils seront restitués par le Gouvernement allemand sur la demande du Gouvernement français.

Srovnáme-li textově téměř stejná ustanovení ve prospěch Belgie a ve prospěch Francie s ustanoveními, která v míru frankfurtském z 10. května 1871 vítězné Německo diktovalo poražené Francii,¹⁾ vidíme, že až na právnícky přesnější textování, byla ustanovení míru versaillského převzata doslovně z ustanovení mírové smlouvy frankfurtské.

Další ustanovení podobného rázu jako předešlá jsou pojata do osmé části smlouvy versaillské, jednající o reparacích. Německo bylo jimi ve člancích 245.—247. zavázáno nahraditi umělecké a vědecké škody, které vznikly jeho vedením války v r. 1871 a 1914 až 1918. Pro úzce vymezený obor tohoto článku spadají sem jenom ustanovení článku 245.,²⁾ než i tato ustanovení mají

¹⁾ Clercq X., 473: Art. III: Le Gouvernement français remettra au Gouvernement allemand les archives, documents et registres concernant l'administration civile, militaire et judiciaire des territoires cédés. Si quelques-uns de ces titres avaient été déplacés, ils seront restitués par le Gouvernement français, sur la demande du Gouvernement allemand.

²⁾ Text jeho:

Article 245. Dans les six mois, qui suivront la mise en vigueur du présent Traité, le Gouvernement allemand devra restituer au Gouvernement français les trophées, archives, souvenirs historiques ou œuvres d'art enlevés de France par les autorités allemandes au cours de la guerre de 1870—1871 et de la dernière guerre, suivant la liste, qui lui en sera adressée

Článek 52.

Vláda německá odevzdá neprodleně vládě francouzské archivy, knihy, plány, listiny a doklady všeho druhu týkající se civilní, vojenské, finanční, soudní nebo jiné správy území vracejícího se pod svrchovanost francouzskou. Jestliže některé z těchto dokladů, archivů, knih, listin nebo plánů byly přeneseny na jiné místo, budou německou vládou vráceny na požádání vlády francouzské.

Článek 245. Do šesti měsíců, následujících po dni, kdy smlouva tato nabude působnosti, jest vláda německá povinna vrátiti vládě francouzské trofeje, archivy, památky historické nebo umělecká díla, odvečená z Francie německými úřady za války 1870 až 1871 a za poslední války, a to podle seznamu, který jí bude dodán vládou francouzskou, a zejména prapory fran-

v dosavadním historickém vývoji předchůdce, a to v povinnostech uložených Francií mírovou smlouvou pařížskou ze dne 30. května 1814¹⁾ a závazcích smluvených mezi Itálií a Rakouskem v konvenci florencké ze dne 14. července 1868.²⁾

O provedení archivních ustanovení mírové smlouvy versaillské stačí připomenouti stručně tolik, že Francie provádí spisovou rozluku jenom oněch fondů, které vznikly v Alsasku a Lotrinsku, nikoliv tedy — řídíc se patrně nejpřesnějším výkladem provenienční zásady — registraturních fondů ústředních úřadů berlínských, i když se jejich kompetence vztahovala na území alsasko-lotrinská. Československa se týká provádění těchto ustanovení versaillské smlouvy, jenom pokud jde o Hlučínsko. Otázka vydání soudních spisů z tohoto území byla rozhodnuta úmluvou o přenesení soudnictví na Hlučínsku, sjednanou s Německem v Berlíně dne 3. února 1921.³⁾ Dánsko ujednalo s Německem dne 10. dubna 1922 dvě úmluvy o vydání spisového materiálu, vztahujícího se k území šlesvickému, které mu bylo versaillskou smlouvou postoupeno. Jednou z nich se obě strany smluvily o vzájemném vydání katastrálních operátů, druhá upravuje vydání správních spisů.⁴⁾ Konečně na sklonku roku 1922 byla ujednána mezi Německem a Polskem archivní smlouva, jejíž text jest dosud neznám.

par le Gouvernement français, et notamment les drapeaux français pris au cours de la guerre de 1870—1871, ainsi que l'ensemble des papiers politiques pris par les autorités allemandes le 10 octobre 1870 au château de Cerçay, près Brunoy (Seine-et-Oise), appartenant alors à M. Rouher, ancien Ministre d'État.

couzské, vzaté za války 1870—1871, jakož i všechny politické doklady vzaté německými úřady dne 10. října 1870 na zámku Cerçay u Brunoy (Seine-et-Oise), jež tehdy náležel panu Rouherovi, bývalému státnímu ministru.

¹⁾ Neumann I. c. II., 475.

²⁾ Martens N. R. g. XVIII., 429.

³⁾ Výňatek z ní otiskn zde v příloze třetí.

⁴⁾ Hlavní její ustanovení jsou tato:

Abkommen betreffend die Abgabe von Verwaltungsakten.

Artikel 1.

Die Deutsche Regierung wird an die Dänische Regierung die in Deutschland befindlichen Urkunden und Akten, sowie Karten und Pläne handschriftlicher Art abgeben, die lediglich oder überwiegend das auf Grund des Vertrags von Versailles an Dänemark gefallene Gebiet betreffen und für die ordnungsmäßige Fortführung der laufenden Verwaltung in diesem Gebiete von Bedeutung sind.

Die Kosten der abzugebenden technischen Unterlagen solcher Veranstellungen, deren Ausführung am 15. Juni 1920 noch nicht in der Hauptsache beendet war, wird die Dänische Regierung der Deutschen Regierung erstatten. Der Kostenberechnung ist der Wert der deutschen Mark zur Herstellungszeit zugrunde zu legen.

Po smlouvě versailleské přichází na řadu smlouva st.-germainská. Stejnou dobu, kdy Německá říše podpisovala definitivní text mírové smlouvy, byla rakouské delegaci odevzdávána první redakce mírové smlouvy st. germainské. Ustanovení o archivech a registraturách byla pojata v první redakci mírových podmínek do osmého oddílu smlouvy st.-germainské, mezi články reparační.

Artikel 2.

Die Dänische Regierung wird ihrerseits diejenigen in Dänemark befindlichen Urkunden, Akten usw., die lediglich oder überwiegend das Gebiet der jetzigen preussischen Kreise Südtondern und Flensburg Land und Stadt betreffen und für die ordnungsmäßige Fortführung der laufenden Verwaltung in diesem Gebiete von Bedeutung sind, an die Deutsche Regierung abgeben.

Artikel 3.

Die beiden Regierungen behalten sich die Zurückbehaltung solcher Urkunden, Akten usw. vor, deren Abgabe nach Ermessen der betreffenden Regierung aus politischen Gründen oder im Interesse einzelner Personen untunlich ist. Beide Regierungen erklären sich jedoch bereit, nach Ablauf von 50 Jahren nach Inkrafttreten dieses Abkommens auf Wunsch der anderen Regierung erneut zu prüfen, ob die Voraussetzungen der Zurückhaltung noch vorliegen.

Artikel 4.

Urkunden, Akten usw., die Kreise, Gemeinden oder andere kleinere Verwaltungseinheiten betreffen, die durch die Grenze durchschnitten worden sind, verbleiben, sofern eine Verteilung nach dem Gebiete, das sie besonders betreffen, nicht möglich ist, in demjenigen Staate, in dem sie sich am 20. Mai 1920 befanden.

Artikel 5.

Jeder der vertragschließenden Teile ernennt als Kommissar einen Archivfachmann. Diese haben in gemeinsamer Wirksamkeit die in Artikel 1, 2 und 4 vorgesehene Abgabe und Verteilung der Akten und Urkunden der laufenden Verwaltung durchzuführen. Diesen Fachmännern bleibt es überlassen, nach Bedarf andere Sachverständige zu ihren Beratungen zuzuziehen.

Die Abgabe der Akten usw. findet jeweilig nach im einzelnen erfolgter Einigung statt.

Artikel 6.

Die Regierungen der vertragschließenden Teile werden sich auf Wunsch gegenseitig aus Urkunden, Akten usw. aus der Zeit vor dem 15. Juni 1920 alle für die Verwaltung ihrer Gebiete nötigen Auskünfte erteilen, gegebenenfalls auch Abschriften zustellen, es sei denn, daß dies nach dem Ermessen der Regierung, in deren Besitz die Akten sich befinden, aus politischen Gründen oder im Interesse einzelner Personen untunlich ist.

Artikel 7.

Durch das vorstehende Abkommen werden die in anderen Vereinbarungen über die Abgabe von Akten und Erteilung von Auskünften getroffenen Bestimmungen nicht berührt. — (Otištěno v R.-G.-Bl. 1922, II., Nr. 9 vom 10. Juni 1922.)

Příslušná ustanovení se čtou v článku 189. první redakce mírových podmínek, jehož první odstavec zněl:

Article 189.

L'Autriche remettra sans délai aux Gouvernements alliés ou associés intéressés les archives, registres, plans, titres et documents de toute nature concernant les administrations civiles, militaire, financière, judiciaire ou autres des territoires cédés. Si quelques-uns de ces documents, archives, registres, titres ou plans avaient été déplacés, ils seront restitués par l'Autriche sur la demande des Gouvernements alliés ou associés intéressés.

Článek 189.

Rakousko vydá bez odkladu vládám spojeným a přidruženým, o které jde, archivy, knihy, plány, právní listiny a vůbec doklady jakéhokoliv rázu náležející ke správám občanské, vojenské, finanční, soudní nebo jiným v postoupených územích. Jestliže některé z těchto listin, archivů, knih, právních listin nebo plánů byly přemístěny, vydá je Rakousko na žádost vlád spojených a přidružených.

Tedy ustanovení slovně shodná s mírovou smlouvou versailleskou, přejatá, jak již nahoře bylo řečeno, z mírové smlouvy frankfurtské.

Ustanovení druhého a třetího odstavce jsou do jisté míry obdobou čl. 245—247 mírové smlouvy versailleské. Rakousko má podle druhého článku povinnost vrátit spisy, dokumenty a paměti, jež jsou v držení veřejných ústavů a mají přímý vztah k dějinám území Rakouskem postupovaných. Podmínkou vrácení jest, že všechny tyto spisy, dokumenty a paměti byly dříve na území postupovaném a že odtud byly státní správou Rakouskou odvezeny za posledních deseti let.

L'Autriche rendra respectivement à chacun des Gouvernements alliés ou associés intéressés tous les actes, documents et mémoires historiques possédés par ses établissements publics, qui ont un rapport direct avec l'histoire des territoires cédés et qui en ont été éloignés pendant les dix dernières années. Cette dernière période, en ce qui concerne l'Italie, remontera à la date de la proclamation du Royaume (1861).

Rakousko vydá ze svých veřejných ústavů každé z vlád spojených a přidružených, o kterou jde, všechny spisy, listiny a paměti historické, které se přímo týkají dějin postoupených území a byly odtud odstraněny v posledních deseti letech. Období posléze jmenované počíná se, pokud se týče Itálie, dnem prohlášení království (1861).

Naproti tomu — a zde jest odchylka od mírové smlouvy ver-saillské, vynucená ovšem odlišnými poměry — státům vznik-lým z rozdělení Rakouska uložena byla třetím odstavcem reci-proční povinnost vrátiti Rakousku podobné spisy, jako o nich mluví odstavec svrchu uvedený, vzniklé však za posledních dvaceti let a mající vztah k dějinám a správě nového území rakouského.

Les nouveaux Etats nés de l'ancienne Monarchie austro-hon-groise et les Etats qui reçoivent une partie du territoire de cette Monarchie, s'engagent, de leur côté, à rendre à l'Autriche les actes, documents et mémoires ne remontant pas à plus de vingt années, qui ont un rapport direct avec l'histoire ou l'adminis-tration du nouveau territoire autrichien et qui éventuellement se trouveront dans les territoires cédés aux Puissances alliées et associées.

Ustanovení ve prospěch Rakouska se liší v několika pod-statných bodech od ustanovení ve prospěch vítězných nástup-nických států. Předně povinnost Rakouska vydati spisy, listiny a paměti jest neomezená, pokud jde o státy vítězné; samo na-protí tomu má obdržeti od nástupnických států pouze podobné spisy vzniklé za posledních dvaceti let. Zdánlivě ve prospěch Ra-kouska bylo by ustanovení, že se spisy ty mají vztahovati nejen k dějinám, nýbrž i k veřejné správě Rakouska. Ale i zde pozorný vykladač najde omezení v neprospěch Rakouska. Kdežto Spoj-necké státy mají obdržeti spisy k správě potřebné podle odstavce prvního článku 189. bez omezení časového, omezila prvá redakce mírové smlouvy st.-germainské práva Rakouska i v tomto bodě: Rakousko obdrží podle ustanovení odstavce druhého pouze spisy potřebné k správě ne starší dvaceti let.¹⁾

¹⁾ V článku 190. původního návrhu smlouvy následuje ustanovení ve prospěch Itálie v příčině provedení smlouvy curyšské, smlouvy vídeňské a konvence florencké, který v definitivním textu má číslo 194.
„Article 190. — L'Autriche reconnaît qu'elle reste tenue vis-à-vis de l'Italie à exécuter intégralement les obligations prévues par l'article XV. du Traité de Zurich du 10 novembre 1859, par l'article XVIII du Traité de Vienne du 3 octobre 1866 et par la Convention de Florence du 14 juillet 1868, conclus entre l'Italie et l'Autriche-Hongrie.“

Nové státy vzniklé z býva-lého mocnářství Rakousko-Uher-ského a státy, které obdrží část území tohoto mocnářství, se za-vazují, že i ony vydají Rakousku všechny spisy, listiny a paměti ne starší 20 let, které se přímo týkají dějin a správy nového území Rakouského a které snad jsou v územích převedených.

Dále obsahoval původní návrh mírové smlouvy v článku 191. text nynějšího článku 195. s malou změnou v přílohách; v článku 192. text nynějšího článku 196. i s přílohami.¹⁾

Rakouská delegace odpověděla na návrh mírové smlouvy notou ze dne 6. srpna 1919.²⁾ Postavila se, pokud jde o prove-dení článku 189. navrhované smlouvy úplně na půdu t. zv. pro-venienčního zásady. Obratně operovala archivní teorií, která prý již v r. 1841 dopomohla ve Francii k vítězství stanovisku, za-stávajícímu „respect des fonds“, nedělitelnost archivních fondů a žádala, aby na místo slova „concernant“ bylo v prvé větě článku 189. užito obratu „provenant de l'activité des administra-tions“, který by odpovídal stanovisku provenienčního principu, jí zastávaného. Dále navrhovala, aby časové ustanovení „sans délai“ bylo škrtnuto a aby bylo ustanovení prvního odstavce článku 189. doplněno větou, již by bylo vsunouti mezi první a druhý odstavec článku 189., větou, která by odsunovala odpověď na tyto otázky až do sjednání přátelské úmluvy mezi Rakouskem a nástupnic-kými státy. Zároveň žádala, aby bylo prohlášeno, že narovnání se má státi na základě provenienční zásady.³⁾

Manévr rakouské delegace, použitý v odpovědi na první redakci mírových podmínek, byl dosti nebezpečný právům ostatních nástup-nických států. Všem odborníkům obírajícím se archivní teorií jest známo, jak v západních vědeckých kruzích proniklo až k naprostému vítězství stanovisko nizozemské archivní teorie, žádající, aby celky archivní nebyly trhány. Rakouská delegace počítala patrně, že rozhodující činitelé nebudou s dostatek znáti rakouské archivy a doufala, že zvítězí její stanovisko, bude-li poukazovati na to, že se ustanovení žádaná v návrhu mírové smlouvy st.-germainské příčí vědeckým zásadám na západě všeobecně uznávaným. Dou-fala, že, prosadí-li do mírové smlouvy přijetí zásady proveni-enční, bude moci na základě jejím odmítnouti všechny nároky ostatních nástupnických států, o jejichž vědecké i správní oprávně-nosti musila býti přece vnitřně přesvědčena. Mimo to mohla rakouská delegace poukazovati již na mezinárodní úspěch, kde stanovisko, rakouskou delegací zastávané, došlo souhlasu u dele-

¹⁾ Texty obou článků viz níže.

²⁾ Text její viz v Bericht über die Tätigkeit der deutschösterrei-chischen Friedensdelegation in St.-Germain-en-Laye. II. Bd. č. 68. str. 78 a d. Zde zejména v připomínkách „Observations“ k osmé části mírové smlouvy bod II. „Dispositions particulières“ str. 150—163.

³⁾ „Un arrangement supplémentaire à négocier par des délégués spéciaux des Gouvernements intéressés, y compris l'exécution de ces dis-positions ainsi que des autres questions concernant la matière dont il s'agit. Les dispositions ci-dessus visées seront basées sur le principe du respect des fonds.“

gátů jiného, a to spojeneckého státu: Itálie. Dne 26. května 1919 bylo totiž ve Vídni podepsáno italskými a rakouskými delegáty prohlášení, jež se postavilo úplně na zásadu provenienční a prohlášovalo nedělitelnost archivů býv. rakouských nebo rakousko-uherských ústředních úřadů. Archivy podle tohoto dokumentu, jemuž nikdo nebude moci odíratí mezinárodně právní povahy, a jenž proto jest tím vyznačnější, protože vznikl v době jednání o mírovou smlouvu st.-germainskou, jsou prý účastny osudu států, v nichž vyrostly a jsou s nimi srostlé v nerozdělitelný celek.¹⁾ Odložením

¹⁾ Text jeho v svrchu citované zprávě co „Annex G à la Partie VIII. Section II.“ na str. 218 zní:

Dichiarazione.

I sottoscritti membri della commissione archivistica italiana e gli esperti degli archivi tedeschi-austriaci dichiarano essere perfettamente d'accordo riguardo ai principi da praticarsi nelle questioni degli archivi e delle registature e confermano, che le questioni archivistiche pendenti tra l'Italia et l'Austria-Tedesca furono finora trattate rigorosamente in questo senso.

I sottoscritti concordano nell'opinione, che per il trattamento degli archivi, quali corpi organici non può decidere, a che territorio si riferiscono gli atti rispettivi, ma invece soltanto la loro origine e che quindi per loro vale anzi tutto il principio di provenienza ripetutamente di comune accordo accettato e non un principio di relazione o di territorio.

In conseguenza di ciò furono richiesti dall'Italia ed estratti dagli archivi tedeschi-austriaci soltanto atti provenuti dagli uffici, che avevano di già la loro sede nell'Italia, oppure che l'hanno attualmente. Quindi gli archivi degli uffici centrali austriaci o austro-ungarici restarono intatti.

I sottoscritti concordano nell'opinione, che gli archivi seguono la sorte delle regione di loro provenienza e

Erklärung.

Die unterzeichneten Mitglieder der italienischen Archivkommission und deutschösterreichischen Archivfachleute erklären, dass sie sich in vollem Einverständnis über die Grundsätze befinden, die in den Fragen der Archive und Registraturen anzuwenden sind, und dass die zwischen Italien und Deutsch-Österreich spielende Archivsangelegenheit bisher streng in diesem Sinne geführt worden ist.

Sie stimmen in der Auffassung überein, dass für die Behandlung der Archive als organisch gewordener Körper nicht massgebend sein kann, ob in ihren Beständen irgendein Gebiet bezogen wird, sondern ob diese Bestände da oder dort erwachsen sind, dass somit für sie nur der wiederholt international gebilligte Herkunftsgrundsatz (Provenienzprinzip), nicht ein Betreff oder Gebietsgrundsatz Geltung haben kann.

Ihmzufolge sind aus den deutschösterreichischen Archiven Akten von und an Italien nur verlangt und ausgefolgt worden, die aus dem Wirkungskreis von Stellen entstanden sind, die ihren Sitz in Italien hatten oder nunmehr haben und sind die Archive der ehemaligen österreichisch-ungarischen Zentralstellen als solche unberührt geblieben.

Die unterzeichneten stimmen durchaus in dem Satz überein, dass die Archive das Schicksal der Länder

pak celé záležitosti na přátelské dojednání hodlala rakouská delegace obejítí zásadní stanovisko návrhu mírové smlouvy, ukládající Rakousku a ostatním vítězným spojeneckým státům, vzniklým z rozdělení Rakouska povinnosti různého dosahu. Neboť při podobném jednání, které by ostatně bylo lze protahovati na dlouhou řadu let, chtělo by Rakousko s nástupnickými státy vyjednávat jako rovný s rovnými, nikoli jako poražený stát s vítěznými.

Proti těmto zásadním poznámkám rakouské delegace, připojeným k článku 189. návrhu mírové smlouvy st.-germainské, ustupují poznámky připojené k článkům 191. a 192. (nynějším 195. a 196.) úplně do pozadí. Nedotýkají se vlastně¹⁾ ani předmětu, tvořícího obsah tohoto článku, a proto možno přes ně přejítí.²⁾ Celkem možno říci, že rakouská delegace neměla se svými námitkami proti znění návrhu mírové smlouvy st.-germainské žádného úspěchu. Mírová smlouva st.-germainská sleduje dosti přesně v mírových podmínkách, odevzdaných dne 9. září 1919 rakouské delegaci, proti textu odevzdanému 20. července 1919 jsou tyto: Článek 189. první redakce mírové smlouvy z 20. července 1919 byl rozdělen ve dvě. První jeho odstavec byl přesunut z části VIII. (Réparation) do části třetí (Clauses politiques européennes), kam obsahem svým lépe patří. V textu jeho provedena byla závazná

con esse formino un tutto indivisibile.

Vienna, li 26 Maggio 1919.

G.-B. Rossano m. p.
Ispettore Generale degli Archivi di Stato in Italia.
G. C. Buraggi m. p.
Archivista di Stato a Torino.
Dr. Roberto Cessi m. p.
Archivista di Stato a Venezia.
G.-T. Postinger m. p.
Presidente dell'Accademia degli Agiati.

teilen, in denen sie erwachsen sind, und dass sie mit ihnen zusammen ein untrennbares Ganzes bedeuten.

Wien, den 26. Mai 1919.

Prof. Dr. Oswald Redlich m. p.
Bevollmächtigter des deutschösterreichischen Staates.
Prof. Dr. Ludwig Bittner m. p.
Sektionsrat im Haus-Hof- und Staatsarchiv.
Prof. Dr. Heinrich Kretschmayr m. p.
Staatsarchivdirektor im deutschösterreichischen Staatsamt des Innern.

V pozdější době bylo toto prohlášení rakouských a italských archivních zástupců nahrazeno úmluvou podepsanou ve Vídni dne 4. května 1920, jehož textu nemám po ruce. Na základě této úmluvy obdržela Itálie archiv tridentský, archiv vlády lombardsko-benátské, akta Itálie se týkající za rakouské správy, a fondy lombardské a mantovské ze státního archivu vídeňského. Srov. feuilletonický článek — pro historika bezcenný —: Max Reinitze: Die Staatsarchive des Habsburgerreiches im Lichte der Gegenwart. Deutsche Rundschau sv. 189 r. 1921 str. 336—342.

¹⁾ Článek 190. (viz výše) přijmouti rakouská delegace odmítla.

²⁾ Poznámky k čl. 191. jsou povahy ryze právní, jednají hlavně o způsobu, jak by komise právníků byly sestaveny.

změna tím, že slovo „concernant“ první věty bylo nahrazeno slovem „appartenant“. Tím se přiblížila mírová konference stanovisku, zastávanému rakouskou delegací, ač ovšem jejího návrhu, vsunutí závaznost provenienční zásady při řešení těchto otázek již do mírové smlouvy, nepřijala.¹⁾ Za to vyšla mírová konference vstřícně poukazu rakouské delegace, jež dokazovala, že mezi archiváliemi a spisy, jež mají býti republikou Rakouskou nástupnickým státům vydány, je řada spisů, týkajících se republiky Rakouské nebo několika států společně, a upravila otázku druhým odstavcem článku 93. Definitivní text tohoto článku byl pak upraven takto:

Art. 93. L'Autriche remettra sans délai aux Gouvernements alliés ou associés intéressés les archives, registres, plans, titres et documents de toute nature appartenant aux administrations civiles, militaire, financière, judiciaire ou autres des territoires cédés. Si quelques-uns de ces documents, archives, registres, titres ou plans avaient été déplacés, ils seront restitués par l'Autriche sur la demande des Gouvernements alliés ou associés intéressés.

Dans le cas où les archives, registres, plans, titres, ou documents visés à l'alinéa 1er et n'ayant pas un caractère militaire concerneraient également les administrations autrichiennes et où, en conséquence, leur remise ne pourrait avoir lieu sans préjudice pour ces dernières, l'Autriche engage sous condition de réciprocité, à en donner communication aux Gouvernements alliés et associés intéressés.

Druhý a třetí odstavec článku 189., obsaženého v původních návrzích mírové smlouvy s Rakouskem ze dne 20. července

¹⁾ Srv. Dr. Em. Hermann-Otavský. K otázce provedení rozluky spisové a archivální v základě ustanovení mírové smlouvy St. Germainské, pokud se týče podle úmluvy uzavřené s republikou Rakouskou dne 18. května 1920. Věstník ministerstva vnitra republiky Československé r. III. 1921 č. 4. str. 150.

Čl. 93. Rakousko vydá bez odkladu vládám spojeným a přidruženým, o které jde, archivy, knihy, plány, právní listiny, a vůbec doklady jakéhokoliv rázu, náležející ke správám občanské, vojenské, finanční, soudní nebo jiným v postoupených územích. Jestliže některé z těchto listin archivů, knih, právních listin nebo plánů byly přemístěny, vydá je Rakousko na žádost vlád spojených a přidružených.

Jestliže by archivy, knihy, plány, právní listiny a vůbec doklady uvedené v odstavci 1., pokud nemají rázu vojenského, týkaly se zároveň správy rakouské a jestliže by tudíž jejich vydání bylo spojeno s újmou pro správu rakouskou, zavazuje se Rakousko, že za podmínky vzájemnosti poskytne vládám spojeným a přidruženým, o které jde, volný přístup k nim.

1919 byl téměř beze změny v hlavě VIII. nechán jakožto článek 193.

Art. 193. L'Autriche rendra respectivement à chacun des Gouvernements alliés ou associés intéressés tous les actes, documents et mémoires historiques possédés par ses établissements publics, qui ont un rapport direct avec l'histoire des territoires cédés et qui en ont été éloignés pendant les dix dernières années. Cette dernière période, en ce qui concerne l'Italie, remontera à la date de la proclamation du Royaume (1861).

Les nouveaux États nés de l'ancienne monarchie austro-hongroise et les États qui reçoivent une partie du territoire de cette monarchie, s'engagent de leur côté, à rendre à l'Autriche les actes, documents et mémoires ne remontant pas à plus de vingt années, qui ont un rapport direct avec l'histoire ou administration du territoire autrichien et qui éventuellement se trouveront dans les territoires transférés.

Též bývalý článek 191. návrhu mírové smlouvy s Rakouskem ze dne 20. července 1919 byl nechán beze změny: pouze byl nově označen v kapitole osmé (o reparacích), kde i dříve stál, číslem 195.

Art. 195. Dans le délai de douze mois à dater de la mise en vigueur du présent Traité, un Comité de trois juristes, nommé par la Commission des réparations, examinera les conditions dans lesquelles ont été emportés, par la Maison de Habsbourg et par les autres Maisons ayant régné en Italie, les objets ou manuscrits en possession de l'Au-

Čl. 193. Rakousko vydá ze svých veřejných ústavů každé z vlád spojených a přidružených, o kterou jde, všechny spisy, listiny a paměti historické, které se přímo týkají dějin postoupených území a byly odtud odstraněny v posledních 10 letech. období posléz a jmenované počíná se, pokud se týče Italie, dnem prohlášení království (1861).

Nové státy, vzniklé z bývalého mocnářství Rakousko-Uherského a státy, které obdrží část území tohoto mocnářství, se zavazují, že i ony vydají Rakousku všechny spisy, listiny a paměti ne starší 20 let, které se přímo týkají dějin a správy nového území rakouského a které snad jsou v územích převedených.

Čl. 195. Do 12 měsíců od té té doby, kdy počne působiti tato smlouva, prozkoumá výbor jmenovaný komisí reparační a skládající se z 3 právníků podmínky, za jakých byly vyvezeny domem habsburským a jinými domy, které vládly v Itálii, předměty a rukopisy, které jsou v držení Rakouska a jsou vypočteny v připojené příloze I. Jestliže vývozem

triche et énumérés à l'Annexe I ci-jointe. Dans le cas où lesdits objets ou manuscrits auront été emportés en violation du droit des provinces italiennes, la Commission des réparations, sur le rapport du Comité susvisé, ordonnera leur restitution. L'Italie et l'Autriche s'engagent à reconnaître les décisions de la Commission.

La Belgique, la Pologne et la Tchécoslovaquie seront également admises à présenter des demandes de restitution, qui seront examinées par le même Comité de trois juristes, en ce qui concerne les objets et documents énumérés respectivement aux Annexes II, III et IV ci-jointes. La Belgique, la Pologne, la Tchécoslovaquie et l'Autriche s'engagent à reconnaître les décisions qui seront prises, sur le rapport dudit Comité, par la Commission des réparations.

Annexe IV.

1° Documents, mémoires historiques, manuscrits, cartes, etc., revendiqués par l'État tchécoslovaque et qui, par ordre de Marie Thérèse, ont été emportés par Thaulow de Rosenthal.

2° Les documents provenant de Chancellerie royale aulique et de la Chambre des Comptes aulique de Bohême, et objets d'art qui, faisant partie de l'installation du château royal de Prague et autres châteaux royaux de Bohême, ont été enlevés par les empereurs Mathias, Ferdinand II, Charles VI (vers 1718, 1723 et 1737) et François-Joseph

jmenovaných předmětů nebo rukopisů bylo porušeno právo italských zemí, nařídí reparační komise jejich vrácení, vyslechnouc zprávu výše jmenovaného výboru. Italie i Rakousko se zavazují, že se podrobí rozhodnutí komise.

Belgii, Polsku a Československu dovoluje se rovněž, aby předložily, pokud se týká předmětů a listin vypočtených v připojených přílohách II., III. a IV., žádosti za vrácení, jež budou prozkoumány tímž výborem, skládajícím se ze 3 právníků. Belgie, Polsko, Československo a Rakousko se zavazují, že se podrobí rozhodnutí, které učiní reparační komise, vyslechnouc zprávu jmenovaného výboru.

Příloha IV.

1. Listiny, paměti dějinné, rukopisy, mapy atd., za jichž vrácení žádá Československý stát a které byly na rozkaz Marie Terezie vyvezeny Taulovem z Rosenthalu.

2. Listiny z královské české dvorské kanceláře a z české dvorské komory a umělecké předměty, které byly výzdobou královského hradu pražského a jiných královských zámků českých a jež byvše odcizeny císaři Matyášem, Ferdinandem II., Karlem VI. (kolem roku 1718, 1723 a 1737) a Františkem Josefem I., jsou nyní v archivech, zámečích

1er, et qui se trouvent actuellement dans les archives, châteaux impériaux, musées et autres établissements publics centraux à Vienne.

císařských, museích a jiných ústředních ústavech veřejných ve Vídni.

K svrchu citovaným ustanovením náleží ještě články 187., 188. a 192. mírových podmínek z 20. července 1919, jejichž ustanovení jsou příbuzná ustanovením článků shora jmenovaných. Článek 187., který v definitivním textě změnil pouze svoje číslo na 191, určuje závazek Rakouska vydati spisy, listiny, předměty starožitné a umělecké, pomůcky vědecké i knižní, odcizené z území válečně zabraného.

Art. 191. Par application des dispositions de l'article 184 de la présente Partie, l'Autriche s'engage à rendre respectivement à chacune des Puissances alliées et associées tous les actes, documents, objets d'antiquité et d'art. et tout matériel scientifique et bibliographique enlevés des territoires envahis, qu'ils appartiennent à l'État ou aux administrations provinciales, communales, hospitalières ou ecclésiastiques ou à d'autres institutions publiques ou privées.

Čl. 191. Ve smyslu ustanovení článku 184. této části zavazuje se Rakousko, že vydá každé z mocností spojených a přidružených, o kterou jde, všechny spisy, listiny a předměty starožitné a umělecké a všechny pomůcky vědecké i knižní, odcizené z území válečně zabraného a to bez rozdílu, zdali náleží státu, úřadům zemským, obecním, dobročinným a církevním, či jiným ústavům veřejným nebo soukromým.

Článek 192., dřívější článek 188., stanoví totéž o předmětech odcizených z postoupených území po 1. červnu 1914.

Art. 192. L'Autriche restituera également les choses de même nature que celles visées à l'article précédent, qui auront été enlevées, depuis le 1er juin 1914 des territoires cédés, exception faite des choses achetées à des propriétaires privés.

Čl. 192. Rovněž vrátí Rakousko věci, o jakých mluví předcházející článek, které od 1. června 1914 byly odcizeny z území postoupených, pokud nejde o věci, které byly zakoupeny od soukromých vlastníků.

La Commission des réparations appliquera, s'il y a lieu, à ces choses les dispositions de l'article 208, Partie IX (Clauses financières) du présent Traité.

Reparační komise, bude-li třeba, užije, hledíc k těmto věcem ustanovení článku 208., části IX. (klausule finanční) této smlouvy.

Konečně článek 196., dřívější článek 192., stanoví předpisy, jimiž uloženo vládě rakouské, aby vrátila jisté kulturní statky českého původu, resp. zaručuje vládě československé na jistou dobu právo předkupní u vědeckých a uměleckých předmětů téhož původu.

Art. 196. En ce qui concerne tous objets ayant un caractère artistique, archéologique, scientifique ou historique et faisant partie de collections qui appartiennent anciennement au Gouvernement de la monarchie austro-hongroise ou à la Couronne, lorsqu'ils ne font pas l'objet d'autres dispositions du présent Traité, l'Autriche s'engage:

a) à négocier avec les États intéressés, lorsqu'elle en sera requise, un arrangement amiable en vertu duquel toutes parties des dites collections ou tous ceux des objets ci-dessus visés, qui devraient appartenir au patrimoine intellectuel des districts cédés, pourront être, à titre de réciprocité, rapatriés dans leurs districts d'origine, et

b) à ne rien aliéner ou disperser des dites collections et à ne disposer d'aucun desdits objets pendant vingt années, à moins qu'un arrangement spécial ne soit intervenu avant l'expiration de ce délai, mais à assurer leur sécurité et leur bonne conservation et à les tenir ainsi que les inventaires, catalogues et documents administratifs relatifs aux dites collections, à la disposition des étudiants ressortissants de chacune des Puissances alliées et associées.

¹⁾ Čl. 194. obsahuje ustanovení dřívějšího článku 190., pozměněná poslední větou ve prospěch Rakouska.

Čl. 196. Pokud se týká předmětů rázu uměleckého, starožitného, vědeckého nebo dějinného, tvořících část sbírek, které dříve náležely vládě nebo říši Rakousko-Uherské a to, o kterých není jinakých ustanovení v této smlouvě, zavazuje se Rakousko:

a) že uzavře, bude-li za to požádáno, se státy, o které jde, přátelskou dohodu, podle které jakékoliv části zmíněných sbírek a jakékoliv předměty vzpomenuté, které patrně náleží ke kulturnímu majetku postoupených území, mohou být na základě vzájemnosti vráceny do krajů, kde vznikly;

b) že nezciží ani nerozptýlí nic z oněch sbírek a že nebude disponovat žádným z jmenovaných předmětů po 20 let, leda že by před uplynutím této doby bylo docíleno zvláštní dohody; že dále zajistí jejich bezpečnost i jejich dobrá uchování a že jak ony předměty, tak inventáře, katalogy a správní listiny o oněch sbírkách, budou přístupny studujícím příslušníkům každé mocnosti spojené a přidružené.¹⁾

V tomto textě byla mírová smlouva podepsána rakouskou delegací v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919. Československé Národní Shromáždění schválilo tuto smlouvu, již byly definitivně úplně rozvázány na poli mezinárodního práva veškeré svazky, kdysi poutající země československé se zeměmi rakouskými, dne 7. listopadu 1919. Na základě usnesení Národního Shromáždění ratifikoval prezident Československé republiky T. G. Masaryk tuto smlouvu ratifikační listinou dne 10. října 1919. Ratifikační exemplář československý byl uložen při první deposici ratifikací dne 16. července 1919 v zahraničním ministerstvu republiky Francouzské v Paříži, od kteréhožto dne tato smlouva nabyla též mezinárodní působnosti.

II.

Likvidační komise a její výsledky. Archiv mincovního úřadu pražského. Archiv správy pražského hradu. Archiválie býv. císařství Holice, Šaštína, Pavlovic, Hodonína, Bitčice. Inventarisace. Ukončení likvidace podepsáním mírové smlouvy. Jednání za pobytu kancléře Rennera v Praze a písemní jeho pokračování. Jednání v Praze ve dnech 4.—18. května 1922. Pražská úmluva z 18. května 1920. Ratifikace její. Doplnění její ustanoveními o spisovém materiálu obcí postoupených na Vítorazku a Valticku.

Ještě před mezinárodní úpravou archivních otázek mezi republikou Československou a republikou Rakouskou, tvořících obsah tohoto článku, zabývala se praktickým řešením jejich ve Vídni likvidační komise.¹⁾ Likvidační komise, dosazené konferencí vyslanců účastněných národních států (zasedali v ní zástupci: Rakouska, Uher, Itálie, Království Srbů, Horvatů, Slovinců, Polska, Rumunska, republiky Československé a republiky Ukrajinské) měly podle směrnic, které konference vypracovala, připravit rozlučku veškeré správy a veškerého majetku bývalého mocnářství rakousko-uherského. Rozlučku představovala si konference vyslanců nástupnických států jakožto mezistátní společnou akci. Svůj právní základ odvozovala činnost likvidačních komisí z ustanovení rakouského zákona ze 12. listopadu 1918 č. 5 sb. z. čl. 4, jímž republika Rakouská převzala veškerý majetek bývalé monarchie po jejím rozvratu jen do prozatímní skutečné správy. Ostatním národům rakouským měly zůstatí vyhrazeny, jak bylo v zákoně výslovně prohlášeno, jejich nároky na bývalou ústřední správu a majetek jí spravovaný.

¹⁾ O působnosti likvidačních komisí viz svrchu citovaný článek Dr. E. Hermanna-Otavského ve Věstníku ministerstva vnitra III. str. 105—106, jehož vývodů se zde přidržuji.

Podle toho byly v době likvidace veškeré archivy bývalé státní správy pokládány jen za skutečně republikou Rakouskou spravované.

Likvidačními komisemi československými byla na poli spisové rozluky provedena řada přípravných prací, zejména pokud se týče spisů t. zv. běžných a spisů osobních. Veřejná správa československého státu totiž, jak postupně byla zařizována, nalahavě potřebovala jednak spisů, které byly zaslány od úřadů nyní československých vídeňským ústředním úřadům k dalšímu rozhodnutí a zde zůstaly nevyřízeny, poněvadž vídeňské úřady ztratily pravomoc je vyřizovati, jednak osobních spisů oněch úředníků, kteří byli v dřívějším režimu ustanoveni mimo hranice nynějšího státu československého a po převratu dne 28. října 1918 se hlásili a byli přijímáni do služeb Československé republiky. Tato likvidace spisová, která při dřívějším těsném správním styku mezi československými zeměmi a Vídní byla obzvláště naléhavá, zaujala celý rok 1919.

Než nebylo by spravedливо, kdyby se nepřipomnělo, že likvidační komise národních států nespokojily se pouze tak omezeným rozsahem své činnosti na poli spisové a archivní rozluky, jak připomenuto. Naopak se snažily a chtěly upravit otázku sem patřící v rámci širším, zejména pokud se týče spisového materiálu vojenského. Tak na př. zabývaly se v 75. sedění otázkou vojenského zeměpisného ústavu, v sedění 83. otázkou archivů polních soudů, v 84. sedění otázku registratury vrchního konsulárního soudu v Pešti. V oboru archivním, o němž likvidační komise, jako celek, až na nepatrné výjimky, týkající se ustanovení rakouských archivních sil do bývalého archivu dvorského a dvorské komory, a na návrh na zmezinárodnění válečného archivu a vojenského musea, vůbec nejednaly, zabývaly se zvláštní archivní likvidační národní komisari otázkou právního poměru nástupnických států k archivní masě fondů, vzniklých z úřední činnosti rakouských ústředí. Většinou převládalo u nich mínění, že tyto archivy mají býti mírovou smlouvou prohlášeny za společný majetek nástupnických států a společně jimi všemi spravovány. Podobně bylo již v likvidačním řízení mluveno o otázce uměleckých předmětů, zejména v době, kdy republika Rakouská hodlala prodejem nebo zástavou jich získati potřebné peníze k nákupu potravin, nutných pro výživu obyvatelstva.

Než k zásadním rozhodnutím likvidační komise nedospěly. Nebylo lze mnoho od nich čekati pro jejich složení; členové jejich byli delegáty svých zastupitelských úřadů a neměli nařizovací mocí. Usnesení jejich podléhala ratifikaci příslušných vlád. Zásadní rozhodnutí nebyla ostatně ani možná již proto, že jednotlivé likvidační národní komise nebyly jednotny v názorech na právní stav

tak zvané likvidační massy. Teprve mírová smlouva st.-germainská, rozhodnuvši v článku 208. otázku vlastnického práva k majetku bývalé monarchie rakousko-uherské, stvořila nový právní podklad, který však činnosti likvidačních komisí ve Vídni vzal veškerou půdu pod nohama.

V oboru archivním zaznamenává však československé likvidační řízení přece jistý skutečný úspěch. V plenárním sedění likvidačních komisařů z 11. dubna 1919 bylo usneseno vrátiti do Prahy *archiv mincovního úřadu pražského*, uložený až do r. 1905 u býv. c. k. puncovního úřadu v Praze. R. 1905 byl archiv ten na rozkaz finančního ministerstva dopraven do Vídně a uložen ve finančním ministerstvu. Archiv, podávající skoro souvislý obraz činnosti pražské mincovny, zřízené Ferdinandem I. r. 1537 v Praze, byl ve Vídni v l. 1905—1907 velmi účelně uspořádán a byl k němu pořázen podrobný seznam. Obsahuje přes 130 fasciкулů a přes 1200 svazků spisů z let 1538—1878. Archiv byl dne 25. června 1919 ve Vídni protokolárně převzat, dopraven do Prahy a prozatímne až do zřízení ústředního historického archivu československého uložen v *zemském archivě pražském*, jako deposit ministerstva školství a národní osvěty.

Podobně byl dne 2. května 1920 převzat *archiv správy pražského hradu*. Vydání jeho tvoří sice jedno z ustanovení článku „A“ prvního anexu pražské úmluvy z 18. května 1920, ale archiv sám byl Rakouskou republikou vydán v době, kdy smlouva nebyla ještě ujednána. Archiv, obsahující 961 rukopisných svazků a fasciкулů, byl odvezen v osmdesátých letech devatenáctého století z pražského hradu do Vídně a uložen ve skladištích státního archivu. V Praze byl tento archiv uložen v nově zřízeném *archivě pražského hradu*, podléhajícím kanceláři presidenta republiky. Podobně mimo rámec pražské úmluvy získány byly *archiválie bývalých císařských panství Holíče, Šaštína, Pavlovic, Hodonína, Bitčice* (v župě Trenčínské), odvezené r. 1909 a uložené na zámku Mannersdorfu nad Litavou. Zůstaly zde až do r. 1920 ve fascikulatuře složené podle panství, ale neočíslované. Za války byly tyto archiválie několikrát stěhovány a při tom rozházeny. Obsahují akta příslušných panství od první polovice osmnáctého století, mezi nimi vzácnou *registraturu majolíkove manufaktury* v Holíči z let 1744—1836 a *registraturu důlního podnikání v Čejčci a Radškovicích* z 18. a 19. století. Archiválie tyto, (byly jich při převozu z Vídně půldruhého vagonu), byly uloženy v *státním archivě zemědělském v Praze*.

Největší však část práce, již československé likvidační řízení na poli archivním provedlo, byla rázu inventarisačního. Sestaven byl seznam všech archivů, knihoven, registratur, sbírek i ústavů, z nichž by měla republika Rakouská republice Československé

něco vydati. Zejména podrobně byla prostudována bohemika bývalého dvorského a státního archivu, archivu bývalé dvorské komory, ministerstva vnitra, t. zv. šlechtického archivu, archivu rakouských ministerstev financí a železnic. Byly sestaveny seznamy bohemik dvorských museí, císařské pokladnice, sbírky ambrazské a bývalých sbírek císařských na hradě pražském. Připraven byl spis o archiváliích odvezených z Čech do Vídně v době Marie Terezie státním archivářem Taulovem z Rosenthalu, jakož i později za Josefa II. a v r. 1811. Podobně zpracován byl seznam bohemik v archivu ministerstva vnitra, zejména pro oddělení české dvorské kanceláře a pro české oddělení spojené rakouské dvorské kanceláře. Obdobně zpracována otázka rukopisů a tisků, jež se dostaly do vídeňské územní knihovny ze zrušených klášterů a jezuitských kolejí na území republiky Československé.

Této obšírné práce bylo lze s dobrým výsledkem užiti v následující době při jednání s rakouskou delegací v lednu a květnu 1920 a při sjednání a pozdějším provádění archivní rozluky podle pražské úmluvy z 18. května 1920.

Vraťme se po této odbočce k svému tematu. Podepsání mírové smlouvy st.-germainské, obsahující přesné předpisy co do otázek státního majetku bývalého mocnářství rakousko-uherského, ukázalo neslučitelnost další existence likvidačních komisí s mírovou smlouvou. Proto ministerská rada ze dne 4. prosince 1919 čsl. likvidační komisi zrušila a uložila ministerstvu zahraničních věcí, aby se postaralo o zřízení orgánu, který by v zamýšlené reparační subkomisi ve Vídni hájil zájmů republiky. Rakouská vláda se své strany zákonem z 18. prosince 1919 (s. z. č. 577), nabyvším platnosti 23. prosince 1919., prohlásila likvidační činnost, dotud na podkladě mezistátním prováděnou, za vnitřní záležitost Rakouska a popřela jakékoliv nařizovací a správní oprávnění mezistátních likvidačních orgánů. Zároveň však podotkla, že jest ochotna jednati s účastněnými státy, aby jim byla zachována možnost hájiti svých informačních a jiných zájmů, jež se domnívají mítí na bývalých rakouských ústředních úřadech.

Tímto prohlášením vstoupil problém spisové a archivní rozluky, jak E. Hermann-Otavský v svrchu citovaném článku uvádí, v nové stadium zcela odlišného právního podkladu: nutno jej „řešiti nadále dohodou mezinárodní a nikoli nějakým společným orgánem států, vzniklých na území bývalého mocnářství“.¹⁾

K podobnému pokusu, řešiti otázky archivní a administrativní spisové rozluky mezinárodně, došlo již při prvním větším setkání delegátů československých s delegáty rakouskými, kdy měly býti kladeny základy k budoucímu způsobu soužití obou

¹⁾ I. c. str. 108

nyní samostatných států: při cestě kanceláře republiky Rakouské dra. Rennera do Prahy, v lednu 1920. Vedle důvodů politických, směřujících k tomu, aby odstraněním všech sporných otázek byla mezi oběma sousedními státy rychle získána základna ke klidnému sousedskému soužití a ochraně těžce nabyté samostatnosti, již hrozilo na obou stranách nebezpečnoství z pokusů reakce pravé i levé, vedly k projednávání otázek, souvisejících s administrativní i archivní spisovou rozlukou, i zřetele správní. Již svrchu bylo podotknuto, že státní správa československá, stále konsolidovanější, tím nalehavěji potřebovala spisů, sahajících někdy daleko do minulosti, chovaných až dosud ve Vídni, bez nichž řádné vedení veřejné správy bylo nemožné.

Porady československých zástupců se zástupci rakouskými, při návštěvě kanceláře dra. Rennera v Praze, konány byly dne 11. a 12. ledna 1920. Obě strany prostřednictvím svých zástupců formulovaly pouze svoje stanoviska; k meritornímu jednání tehdy ještě nedošlo. Vadilo tomu také, že se strany rakouské nebyli přítomni archivní odborníci. Přes to však výsledky prvního setkání delegátů československých a rakouských slibovaly naději na úspěch. Rakouská vláda totiž ústy svých delegátů prohlásila, že, aniž by vyčkala formální ratifikace mírové smlouvy, hodlá ji prováděti, a že chce ustanovení článku 93. mírové smlouvy st.-germainské poctivě plniti i za meze vytčené onou smlouvou, ačkoliv prý se pokládá povinnou vydati podle slovního znění článku 93. jen onen spisový materiál, který vznikl na území československé republiky. Zejména prý toto její stanovisko platí o archivech, jež prý vydati hodlá jen v mezích článku 93. mírové smlouvy a po projednání této otázky odborníky.

Zástupci českoslovenští odpověděli na prohlášení rakouské vlády obšírným výkladem svého stanoviska ke článku 93. mírové smlouvy st.-germainské, které po několika stránkách lze pokládati za československý návrh archivní úmluvy s republikou Rakouskou. Zejména vyložili v něm, co rozumí materiáliemi, uvedenými v článku 93. a jak má býti podobný spisový materiál vydán. Podle článku 196. mírové smlouvy žádali českoslovenští zástupci o vydání zvonů a o zaručení dvacetileté lhůty čekací pro nároky republiky Československé na umělecký majetek v Rakousku, zabezpečení jeho a volný přístup k němu za účely studijními. V tomto stadiu — předložením československého návrhu — byla lednová jednání ukončena a bylo smluveno, zejména proto, že rakoaská delegace přijela bez archivních odborníků,¹⁾ že bude v jednání pokračováno písemně.

¹⁾ Viz výše.

V jednání písemném bylo pokračováno v únoru a březnu roku 1920. Vláda rakouská odpověděla na návrhy, československou delegací jí v ústním lednovém podání předložené, obsírnou notou rakouského vyslanectví v Praze dne 7. února 1920. V ní znova vyšla stanovisku československému značně vstřícně; v zásadních otázkách však setrvala na svém stanovisku, zastávaném již v mírovém jednání, t. j. na užití provenienční zásady při rozdělení archivů a registratur ústředních úřadů bývalé monarchie rakousko-uherské. Rozdíly jejího a československého zásadního stanoviska bylo možno vyrovnati jen ústním meritorním jednáním splnomocněných a věcně informovaných zástupců obou vlád, k němuž československá vláda, odpovídajíc na notu rakouského vyslanectví v Praze, rakouskou vládu pozvala.

K tomuto ústnímu jednání došlo na počátku května 1920 v Praze.¹⁾ Obě delegace vyložily si nejdříve zásadní hlediska, v nichž se dosud rozcházely. Stalo se tak v obsírných prohlášeních, provázených debatou odborníků, jež ukázala dosah zásad v praktickém provádění.

Zástupci rakouští hájili jako dříve zásady provenienční, podporování ve svém stanovisku i tím, že zatím nejen italská, nýbrž i jihoslovenská delegace archivní uznala provenienční zásadu za směrodatnou v těchto otázkách.²⁾ Zásada provenienční pokládá se prý, vykládali Rakušané, při správě všech archivů za zásadu základní, nejdůležitější pro zachování archivů a využití jich za účelem vědeckého badání.³⁾ Organicky související a organicky vzešlé části archivů nelze prý rozdělit, aniž by celý archiv nebyl zničen. K takovému zničení všech ústředních vídeňských archivů by nevyhnutelně prý došlo, kdyby rakouská delegace přistoupila na zásadu vztahovou, podle níž by mělo býti Česko-

¹⁾ Od 4. do 18. května 1920. Se strany rakouské přítomni byli min. tajemník v rakouském spolkovém ministerstvu pro zahraničí Dr. Edwin Versbach, dv. rada Dr. Ósvald Redlich, vlád. rada Dr. Jindřich Kretschmayer, sekční rada prof. Dr. L. Bittner, min. rada Dr. E. Wohlgenut, vlád. rada prof. Dr. Hans Tietze, plk. Hubert Günzel, major Otto Kunz, vrch. stav. rada K. Freymut a konsul A. Vollgruber z rakouského vyslanectví v Praze; se strany československé přítomni byli 33 zástupci různých ústředních úřadů.

²⁾ Dne 5.—15. dubna 1920, u příležitosti vydání archivů splitských a dubrovnických, dotud v státním archivu vídeňském chovaných, vládě království SHS.

³⁾ Tvrzení rakouské delegace nebylo neoprávněné, přihlížíme-li k projevům pocházejícím ze západních států evropských. Viz na př. poznámku druhou na str. 86. nově vyšlého spisu: Hilary Jenkinson M. A. F. S. A. A manual of archive administration including the problems of war archives and archive making. Oxford. Clarendon Press 1922. Podobně poznámku státního archiváře římského F. Casanovy, v „Gli archivi Italiani“ roč. VIII. fas. I. 1921, na str. 25—28, při registrování obsahu pražské úmluvy.

slovensku vydáno vše, co se týká území československého, neboť ostatní státy by pak následovaly příkladu republiky Československé; archivy byly by zničeny, aniž by v rukou nástupnických států bylo více než pouhé trosky celku. Za doklad své tese uváděli rakouští zástupci, že mírová konference na jejich výklady změnila původní „concernant“ v „appartenant“, a tím povolila změnu ve prospěch provenienční zásady. Přes to však rakouská delegace znova zdůraznila ochotu své vlády: na poukaz československých zástupců, že vídeňských spisů jest potřeba namnoze k řádnému vedení správy, prohlásili rakouští vyjednávači, že vláda rakouská je prý daleka, činiti správě Československé republiky překážky, anebo ji zdržovati v její organizaci. Naopak prý je ochotna v jistých případech překročiti meze vyhrazené teoretickým výkladem mírové smlouvy, pokud by jiný výklad připustily životní zájmy Rakouské republiky.

Českoslovenští zástupci trvali při těchto poradách jako již dříve na zásadě vztahové. Překládali totiž výraz „appartenant aux administration civile etc.“, obratem „na správu... se vztahující“, a proto žádali vydání veškerých správních pomůcek, které se vztahují na správu československého státního území a jichž Československá republika ke správě svého území též potřebuje. Tvrzení rakouských zástupců, že mírová konference změnila dřívější „concernant“ v „appartenant“, povolila rakouským námitkám a schválila provenienční zásadu, odporovali českoslovenští zástupci poukazem, že mírová konference neměla toho úmyslu, proto že by jinak jistě použila návrhu rakouské delegace a užila slova „provenant“. Pro výklad konkrétních ustanovení mírové smlouvy, o něž jde při článku 93., není prý podle názoru zastávaného tehdy československou delegací, směrodatno stanovisko, jež by případně zaujala teorie archivní vědy v zájmu spravování archivu jednotného státního území. Právě tak prý není rozhodující okolnost, byla-li provenienční zásada uznána v uzavřených smlouvách čili nic, jako prý nerozhoduje výklad, o němž se při výkladu článku 93. shodli archivní odborníci rakouští a italsí.

V zásadách se tedy obě delegace rozcházely. Rakouská delegace hájila zásady provenienční, československá vztahové zásady; rakouské stanovisko bylo dáno snahou udržeti ve Vídni neztenčený poklad archivních celků, pocházejících z centralistického období správy státní; československé stanovisko snažilo se o navrácení archiválií odvezených v době centralismu ze státního území Čech do Vídně a o získání přiměřeného podílu z archivů a registratur ústřední správy rakouské. Dohoda byla tedy možna jen, když by nalezena byla kompromisní formule, podle níž by provenienční zásada byla zachována a spolu vyhověno správním požadavkům československé vlády.

Kompromis mezi oběma stanovisky byl skutečně nalezen a jeho výsledkem jest dohoda, zvaná: *Úmluva mezi Československou republikou a republikou Rakouskou v příčině provedení jednotlivých ustanovení státní smlouvy v Saint-Germain-en-Laye*, podepsaná v Praze, dne 18. května 1920.¹⁾

Úmluva, která podle svého úvodu upravuje provedení článků 93., 192., 195., odstavec 2, resp. přílohy IV., odstavec I. a II. až k slovům „Chambre des Comptes aulique de Bohême“ a článku 196., jest rozdělena na čtyři oddíly a čtyři přílohy (annexy).

V oddílu prvním jest formulován kompromis, o němž se obě delegace shodly. Vláda československá prohlašuje, že se necítí býti zavázána vykládati článek 93. mírové smlouvy st.-germainské ve smyslu zásady o provenienčním uložení archivů; nicméně však že *hodlá tuto zásadu vzítí za základ svého jednání s Rakouskou republikou,*²⁾ ale jen s podmínkou, že *vláda rakouská vyhoví se své strany oprávněným kulturním a správním potřebám Československé republiky.*

Sjednaná úmluva zavazuje vládu rakouskou, vydati vládě Československé republiky z archivů a spisoven rakouských ústředních úřadů a jim podřízených úřadů spisy, které se týkají kulturních i správních záležitostí, podléhajících výhradně státní suverenitě Československé republiky, ať již z důvodů svrchovanosti osobní nebo územní, a to v tomto rozsahu:

1. Spisový materiál od r. 1888 do 1918 bude odevzdán na požádání podle zásady vztahové.

2. Rovněž na požádání budou za stejných předpokladů a podmínek odevzdána priora spisů z let 1868—1888; při čemž pro určitá odvětví státní správy byla tato hranice přeložena až k r. 1848.

3. Starší spisy (před r. 1848) nemají býti zpravidla vydávány, nýbrž půjčovány; lhůta výpůjční má se stanoviti ad hoc.

Pro řadu spisů rázu listin právo zakládajících, jako jsou spisy o sankcích zemských zákonů, stanovení hranic, o koncesních a smluvních listinách, o smlouvách, nabývacích titulech, o propůjčovacích listinách, o lénech, fideikomisech, nadacích, věnováních atd. stanovena výjimka. Spisy tyto, byť i starší, i s příslušným jednacím spisem, mají býti vydány podle zásady vztahové.

4. Nehledíc k těmto ustanovením a bez zřetele k rakouskému výkladu provenienční zásady zavázala se rakouská vláda odevzdati archiválie vyznačené v příloze první této smlouvy.

¹⁾ Viz přílohu první. Úředně jest text úmluvy (ale bez německého textu, který jest spoluautentický) publikován ve Věstníku ministerstva vnitra roč. III. str. 110—118.

²⁾ Výslovně zdůrazněno, že jen s Rakouskem; a bez prejudice pro ostatní jednání s dalšími národními státy.

5. Dále se zavázala rakouská vláda, že odevzdá z archivů a spisoven všech ústředních úřadů, počítajíc v to i válečný archiv, akta, listiny a knihy české provenience, přenesené z území nyní československého na území rakouské.

6. Také akta české kanceláře, král. české dvorské kanceláře až do r. 1749 a dvorské komory do r. 1749, přenesená do jiných archivů, mají býti vydána.

Materiál archivní a spisový, ustanovuje úmluva, má býti vydán bezplatně a bez jakéhokoliv censurního opatření. Výjimku tvoří plány a návrhy staveb do konce října 1918 nezačatých, pokud byly vypracovány ústředními úřady. Za ně jest zaplatiti náhradu.

Další ustanovení dotýkají se spisového materiálu povahy společné. Společným jest materiál, jenž se týká zároveň správy rakouské nebo správy třetího státu. Takový materiál nebude vůbec vydán, ale zástupcům československým, řádně vládou ověřeným, zajišťuje se k němu neomezený volný přístup s použitím archivních a registraturních pomocných knih, a vyslovena i zde znova možnost jeho vypůjčování. Spisy plebiscitních území měly býti československé vládě do skončení plebiscitu pouze půjčovány. Další ustanovení upravuje reciproční závazky československé vlády o materiálních, jež by bylo třeba buď vydati Rakousku anebo učiniti je republice Rakouské volně přístupnými.

Následujícími ustanoveními jest upraveno požadování spisového a archivního materiálu. Vyžadování má se diti konsignacemi, sestavenými ověřenými orgány československé vlády (archivními odborníky a jinými orgány státní správy a státních podniků). Pro své práce mají tito ověření orgánové zajištěn neomezený volný přístup, vytčený v ustanoveních předešlých, jsou však podrobeni omezením při uveřejňování výsledků svých prací a zavázání přísně dodržovati úřední tajemství. Spisovny a archivy rakouských úřadů zůstanou neztenčeny po dobu těchto prací; o každém skartování v nich bude československá vláda uvědomena.

Doprava odevzdaných spisů náleží československé vládě. Rakouská vláda se postará, aby dopravě nebyly v cestu kladeny žádné překážky. Další ustanovení upravují lhůty a způsob, v nichž jest archivní a spisový materiál vyžadovati a odevzdávati.

Konečná ustanovení tohoto oddílu upravují vydání spisového materiálu vojenské správy, zejména spisového materiálu světové války, jenž byl zatím z vydání vyloučen.

V oddílu druhém upraven je závazek republiky Rakouské vrátiti historicky neb umělecky cenné zvony, odvezené za války z republiky Československé, a to bez rozdílu, jsou-li rozbity nebo nie. Podobně ustanoveno o předmětech historicky neb umě-

lecky cenných z válečné sbírky kovů a vědeckých přístrojích, odstraněných z československých učilišť po 1. červnu 1914.

Třetí oddíl pražské úmluvy jedná o otázkách, spojených s ustanoveními článku 196. mírové smlouvy st.-germainské. V něm právní terminologii zachycen jest pojem bohemik, jak se o obsahu jeho domluvili historikové umění obou stran. Rakouská vláda se zavázala, že co se týče těchto předmětů, pokud jsou uloženy ve sbírkách náležejících kdysi vládě anebo koruně rakousko-uherského mocnářství, dodrží dvacetiletou vyčkávací lhůtu. V této lhůtě nesmějí tyto předměty býti ani zeizeny ani rozptýleny, aniž by československá vláda nemohla použití svého práva předkupního. Obě vlády se zavázaly, že poskytnou řádně ověřeným delegátům druhé strany volný přístup k těmto předmětům pro účely studijní. Se strany československé omezuje se však reciproita volného přístupu pouze na majetek náležející kdysi koruně rakousko-uherského mocnářství.

Oddíl čtvrtý týká se formálních ustanovení (ratifikace etc.) úmluvy.

K úmluvě připojeny jsou čtyři přílohy, z nichž první, obsahující seznam archivních fondů, jež jest československé vládě vydati, jest pro české archivnictví nejdůležitější. Poněvadž však třetí kapitola tohoto článku jedná téměř výhradně o provedení první přílohy, mám za to, že bude lépe pojednati o obsahu jejím zároveň s výkladem, jak byla provedena.

Příloha druhá upravuje odevzdání nebo zapůjčení materiálu vojenského zeměpisného ústavu. Ustanovení její byla později v několika bodech předstížena příznivějším rozhodnutím konference velvyslanců v Paříži o odevzdání kartografického a reprodukčního materiálu z vojenského zeměpisného ústavu následnickým státům. Ale o tom bude nutno pojednati až jindy v souvislosti s výkladem, jak byla provedena rozlučka administrativního spisového materiálu.

Příloha třetí určuje způsob odevzdání materiálu katastru daně pozemkové, a to nejen spisů generálního ředitelství katastru daně pozemkové, triangulačních operátů od r. 1818, mapového materiálu, katastru josefského a daňového materiálu z území vitorazského a valtického, operátů o úpravě hranic, nýbrž i vydání příslušného reprodukčního materiálu.

V příloze čtvrté shrnuta byla ustanovení o rozhodčím soudu, kterému náleží upravití sporné otázky vzniklé prováděním pražské úmluvy.

Takto dojednaná úmluva byla dnem 18. května 1920 podepsána za nepřítomného ministra zahraničních věcí jeho zástupcem, ministerským předsedou Vlastimilem Tusarem za vládu československou a ministerským tajemníkem Drem Edwinem Vers-

bachem za vládu rakouskou. Ministerská rada československá schválila tuto úmluvu ve své schůzi z 15. července 1920 (výnos presidia m. r. č. 20.954 z 17. července 1920) a zmocnila zároveň ministerstvo zahraničních věcí, aby provedlo výměnou not její ratifikaci. Ratifikace byla pak provedena, když kabinetní rada ve Vídni úmluvu dne 15. června 1920 schválila, ve Vídni výměnou not mezi vyslanectvím republiky Československé ve Vídni a rakouským spolkovým úřadem pro zahraničí, dne 1. října 1920, takže podle ustanovení čtvrté části úmluva nabyla platnosti dnem 29. října 1920.¹⁾

Při poradách pražských ze dne 4. až 18. května 1920 dotkli se českoslovenští zástupci též otázky odstoupení spisů, týkajících se správy území Dolních Rakous, která byla mírovou smlouvou přiznána Československé republice. Jednalo se hlavně o materiál spisový, uložený u nestátních úřadů na území Dolních Rakous, potřebný pro veřejnou správu odstoupených obcí. Zástupce rakouské vlády, vyžádav si svolení své vlády, ve schůzi z 12. května 1922 protokolárně prohlásil, že rakouská vláda je ochotna v nejbližším čase smluvně ujednati vydání spisového materiálu, uloženého

¹⁾ Z ostatních nástupnických států bývalé Rakousko-uherské monarchie jenom království Rumunské dojednalo s republikou Rakouskou archivní úmluvu. Byla sjednána ve Vídni dne 5. října 1921. Dotýká se provedení článků 191., 192., 93. odstavec 1. a 193. mírové smlouvy st.-germainské, kdežto pražská úmluva vztahuje se k článkům 93., 192., (193.) 195. odstavec 2. resp. k příl. IV. odstavec 1. a odstavec 2., jakož i k článku 196. téže smlouvy. Rozdíl v rozsahu vysvětluje se různým vývojem historickým a z něho vyplývajícími různými zájmy na archiváliích ve Vídni uložených. Základní myšlenka obou úmluv jest táž. Rumunská vláda uznává provenienční, ale jen v poměru k Rakousku a bez prejudice, a za to poskytuje jí rakouská vláda v praxi jisté výhody jiného druhu.

Věcně lze rozeznávat v této úmluvě tři části: 1. Články I.—IV. představují jakýsi preambul a nejsou nic jiného než opisy čl. 191., 192., 93. odstavce 1. a 193. mírové smlouvy st.-germainské. — 2. Články V., VI., XIII. a XIX. jsou vlastním jádrem úmluvy. — 3. Články VII.—XII., XIV.—XVIII., XX.—XXI., které se zabývají technickou stránkou provedení rozlučky, jsou až na nepatrné odchylky opsány z pražské úmluvy. Článek XXI. o rozhodčím soudu jest analogický ustanovením úmluvy, ale mnohem stručnější.

O archivním obsahu této smlouvy lze říci toto: Pokud se týče Bukoviny vydávají se spisy přes meze dané zásadou provenienční (čl. V. a VI. úmluvy). Osud sedmihradských a banátských archiválií se rozhodne, až bude projednána otázka majetkového práva k bývalým c. a k. rakousko-uherským (společným) archivům; jestliže však zůstane republika Rakouská samojediným majitelem anebo nestane-li se Maďarsko do šesti let spolujajitelem, naloží se s nimi, jakoby pocházely z odstoupených rakouských území t. j. budou vydány (čl. V.). V článku XIII. bylo stanoveno, že archiválie z let 1866—1918, týkající se království Rumunského v rozsahu z roku 1916 nesmějí býti po 20 let vydávány k použití bez svolení vlády rumunské.

u veřejných úřadů, které nejsou úřady státními, a který jest pro veřejnou správu obcí, jež budou odstoupeny vládě československé, potřebný. Samozřejmě se měl vydati pouze spisový materiál, vztahující se výlučně na obce a území republiky Československé připadlé. K materiálu společnému měli dostati zástupci českoslovenští přístup.

Na základě tohoto prohlášení ujednána byla v r. 1922 mezi republikou Československou a republikou Rakouskou zvláštní *Úmluva o spisovém materiálu, vztahujícím se na obce dolnorakouské, postoupené Československé republice, dodatkem k pražské úmluvě ze dne 18. května 1920*, která po předběžném schválení ministerskou radou dne 1. dubna 1922 (přípis pres. min. rady z 3. dubna 1922 č. j. 15.584) byla uskutečněna výměnou not mezi vyslanectvím republiky Československé ve Vídni a zahraničním úřadem rakouským ze dne 31. května 1922, takže nabyla platnosti dnem 1. července 1922.¹⁾

Úmluva sleduje v bodech I.—XI. a XIV. obdobná ustanovení pražské úmluvy s několika nepatrnými odchylkami. Bod XII. upravil postup rozlukových prací při ústředních úřadech samosprávných; bod XIII. se vztahuje na spisy z mezidobí od konce časového dosahu působnosti pražské úmluvy až do okamžiku obsazení postoupených území, a to jak v příčině úřadů státních, tak i v příčině úřadů samosprávných.

III.

Organisace provádění pražské úmluvy. Korunní archiv s astfeldskou sbírkou, listiny t. zv. archivu pánů z Lipé a akta registratury starého král. českého místodržitelství a komory. Listiny a knihy z korunního archivu Rosenthalem vyloučené. Akta kolejí bývalé české provincie jezuitské. Listiny klášterů Josefem II. zrušených. Oddělení „Čechy, Morava, Slezsko“. Vojenská kancelář Albrechta z Valdštejna. Listiny českého původu ve státním archivu vídeňském. Rukopisy státního archivu vídeňského. Akta českého úřadu deputovaných. Archiv a registratury nejvyššího hofmistrovského úřadu. Listiny archivu ministerstva vnitra ve Vídni. Rukopisy z téhož archivu. Královská česká a česká dvorská kancelář. Registra majestátů a registra listů erbovních a nobilitace ve šlechtickém archivu vídeňském. Akta šlechtického archivu vídeňského. České oddělení archivu bývalé dvorské komory vídeňské. (Böhmen, Böhmen-Münz und Bergwesen, Böhmen-Anhang; Böhmische

¹⁾ Text její viz v příloze druhé. Úředně byla publikována ve Věstníku ministerstva vnitra.

Herrschaftsakten, Böhmisches Kameralherrschaften, Böhmische Domänen.) Listiny, rukopisy a plány z archivu dvorské komory. České pamětní knihy z archivu dvorské komory. Registratura brněnského generálního velitelství. Soudní spisy pražského generálního velitelství z velezrádných procesů 1848—53. Spisová rozluka vídeňská. Nutnost restituce starých archivních fondů. Oddělení pro soupis společného spisového materiálu. Vídeňský ústav historický.

Po uzavření pražské úmluvy dne 18. května 1920 nastala namahavější část prací, totiž provádění příslušných článků mírové smlouvy o rozdělení archivů. Provádění její bylo svěřeno ve Vídni nejdříve *Úřadu zástupce republiky Československé při reparační komisi ve Vídni*. Když reparační subkomise ve Vídni byla zrušena a přenesena do Paříže, bylo na podzim r. 1921 provádění pražské úmluvy po krátkém intermezzu, kdy likvidující *Úřad československého zástupce* byl přičleněn k vídeňskému vyslanectví, svěřeno nově organisovanému *Oddělení pro spisovou rozluku při vyslanectví republiky Československé ve Vídni*. K tomu byl jmenovaným úřadům přidělen odborník-archivář, jemuž byla svěřena agenda archivních věcí, vzniklá z provádění příslušných článků pražské úmluvy. Byl jím při Úřadě zástupce republiky Československé při reparační komisi ve Vídni schwarzenberský archivář Dr. Ant. Markus; po jeho odchodu, od reorganisace oddělení pro spisovou rozluku, koncipista archivu ministerstva zahraničních věcí Dr. Karel Kazbunda. Provedení prací svěřeno bylo archivářům pražskými archivy ad hoc vyslaným. Celkem možno říci, že se více méně rovnou měrou všechny státní archivy pražské a český zemský archiv účastnily práce, již dosaženo značných výsledků.

V Praze vedena byla likvidace vídeňských archivů součinností tří odborů státní správy: ministerstva zahraničních věcí, ministerstva vnitra, ministerstva školství a národní osvěty.

Tato spolupráce tří ministerstev vznikla usneseními ministerské rady z 26. listopadu a 9. prosince 1920, která svěřila rozhodnutí o prozatímním uložení archiválií, vypočtených v příloze první pražské úmluvy, dohodě svrchu jmenovaných tří ministerstev, jež měla dříve vyslechnouti dobrá zdání interesovaných ministerstev a odborných kruhů. Rozhodnutí bylo učiněno na poradě zástupců svrchu řečených tří ministerstev, konané v archivu ministerstva vnitra dne 9. května 1921. Bylo usneseno uložiti všechny archiválie z Vídně převezené až do zřízení ústředního historického archivu československého v archivech, kam archiválie ty svým stejným nebo příbuzným charakterem náleží. Proto byl na př. korunní archiv, převezený z Vídně, uložen jako část budoucího ústředního historického archivu československého do zemského archivu čes-

kého, kde jest uložena část korunního archivu, která zůstala v Praze, když Rosenthal odvezl cennější část korunního archivu do Vídně. Zároveň bylo při této příležitosti zástupcem ministerstva vnitra prohlášeno, že ministerstvo vnitra zamýšlí *archiv ministerstva vnitra, nejbohatší to historický archiv republiky, vybudovati ve vhodné chvíli v ústřední historický archiv československý*. Podrobnosti o uložení jednotlivých archivních fondů jsou obsaženy na následujících stránkách, věnovaných stručně přehledce fondů, které republika Československá podle pražské úmluvy obdržela.¹⁾

A. Archiválie uložené v bývalém dvorním a státním archivě ve Vídni.

1. Archivní skupiny, vyjmenované v bodě 1.a, 2., 3. a 6. pražské úmluvy (*český korunní archiv s astfeldskou sbírkou, listiny t. zv. archivu pánů z Lipé, listiny a akta registratury starého král. čes. místopředsedství a komory*), převezené v r. 1750 Rosenthalem z Prahy do Vídně, nebyly ve Vídni rozřazeny podle zásady proveniencí (jak by bylo lze souditi podle stanoviska zastávaného rakouskými archiváři) v samostatné registraturní celky. Naopak uložení jejich ve Vídni bylo i v roce 1918 ještě uložení Rosenthalovo, který tyto listiny spojil s jinými listinami týkajícími se Čech, Moravy a Slezska, zejména s listinami pocházejícími z archivu vévod rakouských, a seznámenal je v jednom společném archivním repertoriu. V něm byly zaznamenány všechny listiny, odkudkoliv pocházející a svrchu zmíněných zemí jakkoli se týkající. Bylo třeba prostudovati celou činnost Rosenthalovu v českých archívech, aby bylo lze zjistiti listiny, které na rozkaz Rosenthalův byly z pražských archivů do vídeňského archivu zaslány. Tak jediné nalezena cesta, jak obnoviti ony archivní celky, jichž se nešetřně dotklo vydání do vídeňských archivů. V praxi znamenalo to probrati repertorium českých listin kus po kuse a zjišťovati archivní původ každého jednotlivého kusu. To se již stalo; korunní archiv s ostatními listinami repertoria č. XIIIa. státního archivu (t. j. svrchu zmíněného repertoria českých listin státního archivu) byl v prosinci 1920 převzat a uložen i s nimi

¹⁾ V následujícím se přidržuji rozdělení první přílohy k pražské úmluvě z 18. května 1920. Rozdělil jsem tedy pojednání ve tři oddíly: a) o archiváliích státního archivu vídeňského, b) o archiváliích archivu min. vnitra a spravedlnosti, c) o archiváliích dvorské komory a připojil d) o archiváliích válečného archivu. Aby nebylo nedorozumění o autorství dalších řádků, podotýkám, že k vypracování následujících stránek použil jsem místy i slovně referátů, které podle mých přání mi vypracovali, anebo použití dovolili pánové: Dr. K. Kazbunda, Dr. V. Klecanda, Dr. R. Koss, Jaroslav Kursa, Dr. J. Morávek, Dr. J. Prokeš a Dr. Fr. Roubík. Děkuji jim zde za jejich spolupráci. Tím se také vysvětlí nerovnorodost vypravování v jednotlivých částech této stati. Šlo mi hlavně o stručnou charakteristiku jednotlivých fondů a o to, aby se vědělo, kde nyní a jak jsou uloženy.

jako deposit budoucího ústředního archivu historického v zemském archivě v Praze. Tím vyplněn byl bod 1.a, 2., 3., a 6. první části první přílohy pražské úmluvy.

2. Bod 1.b první části pražské úmluvy má zcela jiný ráz. *Listinami, akty a knihami z korunního archivu v Praze* Rosenthalem vyloučenými a do Vídně převezеныmi se rozumí spisy, jež Rosenthal v korunním archivě českém našel, ale z něho vyloučil, ježto prý v něm původně nebyly a do něho nepatří. Proto nepojal těchto archiválií do přejímacích konsignací korunního archivu, nýbrž seznámenal je ve zvláštní konsignaci: „Verzeichniss deren bei der kgl. böhm. Landtafel zu Prag verwahrt gewesenen, teils Staatsachen und andere Publica, Feudalia, auch sonst dienliche Nachrichten, teils Imperialia betreffenden und für den kais. kgl. Hof zu mein Endesgefertigten Hande ausgefolgten Documenten, Schriften und Bücher, nach Ordnung deren in Inventario über das K. Cron-Archiv beigefügt gewesenen Konsignationen bezeichnet,“ kterou připojil ke své zprávě jako přílohu J. V tomto seznamu uvádějí se mimo jiné listiny a knihy Švédy z českých a moravských archivů odvezené a získané zpět do Prahy nejvyšším hofmístrem hr. Nosticem. Bude třeba nejprve jednotlivé kusy uvedené v seznamu Rosenthalově identifikovati a vyžadovati zpět. Dosud byl bod 1.b pouze z části proveden. Materiálie archivní jeho provedením získané budou uloženy za stejných podmínek, jako jsou svrchu jmenované, *do archivu ministerstva vnitra*.

3. Významná a zejména pro dějiny řádu Jesuitského i české dějiny náboženské století XVI.—XVIII. velmi cenná, různými badateli již hojně použitá *akta kolejí býv. české provincie jesuitské* byla ve státním archivě vídeňském součástí velkého fondu „Oesterreichische Akten“, oddílu, zvaného „Geistliches Archiv“, čítajícího 493 fascikle. Akta kolejí české provincie tvořila v něm zvláštní skupinu o 82 fasciklech (sign. F. Jesuitica fasc. 405—486). Pokud dnes známo, jsou to ony české jesuitské archiválie, jež po zrušení řádu (1773) byly úředně v jednotlivých kolejích sebrány a na rozkaz spojené dvorské kanceláře roku 1781 zaslány dvorní knihovně vídeňské, kdež byly až do roku 1844 poněkud nesooudou částí její velké sbírky rukopisné. V tomto roce dne 1. srpna přeneseny byly pak do státního archivu. Některé z těchto archiválií, jež již ve svých bývalých archívech měly ráz knižní (kolejní historie, denníky, kopíáře, řádové korespondence, knihy slibů, domácí divadelní hry a pod.) a jež lze odhadnouti na dobrých 150 kodexů, uvázly v bývalé dvorní knihovně do dneška. V jesuitkách, převzatých naším státem, zachoval se hlavní materiál z archivů kolejí v Praze, Brně, Uh. Hradišti, Jihlavě, Olomouci, Telči, Znojmě a Opavě, vedle toho pak dosti četná korespondence prokurátora české provincie s jednotlivými kolejemi a různá varia.

Látka tato pochází v celku z doby prvního trvání řádu jezuitského u nás (1555—1773), století XVII. a XVIII. jest v ní ovšem daleko četněji zastoupeno; nicméně vyskytují se v různých miscellaneích kolejních archivů v opise, někdy i v originále, dokumenty též z dob před příchodem řádu do zemí českých. Srovnání tohoto fondu neodpovídá moderním názorům pořadatelským, jeť založeno zřejmě na povrchním úředním konsignování z doby po zrušení řádu. Poněvadž se však dnešní fascikulatura státního archivu již vžila, nelze ji v neprospěch badání rušiti. Bude však třeba značného úsilí, aby aspoň ve zvláštních inventárních pomůckách, jichž dodnes celý fond vůbec nemá, byly dochované nám v něm archivy jezuitských kolejí aspoň teoreticky rekonstruovány. Akta českých a moravských kolejí převzata byla podle bodu čtvrtého první části první přílohy v listopadu 1920, akta slezských kolejí o něco později. Byla uložena prozatím k odborné revisi jich před uložením v čs. ústředním státním archivu historickém po případě v čs. státním archivu v Brně za stejných podmínek v *archivě pražského hradu*.

4. Poměrně snadno bylo lze zjistiti *listiny klášterů Josefa II. zrušených*, tvořící bod pátý prvního oddílu první přílohy pražské úmluvy. Listiny ty, pokud byly v r. 1811 na rozkaz knížete Metternicha z pražské universitní knihovny do kdysi c. a k. státního a dvorního archivu ve Vídni převezeny, tvořily s druhou serií listin českých klášterů, již dříve v dvorní knihovně uloženou a odtud státnímu archivu postoupenou, v státním archivu vídeňském zvláštní skupinu, jejíž rozloučení (počátkem r. 1921) nečinilo zvláštních obtíží. Listiny převezené do Prahy byly uloženy v *archivě ministerstva vnitra*, odkud moravské listiny budou svého času odevzdány do čs. státního archivu v Brně.

5. V bodě sedmém v prvním odstavci první přílohy pražské úmluvy uvedené *oddělení „Čechy, Morava a Slezsko“* tvoří různorodou sbírku aktů různého původu, které se týkají Čech, Moravy a Slezska a nahromadily se za století ve vídeňském státním archivu. Byly již za starších dob zcela proti provenienční zásadě shrnuty ve zvláštní archivní těleso. Prohlížení tuto chaotickou sbírku a určovati původ každého spisu je z nejobtížnějších a z nejnevědčejších prací o provedení pražské úmluvy. Jde zejména o to, aby byly vyloučeny spisy vzniklé z činnosti bývalé říšské kanceláře, jež tvoří dosti značnou část této sbírky. Spisy říšské kanceláře a podobného původu jsou totiž z vydání vyloučeny, ježto nevznikly z činnosti českých, moravských a slezských úřadů, fyzických a právnických osob. Proto prohlídka tohoto oddělení bude ještě trvati nějakou dobu. Přejímané části jsou postupně ukládány za nahoře řečených podmínek do *archivu ministerstva vnitra*.

6. O původu sbírky, uvedené v bodě osmém první části první přílohy pražské úmluvy, *vojenské kanceláře Albrechta z Valdštejna*, tvořící obsah „*Wallensteinian*“ státního archivu lze zjistiti toto:

Odchážeje koncem roku 1630 po prvním svém generalátu do soukromí na své statky do Čech, přivezl s sebou Albrecht z Valdštejna i celou svoji vojenskou registraturu. Již v lednu r. 1631 uloženy byly v rodinném archivu valdštejnském v zadním sklepení zámku Hrubé Skály „in die Archiv, wo die Hauptprivilegia und Canzlei-Sachen verwart“, jedna skříň a 5 menších beden, obsahujících „*Kriegs-Sachen*“ z let 1625 až 1630. Valdštejn, převzav koncem roku 1631, podruhé velení nad císařskou armádou, vozil svou vojenskou registraturu stále s sebou na všech svých vojenských pochodech a teprve v únoru r. 1634, když, tuše nebezpečnosti, rychlým pochodem vytrhl z Plzně k Chebu, zanechal ji v Plzni. Císař ihned po chebské vraždě nařídil pátrati po papírech Valdštejnových, v nichž hledány důkazy jeho viny. Vojenská registratura převezena z Plzně do Čes. Budějovic, aby zde sloužila jako corpus delicti před vojenským soudem zde zasedajícím. Když soud tento koncem července r. 1634 byl přeložen do Řezna, byla vojenská registratura Valdštejnova nechána v Budějovicích a zapomenuta. Teprve asi r. 1726 nalezena zde náhodou jedna bedna spisů a poslána k české dvorské kanceláři do Vídně, kde však bylo na ni znovu zapomenuto, a teprve v srpnu r. 1842 byla znovu objevena v budově ministerstva vnitra a odevzdána do domácího dvorního a státního archivu. Nález r. 1842 vzbudil nový zájem o písemnosti Valdštejnovy, a registrant dvorské kanceláře Emanuel Straube byl vyslán do českých a moravských archivů na výzkum spisů z periody Valdštejnovy. Již před tím, roku 1801, bylo zcela nahodile na půdě radnice v Čes. Budějovicích nalezeno 7 beden s vojenskou registraturou Valdštejnovou, jež na rozkaz vojenských kruhů přes námitky tehdejšího českého nejvyššího purkrabí byly převezeny do válečného archivu ve Vídni, kde jsou uloženy podnes. Jest pochopitelné, že za těchto okolností nelze mluvit o úplnosti zachovaných spisů.

Zbývá ještě při této příležitosti zmíniti se o osudu registratury z let 1625—1630, uložené, jak výše řečeno, na Hrubé Skále. Akty tyto, spolu s hospodářskou registraturou vévodské komory jičínské, byly v r. 1635 zabaveny vyšetřující komisí a převezeny do Prahy k české komoře, a později spolu s ostatními spisy české komory uloženy v guberniálním archivu pražském. Dnes jest tento cenný fond uložen v archivu ministerstva vnitra v Praze pod sign. F 67/1—53 ve 124 papírových krabicích, z nichž 73 krabice vyplňuje pouze vojenská registratura Albrechta z Valdštejna z let 1625—1630, ostatní pak 51 krabice obsahuje registraturu jičínské komory vévodské, ne ovšem úplně zachovanou.

Vojenská registratura Valdštejnova tedy byla rozptýlena do tří archivů: ministerstva vnitra v Praze, válečného a státního archivu ve Vídni. Poměr těchto fondů, jakož i bohatství tohoto materiálu, osvětlí poněkud tato informativní tabulka o dochovaných spisech z jednotlivých let v každém ze svrchu řečených tří archivů:

R o k	Archiv. min. vnitra v Praze	Váleč. archiv ve Vídni	Stát. arch. ve Vídni	Úhrnem
1625	2391	2	—	2393
1626	4164	4	—	4168
1627	2692	39	—	2731
1628	2560	135	—	2695
1629	2906	241	—	3147
1630	2027	158	—	2185
1631	2	1163	—	1165
1632	12	3004	61	3077
1633	13	123	3167	3303
1634	37	8	113	158
Úhrnem	16.804	4.877	3.341	25.022

Čísla tabulky ukazují přibližný počet aktů bez příloh, takže se započtením příloh zvýší počet kusů nejméně o jednu pětinu. Obsahově rozpadá se tento materiál na dvě skupiny: 1. Spisy, došlé do kanceláře Valdštejnovy takřka ode všech významnějších politických osob oné doby. 2. Koncepty spisů, vydaných z kanceláře Valdštejnovy, ať již v prostých konceptech či korigovaných čístopisech, s kancelářskými přípisy o dni i způsobu expedice.

Registratura, třeba není pravděpodobně zachována úplně, obsahuje znamenitý materiál pro Valdštejnovu periodu třicetileté války, a bylo ho, aspoň pokud jde o část uloženou v archivě ministerstva vnitra v Praze a ve válečném archivě ve Vídni, poměrně málo použito. Akty z ledna r. 1634, bohužel, chybí a je málo naděje, že by se podařilo je nalézt.

Spisy, uložené ve státním archivě vídeňském (11 fasciкул) byly i s příslušnými repertorii v prosinci 1921 převzaty, a převezeny všechny do Prahy, kde jsou uloženy v archivě ministerstva vnitra. Převezetí spisů z válečného archivu vídeňského není ještě provedeno.

7. Někjaký čas potrvá ještě provedení bodu devátého první části první přílohy pražské úmluvy o vydání *listin české provenience chovaných v státním archivě vídeňském*. Jde zde totiž o to, aby se zjistil český původ listin státního archivu, nevyjmenovaných v první části první přílohy. Prohlídkou a studiem správních spisů vídeňského státního archivu přichází se totiž stále ještě na archivní fondy českého původu, nevytčené výslovně v pražské úmluvě. Takovým fondem jest na př. *korrespondence kardinála z Dietrichštejna*, jež bude v brzkou převzata a uložena v *archivě ministerstva vnitra* až do zřízení čl. státního archivu v Brně. Vědeckým propracováním jednotlivých částí vídeňského státního archivu se získají asi další archivní fondy. V program této práce náleží též prohlédnouti sbírku listin kol 80.000 čísel čítající, v níž jsou prokazatelně listiny českého původu.

8. *Rukopisy ze sbírky rukopisů*, jež nutno rozloučiti podle provenienční zásady svrchu citované, nejsou dosud vyžádány. Rozlukové práce zde budou značně obtížné, protože bude patrně nutno zjišťovati původ každého rukopisu. Původ jedné řady rukopisů se právě zkoumá; jiná řada: *Bořkova: Kollektanea zur Kenntnis der Verfassung, Verwaltung und Gesetzgebung im Königreich Böhmen* v 30 svazcích byla převzata a uložena v *archivě pražského hradu*, kde jest uloženo též jich zpracování v známém Bořkově rukopisném díle, chovaném kdysi v archivě bývalé dvorské komory. Uložení celého souboru v jednom archivě byl položen základ k studiím o činnosti tohoto českého kameralisty.

9. *Akta českého úřadu deputovaných a jich moravské a slezské administrace*, studnice pramenů k dějinám nepřímých daní v Čechách, uložena kdysi v státním archivě v oddělení „Alte Kabinetakten“ byla v posledních měsících převzata. Byla uložena do *archivu pražského hradu*.

10. *O aktech pražského zámeckého hejtmanství* a jejich uložení v *archivě pražského hradu* byla řeč již výše.¹⁾

11. Podobně se dostala archivní rozlukou ze státního archivu vídeňského do *archivu pražského hradu* veškerá akta, týkající se po větce stavební historie pražského hradu a jeho příslušenství ze zvláštní rubriky *archivu a registratury nejvyššího hofmistrovského úřadu z let 1791—1918* a několik fasciкул aktův o *korunovacích Leopolda II., Františka I. a Ferdinanda V.*, tvořících původně část téhož archivu.

B. Archiválie uložené ve všeobecném archivě státních úřadů vnitra a spravedlnosti.

¹⁾ Viz výše v kap. druhé.

1. Podobně jako ve státním archivě postupováno bylo v rozlučení listinného oddělení všeobecného archivu vnitra a spravedlnosti.

Listin bylo převzato z archivu ministerstva vnitra ve Vídni celkem 296; listiny tyto, jakož jejich podrobný seznam, pořízený r. 1921, chovají se nyní v *archivu ministerstva vnitra v Praze*. Při přejímání listin se nevycházelo ze zásady provenienční převládající v rozlukových pracích konaných ve vídeňském státním archivě, nýbrž ze vztahové (Betreffsprinzip), t. j. převzaty listiny byly podle obsahu, nikoliv podle původu. Také to je připomenouti, že byly převzaty a rakouskou stranou vydány i listiny po r. 1749. Velká část převzatých listin jest obsahu lenního. Tato sbírka lenních listin vznikla tak, že listiny tyto byly vytahány z aktů. Ovšem je upozorniti, že lenní agenda česká i po r. 1749 tvoří samostatné oddělení ve spojené dvorské kanceláři; česká léna tvořila až do r. 1827 samostatné oddělení registraturní, k němuž byly vedeny i samostatné registraturní knihy.

2. Pokud se týče rukopisů všeobecného archivu ministerstva vnitra, učiněna byla o nich mezi ředitelem pražského archivu ministerstva vnitra Dr. L. Klicmanem a ředitelem vídeňského archivu prof. J. Kretschmayrem ještě v stadiu bezesmluvním zvláštní dohoda.

Podle této úmluvy byl převzat z archivu ministerstva vnitra ve Vídni a v *archivě ministerstva vnitra v Praze* uložen celkem 71 svazek rukopisů, jež byly buď přímo pořízeny k potřebám české dvorské kanceláře, nebo vůbec nějak souvisely s její úřední pravomocí. Jejich popis viz v tištěném svazku „Inventar des allgemeinen Archivs des Ministeriums des Innern (Wien 1909) pod čísly: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 27, 28, 29, 34, 35, 37, 38, 43, 50, 65, 69, 70, 72, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 84, 86, 87, 96, 97, 98, 99, 107, 138, 144.¹⁾

Mezi rukopisy těmito má převahu skupina svazků o českých lénech v zemi i v Říši. Jsou to:

1. 7 svazků protokolů německé expedice české dvorské kanceláře in majestilibus z let 1527—1571, doplněk kopiářů, již dříve chovaných v archivě ministerstva vnitra v Praze (č. 1).

2. Seznam lén české koruny, propůjčených v l. 1549—1571 (č. 17).

3. Zpráva německého lenního hejtmana Jach. Šlika o českých lénech v Říši, pořízená po r. 1557 (č. 16).

¹⁾ Čísla v textu zde v závorkách uváděná jsou čísla tištěného inventáře.

4. Lenní kniha německých lenních hejtmanů Jana Popela z Lobkovic z l. 1577—1589 a Lad. Popela st. z Lobkovic z roku 1592 (č. 18).

5. Lenní kniha německého lenního hejtmana Adama Slavaty z l. 1594—1598 a z r. 1602 (č. 19).

6. Lenní kniha německého lenního hejtmana Hertvíka ze Seidlitz z r. 1602 (č. 20).

7. Kniha opisů listin o lenní poslušnosti vévod lehnických a březských z l. 1010—1661 (č. 35).

8. Kniha opisů listin lehnických a březských z l. 1329—1631 (č. 34).

9. Kniha různých opisů, mezi nimiž také lenní listy, privilegia Ferdinanda I. pro české země z l. 1527—1534, úřední přísahy českých a slezských úředníků z l. 1605—1622, holdovací akty slezských stavů císaři Matyášovi z r. 1611 (č. 50).

10. Kniha svázaných aktů pro komisi k urovnání česko-falckého lenního sporu z r. 1604 (č. 3).

11. Kopiař lenních listů pro česká léna v Říši z l. 1577—1615 (č. 98).

12. Český lenní protokol z l. 1619—1625 (č. 11).

13. Protokol o zadávání českých lén v Říši z l. 1663—1666 (č. 138).

14. 2 svazky vidimovaných opisů falckých lenních dokumentů z archivu v Amberce, pořízené r. 1710 (č. 29).

15. Seznamy českých privilegií a lenních listin ze stol. XVII. a XVIII. (č. 87).

16. Protokol komise o odevzdání knížetství Těšínského arcivévodkyni Marii Kristině a jejímu manželu Albertovi Saskému r. 1766 (č. 86).

17. Lenní inventář vévodství Těšínského z r. 1772 (č. 84). Další skupinu tvoří rukopisy, týkající se přímo úřadování ústředních královských a nejvyšších zemských úřadů. Jsou to:

18. Kopiaře arcivévodky Ferdinanda jako místodržitele v Čechách z l. 1548—1566 (3 sv. č. 2).

19. Instrukce Ferdinanda III. pro král. appelační kollegium z r. 1664 (č. 77).

20. Radní protokoly české dvorské kanceláře in publicis z r. 1740 a 1743 (č. 13 a 14).

21. Výtahy cis. nařízení in financialibus pro dědičné vévodství slezské z l. 1748—1769 (č. 99).

22. Výtahy cis. generálií in politicis pro Moravu z l. 1740—1774 s dodatky z l. 1775—1777 (č. 144 a 97).

23. Sbírká cis. reskriptů in publicis, militaribus et contributionibus, vydaných pro zemské hejtmanství ve Svidnici a Javoru a pro král. vrchní úřad ve Slezsku z l. 1700—1734 (č. 38).

24. Instrukce pro slezský vrchní úřad z r. 1639 a sbírka cis. reskriptů mu poslaných z l. 1629—1669 (č. 37).

25. Sbíрка spisů, listin o přijetí pragmatické sankce slezskými stavy z r. 1720 (č. 76).

26. Speculum practicum o slohu ve vyšších českých úřadech z prvé polovice XVIII. stol. (č. 21).

Ke skupině této se řadí svazky spisů, listin a zákonů o státoprávním postavení koruny české a českých stavů, jakož i několik příručních úředních pomůcek. Jsou to:

27. Systema status publici et cameralis in regno Bohemiae z druhé polovice XVIII. stol. s rejstříkem (č. 27 a 23).

28. 2 svazky opisů sněmovních artikulů českých z l. 1545 až 1571, 1573—1578 (č. 28).

29. Výtahy ze sněmovních snesení českých z l. 1722—1735 (č. 65).

30. Rejstřík k obnovenému Zřízení Zemskému a k Novellám (č. 72).

31. Novellae novellarum k OZZ, výpisy z desk zem. z l. 1641 až 1654 (č. 22).

32. Kniha opisů privilegií stavů českých z r. 1547 (č. 7).

33. Kniha opisů listin z XII.—XVII. stol. o volbě, korunovaci, právech a povinnostech králů českých k Říši (č. 15).

34. Sbíрка privilegií pro Čechy a země sousední z l. 1621 až 1653 (č. 8).

35. Sbíрка opisů různých privilegií z XV. stol. (č. 107).

36. Srovnávací tabellý počtu usedlých v Čechách v r. 1654 a 1748 (č. 25).

37. Katastr deskových statků v Čechách pro r. 1720 (3 sv. č. 6).

38. Summář stavu dobytka v Čechách r. 1808 (č. 79).

39. Tabella moravských dominikálních realit (č. 96).

Poslední skupinu tvoří rukopisy vzniku a rázu soukromého, jako:

40. Vyličení volby a korunovace Matyáše I. v Čechách r. 1611 (č. 78).

41. Vypsání ústavy král. českých dědičných zemí (pořízeno asi pro výchovu arcivévodý Josefa) (č. 43).

42. F. Ch. Stracka: Synopsis memorabilium in regno Bohemiae (material k čes. dějinám) (Tomus X. č. 74).

43. Index k nezachovaným svazkům materiálu pro dějiny Čech, Moravy a Slezska ze XVII.—XVIII. stol. (č. 5).

44. Böhmische Ehrentafel (Genealogická data o české šlechtě Díl II. N.-Z č. 4).

45. Rukopisy přednášek prof. Karla Jindřicha Seibta o mravouce a o theoretickém vychovateltví (č. 69, 70; dostaly se do dvorské

kanceláře r. 1779, kdy Seibt byl vyšetřován pro svobodomyšlný směr svého působení na universitě pražské).

46. Sbíрка dokladů o uctívání sv. Jana Nepomuckého, sebraných pro úřední jednání o jeho svatořečení (5 sv. č. 12).

47. Soupis archivu konventu františkánského v Nové Bystřici z r. 1774 (s opisy listin) (č. 80).

48. Soupis archivu jesuitské koleje u sv. Ignáce na Novém Městě Pražském (č. 10).

49. Soupis archivu českých stavů, pořízený na základě sněmovního snesení z l. 1719 (č. 9).

Všechny tyto rukopisy budou však vyžadovati podrobnějšího studia a popisu, jakožto přípravy k definitivní jejich katalogisaci.

3. K nejčennějším ziskům, jež pražská úmluva ze dne 18. května 1920 přinesla Československé republice, patří nesporně *registratura královské české a české dvorské kanceláře*. Přes separatismus Moravy na počátku vlády Ferdinandovy podařilo se v XVI. stol. vytvořiti z české koruny kanceláře *nejvyšší správní a soudní úřad pro všechny země koruny české* a ani vítězný Ferdinand II. neměl příčiny, aby na tomto charakteru české dvorské kanceláře něco měnil. Nejvyšší český kancléř, ač zaujímal teprve šesté místo mezi českými stavovskými nejvyššími úředníky, skutečně se stal nejdůležitějším a nejvlivnějším úředníkem české koruny, prvním a také jediným ministrem českého státu, bez jehož kontrasignace žádné královské nařízení, vyšlé do zemí českých, nemělo platnosti, a jenž se tak stal ochráncem netoliko stavovských, nýbrž i státních (lépe řečeno zemských) privilegií českých. Tohoto významu nabyla česká dvorská kancelář také tím, že od počátku XVII. stol. králové čeští z rodu habsburského se trvale usídlili ve Vídni, takže byl to jediný český úřad, jenž byl v stálém a těsném styku se dvorem, kdež se mu často naskytovala příležitost chrániti privilegií českého státu proti ústředním úřadům vídeňským, zejména dvorské komoře a dvorské vojenské radě. Zároveň byla česká dvorská kancelář prostředníkem mezi panovníkem a stavy zemí koruny české. Byla nejvyšší instancí jak v záležitostech politických (v XVIII. stol. se říkalo publico-politica), tak i soudních celé koruny svatováclavské, byla zároveň i nejvyšším zahraničním úřadem českého státu, jehož nejdůležitější agendou bylo udělování českých lén zahraničních a rozhodování o lenních sporech (po readmisi českého hlasu volitelského za Josefa I. byl zástupce českého státu v Říši v přímém styku s českou dvorskou kanceláří; kromě toho českou dvorskou kanceláří procházela korespondence s Polskem). Vztahovala se tedy činnost české dvorské kanceláře na nejvyšší část veřejného i soukromého života českého státu a lze tudíž pochopiti, že pozůstalost tohoto úřadu, registratura české dvorské kanceláře, má zásadní význam pro českou historii.

Teprve Marie Terezie se odvážila sáhnouti na samostatnost české dvorské kanceláře, která jí — aspoň podle jejího mínění — překážela prováděti nutné a důležité opravy. Vlastnoruční listy mladé ještě císařovny z 2. května 1749, psané jednak nejvyššímu českému kancléři hraběti Bedřichovi Harrachovi, jednak rakouskému kancléři hraběti Seilernovi, vyvrcholují revoluční období správních reforem tereziánských. Jimi se ruší jednak samostatná česká dvorská kancelář, jednak rakouská dvorská kancelář a zřizují se nové dvorské úřady, které nemají již charakteru územního, nýbrž věcného. Pro záležitosti politické a finanční českých a alpských zemí rakouských zřízeno directorium in publicis et cameralibus, v jehož čele již nestojí kancléř, nýbrž president (prvním byl Haugvic); nejvyšší soudní instancí stal se „Nejvyšší soudní úřad“ (Oberste Justizstelle). Teprve později bylo obnoveno císařovnou neoblíbené pojmenování „kancelář“ a „kancléř.“ Rozdělení agendy politické a soudní má ovšem kořeny starší, neboť již v instrukci pro českou dvorskou kancelář z r. 1719 rozděluje se agenda její ve dva senáty, politický a soudní. Nicméně ani toto praecedens, ba ani Marie Terezie sama nejsou hlavními původci opravy z r. 1749.

Ve svých memoriálech jmenuje císařovna muže, jehož jí prý poslala nebesa v době nejkritičtější, jenž podepřel budovu panství habsburského až do základu otřesenou. Mužem tím je hrabě Haugvic, rodem Slezan, konvertita, jenž sice nenáviděl Pruska, ale dovedl uznati jeho prospěšná zařízení. Haugvic nebyl theoretik; jeho síla byla v praktickém provádění reformy pruských. Stačí prohlédnouti příslušné svazky starších kabinetních aktů ve státním archivu vídeňském, aby bylo patrné, jak Haugvic stál pod bezprostředním vlivem Bedřichových oprav v nově nabyté části Slezska, (Haugvic opatřil pro císařovnu i exemplář Bedřichových správních předpisů pro Slezsko) a byl ovšem výborně zpraven i o ústřední správě pruského státu, řízeného z Berlína Directoriem, jež bylo vídeňskému Directoriu vzorem. Ideovým pomocníkem Haugvicovým v převratném díle jeho byl ovšem úpadek feudalismu, stavovské autonomie, která byla již od XVII. stol. zatlačována panovnickým absolutismem.

Než ani zrušením české dvorské kanceláře nemohly býti odstraněny některé jiné známky původní samostatnosti českého státu, zvláště nemohl býti odstraněn titul *krále českého* a práva s titulem tímto spojená. Zejména udílení českých lén mohlo se díti pouze z české výsostné moci královské a stejně udílení inkolátu a šlechtických povýšení pro země české náleželo pouze králi českému; velice cenným a důležitým pro Habsburky byl i český hlas volitelský.

Po zrušení české dvorské kanceláře a po smrti posledního českého nejvyššího kancléře hraběte Harracha, jenž v prvních

měsících trvání Directoria spolu s Haugvicem podpisoval directoriální dekreta, vznikla přirozeně otázka, který úřad jest dědicem právě vyjmenované agendy bývalé české kanceláře. Ačkoliv i v poslední době několikrát se opakuje tvrzení, že přímou a bezprostřední pokračovatelkou české dvorské kanceláře jest Directorium a později spojená kancelář česko-rakouská (zřízená roku 1762 po zrušení Directoria), není toto mínění, aspoň v první době Haugvicovy éry, úplně přesné. Nové Directorium neobdrželo ani jediné agendy z bývalé české dvorské kanceláře, která by nutně vyžadovala českého titulu královského. Tak nikoliv president Haugvic, nýbrž státní kancléř Ulefeld spolupodpisuje jako nejvyšší český kancléř inkolátní diplomy pro šlechtu, hodlající se usaditi v českých zemích, a stejně spolupodpisuje šlechtické diplomy povyšovací. Lenní agenda spolu s lenním archivem české dvorské kanceláře (a ovšem i také archivarius české dvorské kanceláře Purtscher) byla pak přenesena k Nejvyššímu soudnímu úřadu, kde byla vyřizována jeho českým senátem. Než obě tato zařízení dlouho netrvala, poněvadž nebyla věcně odůvodněna. Jak vyhotovování šlechtických privilegií, tak i propůjčování českých lén (obě záležitosti měly ráz po výtce politický) stalo se agendou Directoria a po smrti Purtscherové r. 1751 byl přenesen lenní archiv český do registratury Directoria.

Pro uložení registratury bývalé české dvorské kanceláře po r. 1749 bylo směrodatným rozdělení registratury Directoria a později spojené kanceláře česko-rakouské. Přes odpor Marie Terezie (hlavně r. 1762) jak při Directoriu, tak později při spojené kanceláři — stav tento potrvál až do r. 1827 — udržely se zemské referáty; tak byl mimo jiné referát český a referát moravsko-slezský (vedle toho však byly i referáty čistě věcné, na př. pro commercium, později pak též duchovní a studijní). Podobné bylo i rozdělení registraturní; mezi šesti zemskými registraturními odděleními bylo samostatně vedeno jednak oddělení české, jednak moravsko-slezské. Poněvadž spojená kancelář česko-rakouská neměla až do r. 1783 archivu (státní archiv ve svých počátcích, t. j. za éry Rosenthalovy, byl podřízen Directoriu), byly starší spisy chovány při příslušných registraturních odděleních. Leč ani tento stav z důvodů praktických nemohl dlouho trvati, neboť byrokratická práce v období tereziánském a josefském zaplavovala všechna registraturní oddělení spoustou nového materiálu, při čemž starší spisy byly pro potřeby praktické málo potřebné, často spíše nepohodlnou přítěží.

Registratura bývalé české dvorské kanceláře byla ovšem hned od r. 1749 zmenšena dosti podstatně o spisy justičního senátu, které se staly součástí registratury Nejvyššího soudního úřadu, přesněji řečeno, částí registratury jeho českého senátu. Přirozeno,

že se spisy byly přeneseny i příslušné registraturní knihy. Z této *první extradice* spisů české dvorské kanceláře do dneška se zachovaly jen žalostné trosky. Spisy tyto byly uloženy spolu s registraturou Nejvyššího soudního úřadu po roce 1848 v archivu ministerstva spravedlnosti a teprve po převratu z r. 1918 byly opět přeneseny do archivu ministerstva vnitra a spravedlnosti. Poněvadž akta justičního senátu české dvorské kanceláře nebyla chována samostatně, nýbrž byla jako priora přičleněna k registraturním aktům českého senátu, bylo při rozluce nutno provésti prohlídku celé registratury českého senátu, která bohužel není opatřena podrobným seznamem. Z registraturních knih se zachovalo poměrně dosti, vedle „*Expedita privatorum*“ z první polovice XVIII. stol. a nejstarších archivních seznamů archivu české dvorské kanceláře vůbec, zachovaly se též protokoly in *judicialibus* z poslední doby trvání české dvorské kanceláře. Za to z aktů se zachovalo poměrně velmi málo; mimo několik historicky důležitých spisů (od polovice XVII. stol. počínajíc), jsou to většinou akta fideikomisní. Ostatní akta byla skartována. Likvidace těchto aktů české dvorské kanceláře jest již skončena.

Druhou extradicí bylo by možno pojmenovati periodické vydávání spisů bývalé české dvorské kanceláře *do státního archivu*, které počalo již v druhé polovici XVIII. stol. a vzniklo jednak ze snahy státního archivu soustřediti v jednom archivu nejdůležitější listiny a spisy zemí habsburských, jednak ze snahy spojené dvorské kanceláře zbaviti se pokud možno nepotřebné pro ni hromady papíru. Tak vznikla ve státním archivě neorganická (se stanoviska archivního) sbírka aktů, nazvaná „*Böhmen, Mähren, Schlesien*“, kde akta české dvorské kanceláře jsou smíchána se spisy říšské kanceláře a s akty jinými (srov. i výše). Vedle toho byly spisy české dvorské kanceláře zařazeny i do jiných fondů státního archivu, takže bude třeba dalšího badání, aby byly ještě zjištěny podrobnosti.

Jádro aktů bývalé české dvorské kanceláře zůstávalo ovšem i nadále v registratuře spojené kanceláře česko-rakouské. V této registratuře vznikly ve druhé polovici století XVIII. a na počátku XIX. stol. po vzoru rakouském známé *české saalbuchy*, které byly pořizovány přímo ze zachovaných konceptů a tvoří velmi cennou sbírku šlechtických privilegií (co o této cenné sbírce register praví J. Čelakovský, *O domácích a cizích registrech* str. 79, dnes již neobstojí). Saalbuchy byly již všechny převzaty a chovají se nyní *v archivě ministerstva vnitra v Praze*. Poněvadž však, jak již bylo pověděno, v druhé polovici XVIII. století všechna registraturní oddělení spojené kanceláře česko-rakouské trpěla nesmírným vzrůstem rozsahu, pomýšlelo se jednak na reorganisasi archivu, jenž byl založen čili lépe snad řečeno obnoven r. 1783, jednak též zbaviti

se nepotřebných aktů vydatným skartováním. Této skartaci podlela — až na českou lenní registraturu — i akta býv. české kanceláře a lze ji vším právem nazvati velikým historickým neštěstím. Skartaci prováděli úředníci bez odborných historických znalostí, registranti a adjunktí registratury, jimž šlo o to, aby zachovali jen akta, potřebná pro běžnou úřední agendu a aby v místnostech registraturních bylo získáno pokud možno nejvíce místa pro spisy nové. Jen ve výjimečných případech byl zachován materiál ceny historické, který byl koncentrován ve fasciklech s nadpisy: „*Varia, Curiosa a Miscellanea*“. Bezuzdné skartaci podleho asi $\frac{5}{6}$ až $\frac{9}{10}$ materiálu původního, takže se dnešku zachovaly pouze trosky. I když by část skartovaného materiálu neměla ani dnes valné ceny historické (to lze zjistiti prohlídkou registraturních knih), přece jen bylo zničeno velmi mnoho materiálu často jedinečného.

Nynější archivní rozdělení zbylé registratury české dvorské kanceláře není ovšem původní. Registratura spojené dvorské kanceláře v druhé polovici XVIII. stol. jest pokračování registraturních systémů české dvorské kanceláře a rakouské dvorské kanceláře, t. j. nebylo jednotného registraturního plánu, nýbrž každé zemské registraturní oddělení bylo světem pro sebe, jenž s druhým oddělením nebyl v pražádne souvislosti (původně byla registratura české kanceláře uspořádána chronologicky; asi na počátku XVIII. st. počíná se, aspoň v některých případech, ujmáti uspořádání věcné). Na počátku XIX. stol. vzniká snaha i v tomto směru zavésti systém centralistický a z nepřehledného chaosu vytvořiti jednotný a souvislý celek. Již r. 1806 vznikl první jednotný plán pro celou registraturu spojené česko-rakouské kanceláře (vypracoval jej adjunkt české registratury Lukeš), ale uplynulo téměř dvacet let, než byl vypracován plán definitivní, jenž byl pak zaveden v registratuře a podle něhož byla přepracována i všechna akta starší, zejména pak archivní, a tudíž i akta české dvorské kanceláře. Tak registratura české dvorské kanceláře byla vřazena do jednotného systému a byla přiřazena k aktům rakouské dvorské kanceláře. Při likvidaci vznikla povinnost rozloučiti obě kanceláře, což bylo možno učiniti bez velikých poměrně technických obtíží a bez vážného porušení nynější archivní souvislosti. Zpracování aktů obou kancelářů podle nového registraturního systému nemělo totiž za následek vytvoření nových *společných* registraturních (archivních) knih, nýbrž byly pořizeny seznamy samostatné a oddělené; pro akta býv. české dvorské kanceláře byl pořizen index jednak pro Čechy, jednak pro Moravu a Slezsko. Likvidace těchto aktů, chovaných v archivě ministerstva vnitra a spravedlnosti ve Vídni, jest nyní skončena a akta jsou uložena *v archivě ministerstva vnitra v Praze*.

Jiná část české dvorské kanceláře (oddělení církevní a studijní) byla postoupena při oddělení správy školské, jako samostatné části administrativy *ministerstvu kultu a vyučování* a dostala se do archivu tohoto ministerstva. Také tato extradovaná část byla již převzata a uložena v *archivě ministerstva vnitra*.

Pokud se týče *válečného archivu*, bude nutno prohlédnouti starší jeho fondy, poněvadž jest jisto, že i sem byla část aktů české dvorské kanceláře vydána (nynějšího rozdělení odd. VII.). Tato zdlouhavá, avšak nutná práce se právě provádí.

Celkem bylo až dosud z různých ústředních úřadů vídeňských získáno asi na 1000 fasciкул spisů bývalé české dvorské kanceláře. Převzetím jich a převezením do Prahy nelze však pokládati tuto akci za ukončenu. Archiv ministerstva vnitra vzal na sebe tím, že v něm byla uložena registratura české dvorské kanceláře, morální povinnost, aby vyhledaje a vyžádaje si všechny spisy české dvorské kanceláře po různu zabloudivší (bude na př. nutno pokusiti se o získání slezských věcí, vydaných v osmnáctém století pruským archivům po př. o jejich opsání), přistoupil co možná nejdříve k rekonstrukci registratury české dvorské kanceláře. Mám za to, že nebude československého historika, který by si nepřál, aby tato práce — při samozřejmém zpřístupnění těchto spisů vědeckému badání — byla vykonána co nejdříve možno.

4. Ze *šlechtického archivu* byly převzaty z register bývalé české dvorské kanceláře: 1. *registra majestátů* pod velkou pečeti vyšších, která jsou jednak v originálech, jednak v pozdějších opisech; 2. *registra listův erbovních neb nobilitací*, t. j. opisy pořázené po vzoru rakouském teprve ke konci stol. XVIII. Pro většinu těchto register užívá se běžně názvu „Saalbuchy“. Převzetí stalo se na základě spisu Čelakovského: O registrech domácích a cizích. (Rozpravy K. Č. S. N. z let 1889 až 1890, VII. řady sv. 3, pojednání 6, kde podrobnější data o těchto registrech. Také tyto knihy počtem 108 byly uloženy v *archivě ministerstva vnitra*.)

Vznik *šlechtického archivu*, stav a uspořádání materiálu, jak jej shledáváme dnes, lze datovati od let třicátých a čtyřicátých minulého století. Tehdy se rozhodla bývalá „k. k. vereinigte Hofkanzlei“ soustřediti při svém šlechtickém oddělení ve Vídni nejen veškeré koncepty šlechtických diplomů, nýbrž i všechny jiné spisy šlechtických záležitostí se týkající. Nařídila tudíž r. 1835 všem nejvyšším zeměpanským i jiným (na př. stavovským) úřadům, aby všechny akty tohoto druhu byly odevzdány do nově zřizovaného šlechtického archivu ve Vídni. To se dělo postupně a bezpochyby nikoli obecně a tak rychle a úplně, jak si toho spojená kancelář přála, neboť r. 1845 nařízení své opakuje. Že bylo skutečně jejím cílem, aby tento šlechtický archiv byl co možná materiálem svým nejúplnějším, tomu nasvědčuje, že na př. z českých věcí dala si

aspoň pořídit tituláře *M. Brikiho z Licska*, rukopisů *Hasnerova* („Landtäffliches Adelsrepertorium“ s doplňky) a *Zeehova* („Böhmisch-ständischer Adel v. J. 1541 an“); náklad na tyto opisy bylo nakonec zaplatiti stavům českým. Asi koncem r. 1850 byla tato akce skončena.

Z fondů v archivu šlechtickém uložených budou mimo výše uvedená registra, v Praze již uložená, do Prahy převezeny spisy zejména těchto oddělení: *Oddělení obecné. Adels und Wappengelegenheiten. Einzelne Personen oder Familien betreffende Akten*. Jak již svrchu poznamenáno, vzniklo oddělení toto z převzatých spisů od různých úřadů všech býv. rakouských zemí. Vlastním jeho jádrem jsou akta z obecného archivu býv. c. k. ministerstva vnitra sem kdysi odevzdaná — sign. IV. D 1 — nás nejvíce se týkající, neboť obsahují koncepty z české dvorské kanceláře vyšlé a spisy z *pražského gubernálního archivu* sem odevzdané, mající *Klauserovu* značku S. 209.

Látkou svou jsou spisy tohoto oddělení druhu nejrůznějšího; nejčastěji jsou to listy erbovní a erbovní strýcovství, nobilitace, český stav rytířský, hrabský i knížecí, potvrzení nebo udělení starožitného stavu rytířského či panského, inkolát pro jednotlivce i korporace, palatinát malý i velký, obnovení šlechtictví, potvrzení říšského šlechtictví pro země koruny české, propůjčení pořadí a práva hlasovacího v sněmovních seděních, zástavy, osvobození domů od berní a jiných břemen, povýšení domů na deskové, propůjčování různých titulů, expektance, potvrzení donací, povolení fideikomisů, listy dědičné, potvrzení různých privilegií, změny jména, polepšení, přenesení a spojení erbu, potvrzení listův propouštěcích, osvobození od osobních břemen zvl. opatrovnickví, potvrzení prodeje manství, povolení k držení rytířského statku bez inkolátu atd. atd. Rozsah spisů, jež mají odtud býti vydány, odhaduje se na padesát fasciкул.

Menší výtěžek poskytne oddělení šlechtických nadací: *Adelige Stiftungen*. Obsírnější však bude výtěžek z oddělení znakového, zejména z oddělení znaků městských a duchovenských, *Gemeinde-Wappen* a *Wappen der Geistlichkeit*. Oddělení městských znaků týká se ze dvou třetin měst českých, moravských a slezských; ovšem téměř všechny datují se z doby nové, zejména z poslední třetiny minulého století, kdy celá řada obcí na města povýšených žádala za povolení erbů.

Ze starších dob hledí sem: originály znaků města Klenče 1680, Kutné Hory 1641 (česky), Olomouce 1758, Pacova 1597, Ostrova (Schlackenwerth) 1604, Žamberku 1583.¹⁾

¹⁾ Při Lounech je zápis: „In dem Haus-, Hof- und Staats- archiv befindet sich laut des sub No 33702 ex 843 an die Hofkanzlei gelangten Verzeichnisses der Wappenbrief des König Wenzel v. Böhmen für die Tuchmacherzunft in der Stadt Laun dto. Hradek 7. Julii 1373 in Original.“

Velká část spisů z oddělení duchovenských znaků jest z let třicátých (zvl. z r. 1833) minulého století, kdy upraveny byly znaky, pečeti a odznaky jednotlivých arcibiskupství, biskupství, opatství atd. Ze zemí našich jsou tu spisy o arcibiskupském znaku pražském (1834), ostatních 3 biskupstvích, o opatství Strahovském, Oseckém, Ročovském, Želivském, v Bělé p. Bezd., Emauzském, Rajhradském a j., arciděkanství v Polici, České Lípě, Plzni, Staré Boleslavi, Hradci Jindřichově, Krumlově, maltézské fary v Praze atd.; kapituly v Olomouci, Kroměříži, Mikulově a j.¹⁾

Veškerý tyto spisy budou letos převzaty a uloženy v *archive ministerstva vnitra*.

C. Archiválie, uložené v archivu komory dvorské.

Stejně významným fondem, jako česká dvorská kancelář, jest *české oddělení archivu bývalé dvorské komory vídeňské (Hofkammerarchiv) z let 1526—1749 (resp. 1800)*. Celý tento fond se skládá z těchto skupin:

1. *Vlastní oddělení „Böhmen“* z let 1526—1749, t. j. od zřízení dvorské komory, jakožto nejvyššího dohlédacího orgánu nad komorami zemskými až do zřízení tereziánského direktoria „in publicis et cameralibus“. Část tato, čítající 785 objemných fasciкул, jest hlavní registraturou bývalé dvorské komory, fascikulovanou podle roků a měsíců a v jednotlivých měsících dělenou na koncepty a recepta, která se zachovala do dnešní doby ve vzácné úplnosti a obsahuje v originále téměř všechny kusy, jež pro svoji zásadní úřední důležitost zapisovány byly do knih pamětních (Gedenkbücher), t. j. ve smyslu odborném do jakýchsi register dvorské komory o věcech českých, moravských a slezských. Oddělení toto mělo s oddělením rakouským, uherským i říšským společné, pro dnešní dobu zastaralé protokoly, jež právě proto nemohly býti převzaty; bude tudíž úkolem nejbližších let pořídit nové katalogy modernímu badání vyhovující.

2. Oddělení „*Böhmen. Münz und Bergwesen*“ z let 1526 až 1749, čítající 49 fasciкул se spisy o českém mincovnictví a hornictví, vyňatými kdysi k správním potřebám z předchozího velkého oddělení „*Böhmen*“, čímž ovšem nemá býti řečeno, že by

¹⁾ Ze starších spisů buďtež uvedeny: Inkolat in Böhmen für die Rectores des Jesuiten-Noviziathauses bei St. Anna in Wien dto. 19./VI. 1651. Inkolat in Böhmen für Superiorinnen des Ursulinerklosters zu Prag 17./II. 1660. Konvolut spisů „Ueber Notwendigkeit des Inkolates für die Canonicos bei Cathedral- und weltlichen Kollegialstiften in Böhmen, Mähren u. Schlesien“ 1713—1748. V podání biskupa hradeckého Hanla a kapituly hradecké z r. 1834 nalézá se při aktu č. 10845/1834 16 originálních listin biskupství hradeckému náležejících, jimiž dokládá se právo na erb a jiné insignie; 6 z nich je římských reskriptů latinských a italských, o jichž vrácení hradecká konsistoř svého času sice žádala, které však přesto vráceny nebyly.

i v tomto velikém oddělení nenašly se dnes spisy podobné. Spisy týkající se mincovnictví (24 fascikle), seřazeny jsou chronologicky, spisy o hornictví (25 fasc.) nejprve podle zemí a v dalším podle jednotlivých dolů. Také toto oddělení potřebuje nalehavě podrobnější inventarisace.

3. Oddělení „*Böhmen. Anhang. 1526—1749*“, rovněž o 49 fasciklech a téhož původu, jako oddíl předchozí. Jsou to vlastně jakási varia, hlavně o sněmech jednotlivých zemí, lénech koruny české, o některých knížetstvích a státcích slezských, různá cameralia a pod. bez podrobnějšího inventáře.

4. Oddělení „*Böhmische Herrschaftsaktien 1526—1749*“ o 204 fasciklech (s novějším inventářem), jež již ve stol. XVI. počalo vznikat obdobně jako obě skupiny předchozí vybíráním různých spisů z hlavní registratury dvorské komory a jich abecedním řazením podle jednotlivých panství, statků, měst i obcí, klášterů, dolů, lén a v rámci zemských skupin i podle různých kamerálních úřadů a regálií. Cenné jsou v tomto oddělení zejména různé přílohy spisů došlých, jež v druhých odděleních propadávala spíše skartaci.

5. Oddělení „*Böhmische Kameralherrschaften*“ z let 1744—1765, v 80 fasciklech převzaté, jako samostatný archivní celek a jako pokračování skupiny předchozí. Založeno jest ovšem novějším způsobem v rámci několika tehdejších českých komorních statků (Brandýs, Pardubice, Poděbrady, Přísečnice, Zbívov) chronologicky a se zvláštními registraturními subdivisemi, v té době již obvyklými. K tomuto oddělení je podrobný inventář, opsaný z generálního katalogu archivu dvorské komory.

6. Oddělení „*Böhmische Domänen*“ z let 1765—1800 o 125 fasciklech se 27 úředními knihami, jež navazuje přímo na předchozí akta komorních panství, od nichž se liší toliko vnitřním registraturním uspořádáním, neboť zde naopak nové rubriky věcně nadřazeny jsou skupinám podle jednotlivých panství. Také toto oddělení má celkem podrobný inventář a nad to v převzatých knihách i příslušné protokoly a indexy.

7. *Listiny, plány a rukopisy z archivu dvorské komory*. Listiny převzato bylo celkem 481, a to ze skupiny zvané „*Urkunden lit. M*“ 34 originály ze století XIII. (1), XIV. (2), XV. (2), XVI. (21), XVII. (7), XVIII. (1) a ze skupiny „*Reverse und Contracte lit. A—C*“ 266 kusů; k nim řadí se 181 *českým jazykem psaných listin* (z nich 2 ze XVII., ostatní ve smyslu ze XVI. století), jež před časem dostaly se z archivu dvorské komory do *archivu státního* a byly tudíž odtud převzaty i s *rukopisným repertářem z roku 1835*.

Ze sbírky *map a plánů* dostala se sem 22 převzatá čísla a ze zvláštní *rukopisné sbírky archivu dvorské komory* celkem 105 *rukopisů*. Mezi nimi jsou protokoly českých konfiskací po-

bělohorských, konfiskační protokol kladský (1627) a opavský (1630), inventář české komory z roku 1571, Všehrdovy knihy devatery, různé cenné komorní relace a instrukce, originál popisu české korunovace z roku 1723, četné kamerální slezské věci (XV. stoletím počínaje) a konečně veliké *dvacetisvazkové dílo významného kameralisty J. Chr. Bořka z poč. XVIII. století* (t. zv. sbírka Bořkova).

Celkem převzato tudíž a uloženo bylo z tohoto vídeňského archivu 1292 fascikly, 132 knihy, 481 listina a 22 mapy i plány. S přejímáním jeho podle podmínek pražské úmluvy počato bylo již v letních měsících 1921, teprve na jaře roku 1922 bylo však přejímání toto zrychleno zvláštní dohodou a skončeno v listopadu téhož roku. O velikém významu převzatého takto materiálu pro finanční, hospodářské, správní a kulturní dějiny české století XVI. až XVIII. netřeba se zajisté v tomto článku podrobněji zmiňovati. Cena jeho pro naši domácí vědu historickou stoupla sice již jeho prohlížením i řádným uložením, vzroste však na plnou míru ještě po řádné inventarisaci a doplnění jeho podrobným výzkumem takových fondů archivu dvorské komory, jež pro svůj společný nebo odlišný archivní ráz ve Vídni zůstaly.

Všechna tato registraturní oddělení bývalé dvorské komory vídeňské jsou uložena jako deposit příštího ústředního archivu historického v *archivu pražského hradu*.

Převzetím jich vyčerpána jsou ustanovení třetího oddílu první přílohy pražské úmluvy ze dne 18. května 1920 až na bod pátý, obsahující *české pamětní knihy 1526—1749* po vyloučení svazků, které tam nepatří, úplně. Neboť od provedení bodu pátého a vydání těchto knih bylo se strany československé při zvláštním jednání na jaře 1922 po schválení ministerstev vnitra, školství a národní osvěty i ministerstva věcí zahraničních upuštěno, a to z důvodů archivní oportunity. Tvoří totiž pamětní knihy s řadou ostatních pamětních knih archivní celek, jež trhati nezdálo se vhodným. Mimo to, jak již výše bylo řečeno, obsahují pamětní knihy toliko pozdější opisy originálů a konceptů, jejichž prvopisy jsou v aktech nám vydaných. Dále bylo ponechání pamětních knih ve Vídni vykoupeno se strany rakouské značným archivním ústupkem, totiž vydáním všech slezských věcí oddělení „Böhmen“, jejichž vydání československé vládě se jevilo při slovním výkladu pražské úmluvy alespoň sporným. Proto pokládali českoslovenští archiváři, provádějící ustanovení pražské úmluvy za výhodnější, zajistiti si ponecháním pamětních knih ve Vídni neztenčené vydání českých registraturních fondů bývalé dvorské komory.

D. Archiválie uložené ve válečném archivu.

Z válečného archivu vedle aktů kanceláře Valdštejnovy, o nichž byla již nahoře učiněna zmínka, bude převezena *registratura býva-*

lého generálního velitelství v Brně. Karel VI. jmenoval r. 1719 hraběte Zinzendorfa velicím generálem na Moravě a uložil mu, aby se staral o zásobování vojsk tam ubytovaných a v dohodě s moravskými úřady aby pečoval o zachování pořádku. To je vlastně počátek brněnského velitelství, které trvalo až do r. 1866. V letech 1867 a 1868 přešly jeho funkce na generální velitelství ve Vídni, které zahrnovalo nejen Dolní a Horní Rakousy a Solnohradsko, nýbrž i Moravu a Slezsko. Po dvou letech však bylo znova odděleno velitelství brněnské a zůstalo samostatné až do r. 1882, kdy byla všechna generální velitelství zrušena a zřízena velitelství sborová. V letech 1883 až 1889 bylo tedy v Brně 10. sborové velitelství. Ale i to bylo roku 1889 zrušeno a písemná jeho pozůstalost převezena k sborovému velitelství vídeňskému, jehož okruh zahrnoval většinu Moravy.

Tento písemný materiál byl hned po převratu v r. 1918 v chaotickém nepořádku převezen rudou gardou z II. sborového velitelství do válečného archivu, kde byl složen prostě na dvůr. Stalo se tak bez odborného dohledu. Materiál byl pak uložen do jízdního v kasárnách, později do bývalých stájí, kde ležel nechráněn, takže se asi 5% všech spisů zničilo. V roce 1921 byl tento fond uložen do podzemní chodby válečného archivu, kde musel býti námi rozloučen. Celkem se zachovalo 1700 fasciklů a 777 svazků pomocných knih registraturních. Z XVIII. století je zachováno jen 5 fasciklů z let 1772 až 1786. Souvislá řada zachovaných spisů počíná se teprve rokem 1800 a jde téměř nepřetržitě do roku 1889. Tento fond byl právě převzat a bude převezen a uložen v *archivu ministerstva národní obrany* spolu s 38 fascikly *bývalého pražského generálního velitelství*, obsahujícími vojenské soudní spisy z velezrádných procesů z let 1849—1853.

Shrneme-li, co nahoře řečeno, byla po stránce archivní ustanovení pražské úmluvy během dvou let, až na body svrchu vytčené téměř úplně provedena. Co zbývá ještě vyžádati, aby byla naplněna až do konce ustanovení, obsažená v první příloze pražské úmluvy, bude provedeno roku 1923.

Ovšem, že tím bude vykonán jen menší díl archivní práce, uložené pražskou úmluvou archivářům československým. Nemyslím při tom na současné *provádění spisové rozluky ve Vídni*, t. j. rozluky spisů z let 1888—1918 a jejich prior až do roku 1868, případně 1848, jež přinese též cenné výsledky pro historii zemí československých a o níž chci pojednatí příště, ale na morální povinnost našich archivářů, dotčenou již několikrát v této kapitole, již ukládá jim právě provedení pražské úmluvy, t. j. na povinnost *restituovati podle všech pravidel archivní vědy staré české fondy archivní ve stav, v němž byly před hrubým zasažením vídeňského centralismu*. Uspořádati a zpracovati ie co neilépe

k vědeckému badání, aby nikdo ani doma, ani v cizině nemohl říci, že přenesením jich do Prahy utrpěla historická věda. Při tom ovšem nebude lze vědecké používání jich odsunovati až na dobu po urovnání archivních fondů. Bude to však kus tuhé práce, *který je vykonati co nejdříve!*

Bylo by však nesprávné, kdyby se někdo domníval, že provedením ustanovení první přílohy pražské úmluvy uzavřeme příštího roku své archivní účty s Vídní a že odtud odejdeme, abychom se již nevrátili. I po provedení první přílohy nebude po stránce archivní provedena pražská úmluva úplně; ve vídeňských archivech budou se ještě dlouho nacházeti drobné fondy československého původu, o jejichž vydání bude třeba podle pražské úmluvy i na příště žádati. Navždy však i potom zde zůstane daleko větší část rakouských archivů předválečných, než je část nám odevzdaná, část obsahující historický materiál, na jehož vydání nedává nám pražská úmluva nároku: archivy bývalé centralistické epochy rakouské (cca 1750 až 1867, většinou až do 1888).

Již pro tento materiál bude nejen československá historiografie, nýbrž i veřejná správa dlouho ještě odkázána na vídeňské archivy. Vídní zůstanou však také, a to téměř neztenčeny, celé archivy úřadů a zařízení společných bývalé monarchii rakousko-uherské, na př. registratury a archivy zahraničního ministerstva a jemu podřízených úřadů, kabinetní kanceláře a j. zejména však vojenský spisový materiál ze světové války.

Proto mám za to, že ve Vídní zůstaneme i po skončení archivní likvidace r. 1923. I když již nikoliv ve formě Oddělení pro spisovou rozlučku, jež bude likvidováno po skončení rozlučkových prací a nikoli v takovém rozsahu, jako je ono a ještě snad ne jako vědecký historický ústav, obdobný římskému (po jehož zřízení volal prof. Pekař již před rokem), přece jen v nějaké jiné podobě, která převede nynější spíše správní činnost pomalu již likvidující spisové rozlučky v činnost více, i když nikdy ne úplně,¹⁾ vědeckou. Již i tato otázka byla rozřešena zřízením „*Oddělení pro soupis společného spisového materiálu*“ při vídeňské spisové rozlučce, jež se stane, přiděleno vyslanectví vídeňskému, po skončení rozlučkových prací v roce 1923 nástupcem archivní a spisové rozlučky na tak dlouho, až bude moci svoji agendu odevzdati *videňskému historickému ústavu*.

¹⁾ Neboť lze bezpečně za to míti, že ještě po generace bude nutno — ovšem v stále řídkých případech — vyžadovati z Vídně ad hoc administrativní akta.

Jan Opočenský.

Příloha první.

Úmluva

mezi Československou republikou a republikou Rakouskou v příčině provedení jednotlivých ustanovení státní smlouvy uzavřené v Saint-Germain-en-Laye.

Tato úmluva upravuje provedení článků 93, 192, 195 odst. 2*) resp. přílohy IV. al. I, a al. II. až k slovům „Chambre des Comptes aulique de Bohême“ včetně až k čl. 196.

Uebereinkommen

zwischen der Republik Oesterreich und der čechoslovakischen Republik, betreffend die Durchführung einzelner Bestimmungen des Staatsvertrages von Saint Germain-en-Laye.

Das nachstehende Uebereinkommen regelt die Durchführung der Artikel 93, 192, 195 Absatz 2*) respektive Anlage IV, Alinea 1 und Alinea 2 bis zu den Worten „Chambre des Comptes aulique de Bohême“ einschließlich und Artikel 196.

Oddíl I.

(K článku 93 a 195, odst. 2*) atd.)

Ač československá vláda nemá za to, že doslov článku 93 státní smlouvy St. Germainské vykládati sluší ve smyslu archivní zásady provenienční, jest přece ochotna archivní provenienční zásadu rakouskou vládou z tohoto čl. vyvozenou vzíti za základ jednání s rakouskou vládou, avšak jen v poměru k Rakousku a bez prejudice a to pod podmínkou a se zřetelem k tomu, že rakouská vláda vyhoví kulturním přáním a správním potřebám Československé republiky, způsobem naznačeným v následujících bodech A—M.:

Teil I.

(Zu Artikel 93 und 195, Abs. 2*) etc.)

Ogleich die čechoslovakische Regierung nicht der Ansicht ist, daß der Wortlaut des Artikel 93 des Staatsvertrages von Saint Germain im Sinne des archivalischen Provenienzprinzipes auszulegen ist, erklärt sie sich dennoch bereit, das von der österreichischen Regierung aus dem genannten Artikel abgeleitete archivalische Provenienzprinzip, jedoch ausschließlich im Verhältnisse zu Österreich und ohne Präjudiz, den Vereinbarungen mit der österreichischen Regierung unter der Bedingung und in Berücksichtigung dessen zugrundezulegen, daß die österreichische Regierung den kulturellen Wünschen und den Verwaltungsbedürfnissen der čechoslovakischen

*) Od „La Belgique...“ až do „des réparations“.

*) Von „La Belgique...“ bis „des réparations“.

schen Republik in der in den nachstehenden Punkten A bis M festgelegten Weise Rechnung trägt:

A.

1. Rakouská vláda jest ochotna odevzdati československé vládě k vedení státní správy z archivů a spisoven býv. rakouských ústředních úřadů a jim přičleněných jinakých ústředen a poraden, a těch rakouských úřadů, jejichž správní činnost se vztahovala na území přivtělená nyní Československé republice, dále z archivů a spisoven takových též úřadů vojenských a dvorských, jakož i ostatních v Rakousku se nalézajících úřadů a ústavů, které byly nebo jsou pověřeny agendami státní správy, veškerý spisový materiál, který se vztahuje na záležitosti, podléhající výhradně státní svrchovanosti Československé republiky, ať již z důvodů svrchovanosti osobní neb územní.

2. „Spisovým materiálem“ jest rozuměti:

Archivní a registraturní spisy (exhibity, referáty, koncepty, vyjádření, dobrozdání, jednací protokoly, přílohy, korektury, po př. dosud nevyřízené nebo nevypravené kusy, dále tištěné nebo jinak rozmnožené spisy na předmět se vztahující, jako pojednání, zprávy, výkazy, tabulky, adt.), rejstříky (veřejné a úřední knihy, jako knihy pozemkové, ob-

A.

1. Die österreichische Regierung erklärt sich bereit, der českoslovenschen Regierung zur Fortführung der Staatsverwaltung aus den Archiven und Registraturbeständen der früheren österreichischen Zentralbehörden und der ihnen angegliederten sonstigen Zentralstellen und Beiräte, dann jener österreichischen Stellen, deren Verwaltungstätigkeit sich auch auf nunmehr der českoslovenschen Republik einverleibte Gebiete erstreckt hat, ferner aus den Archiven und Registraturbeständen der gleichartigen militärischen Stellen und der Hofbehörden, sowie aller übrigen in Österreich befindlichen Dienststellen und Anstalten, die mit der Besorgung der Agenden der staatlichen Verwaltung betraut waren oder sind, das gesamte Schriftenmaterial abzugeben, welches auf Angelegenheiten Bezug hat, die der Staatshoheit der českoslovenschen Republik, sei es aus dem Grunde der Personal-, sei es aus dem Grunde der Gebietshoheit ausschließlich unterstehen.

2. Unter dem Begriff „Schriftenmaterial“ sind zu verstehen:

Archiv- und Registraturakten (Exhibite, Referate, Konzepte, Äußerungen, Gutachten, Verhandlungsprotokolle, Beilagen, Korrekturen, eventuell noch unerledigte, beziehungsweise nicht expedierte Stücke, ferner im Druck erschienene oder auf andere Weise vervielfältigte, auf den Verhandlungsgegenstand Bezug habende Schriften, wie

chodní rejstříky, knihy horní, železniční, rejstříky ochranných známek atd., dále indexy, podací protokoly, elenchy, katalogy, účty, pokladniční pomůcky, statistické tabulky, výkazy, zprávy, katastry a publikace státních úřadů a válečných hospodářských ústředen, které byly až do státního převratu pod státním dohledem), plány (mapy, projekty, skizy, studie, programy, popisy, kopie a olejové matrice); právní listiny a doklady (listiny všeho druhu, jako nadační listiny, mezinárodní a jiné veřejné nebo soukromé smlouvy, koncesní listiny, statuty, podmínky přejímací a pod.) vesměs bez zřetele k látce, z které jsou zhotoveny, nebo která jest jejich podkladem (papír, pergamen, kůže, kov, kámen, dřevo atd.).

3. S tímto spisovým materiálem bude nakládáno podle těchto zásad:

a) odevzdán bude na podrobné požádání ve smyslu bodu G a I spisový materiál od roku 1918—1888 včetně,

b) od roku 1888—1868 budou za stejných předpokladů a podmínek odevzdána všechna priora. Pro následující správní odvětví překládá se tato hranice zpět na 1. květen 1848 včetně: železnice, vojsko, polní a lesní hospodářství, vnitřní správa (počítajíc v to stavební a horní správu), pošty a telegrafy,

Abhandlungen, Mitteilungen, Nachweise, Tabellen etc.); Register (öffentliche und Amtsbücher, wie Grundbücher, Handelsregister, Bergbücher, Eisenbahnbücher, Markenregister etc., ferner Indices, Einlaufprotokolle, Elenche, Kataloge, Rechnungen, Kassabehelfe, statistische Tabellen, Ausweise, Berichte, Kataster und Publikationen der Staatsbehörden, sowie der bis zum Umsturz unter Staatsaufsicht gestandenen kriegswirtschaftlichen Zentralen etc.); Pläne (Karten, Projekte, Skizzen, Studien, Programme, Beschreibungen, etwa vorhandene Kopien und Oleat-Matrizen); Titel und Rechtsurkunden (Dokumente aller Art, wie Stiftsbriefe, internationale und sonstige öffentliche oder private Verträge, Konzessionsurkunden, Statuten, Übernahmsbedingungen und dgl.), insgesamt ohne Unterschied des Materials, aus welchem sie hergestellt und auf welchem sie festgelegt sind (Papier, Pergament, Leder, Metall, Stein, Holz etc.).

3. Dieses Schriftenmaterial wird nach folgenden Grundsätzen behandelt:

a) Abgegeben wird auf detailierte Anforderung im Sinne der Punkte G und I alles Schriftenmaterial von 1918 bis einschließlich 1888;

b) für den Zeitraum von 1888 bis 1868 einschließlich werden unter den gleichen Voraussetzungen und Bedingungen alle Vorakten abgegeben. Für folgende Verwaltungszweige wird diese Grenze auf einschließlich 1. Mai 1848 zurückverlegt: Eisenbahn, Militär, Land- und Forstwirtschaft, innere Verwaltung (einschließlich Bau- und Bergverwaltung), Post- und Telegraphen;

c) starší spisy pravidlem nebudou odevzdány, budou však zapůjčeny se závazkem vrátiti je, uplyne-li lhůta, již třeba v každém jednotlivém případě zvláště stanovit.

Nehledíc k této zásadě, budou takové starší spisy a to včetně příslušného jednacího spisu na zvláštní požádání také odevzdány, pokud se jedná o listiny dle své povahy právo zakládající a pokud právní poměry těmito listinami vytvořené nebo osvědčené jsou ještě aktuální jako na př.: sankce zemských zákonů atd., stanovení hranic, koncessní listiny, smluvní listiny, nabývací tituly (vodoprávní, horní atd.), propůjčovací listiny, léna, fideikomisy, nadace, věnování atd.,

d) se zřetelem na kulturní přání československého národa budou bez ohledu na zásady stanovené pod a), — c), a bez prejudice pro rakouský výklad provenienčního principu odevzdány archiválie, vypočtené v příloze I., jež tvoří podstatný kus této úmluvy.

Mimo to zavazuje se rakouská vláda, že odevzdá z archivů a spisoven všech ústředních a dvorských míst, také těch, které jsou uvedeny v příloze I., počítajíc v to i archiv vojenský (Kriegsarchiv), tento materiál:

a) akta, listiny a knihy, jejichž provenience z území Československé republiky podle bodu I./7 přílohy I. bude prokázána a které z tohoto

c) ältere Bestände werden in der Regel nicht abgegeben, wohl aber leihweise gegen Rückgabe nach Ablauf des fallweise zu bestimmenden Termines zur Verfügung gestellt.

Unbeschadet dieses Grundsatzes werden solche ältere Bestände, und zwar einschließlich des zugehörigen Verhandlungsaktes, auf spezielle Anforderung auch abgegeben, insofern es sich um Urkunden rechtskonstitutiven Charakters handelt und die von diesen geschaffenen oder beurkundeten Rechtsverhältnisse noch aktuell sind, wie z. B.: Sanktionen von Landesgesetzen etc., Grenzbestimmungen, Konzessionsurkunden, Vertragsurkunden, Erwerbstitel (wasserrechtliche, bergrechtliche etc.), Verleihungsurkunden, Lehenssachen, Fideikomisse, Stiftungen, Widmungen etc. ;

d) in Berücksichtigung der kulturellen Wünsche der čechoslovakischen Nation werden ungeachtet der unter a) — c) festgelegten Grundsätze und ohne Präjudiz für die österreichische Auslegung des Provenienzprinzipes, die im beiliegenden, einen wesentlichen Bestandteil dieses Übereinkommens bildenden Annexe I aufgezählten Archivalien abgegeben.

Außerdem verpflichtet sich die österreichische Regierung, aus den Archiven und Registraturen aller Zentral- und Hofstellen, auch der im Annex I genannten, einschließlich des Kriegsarchives, folgendes Material abzugeben:

a) Akten, Urkunden und Bücher, deren Provenienz aus dem Gebiete der čechoslovakischen Republik nach Maßgabe des Punktes I/7 des An-

území byly přeneseny do území republiky Rakouské;

b) akta české kanceláře, královské české dvorské kanceláře až do roku 1749 a dvorské komory do roku 1749, které byly přeneseny do jiných archivů.

Naproti tomu se zavazuje vláda československá, že i se své strany odevzdá vládě rakouské archiválie rakouské provenience, které snad v jejich archivech jsou.

4. Veškerý materiál spisový bude jak odevzdán, tak půjčkou přenechán bezplatně a bez jakéhokoliv censurního opatření.

Za plány a jinaký projektový materiál, pokud tyto pomůcky byly zhotoveny státními místy, která mají úřední sídlo na území Rakouské republiky a pokud se tyto pomůcky týkají prací, které před koncem října 1918 nebyly ještě zahájeny, jest rakouské vládě zaplatiti podle nynější jejich hodnoty.

B.

V příčině spisového materiálu svrchu uvedených úřadů, jež má povahu společnou, týká se totiž zároveň správy rakouské, neb správy třetího státu a jehož vydání by tudíž bylo spojeno s újmou pro vládu rakouskou, zajišťuje se orgánům ověřeným československou vládou (archivním odborníkům a jiným orgánům státní správy a státních ústavů) neomezený volný přístup ke všem

nexes I nachgewiesen wird und welche aus diesem Gebiete in das Gebiet der österreichischen Republik überführt worden sind;

b) Akten der böhmischen Kanzlei, der königlich böhmischen Hofkanzlei bis zum Jahre 1749 und der Hofkammer bis zum Jahre 1749, welche in andere Archive übertragen worden sind.

Dagegen verpflichtet sich die čechoslovakische Regierung ihrerseits, die in ihren Archiven allenfalls vorfindlichen Archivalien österreichischer Provenienz an die österreichische Regierung abzugeben.

4. Sowohl die Abgabe als auch die leihweise Überlassung des gesamten Schriftenmaterials erfolgt unentgeltlich und ohne jedwede, wie immer geartete Zensurmaßnahme.

Für Pläne und anderes Projektmaterial, soweit solche Behelfe von staatlichen Stellen ausgearbeitet wurden, die auf dem Gebiete der österreichischen Republik ihren Amtssitz haben, und soweit solche Behelfe Arbeiten betreffen, die vor Ende Oktober 1918 noch nicht in Angriff genommen worden sind, ist der österreichischen Regierung der Gegenwert zu vergüten.

B.

Rücksichtlich des Schriftenmaterials der vorangeführten Stellen, das gemeinsamen Charakter aufweist, so nach gleicherweise die österreichischen Verwaltungen oder die Verwaltungen eines dritten Staates betrifft und von der österreichischen Regierung daher nicht ohne Nachteil abgegeben werden könnte, wird den von der čechoslovakischen Regierung beglaubigten Organen (Archivfach-

k jich uschování sloužícím místnostem archivů, spisoven a knihoven a to v každé době, během úředních hodin a v přítomnosti rakouského úředníka a zaručuje se jim nerušené použití inventářů, repertorií, elenchtů a katalogů k účelu prohlídky, popisu, pořízení opisů a výtahů, fotografií a pod.

K požádání budou spisy tohoto druhu československé vládě kdykoli přenechány též půjčkou.

Materialie naznačeného způsobu týkající se území, o jichž definitivní státní příslušnost má být rozhodnuto teprve plebiscitem, budou vládou rakouskou a jejími podřízenými úřady půjčeny vládě československé, pokud se týče příslušným úřadům k jich požádání, předpokládajíc souhlas zainteresovaného státu a bez újmy definitivní úpravy.

C.

Československá vláda projevuje se své strany ochotu, že se přes meze povinnosti uložené jí článkem 193. státní smlouvy Saint-Germainské obdobně bude řídit ustanoveními bodu A a B v příčině onoho spisového materiálu, který by se v její držbě nalézal neb se v její držbě ocitl.

leuten und sonstigen Organen der Staatsverwaltung und Staatsbetriebe) der uneingeschränkt freie Zutritt zu allen Aufbewahrungsräumen der Archive, Registraturen und Bibliotheken zu jeder Zeit während der Amtsstunden und in Gegenwart eines österreichischen Beamten gesichert und ihnen die ungestörte Benützung der Inventarien, Repertorien, Elenche und Kataloge behufs Durchsicht, Beschreibung, Anfertigung von Abschriften und Auszügen, Photographien u. dgl. gewährleistet.

Auf Verlangen werden Schriften dieser Art der čechoslovakischen Regierung wann immer auch leihweise ausgefolgt.

Materialien der bezeichneten Art, die Gebietssteile betreffen, deren definitive Staatszugehörigkeit erst durch ein Plebiszit entschieden werden soll, werden seitens der österreichischen Regierung, beziehungsweise deren untergeordneten Behörden der čechoslovakischen Regierung, beziehungsweise den berufenen Dienststellen über deren Ersuchen unter der Voraussetzung der Zustimmung des interessierten Staates und unbeschadet der definitiven Regelung leihweise zur Verfügung gestellt.

C.

Die čechoslovakische Regierung erklärt sich ihrerseits bereit, über die ihr im Artikel 193 des Staatsvertrages von Saint Germain auferlegte Verpflichtung hinaus der österreichischen Regierung gegenüber die Bestimmungen der Punkte A und B hinsichtlich allen Schriftenmaterials singemäß zur Anwendung zu bringen, das sich in ihrem Besitze befinden oder in ihren Besitz gelangen sollte.

D.

Spisový materiál, o něž dle bodu A a B běží, bude blíže označen a požadován ověřenými orgány československé vlády (archivními odborníky a jinými orgány státní správy a státních podniků) na základě prohlídky evidenčních pomůcek. K provedení těchto prací zaručuje se těmto orgánům neomezený volný přístup ve smyslu svrchu uvedených ustanovení.

E.

Výsledky činnosti ověřených orgánů zmíněných v bodech B a D, kteří jsou povinni zachovati úřední mlčenlivost, mají sloužiti pouze účelům úředním. Publicisticky dovoleno zúžitkovati výsledků těchto pouze se souhlasem obou vlád, pokud se týče bez tohoto souhlasu teprve po deseti letech.

F.

Rakouská vláda se zavazuje, že veškeren spisový materiál míst dříve uvedených až do konečného vypořádání všech mezi ní a československou vládou nevyřizovaných otázek týkajících se rozřídění tohoto materiálu zachová tou měrou neztenčený, že při každém skartování, které již bylo zahájeno, nebo které by zahájeno býti mělo, československé vládě bude dána příležitost, aby hájila svých zájmů.

D.

Die nähere Bezeichnung und Anforderung des nach Punkt A und B in Betracht kommenden Schriftenmaterials erfolgt durch beglaubigte Organe der čechoslovakischen Regierung (Archivfachleute und sonstige Organe der Staatsverwaltung und der staatlichen Betriebe) auf Grund der Durchsicht der bezüglichen Evidenzbehalte. Zwecks Durchführung dieser Arbeiten wird diesen Organen der uneingeschränkt freie Zutritt nach Maßgabe des Vorangeführten eingeräumt.

E.

Die Ergebnisse der Tätigkeit der in Punkt B und D erwähnten beglaubigten Organe, denen die Pflicht zur Wahrung des Amtsgeheimnisses obliegt, haben bloß amtlichen Zwecken zu dienen. Eine publicistische Ausnützung dieser Ergebnisse kann nur mit Zustimmung beider Regierungen, beziehungsweise ohne diese Zustimmung erst nach Ablauf von 10 Jahren erfolgen.

F.

Die österreichische Regierung verpflichtet sich, das gesamte Schriftenmaterial der früher angeführten Stellen bis zur endgültigen Austragung aller rücksichtlich der Aufteilung dieses Materials zwischen ihr und der čechoslovakischen Regierung schwebenden Fragen in seinem Bestande derart ungeschmälert zu erhalten, daß bei jeder bereits eingeleiteten oder einzuleitenden Skartierung der čechoslovakischen Regierung Gelegenheit gegeben werde, ihre Interessen wahrzunehmen.

Skutečnost, že všechny nevyřízené otázky týkající se rozřídění výše uvedeného materiálu byly uspořádány, bude zjištěna souhlasným projevem obou smluvních vlád.

G.

Rakouská vláda obstará rozřídění archivů a registratur podle pořadí, požadavků uvedených v bodě D jakož i odevzdání spisového materiálu a zavazuje se, že učiní opatření, aby vývozu tohoto materiálu nebyly položeny v cestu nežádáné překážky.

Rakouská vláda dává ubezpečení, že odevzdací konsignace podle možnosti a pokud nevzejde přílišné přetížení prací, dá zhotoviti tak, aby mohly sloužiti účelům kancelářské evidence přejímacích úřadů československých.

H.

Přezkoumání a dopravu převzatých materiálů obstará vláda československá.

I.

S rozřídováním požadovaného materiálu spisového jest započítati nejdéle do čtyř neděl ode dne, kdy tato smlouva stane se účinnou a jest v něm se strany vlády rakouské postupovati tak, aby co nejdříve bylo skoncováno.

Die Tatsache der endgültigen Austragung aller rücksichtlich der Aufteilung des vorerwähnten Materiales schwebenden Fragen wird durch eine einvernehmliche Erklärung beider vertragschließenden Regierungen festgestellt werden.

G.

Die Aufteilung der Archive und Registraturen wird in der Reihenfolge der unter Punkt D erwähnten Anforderungen ebenso wie dieschließliche Übergabe des Schriftenmaterials von der österreichischen Regierung bewirkt, welche sich verpflichtet, Vorsorge zu treffen, daß der Ausfuhr dieses Materiales keine Hindernisse in der Weg gelegt werden.

Die österreichische Regierung sichert zu, die Übergabskonsignationen womöglich, und insoferne daraus nicht eine übermäßige Mehrarbeit erwächst, so verfassen zu lassen, daß sie den Zwecken der Kanzleievidenz der übernehmenden čechoslovakischen Behörden dienlich gemacht werden können.

H.

Die Überprüfung und den Abtransport der übernommenen Materialien bewirkt die čechoslovakische Regierung.

I.

Die Aufteilung des angesprochenen Schriftenmaterials ist längstens binnen vier Wochen nach Inkrafttreten dieses Übereinkommens in die Wege zu leiten und seitens der österreichischen Regierung so zu fördern, daß diese Aufteilung raschestens abgeschlossen wird.

Byl-li spisový materiál požadován tak, že byla uvedena kancelářská data (označení registraturní, číslo jednací atp.), zabezpečuje vláda rakouská jeho vydání nejdéle do tří neděl od doby, kdy k dožádání došlo. Jestliže by požadovaný materiál spisový nebyl při místech ústředních, nýbrž při místech podřízených, činí tato lhůta nejvýše šest neděl.

K.

Od doby, kdy tato úmluva se stane účinnou, bude veškeren spisový materiál spadající pod body A a B, kterého by československá vláda snad naléhavě potřebovala, vydán rakouskými úřady ústředními, kterých se týká, jak možno nejrychleji a to přímo ověřeným orgánům československého delegáta v rakouské sekci reparační komise, kteří potvrdí, že spisy přijali; v těchto případech nebude zachována obvyklá cesta diplomatická.

L.

1. O spisovém materiálu vojenských míst platí tytéž zásady, jež byly sjednány o spisovém materiálu ostatních státních úřadů.

2. Tímto spisovým materiálem vyznačují se všechny pomůcky vojenského rázu, náležející administrativní správě a vojenskému soudnictví, jakož i vůbec sloužící vojenským účelům, jako zejména operativní pomůcky, vojenské studie vědeckého, technického rázu atd.

Bei unter Angabe der Kanzleidaten (Registraturbezeichnung, Geschäftszahl u. dgl.), angeforderten Beständen sichert die österreichische Regierung die Ausfolgung binnen längstens drei Wochen nach erfolgter Anforderung zu. Sofern das angeforderte Schriftenmaterial sich nicht bei Zentralstellen, sondern bei nachgeordneten Stellen befindet, beträgt diese Frist längstens sechs Wochen.

K.

Vom Zeitpunkte des Inkrafttretens dieses Übereinkommens wird alles unter Punkt A und B fallende Schriftenmaterial, welches von der čechoslovakischen Regierung dringend benötigt werden sollte, den glaubigsten Organen des čechoslovakischen Delegierten in der österreichischen Sektion der Commission des reparations seitens der in Betracht kommenden österreichischen Zentralstellen mit Ausschaltung des diplomatischen Weges gegen Bestätigung so rasch als möglich kurzerhand ausgefolgt.

L.

1. Für das Schriftenmaterial der militärischen Stellen gelten dieselben Grundsätze, die für das Schriftenmaterial der übrigen staatlichen Stellen vereinbart sind.

2. Unter diesem Schriftenmaterial werden alle Behelfe militärischer Natur verstanden, die zur administrativen Verwaltung und militärischen Rechtspflege, sowie überhaupt zu militärischen Zwecken dienen, wie insbesondere operative Behelfe, militärische Studien wissenschaftlicher, technischer Natur etc.

3. Spisový materiál světové války — počínaje 1. červencem 1914 — jest prozatím z vydání vyloučen, zaručuje se však nahlížení do něho, jeho opsání, fotografická reprodukce atd., jakož i jeho půjčování podle ustanovení bodu B této úmluvy.

4. Spisovým materiálem světové války není onen vojenský materiál spisový, který sice vznikl v době od 1. července 1914 do 4. listopadu 1918, avšak není ve spojení se světovou válkou.

5. Veškeré vojenské trestní spisy týkající se výlučně příslušníků Československé republiky budou však vydány, i když jako spisy polních soudů spadají pod pojem „spisy světové války“, po uplynutí jednorozční lhůty ode dne, kdy státní smlouva Saint-germainská se stane účinnou.

Již před uplynutím této lhůty budou spisy polních soudů vydány, pokud dozorčí mezipojenecké komise k tomu dají svolení, aneb pokud tyto spisy týkají se obecných deliktů, které nebyly trestány trestem smrti.

Československá vláda projevuje ochotu, že půjčí rakouské vládě veškeré spisy polních soudů, jichž by bylo rakouské vládě zapotřebí ke splnění závazků jí uložených články 175 a 186.

3. Das Schriftenmaterial des Weltkrieges — vom 1. Juli 1914 an — ist von einer Abgabe vorläufig ausgeschlossen, jedoch wird die Einsicht, Abschriftnahme, photographische Reproduktion etc., sowie die leihweise Überlassung dieses Materials gemäß den Bestimmungen des Punktes B dieses Übereinkommens gewährleistet.

4. Als Schriftenmaterial des Weltkrieges gilt solches militärisches Schriftenmaterial nicht, das zwar in der Zeit vom 1. Juli 1914 bis 4. November 1918 entstanden ist, mit dem Weltkriege jedoch keinen Zusammenhang hat.

5. Sämtliche, ausschließlich Angehörige der čechoslovakischen Republik betreffende militärische Strafakten aber werden, auch wenn sie als Feldgerichtsakten unter den Begriff „Schriftenmaterial des Weltkrieges“ fallen, nach Ablauf einer einjährigen Frist vom Tage des Inkrafttretens des Staatsvertrages von Saint Germain abgegeben.

Bereits vor dieser Frist werden Feldgerichtsakten abgegeben, insoferne die interalliierten Überwachungsausschüsse (Artikel 149) dazu ihre Zustimmung erteilen oder diese Akten gemeine Delikte betreffen, die nicht mit einem Todesurteil geahndet wurden.

Die čechoslovakische Regierung erklärt sich ihrerseits bereits, alle jene Feldgerichtsakten, deren die österreichische Regierung zur Erfüllung der ihr durch Artikel 175 und 186 auferlegten Pflichten bedürfen sollte, der österreichischen Regierung leihweise zur Verfügung zu stellen.

6. Pomůcky společného rázu (bod B) — i když se týkají světové války — jež byly vydány tiskem a vyskytují se v několika výtiscích, budou vydány nejméně v jednom výtisku.

M.

V příčině zeměpisného ústavu vojenského a katastru daně pozemkové platí zvláštní dohody, které jsou obsaženy v připojených přílohách II. a III., tvořících podstatný kus této úmluvy.

Oddíl II.
(k článku 192.)

Rakouská vláda se zavazuje, že bezplatně vrátí historicky nebo umělecky cenné zvony, o nichž lze prokázat, že při odvádění kovů byly odstraněny z území Československé republiky, a to bez rozdílu, zdali jsou celé nebo rozbity.

Historicky nebo umělecky cenné předměty z válečné sbírky kovů, o nichž lze prokázat, že pocházejí z území Československé republiky, budou vráceny rovněž, pokud nebyly zakoupeny soukromníky; předměty tohoto druhu zakoupené soukromníky spravují se ustanoveními čl. 196.

Podobně budou vráceny bezplatně vědecké přístroje, které byly odstraněny z vědeckých ústavů, učilišť atd. Československé republiky po 1. červnu 1914.

6. Von Behelfen gemeinsamen Charakters (Punkt B) — auch des Weltkrieges —, die im Druck festgelegt und von denen mehrere Exemplare verfügbar sind wird mindestens eines abgegeben.

M.

Hinsichtlich des Militärgeographischen Institutes und des Grundsteuerkatasters werden besondere Vereinbarungen getroffen, die in den beiliegenden, einen wesentlichen Bestandteil dieses Übereinkommens bildenden Annexen II und III enthalten sind.

Teil II.
(Zu Artikel 192.)

Die österreichische Regierung verpflichtet sich, historische oder künstlerisch wertvolle Glocken, die nachweislich anlässlich der Metallablieferungen aus dem Gebiete der čechoslovakischen Republik fortgebracht worden sind, ohne Rücksicht darauf, ob sie ganz oder zerbrochen sind, unentgeltlich zurückzustellen.

Historische oder künstlerisch wertvolle Gegenstände der Kriegsmetallsammlung, die nachweislich aus dem Gebiete der čechoslovakischen Republik stammen, werden gleichfalls zurückgestellt, soweit sie nicht von Privaten gekauft worden sind; die von Privaten gekauften Gegenstände dieser Art werden nach Artikel 196 behandelt.

Ebenso werden wissenschaftliche Apparate, die aus wissenschaftlichen Instituten, Lehranstalten usw. aus dem Gebiete der čechoslovakischen Republik nach dem 1. Juni 1914 weggebracht worden sind, unentgeltlich zurückgestellt.

Oddíl III.

(k článku 196.)

Vycházejíce z úvahy, že při řešení otázek, obsažených v článku 196 státní smlouvy Saint-Germainské jest dbáti nejen hmotných a finančních zájmů, nýbrž především kulturních ethických zřetelů, usnesly se smluvní vlády jíti částečně za příslušná ustanovení státní smlouvy Saint-Germainské a ujednaly, aby připravily jednání, která má na mysli článek 196 lit. a) o vzájemném vydání předmětů, náležejících ke kulturnímu majetku jednoho z obou států, toto:

A.

Rakouská vláda se zavazuje, že dodrží dvacetiletou vyčkávací lhůtu počínající dnem ratifikace této úmluvy, vzhledem k předmětům, uloženým ve všech sbírkách (včetně vojenských) uměleckého, archaeologického, vědeckého nebo historického rázu, jež náležely kdysi vládě nebo koruně rak.-uh. mocnářství, jestliže spadají do těchto skupin:

1. všechna díla z oboru umění, uměleckého průmyslu, techniky nebo vědy, jejichž autor (bez rozdílu národnosti) buď se v oblasti Československé republiky narodil, nebo v ní tak dlouho, nebo v tak závažném období svého tvoření působil, že jeho umělecká osobnost patří za část če-

Teil III.

(Zu Artikel 196.)

Von der Erwägung geleitet, daß bei der Regelung der im Artikel 196 des Staatsvertrages von Saint Germain behandelten Fragen nicht nur materielle und finanzielle Interessen, sondern vor allem kulturelle und ethische Gesichtspunkte zu berücksichtigen sind, haben die vertragsschließenden Regierungen beschlossen, teilweise über die einschlägigen Bestimmungen des Staatsvertrages von Saint Germain hinauszugehen und haben zur Vorbereitung der nach Artikel 196, lit. a), vorgesehenen Verhandlungen über die gegenseitige Abgabe von Objekten, die zum Kulturbesitz eines der beiden Staaten gehören, folgende Vereinbarungen getroffen:

A.

Die österreichische Regierung verpflichtet sich zu einer (vom Tage der Ratifikation dieses Übereinkommens laufenden) zwanzigjährigen Wartefrist bezüglich der in allen einstmals der Regierung oder der Krone der österreichisch-ungarischen Monarchie gehörigen Sammlungen (einschließlich der militärischen) von künstlerischem, archäologischem, wissenschaftlichem oder historischem Charakter vorhandenen Gegenstände, soweit sie unter nachstehende Kategorien fallen:

1. alle Werke aus dem Bereiche der Kunst, des Kunstgewerbes, der Technik oder der Wissenschaft, deren Autor (ohne Unterschied der Nationalität) im Gebiete der čechoslovakischen Republik entweder geboren wurde oder durch so lange Zeit oder mit einem so wichtigen Teil seines

skoslovenského kulturního majetku; u umělců, kteří se zdržovali v tomto území jen přechodně, jen ta díla, která náležejí bezprostředně době tohoto pobytu;

2. všechna díla původem (autorem, proveniencí) domácí nebo taková cizí, která kdysi byla v československé oblasti a náležela k jejímu kulturnímu majetku a souvisejí úzce s kulturou československé oblasti buď tím, že byla tam z lůna země dobytá (praveké výkopy a historické nálezy), nebo, že vznikla na objednávku nebo popud československý nebo měla skutečný vliv na kulturní (technický, umělecký nebo vědecký) vývoj v československých zemích;

3. všechna díla původem domácí neb taková cizí, která zobrazují buď krajiny nebo stavby z československých zemí, nebo osoby a výjevy, významné pro dějiny nebo kulturní vývoj těchto zemí, nebo typické postavy, důležité se stanoviska československého národopisu.

Rakouská vláda zdůrazňuje výslovně, že nepřejímá tím, že vzala na sebe povinnost zachovávat tuto čekací lhůtu, vzhledem k těmto předmětům, vůbec nijakých jiných po-

Schaffens in diesem Gebiete tätig war, daß seine künstlerische Persönlichkeit als Teil des čechoslovakischen Kulturbesitzes zu gelten hat; bei Künstlern, die sich in diesem Gebiete nur vorübergehend aufhalten haben, nur jene Werke, die der Zeit dieses Aufenthaltes unmittelbar angehören;

2. alle nach dem Ursprung (Autor, Provenienz) einheimischen oder solche fremde Werke, die sich einst auf čechoslovakischem Gebiete befunden und zu dessen Kulturbesitz gehört haben, sowie ferner mit der Kultur des čechoslovakischen Gebietes eng zusammenhängen, indem sie entweder daselbst aus dem Erdinneren gewonnen worden sind (prähistorische Ausgrabungen und historische Funde), oder über Bestellung, beziehungsweise Anregung von čechoslovakischer Seite entstanden sind, oder auf die kulturelle (technische, künstlerische oder wissenschaftliche) Entwicklung in den čechoslovakischen Ländern tatsächlichen Einfluß geübt haben;

3. alle dem Ursprunge nach einheimischen oder solche fremde Gegenstände, die entweder Landschaften oder Baulichkeiten aus den čechoslovakischen Ländern oder Persönlichkeiten und Szenen, die für die Geschichte oder Kulturentwicklung dieser Länder Bedeutung haben oder aber solche typische Gestalten darstellen, die vom Standpunkte der čechoslovakischen Volkskunde Wichtigkeit besitzen.

Die österreichische Regierung stellt ausdrücklich fest, daß sie durch die von ihr eingegangene Verpflichtung, diese Wartefrist bezüglich der bezeichneten Gegenstände einzuhalten

vinností, které by mohly býti z toho vyvozovány a že zejména uznává závazek, jdoucí nad povinnost dodržeti čekací lhůtu jen pro ony předměty, které jsou „skutečná bohemica“, t. j. spadají aspoň do dvou z hořejších skupin 1.—3. a nad to se nestaly dobou anebo organickým srůstem s rakouským kulturním majetkem jeho částí, nebo netvoří jinými převážnými vztahy část kulturního majetku jiného národního státu.

B.

Povinností dodržeti dvacetiletou čekací lhůtu se rozumí závazek, že předměty druhu označeného v bodě A během této doby nebudou ani prodány, ani rozptýleny, ani že s nimi nebude jinak naloženo mimo čistě administrativní nebo konservační opatření, aniž o tom dříve československá vláda včas byla vyrozuměna a jí v daném případě byla dána možnost vstoupiti na místo každého jiného kupce za podmínek zcela stejných. Kdyby československá vláda neužila tohoto předkupního práva do čtyř neděl od té doby, co jí došlo oficiální sdělení v té věci, jest považovati toto právo za uhaslé a rakouské vládě přísluší opět právo nakládati zcela volně předmětem, o který jde.

ten, irgendwelche andere daraus etwa abgeleitete Verpflichtungen nicht übernimmt und daß sie insbesondere eine über die Pflicht zur Einhaltung der Wartefrist hinausgehende Verbindlichkeit nur für jene Objekte anerkennt, die „wirkliche Bohemica“ sind, das heißt wenigstens unter zwei der Kategorien 1 bis 3 fallen und überdies nicht durch die Länge der Zeit oder durch ihr organisches Verwachsen mit österreichischem Kulturbesitz zu einem Teile dieses geworden sind, oder durch andere überwiegende Beziehungen Teile des Kulturbesitzes eines anderen Nationalstaates bilden.

B.

Die Verpflichtung zur Einhaltung einer zwanzigjährigen Wartefrist wird dahin verstanden, daß Objekte der unter Punkt A bezeichneten Art während des gedachten Zeitraumes weder veräußert oder zerstreut, noch darüber sonstige Verfügungen anderer als rein administrativer oder konservatorischer Art getroffen werden, ohne daß die československá vláda rechtzeitig vorher verständigt und ihr gegebenenfalls die Gelegenheit geboten wird, an die Stelle irgendeines anderen Erwerbers zu genau den gleichen Bedingungen zu treten. Wenn die československá vláda von diesem Vorkaufsrecht nicht binnen vier Wochen nach Entgegennahme einer diesbezüglichen offiziellen Mitteilung Gebrauch macht, ist es als erloschen anzusehen, und damit der österreichischen Regierung die volle freie Verfügung über das in Frage stehende Objekt wiedergegeben.

C.

Rakouská vláda se zavazuje, že zaručí řádně ověřeným orgánům československé vlády pro jejich úřední účely volný přístup v hodinách určených pro úřední činnost v té které sbírce neb ústavu a v přítomnosti rakouského úředníka ke všem předmětům a ke všem pomůckám, kterých k svému studiu potřebují, a to nejen do čítáren, pracoven, kancelářských místností, skladišť a jiných místností, tak, aby měli veškerou možnost zmíněné předměty v uvedených sbírkách inventarisovati, studovati a fotografovati a užívati při tom volně všech administrativních a vědeckých pomůcek, zvláště archiválií, inventářů, repertorií, elenčů, listkových katalogů, správně-technických listin a příručních knihoven.

Tento přístup je jak u předmětů samých, tak u správních a vědeckých pomůcek jakéhokoli druhu výslovně omezen na ony, které tu byly již v době, kdy býv. rakousko-uherské mocnářství se rozpadlo, a tvořily inventární část nebo příslušenství zmíněných sbírek nebo jiných státních ústavů.

C.

Die österreichische Regierung verpflichtet sich, den beglaubigten Organen der československé vlády für ihre amtlichen Zwecke in den für die Amtstätigkeit in der betreffenden Sammlung oder Anstalt festgesetzten Amtsstunden und in Gegenwart eines österreichischen Beamten freien Zutritt zu allen diesen Gegenständen und zu allen Hilfsmitteln, die zu ihren Studien unentbehrlich sind, zu gewähren, und zwar nicht nur in Lese-, Arbeits- und Kanzleiräumen, sondern auch in Ausstellungsräumen, Depots und sonstigen Räumlichkeiten, so daß diese Organe die weiteste Möglichkeit haben werden, die bezeichneten Objekte in den angeführten Sammlungen zu inventarisieren, zu studieren und zu photographieren, zu studieren und zu photographieren, und hierbei sämtliche administrativen und wissenschaftlichen Hilfsmittel, insbesondere Archivalien, Inventare, Register, Repertorien, Elenche, Zettelkataloge, verwaltungstechnische Dokumente und Handbibliotheken frei zu benutzen.

Sowohl hinsichtlich der Gegenstände selbst, als auch bezüglich der administrativen und wissenschaftlichen Hilfsmittel jeglicher Art wird jedoch diese Zugänglichmachung ausdrücklich auf jene eingeschränkt, die im Zeitpunkt des Zusammenbruches der ehemaligen österreichisch-ungarischen Monarchie bereits vorhanden waren und die inventarmäßig einen Bestandteil oder ein Zugehör der betreffenden Sammlung oder sonstiger staatlicher Stellen bilden.

Tento přístup se vztahuje stejnoměrně nejen na řádně instalovaný, inventarizovaný a katalogizovaný materiál, ale i na sbírky, které nejsou organizovány jako musea, jsou zařízením hradů, zámků, nebo letohradů rakouského státu (na př. zařízení Franzensburku v Laxenburku, sbírka pietradurská v dvorním hradě atd.) jakož i na části určitých sbírek, kterých jest užito k zařízení takových budov (na př. obrazy dvorního musea, gobeliny atd.), ale přístup se nedává k jednotlivým předmětům, které nenáleží k žádné sbírce, ale jsou zařízením (na př. nábytku atd.) a nevztahuje se na budovy samé.

Naproti tomu se zavazuje československá vláda, že se postará, aby se její orgánové podrobili vnitřním ustanovením úředním, jež jsou nutná v zájmu bezpečnosti sbírek a v zájmu úřední práce, a aby neuveřejňovali předmětů jimi inventarizovaných, nebo studovaných bez svolení přednosty sbírky, o kterou jde.

D.

Československá vláda se zavazuje se své strany, že poskytne přístup ověřeným orgánům rakouské vlády k týmž účelům a za stejných podmínek k majetku, který kdysi náležel koruně rakousko-uherského mocnářství, při čemž se rakouská vláda zavazuje, že se podrobí všem omezením, kterým se podrobila česko-

Diese Zugänglichmachung erstreckt sich im gleichen Ausmaß — über das ordnungsmäßig installierte, inventarisierte und katalogisierte Material hinaus — auch auf die nicht als Museen organisierten Sammlungen, welche die Einrichtung von Burgen, Schlössern oder Lustschlössern des österreichischen Staates bilden (z. B. die Einrichtung der Franzensburg in Laxenburg, die Pietradurasammlung in der Hofburg etc.), sowie auf Bestandteile von bestimmten Sammlungen, welche als Einrichtungsstücke derartiger Gebäude in Verwendung stehen (z. B. Bilder des Hofmuseums, Gobelins etc.), nicht aber auf sonstige, nicht zu Sammlungen gehörige Einzelstücke, die zu Einrichtungszwecken dienen (z. B. Möbel etc.), und auf die Gebäude selbst.

Die československá Regierung verpflichtet sich hingegen, dafür Sorge zu tragen, daß ihre Organe sich den zur Sicherheit der Sammlungen und im Interesse des Dienstbetriebes notwendigen inneren Amtsvorschriften unterwerfen, sowie eine Veröffentlichung der von ihnen inventarisierten oder studierten Objekte ohne Zustimmung der betreffenden Sammlungsleitung nicht vornehmen werden.

D.

Die československá Regierung verpflichtet sich, beglaubigten Organen der österreichischen Regierung zu den gleichen Zwecken und unter den gleichen Bedingungen ihrerseits Zutritt zu dem einstmals der Krone der österreichisch-ungarischen Monarchie gehörigen Besitze zu gewähren, wobei die österreichische

slovenská vláda v ustanoveních výše uvedených.

Regierung sich sämtlichen von der českoslovenschen Regierung im Vorstehenden übernommenen Einschränkungen unterwirft.

Oddíl IV.

A.

V příčině jednotlivých otázek, souvisejících s provedením svrchu zmíněných článků státní smlouvy Saint-Germainské jsou vyhrazeny v každém čase úmluvy zvláštní.

B.

Nastaly-li by při provádění ustanovení této úmluvy rozpory, jejichž urovnání cestou diplomatickou se nezdařilo, jest každé z obou smluvních vlád zůstaveno dovolati se nálezu rozhodčího soudu.

Bližší ustanovení o tomto soudu rozhodčím jsou obsažena v příloze IV., jež tvoří podstatnou část této úmluvy.

C.

Ratifikace této úmluvy bude provedena výměnou not ve Vídni co nejdříve. Úmluva stává se účinnou, jakmile uplynou čtyři neděle, čítajíc ode dne ratifikace.

Praha, dne 18. května 1920.

Za vládu československou:

Tusar m. p.

Teil IV.

A.

Bezüglich einzelner mit der Durchführung der eingangs angeführten Artikel des Staatsvertrages von Saint Germain zusammenhängender Fragen bleiben besondere Vereinbarungen jederzeit vorbehalten.

B.

Sollten sich aus der Durchführung der Bestimmungen dieses Übereinkommens Unstimmigkeiten ergeben, deren Bereinigung auf diplomatischem Wege erfolglos versucht worden wäre, so steht es jeder der beiden vertragschließenden Regierungen frei, die Entscheidung eines Schiedsgerichtes anzurufen.

Die näheren Bestimmungen über dieses Schiedsgericht sind im beiliegenden Annex IV enthalten, der einen wesentlichen Bestandteil dieses Übereinkommens bildet.

C.

Die Ratifikation dieses Übereinkommens findet baldigst durch Austausch von Noten in Wien statt. Das Übereinkommen tritt nach Ablauf von vier Wochen, vom Tage der Ratifikation an gerechnet, in Kraft.

Prag, am 18. Mai 1920.

Für die österreichische Regierung:
Der mit besonderer Vollmacht versehene
Vertreter:

Dr. E. Versbach m. p.

Příloha I.

I.

Ze státního archivu.

1 a) Český korunní archiv (včetně majestátu Rudolfa II.), vyjmajíc kusy později vložené.

1 b) Listiny, akta a knihy z korunního archivu v Praze od Rosenthala vyloučené a do Vídně převezené (1750).

2. Listiny a akta z archivu pánů z Lipé (náležející též ke korunnímu archivu).

3. Listiny a akta, které byly v sedmdesátých letech XVIII. století u zemských desk v Praze vyhledány a do Vídně převezeny (Astfeldská sbírka).

4. Akta a listiny zrušených klášterů jesuitských české provincie jesuitské.

5. Archivalie klášterů, které byly Josefem II. na území Československé republiky zrušeny (obě serie).

6. Listiny a akta registratury starého král. českého místodržitelství a komory, které Rosenthal v r. 1750 vybral, jakož i ty, které později od registratorů za ním poslány byly.

7. Všeobecné oddělení „Čechy, Morava, Slezsko“: soubory, které v hořejších bodech 1—6 nejsou vypočteny, pokud pocházejí z činnosti českomoravsko-slezských úřadů, fysických a právnických osob.

8. Waldsteiniana dle bodu 7.

Annex I.

I.

Aus dem Staatsarchiv.

1 a) Das böhmische Kronarchiv (inklusive den Majestätsbrief Rudolfs II.) mit Ausnahme der später eingelegten Stücke.

1 b) Die aus dem Kronarchiv in Prag von Rosenthal ausgeschiedenen und nach Wien überführten Urkunden, Akten und Bücher (1750).

2. Urkunden und Akten aus dem Archiv der Herren von Lippa (auch zum Kronarchiv gehörig).

3. Die bei der Prager Landtafel zusammengesuchten und in den siebenziger Jahren des XVIII. Jahrhunderts nach Wien überführten Urkunden und Akten (Astfeldsche Sammlung).

4. Akten und Urkunden der aufgehobenen Jesuitenklöster der böhmischen Jesuitenprovinz.

5. Archivalien der von Joseph II. aufgehobenen Klöster auf dem Gebiete der tschechoslovakischen Republik (beide Serien).

6. Urkunden und Akten der alten königlichen böhmischen Statthaltereiregistratur und der Kammerregistratur, welche Rosenthal im Jahre 1750 entnommen hat, sowie auch jene, welche ihm später von den Registratoren nachgeschickt worden sind.

7. Allgemeine Abteilung „Böhmen, Mähren, Schlesien“: Bestände, welche in den obigen Punkten 1 bis 6 nicht aufgezählt sind, soweit sie aus dem Geschäftsgang böhmisch-mährisch-schlesischer Behörden, physischer und juristischer Personen stammen.

8. Waldsteiniana nach Maßgabe des Punktes 7.

9. Jiné české listiny, které nejsou vypočteny pod předcházejícími body 1 až 8, dle bodu 7.

10. Rukopisy ve sbírce rukopisů, dle bodu 7.

11. Akta českého úřadu deputovaných.

12. Akta pražského zámeckého hejtmánství.

9. Sonstige böhmische Urkunden, welche nicht unter den vorangehenden Punkten 1 bis 8 aufgezählt sind, nach Maßgabe des Punktes 7.

10. Handschriften in der Handschriftensammlung nach Maßgabe des Punktes 7.

11. Akten des böhmischen Deputiertenamtes.

12. Prager Schloßhauptmannschaftsakten.

II.

A. Z všeobecného archivu státních úřadů vnitra a spravedlnosti.

1. Česko-moravsko-slezské listiny dle bodu I/7.

2. Rukopisy na základě zvláštní úmluvy uzavřené v dubnu t. r. mezi řediteli Dr. Kretschmayrem a Dr. Klicmanem dle bodu I/7.

3. Archivalie české kanceláře a král. české dvorské kanceláře až do roku 1749.

B. Ze šlechtického archivu státního úřadu pro vnitra.

Registra české dvorské kanceláře:

a) Registra majestátů pod velkou pečeti vydaných dle Čelakovského: O domácích a cizích registrech str. 132 až 133 (69 kusů), s výhradou přezkoušení.

b) Registra listů erbových a nobilitací dle Čelakovského, l. c. str. 134 (39 kusů), s výhradou přezkoušení.

c) Missivae Bohemicae de annis 1564—1566, Salbuch č. 288.

II.

A. Aus dem allgemeinen Archiv der Staatsämter des Innern und für Justiz.

1. Böhmisches - mährisches - schlesisches Urkunden nach Maßgabe des Punktes I/7.

2. Handschriften auf Grund der im April d. J. zwischen den Direktoren Dr. Kretschmayr und Dr. Klicman getroffenen besonderen Vereinbarung nach Maßgabe des Punktes I/7.

3. Archivalien der böhmischen Kanzlei und der königlich böhmischen Hofkanzlei bis 1749.

B. Aus dem Adelsarchiv des Staatsamtes für Inneres.

Register der böhmischen Hofkanzlei:

a) Register der unter dem großen Siegel ausgestellten Majestätsbriefe nach Čelakovský, De vernaculis et extraneis registris, Seite 132 bis 133 (69 Stück), mit Vorbehalt der Nachprüfung.

b) Register der Wappen- und Nobilitationsbriefe nach Čelakovský, l. c. Seite 134 (39 Stück), mit Vorbehalt der Nachprüfung.

c) Missivae Bohemicae de annis 1564—1566, Salbuch Nr. 288.

III.

Z archivu komory dvorské.

1. Stará akta komory dvorské, oddělení Čechy 1526—1749, po vylovení oddílů a jednotlivých akt, které tam nepatří.

2. Čechy, mincovnictví a hornictví 1526—1749, s touž výhradou.

3. Čechy, dodatek 1526—1749, s touž výhradou.

4. Akta českých panství, bez indexů, 1526—1749, s touž výhradou.

5. České pamětní knihy 1526 až 1749, s touž výhradou.

6. Česká komorní panství 1744 až 1765 bez knih, s touž výhradou.

7. České domény 1765—1800 (knihy), s touž výhradou.

8. Paarská poštovní akta z Bechin, 1783—1812, s touž výhradou.

9. Stará poštovní akta 1526—1764, dle bodu I/7, s touž výhradou.

10. Listiny, mapy a rukopisy, které do oddělení Čechy náležejí, dle bodu I/7.

Příloha II.

1. Původní geodetický materiál: Originály původního geodetického materiálu, pokud se tento vztahuje k území republiky Československé a je dělitelný bez újmy pro celkovou cenu celého operátu, přenechají se československé vládě na třicet let —

III.

Aus dem Hofkammerarchiv.

1. Alte Hofkammerakten, Abteilung Böhmen, 1526—1749, nach Ausscheidung der nicht hineingehörenden Bestände und Einzelakten.

2. Böhmen, Münz- und Bergwesen, 1526—1749, mit demselben Vorbehalt.

3. Böhmen, Anhang 1526—1749, mit demselben Vorbehalt.

4. Böhmisches Herrschaftsakten, ohne Indices, 1526—1749, mit demselben Vorbehalt.

5. Böhmisches Gedenkbücher, 1526—1749, mit demselben Vorbehalt.

6. Böhmisches Kameralherrschaften, 1744—1765, ohne Bücher, mit demselben Vorbehalt.

7. Böhmisches Domänen, 1765 bis 1800 (Bücher), mit demselben Vorbehalt.

8. Paarsche Postakten aus Bechin, 1783—1812, mit demselben Vorbehalt.

9. Alte Postakten 1526—1764, nach Maßgabe des Punktes I/7, mit demselben Vorbehalt.

10. Urkunden, Karten u. Handschriften, welche zur Abteilung Böhmen gehören, nach Maßgabe des Punktes I/7.

Annex II.

1. Geodätisches Grundmaterial: Die Originale des geodätischen Grundmaterials werden, soweit es auf das Gebiet der čechoslovakischen Republik fällt und ohne Schädigung des Gesamtwertes des ganzen Operates teilbar ist, der čechoslova-

nejdéle do 31. prosince 1950 — bezplatně k používání.

K výběru těchto dílčích elaborátů vyšlou každý z obou zeměpisných ústavů a každá z obou komisí pro mezinárodní vyměřování země po jednom odborníku.

Dílčí elaboráty, jež přesahují hranice, zůstanou Rakousku nebo budou československé vládě na třicet let přenechány, podle toho, koho se týká větší část originálního elaborátu. Ověřeným orgánům pro vědecké práce se zabezpečuje volnost kdykoli nahlížení a vyhotovování opisů nebo kopie originálů, které podle toho jsou v zeměpisném ústavu toho či onoho státu, a to za náhradu případných s tím spojených výloh výrobních.

2. Původní topografický materiál: Původní materiál vyměřovací 1:25.000, 1:12.500 a 1:10.000 nového vyměřování i reambulace včetně všech příloh, které tu jsou, se přenechá československé vládě bezplatně k upotřebení na dobu třiceti let, nejdéle do 31. prosince 1950 — pokud znázorněno jest na jednotlivých listech zcela neb z větší části území Československé republiky. Hraniční listy, jež znázorňují větší území rakouské, budou vydány jen v kopiích výkresů a příloh za náhradu výloh výrobních. Co se týká možnosti nahlédnutí atd. do originálních listů i příloh, jež zůstanou uschovány u druhého státu, platí ustanovení bodu 1.

kischen Regierung auf dreißig Jahre, längstens bis zum 31. Dezember 1950, unentgeltlich zur Benützung überlassen.

Die Auswahl dieser Teilelaborate erfolgt durch je ein Fachorgan der beiderseitigen geographischen Institute und der beiderseitigen Kommissionen für internationale Erdmessung.

Die übergreifenden Teilelaborate verbleiben Österreich oder werden der čechoslovakischen Regierung auf dreißig Jahre überlassen, je nachdem das Originalelaborat zum größeren Teile den einen oder den anderen Staat berührt. In die sonach bei den betreffenden Instituten beider Staaten befindlichen Originale wird beglaubigten Organen für wissenschaftliche Arbeiten jederzeit freie Einsichtnahme und Herstellung von Abschriften oder Kopien gegen Ersatz der etwa aufgelaufenen Gesteuerungskosten gewährleistet.

2. Topographisches Grundmaterial: Das Originalaufnahmsmaterial 1:25.000, 1:12.500 und 1:10.000 der Neuaufnahme und Reambulierung samt allen vorhandenen Beilagen wird, soweit es auf den Einzelblättern voll oder zum größeren Teile Gebiet der čechoslovakischen Republik darstellt, der čechoslovakischen Regierung auf dreißig Jahre, längstens bis zum 31. Dezember 1950, unentgeltlich zur Benützung überlassen. Von Grenzblättern, die zum größeren Teile österreichisches Gebiet darstellen, werden nur Kopien der Zeichnungen und Beilagen gegen Ersatz der Gesteuerungskosten abgegeben. Hinsichtlich der Einsichtnahme etc. in die in der Aufbewahrung des anderen Staates be-

findlichen Originalblätter samt Beilagen gelten die Bestimmungen des Punktes 1.

O historickém materiálu vyměřovacím neplatí tato ustanovení, ale československé vládě se vyhraduje právo nahlédnouti do něho každého času i za účelem, aby si dala zhotoviti kopii.

Původním materiálem uvedeným v bodech 1 a 2, týkajícím se území, o jehož konečné příslušnosti státní rozhodne plebiscit, bude naloženo podle shora uvedených zásad jmenovaných ustanovení, ale teprve po rozhodnutí plebiscitu.

3. Původní kartografický materiál: Originální kresby rozličných map zeměpisného ústavu uvedených v ceníku vojenského zeměpisného ústavu z r. 1913, jakož i k nim přínaležející evidenční exempláře i s nevyřizenými evidenčními akty, budou přenechány na zvláštní žádost československé vládě bezplatně nejdéle na tři roky, obsahují-li jednotlivé listy zcela neb z větší části kresbu území Československé republiky.

Toto omezení se netýká jednotlivých listů, které obsahují pouze pohraniční pásma Československé republiky a Německa.

Historického mapového materiálu se ustanovení tohoto bodu netýká.

4. Československá vláda se výslovně zavazuje, že nezmění převzatých originálních děl, jež budou vyžadována jen podle potřeby, že je pečlivě uschová a je po uplynutí lhůt

Historisches Aufnahmematerial fällt nicht unter die vorstehenden Bestimmungen, doch wird der českoslovenschen Regierung das Recht jederzeitiger Einsichtnahme, auch zwecks Anfertigung von Kopien, eingeräumt.

Das unter Punkt 1 und 2 angeführte Originalmaterial über Gebiete, deren definitive Staatszugehörigkeit erst durch ein Plebiszit entschieden werden soll, wird erst nach dieser Entscheidung nach den vorstehenden Grundsätzen behandelt.

3. Kartographisches Grundmaterial: Die Originalzeichnungen der verschiedenen, im Preisverzeichnis 1913 angeführten Kartenwerke des Militärgeographischen Institutes und die zugehörigen Evidenzexemplare samt unerledigten Evidenzakten werden der českoslovenschen Regierung über fallweise Anforderung und auf längstens je drei Jahre unentgeltlich zur Verfügung gestellt, soweit die Einzelblätter voll oder zum größeren Teile eine Darstellung des Gebietes der českoslovenschen Republik enthalten.

Diese Beschränkung findet bezüglich der lediglich Grenzgebiete der českoslovenschen Republik und Deutschlands darstellenden Einzelblätter keine Anwendung.

Historisches Kartenmaterial fällt nicht unter die Bestimmungen dieses Punktes.

4. Die českoslovensche Regierung verpflichtet sich ausdrücklich, die übernommenen Originalwerke, die nur nach Maßgabe des Bedarfes angefordert werden, nicht zu ver-

živacích, o které jde, bezpečným způsobem rakouské vládě vrátí.

Výlohy spojené s odvozem i vrácením hradí československá vláda.

5. V příčině všech ostatních děl vojenského zeměpisného ústavu (na př. zpráv, instrukcí, tabulek, studií, pomůcek) platí, že se vydá, pokud jich je dostatečné množství, jeden výtisk, jinak se vyhraduje právo do nich nahlédnouti.

6. Reprodukční (provozní) materiál: Kopie tiskových ploten (z mědi neb hliníku) a kamenných desk, jakož i skleněných negativů všech listů, na nichž buď zcela neb částečně jest znázorněno území Československé republiky, budou vydány za náhradu materiálu in natura podle ujednání v jednotlivém případě a zaplacení výloh spojených s výrobou (přenešením).

Příloha III.

1. Rakouská vláda jest ochotna vydati materiál katastru daně pozemkové jmenovaný v dalším, týkající se oblastí přínaležejících výhradně k Československé republice, prozatím však s výjimkou oněch, o jejichž definitivní státní příslušnosti teprve rozhodnuto býti má plebiscitem:

a) spisy generálního ředitelství katastru daně pozemkové;

b) triangulační aparáty, které byly vyhotoveny od r. 1818, pokud vzhle-

ändern, sorgfältig aufzubewahren und nach Ablauf der jeweiligen Benützungsdauern der österreichischen Regierung gesichert zurückzustellen.

Die Kosten des Abtransportes und der Rückstellung trägt die českoslovensche Regierung.

5. Von allen sonstigen Werken des Militärgeographischen Institutes (zum Beispiel Mitteilungen, Instruktionen, Tabellen, Studien, Behelfe) wird, soweit sie in genügender Anzahl vorhanden sind, ein Druckexemplar abgegeben, anderenfalls die Einsichtnahme etc. eingeräumt.

6. Reproduktions (Betriebs) material: Kopien der Druck-(Kupfer- oder Aluminium-)platten und der Drucksteine, dann von Glasnegativen aller jener Blätter, die ganz oder teilweise das Gebiet der českoslovenschen Republik darstellen, werden gegen Ersatz des Materiales in natura (nach Maßgabe eines fallweise zu treffenden Übereinkommens) sowie der für die Herstellung (Übertragung) auflaufenden Kosten abgegeben.

Annex III.

1. Die österreichische Regierung ist bereit, das nachstehend genannte Materiale des Grundsteuerkatasters, betreffend die ausschließlich zur českoslovenschen Republik gehörigen Gebiete, vorläufig jedoch mit Ausnahme jener, deren definitive Staatszugehörigkeit erst durch ein Plebiszit entschieden werden soll, abzugeben:

a) die Akten der Generaldirektion des Grundsteuerkatasters;

b) die Triangulierungsoperat, die seit dem Jahre 1818 angefertigt wur-

dem k dřívějším hranicím korunních zemí tvoří uzavřené celky;

c) pozůstávající původní a evidenční mapy, písemné evidenční operáty, přehledné mapy, indikační nástin, čistopisy a neprodejné mapy, svého času zemskými archivy map katastrálních v Praze, v Brně a Opavě ústřednímu archivu map (litografickému ústavu) ve Vídni zaslané, dále josefínský katastr pokud se týká území býv. korunních zemí Dolních, po případě i Horních Rakous, která Československé republice připadla aneb případnou, avšak pouze, přecházejí-li celé obce;

d) povinné výtisky map;

e) odhadní operáty z doby reambulace katastru daně pozemkové;

f) triangulační katastrální listy a katastrální listy nového měření shora jmenovaných zemí;

g) operáty o úpravě hranic a operáty nového měření.

Souvislé díly operátů, které přesahují hranice, odevzdají se v původním vyhotovení, týkají-li se z větší části území československého, jinak bude vydán pouze snímek. Náklad na pořízení snímků hradí onen stát, který jest súčastněn na operátu větším dílem územním.

2. Rakouská vláda jest dále ochotna pokud se týká výše uvedeného materiálu, který má zůstatí v majetku Rakouska, který se však dotýká také zájmů Československé republiky,

den, soweit sie nach den früheren Kronlandsgrenzen geschlossen zusammengefaßt sind;

c) die vorhandenen Original- und Evidenzhaltungsmappen, die schriftlichen Evidenzhaltungsoperate, Übersichtskarten, Indikationsskizzen, Reindrucke und die seinerzeit von den Katastralmappenarchiven Prag, Brünn und Troppau an das Zentralmappenarchiv (lithographisches Institut) in Wien abgelieferten unverkäuflichen Mappen, ferner den Josephinischen Kataster bezüglich der von den ehemaligen Kronländern Nieder- und eventuell Oberösterreich der českoslovenschen Republik zugefallenen oder zufallenden Gebiete, jedoch nur nach geschlossen übergehenden Gemeinden;

d) die Mappenpflichtexemplare;

e) die Schätzungsoperate aus der Zeit der Reambulierung des Grundsteuerkatasters;

f) die Triangulierungskatasterblätter und die Katasterblätter der Neuvermessung der eingangs genannten Gebiete;

g) die Grenzregulierungs- und Neuvermessungsoperate.

Zusammenhängende Teiloperate, welche die Grenzen übergreifen, werden, wenn sie zum größeren Teile českoslovensche Gebiete betreffen, im Original, andernfalls in Kopie abgegeben. Die Herstellungskosten der Kopien werden von jenem Staate zu tragen sein, der mit dem größeren Gebietsteil an dem Operate beteiligt ist.

2. Die österreichische Regierung ist weiters bereit, bezüglich des vorangeführten Materiales, das im Besitze Österreichs zu verbleiben hat, an dem jedoch auch die českoslo-

umožniti pověřeným zástupcům československé vlády ve smyslu ustanovení bodu B této úmluvy, aby v tento materiál nahlíželi a opisy si pořizovali.

3. Reprodukční materiál sloužící k výrobě map katastrálních (kovové desky a kameny) a — pokud budou kryty vlastní potřeby správy rakouského katastru daně pozemkové, také ostatní provozovací materiále a pomůcky (rozmnožovací aparáty, otisky k operátům v bodě 1. a) až g) uvedeným nenáležející, formuláře, podrobné seznamy míst, zásoby nepotřebných obálek mapových, zásoby papíru, měřické stroje atd.), přenechají se československé vládě dle přání za těchto podmínek:

a) Náhrada za reprodukční materiál (desky s lineamentem anebo pro popis), který budiž československou vládou vyžádán do čtyř neděl po tom, co tato úmluva se stane účinnou a rakouskou vládou na to nejdéle do osmi neděl vydán, vyplatí se ve třech stejných ročních částkách, z nichž prvá jest splatna rok po tom, co úmluva se stane účinnou, a to tímto způsobem:

Každá z obou vlád jest oprávněna voliti až do poloviny každé z těchto tří splátek mezi náhradou v materiálu téhož množství a téže povahy a mezi hotovým zaplacením.

Tuto volbu provede a druhé smluvní straně oznámí českosloven-

vakische Republik interessiert ist, den beglaubigten Vertretern der českoslovenschen Regierung die Einsicht- und Abschriftnahme im Sinne der Bestimmungen des Punktes B des gegenwärtigen Übereinkommens zu ermöglichen.

3. Das zur Herstellung der Katastralmappen dienende Reproduktionsmateriale (Metallplatten und Steine) und — vorbehaltlich der Deckung des eigenen Bedarfes der Verwaltung des österreichischen Grundsteuerkatasters — auch sonstige Betriebsmaterialien und Behelfe (Vervielfältigungsapparate, nicht zu den unter Punkt 1 a) — g) angeführten Operaten gehörige Abdrücke, Formulare, Ortsrepertorien, vorrätige ungebrauchte Mappenumschläge, Papier-vorräte, Meßinstrumente etc.), werden der českoslovenschen Regierung auf Wunsch unter folgenden Bedingungen überlassen:

a) für das Reproduktionsmaterial (Lineament- und Schriftplatten), das von der českoslovenschen Regierung binnen vier Wochen nach dem Inkrafttreten dieses Übereinkommens anzufordern und von der österreichischen Regierung längstens binnen acht Wochen nach erfolgter Anforderung abzuliefern ist, wird die Vergütung in drei gleichen Jahresraten, von welchen die erste ein Jahr nach Inkrafttreten dieses Übereinkommens fällig wird, in folgender Art geleistet:

Jeder der beiden Regierungen steht bis zur Hälfte jeder der drei Raten das Recht der Wahl zu, ob die Vergütung in Material von gleicher Menge und Beschaffenheit oder in barem Geld zu leisten ist.

Diese Wahl ist von der českoslovenschen Regierung bezüglich der

ská vláda pokud se týče prvé splátky v době vyžádání, a vláda rakouská v době vydání pokud se týká dalších dvou splátek, vždy rok před splatností náhrady.

Při úhradě hotovými jest při kovových deskách vzítí za základ velkoobchodnickou cenu na curyšském trhu v době podepsání této úmluvy, při deskách kamenných cenu odhadní z téže doby znalci zjištěnou.

b) Ostatní provozovací materiál, který nechť československá vláda si vyžádá nejdéle do jednoho roku po tom, co tato úmluva se stane účinnou, platí se hotovými ihned, podle hodnoty zjištěné znalci (odhadci).

Příloha IV.

1. Rozhodčí soud skládá se ze dvou rozhodčích soudců, ustanovených po jednom každou z obou vlád a z předsedy, voleného oběma soudci.

Nemohli-li by se oba rozhodčí soudcové o volbě předsedy shodnouti, požádá vláda, která se rozhodčího soudu dovolává, střídavě diplomatického zástupce království Nizozemského ve Vídni nebo v Praze, a to v prvním sporném případě zástupce akkreditovaného ve Vídni, aby sám převzal předsednictví nebo předsedu ustanovil.

ersten Rate im Zeitpunkte der Anforderung, von der österreichischen Regierung im Zeitpunkte der Ablieferung zu treffen und dem anderen Vertragsteile bekanntzugeben, bezüglich der beiden folgenden Raten je ein Jahr vor der Fälligkeit der Vergütung.

Der Vergütung in barem Gelde ist bei Metallplatten der Großhandelspreis auf dem Züricher Marke zur Zeit der Unterzeichnung der vorliegenden Vereinbarungen, bei Steinplatten der durch Sachverständige festzustellende Schätzwert zu demselben Zeitpunkte zugrunde zulegen.

b) Für sonstiges Betriebsmaterial, das von der čechoslovakischen Regierung längstens binnen Jahresfrist nach Inkrafttreten dieses Übereinkommens anzufordern wäre, ist der durch Sachverständige (Schätzmeister) zu bestimmende Wert sofort bei der Ablieferung in barem zu vergüten.

Annex IV.

1. Das Schiedsgericht besteht aus je einem von jeder der beiden Regierungen bestellten Schiedsrichter und einem Obmann, der von den beiden Schiedsrichtern gewählt wird.

Sollten sich die beiden Schiedsrichter über die Wahl des Obmannes nicht einigen können, so wird alternierend der jeweilige diplomatische Vertreter des Königreiches der Niederlande in Wien, beziehungsweise in Prag, und zwar im ersten Streitfalle der in Wien beglaubigte Vertreter von der das Schiedsgericht anrufenden Regierung ersucht werden, den Vorsitz selbst zu übernehmen oder einen Obmann zu bestellen.

Jestliže sporný případ, jenž se má projednati, dle mínění některých z obou smluvních vlád vyžaduje přibrání odborníků, bude rozhodčí soud rozmnožen o dva odborníky, z nichž po jednom ustanoví obě vlády jakožto soudce s právem hlasovacím.

Kdyby některá z obou smluvních vlád nejmenovala do šesti neděl po dovolání se rozhodčího soudu své rozhodčí soudce, může si vláda, na vyřízení sporného případu interesovaná, vyžádati jich ustanovení od diplomatického zástupce shora zmíněného.

2. Rozhodčí soud se sejde zpravidla v hlavním městě toho státu, na jehož území se nachází sporný předmět; ve zvláštních případech přísluší volba místa rozhodčímu soudu.

3. Obě smluvní vlády se zavazují, že rozhodčímu soudu přijdou se vši ochotou vstříc a že mu poskytnou všechny nutné pomůcky, aby mohl svá šetření provést; dále se zavazují, že poskytnou rozhodčímu soudu každou všemožnou právní pomoc svými soudy a úřady, zvláště při doručování a opatření průkazů.

4. Pokud v této úmluvě není nic jiného stanoveno, platí v příčině řízení před rozhodčím soudem obdobně příslušná ustanovení zákona z 1. srpna 1895, č. 113 ř. z. pro království a země dříve v říšské radě zastoupené; svůj

Wenn nach Ansicht einer der beiden vertragschließenden Regierungen der auszutragende Streitfall die Beziehung von Fachorganen erfordert, so wird das Schiedsgericht durch je ein von jeder der beiden Regierungen zu ernennendes Fachorgan als stimmberechtigter Schiedsrichter verstärkt.

Sollte eine der beiden vertragschließenden Regierungen binnen sechs Wochen nach erfolgter Anrufung des Schiedsgerichtes ihre Schiedsrichter nicht ernannt haben, so kann die an der Austragung des Streitfalles interessierte Regierung deren Bestellung durch den oben erwähnten diplomatischen Vertreter erbitten.

2. Das Schiedsgericht tritt in der Regel in der Hauptstadt jenes Staates zusammen, auf dessen Gebiet sich das Streitobjekt befindet. In besonderen Fällen steht die Wahl des Ortes dem Schiedsgerichte zu.

3. Die beiden vertragschließenden Regierungen verpflichten sich, dem Schiedsgerichte jedes zur Durchführung seiner Untersuchungen erforderliche Entgegenkommen zu erweisen und alle nötigen Unterlagen zu liefern; sie verpflichten sich ferner, durch ihre Gerichte und Behörden dem Schiedsgerichte jede irgend mögliche Rechtshilfe, insbesondere bei Übermittlung von Zustellungen und bei der Beweiserhebung gewähren zu lassen.

4. Soweit in diesem Übereinkommen nichts anderes bestimmt ist, finden auf das Verfahren vor dem Schiedsgericht die einschlägigen Bestimmungen des Gesetzes vom 1. August 1895, Nr. 113 des R.-G.-Bl. für

jednací řád upraví si rozhodčí soud sám.

5. Rozhodčí soud rozhoduje většinou hlasů. Předseda hlasuje nejpozději; při rovnosti hlasů rozhoduje jeho hlas.

6. Každá vláda hradí platy soudců jmenovaných ze svého zcela, plat předsedy, stanovený zvláštní dohodou, z polovice.

Rozhodčí soud určí jinaké útraty, jež strana, podlehnuvší dle jeho výroku, má zcela neb z části hraditi.

7. Obě smluvní vlády se zavazují, že budou rozhodnutí rozhodčího soudu pokládati za konečná a že učiní bez odkladu opatření, nutná k provedení nálezů tohoto soudu.

die ehemals im Reichsrate vertretenen Königreiche und Länder, sinngemäß Anwendung; seine Geschäftsordnung regelt das Schiedsgericht selbst.

5. Das Schiedsgericht entscheidet mit Stimmenmehrheit. Der Obmann gibt seine Stimme zuletzt ab; bei Stimmgleichheit gibt seine Stimme den Ausschlag.

6. Jede Regierung trägt die Bezüge der von ihr bestellten Schiedsrichter zur Gänze, die durch besondere Vereinbarungen festzusetzenden Bezüge des Obmannes zur Hälfte.

Das Schiedsgericht stellt die sonstigen, von der sachfälligen Partei nach seinem Spruche ganz oder teilweise zu zahlenden Kosten fest.

7. Die beiden vertragschließenden Regierungen verpflichten sich, die Entscheidungen des Schiedsgerichtes als endgültig anzusehen und die zur Ausführung des Schiedsspruches etwa erforderlichen Verfügungen unverzüglich zu treffen.

Příloha druhá.

Úmluva

mezi republikou Československou a republikou Rakouskou o spisovém materiálu, vztahujícím se na obce dolnorakouské Československé republiky postoupené, ujednaná dodatkem ku pražské úmluvě ze dne 18. května 1920.

Uebereinkommen

zwischen der Republik Oesterreich und der Czechoslovakischen Republik über das Schriftenmaterial, betreffend die an die Czechoslovakische Republik abgetretenen niederösterreichischen Gemeinden in Ergänzung des Prager Uebereinkommens vom 18. Mai 1920.

I.

Rakouská spolková vláda jest ochotna — a to též jménem samosprávných úřadů, služebních míst a ústavů spolkové země Dolních Rakous, jichž se úmluva dotýká, odevzdati československé vládě z archivů a spisoven nynějších samosprávných úřadů, služebních míst a ústavů jmenované spolkové země, jakož všech takových úřadů, služebních míst a ústavů, které v obdobích, o něž jde, prováděly úkony samosprávy, veškerý spisový materiál, který se vztahuje na záležitosti, podléhající výhradně státní svrchovanosti Československé republiky ať již z důvodů svrchovanosti osobní nebo územní.

O spisovém materiálu náboženských společenstev sem hledícím ustanovuje se toto:

I.

Die österreichische Bundesregierung erklärt sich — auch namens der in Betracht kommenden autonomen Behörden, Dienststellen und Anstalten des Bundeslandes Niederösterreich — bereit, der čechoslovakischen Regierung aus den Archiven und Registraturbeständen der gegenwärtigen autonomen Behörden, Dienststellen und Anstalten des genannten Bundeslandes sowie aller solcher Behörden, Dienststellen und Anstalten, welche in den in Betracht kommenden Zeiträumen Geschäfte der autonomen Verwaltung besorgt haben, das gesammte Schriftenmaterial abzugeben, welches auf Angelegenheiten Bezug hat, die der Staatshoheit der čechoslovakischen Republik, sei es aus dem Grunde der Personal, sei es aus dem Grunde der Gebietshoheit ausschließlich unterstehen.

In Betreff des hierher gehörigen Schriftenmaterials der Religionsgenossenschaften wird folgendes vereinbart:

Pokud jde o spisový materiál vyplynulý ze samosprávné činnosti náboženských společenstev, zaručuje rakouská spolková vláda, že uplatní svůj vliv na náboženská společenstva, aby je přiměla k jeho odevzdání.

Pokud rakouská ústava spolková jednotlivým správním funkcím těchto společenstev samosprávy příznává, bude tímto spisovým materiálem nakládáno podle ustanovení úmluvy, která uzavřena byla mezi republikou Československou a republikou Rakouskou v Praze dne 18. května 1920.

II.

Pro výklad pojmu spisový materiál, časové omezení povinností odevzdání platí ustanovení uvedené pražské úmluvy, oddíl I. stať A. bod 2. 3. a), b), c) a 4. prvý odstavec.

III.

V příčině spisového materiálu svrchu uvedených úřadů, jenž má povahu společnou, zaručuje rakouská spolková vláda vládě československé bez časového omezení možnost nahlédati do něho a pořizovati opisy a příznává jejím ověřeným orgánům právo neomezeného volného přístupu ke všem k jich uschování sloužícím místnostem archivů, spisoven a knihoven a to v každé době během úředních hodin a v přítomnosti rakouského úředníka i právo nerušeného použití inventářů, repertorií, elenchů

Soweit es sich um eine Äußerung autonomer Betätigung der Religionsgenossenschaften handelt, sichert die österreichische Bundesregierung zu, auf die Religionsgenossenschaften Einfluß zu nehmen, um sie zur Abgabe dieses Schriftenmaterials zu bewegen.

Soweit die österreichische Bundesverfassung diese Autonomie auf einzelne Verwaltungsbefugnisse dieser Genossenschaften nicht ausdehnt, gelten für die Behandlung dieses Schriftenmaterials die Bestimmungen des zwischen der Republik Oesterreich und der čechoslovakischen Republik am 18. Mai 1920 in Prag abgeschlossenen Uebereinkommens.

II.

Für die Auslegung des Begriffes Schriftenmaterial, die zeitliche Begrenzung der Abgabeverpflichtung und die Modalitäten der Abgabe gelten die Bestimmungen des vorerwähnten Prager Uebereinkommens Teil I, Abschnitt A, Punkt 2, 3 a), b), c) und 4 erster Absatz.

III.

Rücksichtlich des Schriftenmaterials der vorangeführten Stellen, das gemeinsamen Charakter aufweist, sichert die österreichische Bundesregierung der čechoslovakischen Regierung ohne zeitliche Begrenzung die Einsicht und Abschriftnahme zu und gewährt deren beglaubigten Organen das Recht des uneingeschränkt freien Zutrittes zu allen Aufbewahrungsräumen der Archive, Registraturen und Bibliotheken zu jeder Zeit, während der Amtstunden und in Gegenwart eines

a katalogů k účelu prohlídky, opisů, pořizení opisů a výtahů, fotografií a pod.

K požádání budou spisy tohoto druhu československé vládě kdykoli přenechány též půjčkou.

IV.

Spisový materiál, o němž podle bodů I., II. a III. běží, bude blíže označen a požadován ověřenými orgány československé vlády (archivními odborníky a jinými orgány státní správy a státních podniků) na základě prohlídky evidenčních pomůcek. K provedení těchto prací zaručuje se těmto orgánům neomezený volný přístup ve smyslu svrchu uvedených ustanovení.

V.

Výsledky činnosti ověřených orgánů zmíněných v bodech III. a IV., kteří jsou povinni zachovati úřední mlčenlivost, mají sloužiti pouze účelům úředním. Publicisticky dovoleno zužitkovati výsledků těchto pouze se souhlasem obou vlád, pokud se týče bez tohoto souhlasu teprve po deseti letech.

VI.

Rakouská spolková vláda se zavazuje, že veškeren spisový materiál míst dříve uvedených až do koneč-

österreichischen Beamten sowie der ungestörten Benützung der Inventarien, Repertorien, Elenche und Kataloge behufs Durchsicht, Beschreibung, Anfertigung von Abschriften und Auszügen, Photographien und dergl.

Auf Verlangen werden Schriften dieser Art der čechoslovakischen Regierung wann immer auch leihweise ausgefolgt.

IV.

Die nähere Bezeichnung und Anforderung des nach Punkt I, II und III in Betracht kommenden Schriftenmaterials erfolgt durch beglaubigte Organe der čechoslovakischen Regierung (Archivfachleute und sonstige Organe der Staatsverwaltung und der staatlichen Betriebe) auf Grund der Durchsicht der bezüglichen Evidenzbehelfe. Zwecks Durchführung dieser Arbeiten wird diesen Organen der uneingeschränkt freie Zutritt nach Maßgabe des Vorangeführten eingeräumt.

V.

Die Ergebnisse der Tätigkeit der in Punkt III und IV erwähnten beglaubigten Organe, denen die Pflicht zur Wahrung des Amtsgeheimnisses obliegt, haben bloß amtlichen Zwecken zu dienen. Eine publizistische Ausnützung dieser Ergebnisse kann nur mit Zustimmung beider Regierungen, bezw. ohne diese Zustimmung erst nach Ablauf von zehn Jahren erfolgen.

VI.

Die österreichische Bundesregierung verpflichtet sich, das gesamte Schriftenmaterial der früher ange-

ného vypořádání všech mezi ní a československou vládou nevyřízených otázek, týkajících se rozřídění tohoto materiálu zachová tou měrou neztenčený, že při každém skartování, které již bylo zahájeno, nebo které by zahájeno býti mělo, československé vládě bude dána příležitost, aby hájila svých zájmů.

Skutečnost, že všechny nevyřízené otázky, týkající se rozřídění výše uvedeného materiálu, byly uspořádány, bude zjištěna souhlasným projevem obou smluvních vlád.

VII.

Rakouská spolková vláda obstará rozřídění archivů a registratur podle pořadí požadavků uvedených v bodě IV., jakož i odevzdání spisového materiálu a zavazuje se, že učiní opatření, aby vývozu tohoto materiálu nebyly položeny v cestu nežádáné překážky.

VIII.

Přezkoumání a dopravu převzatých materiálů obstará vláda československá.

IX.

S rozřídováním požadovaného materiálu spisového započítá jest nejdéle do čtyř neděl ode dne, kdy tato smlouva stane se účinnou, a jest v něm se strany spolkové vlády ra-

führten Stellen bis zur endgiltigen Austragung aller rücksichtlich der Aufteilung dieses Materials zwischen ihr und der čechoslovakischen Regierung schwebenden Fragen in seinem Bestande derart ungeschmälert zu erhalten, daß bei jeder bereits eingeleiteten oder einzuleitenden Skartierung der čechoslovakischen Regierung Gelegenheit gegeben werde, ihre Interessen wahrzunehmen.

Die Tatsache der endgiltigen Austragung aller rücksichtlich der Aufteilung des vorerwähnten Materiales schwebenden Fragen wird durch eine einvernehmliche Erklärung beider vertragsschließenden Regierungen festgestellt werden.

VII.

Die Aufteilung der Archive und Registraturen wird in der Reihenfolge der unter Punkt IV erwähnten Anforderungen ebenso wie die schließliche Uebergabe des Schriftenmateriales von der österreichischen Bundesregierung bewirkt, welche sich verpflichtet, Vorsorge zu treffen, daß der Ausfuhr dieses Materiales keine Hindernisse in den Weg gelegt werden.

VIII.

Die Ueberprüfung und den Abtransport der übernommenen Materialien bewirkt die čechoslovakische Regierung.

IX.

Die Aufteilung des angesprochenen Schriftenmateriales ist längstens binnen 4 Wochen nach Inkrafttreten dieses Uebereinkommens in die Wege zu leiten und seitens der österrei-

kouské a súčastněných úřadů samosprávných a církevních postupovati tak, aby bylo co nejdříve skončováno.

Byl-li spisový materiál požadován tak, že byla uvedena kancelářská data (označení registraturní, číslo jednací a t. p.) zabezpečuje spolková vláda rakouská jeho vydání nejdéle do tří neděl od doby, kdy dožádání došlo. Jestliže by požadovaný materiál spisový nebyl při místech úředních, nýbrž při místech podřízených, činí tato lhůta nejvýše šest neděl.

Diplomatické cesty bude užito při výkonech požadovacích pouze v případech zásadní rozdílnosti mínění.

X.

Od doby, kdy tato úmluva se stane účinnou, bude veškerý spisový materiál spadající pod bod I., II. a III., kterého by československá vláda snad naléhavě potřebovala, vydán rakouskými místy, kterých se týká, jak možno nejrychleji a to přímo ověřeným orgánům československé vlády, kteří potvrdí, že spisy přijali.

XI.

Vláda československá zaručuje spolkové vládě rakouské plnou reciprocitu v odevzdávání a zapůjčování spisového materiálu, jenž se vztahuje na části území při Rakousku zůstávající.

chischen Bundesregierung und der beteiligten autonome und kirchlichen Stellen so zu fördern, daß diese Aufteilung raschestens abgeschlossen wird.

Bei unter Angabe der Kanzleidaten (Registraturbezeichnung, Geschäftszahl und dgl.) angeforderten Beständen sichert die österreichische Bundesregierung die Ausfolgung binnen längstens drei Wochen nach erfolgter Anforderung zu. Soferne das angeforderte Schriftenmaterial sich nicht bei Zentralstellen, sondern bei nachgeordneten Stellen befindet, beträgt diese Frist längstens sechs Wochen.

Der diplomatische Weg wird bei Anforderungen nur im Falle von prinzipiellen Meinungsverschiedenheiten betreten.

X.

Vom Zeitpunkte des Inkrafttretens dieses Uebereinkommens wird alles unter Punkt I., II. und III. fallende Schriftenmaterial, welches von der čechoslovakischen Regierung dringend benötigt werden sollte, ihren beglaubigten Organen seitens der in Betracht kommenden österreichischen Stellen gegen Bestätigung so rasch als möglich kurzerhand ausgefolgt.

XI.

Die čechoslovakische Regierung sichert der österreichischen Bundesregierung hinsichtlich der Abgabe und der Ausfolgung von Schriftenmaterial, das sich auf die bei Oesterreich verbliebenen Gebietsteile bezieht, volle Gegenseitigkeit zu.

XII.

Přihlížejíc k poměrné nepatrnosti částí, o něž tu jde a vedena jsouc snahou, aby neztížilo se úřadování, zejména u dolnorakouské zemské vlády, vláda československá jest ochotna, zachovati při roztrhování spisového materiálu samosprávných ústředních míst povšechně tento postup:

Žádosti za spisový materiál budou podávány nejprve vládou československou podle materií.

Požadovaný spisový materiál vyhledá a roztrhává pak dolnorakouská zemská vláda (samostatný obor působnosti). Ukázalo-li by se, že roztrháný materiál je neúplný, zašle československá vláda dodatečné žádosti.

Prohlížení fondy spisové celkově zamýšlí československá vláda pouze v případech výmínečných.

Žádosti sestavené podle materií budou vyřizovány dolnorakouskou vládou nejdéle do šesti měsíců.

Pokud požadovaný materiál v rámci sestavení věcného nebyl uložen podle míst a obcí, sjedná se způsob vydání — po došlé zprávě o této okolnosti — dohodou mezi dolnorakouskou zemskou vládou a vyslanectvím republiky československé ve Vídni; vládě československé

XII.

Angesichts der relativen geringfügigkeit der in Betracht kommenden Bestände und um eine Erschwerung des Amtsbetriebes, insbesondere bei der niederösterreichischen Landesregierung zu vermeiden, erklärt sich die čechoslovakische Regierung bereit, in der Praxis bei der Durchführung der Aktenauscheidung der autonomen Zentralstellen allgemein folgenden Vorgang einzuhalten:

Die Anforderung erfolgt zunächst materienweise durch die čechoslovakische Regierung.

Die Aufsuchung und Aushebung des angeforderten Schriftenmaterials wird zunächst die niederösterreichische Landesregierung (selbständiger Wirkungskreis) durchführen. Sollte sich das ausgeschiedene Material in einzelnen Teilen als unvollständig erweisen, so werden seitens der čechoslovakischen Regierung Nachtragsanforderungen gestellt.

Eine generelle Durchsicht der Bestände des Schriftenmaterials wird seitens der čechoslovakischen Regierung nur in Ausnahmefällen in Aussicht genommen.

Materienweise gestellte Anforderungen werden von der niederösterreichischen Landesregierung binnen längstens sechs Monaten erledigt werden.

Bei Anforderungen von Schriftenbeständen, die innerhalb der Materie nicht nach Ortschaften und Gemeinden gelagert sind, wird der Ausfolgungsvorgang nach Mitteilung dieses Umstandes durch die niederösterreichische Landesregierung zwischen dieser und der Gesandtschaft der

jest při tom vyhrazeno vyslati k urychlení prohlídky těchto fondů vlastní orgány.

Jednotlivé spisy materiálu hromadně vyžádaného mohou býti požadovány v případech naléhavých též o sobě v době pro jeho přehlídku ustanovené. V těchto případech jest postupovati podle ustanovení bodu X.

Vzhledem k tomu, co bylo výše uvedeno, vztahují se ustanovení bodu IV. všeobecně toliko na spisovny samosprávných úřadů podřízených.

XIII.

Pokud jde o spisové fondy úřadů státních a samosprávných, vzniklé v době od 31. října 1918 do 31. července 1920, zaručuje rakouská vláda spolková jejich odevzdání a zapůjčování na zvláštní žádosti podávané od případu k případu.

XIV.

Nastaly-li by při provádění této úmluvy rozpory, jejichž urovnání cestou diplomatickou se nezdařilo, jest každé z obou smluvních vlád zůstaveno, dovolati se podle analogických ustanovení pražské úmluvy nálezů rozhodčího soudu.

čechoslovakischen Republik in Wien einvernehmlich geregelt werden, wobei sich die čechoslovakische Regierung vorbehält, zur Beschleunigung der Durchsicht dieser Bestände eigene Organe zu entsenden.

In dringenden Fällen können auch während der zur Durchsicht notwendigen Zeit innerhalb der angeforderten Materienbestände einzelne Stücke besonders angefordert werden. In diesem Falle sind die Bestimmungen des Punktes X in Anwendung zu bringen.

Im Hinblick auf das Vorstehende bezieht sich der Punkt IV des Uebereinkommens im allgemeinen lediglich auf die Bestände der autonomen Unterbehörden.

XIII.

Bezüglich der Schriftenbestände der staatlichen und autonomen Behörden, die aus der Zeit vom 31. Oktober 1918 bis 31. Juli 1920 stammen, sichert die österreichische Bundesregierung die Abgabe und Ausfolgung über fallweise besondere Anforderung zu.

XIV.

Sollten sich aus der Durchführung der Bestimmungen dieses Uebereinkommens Unstimmigkeiten ergeben, deren Bereinigung auf diplomatischem Wege erfolglos versucht worden wäre, so steht es jeder der beiden vertragsschließenden Regierungen frei, nach den analogen Bestimmungen des Prager Archivabkommens die Entscheidung eines Schiedsgerichtes anzurufen.

Příloha třetí.

Československo-Německá
úmluva o přenesení soudnictví na Hlučínsku.¹⁾

Čechoslovakisch-Deutsches

Abkommen, betreffend Ueberleitung der Rechtspflege im Hultschiner Lande.

Clánek 2.

Trestní věci.

§ 8.

1. Úřad vedoucí záznamy o trestech v Ratiboři jest povinen soudům a jiným veřejným úřadům Československé republiky podati bezplatnou zprávu z trestního rejstříku o těch osobách, jichž rodiště leží v druhdy německé části Československé republiky, a to na jejich bezprostřední dožádání dle předpisů říšskoněmeckého státu o povinnosti k podávání zpráv. Pokud možno, budiž přiložena k této zprávě fotografie potrestaného.

2. Do 31. prosince 1925 budtež vyloučeny postupně zprávy o potrestání takových osob z trestního rejstříku v Ratiboři a zaslány státnímu zastupitelství v Opavě.

3. Dne 1. ledna 1926 zanikne závazek podle odstavce 1.

Artikel 2.

Strafsachen.

§ 8.

1. Die Strafregisterbehörde in Ratibor hat den Gerichten und anderen öffentlichen Behörden der Čechoslovakischen Republik auf ihr unmittelbares Verlangen nach Maßgabe der deutschen Vorschriften über die Auskunftspflicht kostenfreie Auskunft aus dem Strafregister über diejenigen Personen zu erteilen, deren Geburtsorte zu dem ehemals deutschen Teile der Čechoslovakischen Republik gehören. Der Strafnachricht ist tunlichst ein Lichtbild der bestraften Person beizufügen.

2. Bis zum 31. Dezember 1925 werden die Strafnachrichten über solche Personen allmählich aus dem Strafregister in Ratibor ausgesondert und der Staatsanwaltschaft in Troppau eingesandt werden.

3. Mit dem 1. Januar 1926 erlischt die in Abs. 1. bestimmte Verpflichtung.

¹⁾ Výňatek.

Clánek 3.

Záležitosti nesporného soudnictví. Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit.

x

§ 2.

1. Soud, který doposud vedl pozemkové knihy, odevzdá bez prodlení pozemkové knihy o nemovitostech, ležících v obvodu soudu, který se stal dle položení příslušným, tomuto soudu. Jestliže odevzdání celých svazků pozemkových knih neb jednotlivých listů těchto knih není z toho důvodu možným, ježto v pozemkové knize jsou zaneseny také pozemky v obvodu dosavadního soudu pozemkového, odevzdá dosavadní soud ověřené výtahy o pozemcích mimo tento obvod ležících a vymaže dosavadní vklady.

2. Bližší upravení stane se opatřením ministerstev spravedlnosti (justičních správ).

3. Den odevzdání pozemkových knih anebo výtahů z nich budiž veřejně oznámen. Do dne tohoto oznámení zůstane soud, u kterého se pozemková kniha vede, příslušným pro vyřízení všech návrhů a žádostí.

§ 3.

1. O firmách a společenstvech, majících v přivtěleném území své sídlo, odevzdá soud ratibořský zemskému soudu v Opavě ověřené výtahy z obchodního rejstříku a rej-

Artikel 3.

x

§ 2.

1. Das Gericht, welches bisher die Grundbücher geführt hat, hat ohne Verzug die Grundbücher über jene Liegenschaften, welche im Bezirke des Gerichts gelegen sind, das nach der Lage des Grundstückes zuständig geworden ist, an dieses Gericht abzugeben. Insofern die Abgabe der ganzen Grundbuchbände oder einzelner Grundbuchblätter deshalb nicht möglich ist, weil im Grundbuche auch im Bezirke des bisherigen Grundbuchgerichtes gelegene Grundstücke eingetragen sind, hat das bisherige Gericht beglaubigte Auszüge über die außerhalb dieses Bezirks gelegenen Grundstücke abzugeben und die bestehenden Eintragungen zu löschen.

2. Die nähere Regelung erfolgt durch Verfügung der Justizministerien (Justizverwaltungen).

3. Der Tag der Abgabe der Grundbücher oder der Auszüge aus diesen ist öffentlich bekannt zu machen. Bis zu dem Tage der Bekanntmachung bleibt das Gericht, bei dem das Grundbuch geführt wird, für die Erledigung aller Anträge und Ersuchen zuständig.

§ 3.

1. Über die im einverleibten Gebiete ihren Sitz habenden Firmen und Genossenschaften hat das Gericht Ratibor dem Landgerichte in Troppau beglaubigte Auszüge aus

stříku společenstev, pokud odevzdání celého rejstříku nebylo by možným. Den odevzdání budiž veřejně oznámen.

2. Až do toho dne jest došlé návrhy a dožádání vyříditi soud, u něhož rejstříky se dosud vedou.

§ 4.

Současně s knihami pozemkovými, rejstříky nebo výtahy předá soud druhému soudu všechny listiny a spisy, vztahující se na zápisy v nich dosud učiněné. Pokud předání jich v prvopise nebo opise u soudu se nacházejícím není možným, poručí předávající soud ověřené opisy a odevzdá je druhému soudu.

§ 5.

1. Listiny, poslední pořízení a dědické smlouvy budou ponechány v úředním uschování u dosavadního soudu, pokud není dlužno předati je se spisy dle §u 1. odevzdanými. Až do 31. prosince 1921 mohou však zúčastnění příslušníci jednoho neb druhého státu žádati, aby takové listiny odevzdány byly některému soudu jejich státu.

2. Totéž platí i o notářských listinách uschovaných u soudů (prvopisech, rejstřících a pod.). Leží-li však dřívější úřední sídlo notářovo v okrese druhého státu, jest tyto listiny předati onomu soudu druhého

den Handels- und Genossenschaftsregistern abzugeben, insoweit die Übergabe des ganzen Registers untunlich wäre.

2. Der Tag der Abgabe ist öffentlich bekannt zu machen. Bis zu diesem Tage hat das Gericht, bei welchem bis jetzt die Register geführt werden, die eingelaufenen Anträge und Ersuchen zu erledigen.

§ 4.

Zugleich mit den Grundbüchern, Registern oder Auszügen hat das Gericht dem andern alle auf die bisher darin bestehenden Eintragungen bezughabenden Urkunden und Schriften zu übergeben. Insofern deren Abgabe in Urschrift oder in der bei Gericht befindlichen Abschrift nicht tunlich ist, sind seitens des abgebenden Gerichts beglaubigte Abschriften anzufertigen und an das andere Gericht zu übergeben.

§ 5.

1. Urkunden, letztwillige Anordnungen und Erbverträge haben in der amtlichen Verwahrung des bisherigen Gerichts zu verbleiben insofern sie nicht zugleich mit den gemäß § 1 angegebenen Akten zu übergeben sind. Bis zum 31. Dezember 1921 können jedoch die beteiligten Angehörigen des einen oder des anderen Staates verlangen, daß solche Urkunden einem Gerichte ihres Staates abgegeben werden.

2. Das gleiche gilt auch für die von dem Gerichte verwahrten Notariatspapiere (Urschriften, Register u. a.). Ist jedoch der frühere Amtssitz des Notars im Bezirke des andern Staates gelegen, so sind diese

státu, k jehož okresu dřívější úřední sídlo notářovo náleží.

§ 6.

Vyhotovení, ověřené opisy a ověřené výtahy soudních a notářských listin mohou býti požadovány dle předpisů dosud platného práva od úřadu nebo notáře, u kterých je prvopis. Obdobné platí o vydávání vysvědčení všeho druhu.

Článek 4.

Závěrečná ustanovení.

§ 1.

Spisy právních záležitostí, jež byly před 4. únorem 1920 pravoplatně vyřízeny, podrží soud, u něhož se nalézají v uschování i tehdy, týkají-li se příslušníků druhého státu. Soud však má spisy na požádání předati soudu druhého státu, jestliže se v řízení u tohoto soudu dodatečně pokračuje anebo je-li tu obnoveno.

Vyhotoveno ve dvou prvopisech v BERLÍNĚ dne 3. února 1921.

Papiere an dasjenige Gericht des andern Staates abzugeben, zu dessen Bezirk der frühere Amtssitz des Notars gehört.

§ 6.

Ausfertigungen, beglaubigte Abschriften und beglaubigte Auszüge von gerichtlichen und notariellen Urkunden können unter Anwendung des bisher geltenden Rechts von der Behörde oder dem Notar verlangt werden, welche die Urschrift innehaben. Entsprechendes gilt von der Ausstellung von Zeugnissen jeder Art.

Artikel 4.

Schlussvorschriften.

§ 1.

Die Akten der vor dem 4. Februar 1920 endgültig erledigten Rechtsachen behält das Gericht, bei dem sie sich in Verwahrung befinden auch dann, wenn sie Angehörige des andern Staates betreffen. Das Gericht hat diese Akten jedoch an das Gericht des andern Staates auf Ersuchen abzugeben, wenn bei dem Gericht das Verfahren in der Folge fortgesetzt oder wiederaufgenommen wird.

Ausgefertigt in doppelter Urschrift in BERLIN am 3. Februar 1921.

Jindřich Vlach z Isernie a počátky městských knih pražských i desk zemských.

„Amicus Plato, sed . . .“

Především je Jindřich Vlach Jindřich z Isernie? Vracím se¹⁾ k otázce přes sto let staré,²⁾ na niž r. 1899 odpověděl J. B. Novák článkem *Henricus Italicus und Henricus de Isernia*³⁾ záporně.

Novák rozlišil tehdy dvě osoby, dva Vlachy. Jeden, *Henricus Italicus*, byl prý nejdříve notářem a od listopadu 1274 protonotářem královské kanceláře české, k tomu od r. 1274 kanovníkem pražským a olomouckým, pak i vyšehradským. Po smrti krále Přemysla II. byl zatčen na rozkaz královny Kunhuty a teprve, když biskup pražský Jan stavil služby boží v kostele pražském, z vazby propuštěn a ještě r. 1279 byl protonotářem. R. 1280 prý však vstoupil do služeb města Prahy, kde mu bylo svěřeno, aby založil městskou knihu smluv. Ještě r. 1284 byl prý na živu, ale za krále Václava II. nebyl již protonotářem, nýbrž jen notářem. Snad prý na odškodnou za to obdržel od krále notářství berně v kraji pražském a kouřimském. Pak již je o něm jen zmínka jako o mrtvém z r. 1287. To prý byl *Henricus Italicus*, jak prý se začal nazývat teprve za krále Václava II., jmenuje se dříve vždy jen *Henricus*. A on prý sestavil známou formulářovou sbírku z listin a listů české kanceláře královské z doby Přemysla II. a z prvních let Václava II.

Druhý, *magister*⁴⁾ *Henricus de Isernia*, jenž se také nazývá *Apulus, Siculus, de Sicilia, Ghibellinus*, pocházel prý z Isernie

¹⁾ Pro informaci čtenářovu připomíná redakce již předem, že tímto článkem *Hrubého* nebyly dotčeny základní výsledky *Novákových* studií o formulářích české královské kanceláře XIII. století, které přesně rozlišily úřední formuláře z české kanceláře od školských slohových cvičení (diktamin) — mezi nimi je i pověstný manifest Přemysla Otakara II. k Polákům —, jichž bylo dříve povšechně užíváno jako rovnocenných pramenů. V příštím ročníku přinese náš časopis k téže otázce příspěvek *Novákův*.

²⁾ Po prvé na ni hledal odpověď Th. Dolliner ve své knize *Codex epistolaris Primislai Ottocari II.* z r. 1803, pak Palacký, Voigt, Lorenz, H. Jireček. Podrobně se jí obíral J. Emler ve své známé práci *Die Kanzlei d. böhm. Könige Přemysl O. II. und Wenzels II.* s. 27—34, kde na str. 29 v poznámce jsou přehledně sestavena mínění předešlých badatelů o této otázce. Těmi, ba ani Emlerovým, nemohu se zde ovšem zabývat, přecházím hned k základní thési, k mínění Novákova.

³⁾ *Mitteilungen d. Instituts für österreichische Geschichtsforschung* (= *MIÖG*) XX (1899) s. 253—275.

⁴⁾ Tak jej jmenuje Novák důsledně, kdežto *Henricus Italicus* u něj mistrovského titulu nemá.

v jižní Itálii. Jako Gibelin byl Karlem z Anjou donucen k útěku z vlasti i se svou rodinou, byl ženat, uchýlil se ke dvoru papežskému do Říma, kde se u mistra Petra de Prece vzdělával v umění rétorickém i notářském. Žil, zdá se, nuzně. Doslechnuv, že se mišeňský markrabě Jindřich chystá proti Karlovi, odešel do Mišně a když s výpravy sešlo, do Prahy, kde založil na Vyšehradě školu logiky, gramatiky a rétoriky. R. 1273 odešel asi s posláním krále Přemyslovým do Itálie k papeži Řehoři X. Po svém návratě živil se prý v Praze všelijak, nikdy však nebyl notářem královským (l. c. 261, 265), nanejvýš snad notářem kuchyně královské.¹⁾ R. 1278 mizí nám po něm všechny stopy, buď odešel z Čech, nebo snad zahynul, byv prý násilně zařazen do vojska Přemyslova, na pochodu nebo na Moravském Poli.²⁾ Ale v Čechách prý svou úlohu již dohrál. A tento *Henricus de Isernia* je prý původcem sbírky slohových vzorů, vydané Dollinerem.

Soud Novákův o obou Jindřích se ujal všeobecně, doma i v cizině. Až teprve v letech 1906—7 se ozval proti němu A. Petrov ve svém díle *Henrici Italicus libri formarum e tabulario Otocari II. Bohemorum regis*. Co se týče Jindřicha z Isernie, má Petrov (l. c. 19—26) proti Novákovi za to, že Jindřich přece byl notářem kanceláře královské a že byl sám původcem obou formulářových sbírek. Sbíрку, přičítanou Novákem Jindřichu Vlachovi, sestavil prý ze skutečných listin a listů královské kanceláře české, kdežto sbírku slohových vzorů sám sepsal. Proto různý sloh v obou sbírkách, ne proto, že by každá pocházela od jiné osoby, jak myslí Novák. Že sbírka první nemůže pocházeti od Jindřicha protonotáře, dokazují prý některé její formuláře, jež jsou až z doby po jeho smrti. A co se týče Jindřicha protonotáře, Novákova Jindřicha Vlacha, shoduje se sice Petrov s Novákem, i v tom, že byl ještě r. 1284 na živu, ale zdá se mu, že nebyl Vlach, nýbrž snad Němec. Ovšem nesestavil sbírky, připisované mu Novákem.

Petrovovo mínění Novák velmi prudce odbyl: nejprve v Českém časopise historickém XIII (1907) str. 422 sl., pak v témž časopise XIV (1908) str. 330 sl. a v *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung* XXIX (1908) str. 689 sl. Petrov se neozval a r. 1910 se K. Hampe přiklonil úplně k mínění Novákova,³⁾ až na to, že se o Jindřichu z Isernie domnívá (l. c. 135

¹⁾ To připouští Novák až později (1908) v *CČH* XIV. 335 a v *MIÖG* XXIX. 695.

²⁾ I tu domněnku pronáší Novák teprve později (1908) v *CČH* XIV. 335 a v *MIÖG* XXIX. 695.

³⁾ K. Hampe, *Beiträge zur Geschichte d. letzten Staufer* s. 7 sl.: „Vorab möchte ich da bemerken, dass ich mich in der noch immer schwebenden Streitfrage über Identität oder Nichtidentität Heinrichs von Isernia (jmenuje

p. 1), že byl přece notářem kanceláře krále Přemyslovy. Hampeovo mínění přejal *H. Bresslau*¹⁾, naposledy pak i *Vojtíšek*²⁾ soud Novákův přijímá. A přece byl Petrov blíže pravdě než Novák!

Není pochyby, že v celé otázce jde o dvě osoby, skutečně o dva Jindřichy, ale jest je rozlišiti jinak, než učinili i Novák i Petrov.

Jeden Jindřich hned od r. 1274, kdy se poprvé objevuje v listinách, jmenuje se v nich vždy *magister*, vždy *protonotarius regni Bohemie* a obyčejně i farářem garským.³⁾ Tento *magister Henricus* byl od r. 1275 kanovníkem pražským, olomouckým a vyšehradským. Naposledy se připomíná za Oty braniborského v originále z 25. srpna 1279⁴⁾ jako mistr Jindřich, protonotář království českého, kanovník vyšehradský. Je velmi pravděpodobná domněnka Emlerova,⁵⁾ že brzy na to zemřel. Ještě, když se roku 1287 mluví o jeho domě, jmenuje se *quondam magister H. prothonotarius regni Bohemie*⁶⁾. *Nikdy se mistr Jindřich sám nenazývá ani není nazýván⁷⁾, ani v listinách, ani v formulářích, v nichž lze jej zjistiti, Henricus Italicus, nebyl vůbec Vlach, za to však vždy, i ve formulářích, má titul mistrovský.* On nesestavil žádné sbírky, ani formulářů, ani slohových vzorů.

Současně s mistrem Jindřichem protonotářem žil v Praze jiný Jindřich (to jest Novákův *Henricus de Isernia*), uváděný vždy s nějakým přídomkem, ukazujícím na jeho vlašský původ, jako *de Isernia, Italicus, Apulus, Siculus, de Sicilia*, jenž nebyl ani mistrem, ani protonotářem království českého, ani vysokým du-

jej po Novákovi mistrem) und des böhmischen Protonotars Heinrich, der später auch wohl „Italiener“ genannt wird, mit äusserster Entschiedenheit auf die Seite Nováks gegen Emler und Petrov stelle . . . Jene beide Männer gleichen Vornamens haben zwar in engen persönlichen Beziehungen gestanden, sind aber durchaus voneinander zu scheiden. Neben allen anderen Gründen sollte allein schon die gar nicht zu bezweifelnde Laienschaft des einen, der ebenso sicher erweisbare geistliche Stand des anderen durchschlagen. Es wäre wohl gut, wenn auf dies Problem keine weitere Mühe mehr verwandt würde; es ist durch Novák endgültig entschieden“.

¹⁾ Handbuch der Urkundenlehre II. 1(1915) s. 281 p. 4.

²⁾ *K počátkům městských knih pražských a desk zemských* (Právník 1921 s. 132 p. 5.

³⁾ Otázku, je-li notář Jindřich v Přemyslových listinách RBM II. 837 a 883 tento mistr Jindřich, jenž by se podle toho stal právě kol r. 1274 mistrem, protonotářem království a farářem v Garsu, prozatím přecházím.

⁴⁾ Emler, Regesta Bohemiae et Moraviae = RBM II. 1183.

⁵⁾ l. c. 28.

⁶⁾ RBM II. 1398 a 2634.

⁷⁾ Již Petrov upozornil (l. c. 25—26), že Jindřich z Isernie, když píše mistru Jindřichu protonotáři nebo o něm, nikdy se nedovolává jeho vlašského krajanství, ač jindy, píše-li Vlachům, činí tak vždy. To se pokusil (ČCH XIV. 333 a MIOG XXIX. 697) Novák vysvětliti — ovšem nevysvětlil — tím, že u Jindřicha protonotáře, který se Jindřicha z Isernie vždy vřele ujímal, nebylo třeba, aby mu připomínal, že je jeho rodákem.

chovním, nýbrž ženatý laik a notář krále Přemysla II.¹⁾ Ve formuláři RBM II. 2627 se nazývá výslovně *in excellentissimi regis Bohemie curia fungens officio notarie*, ve formuláři RBM II. 2633 *incliti regis Bohemie notarius* a ve skutečném zápise: Novák, Formulář bis. Tobiáše č. 251 (a i 250) *notarius quondam domini Otacari illustris olim regis Bohemie*.²⁾ Za dobré služby udělil mu nadto král Přemysl notářství berně v kraji pražském a kouřimském.³⁾ Po smrti krále Přemysla odešel nebo byl vyhnán ode dvora královského a založil v Praze v l. 1279—1280 na žádost přísežného a měšťana pražského Engberta k veřejné právní potřebě knihu smluv.⁴⁾ Není vyloučeno, že se stal na konec písařem města Prahy, připomínaným r. 1288⁵⁾, prvním, ježž známe. Od něho pocházejí obě sbírky, i formulářů, i slohových vzorů.

Takto jest podle mého oba Jindřichy rozlišiti: jeden jest mistr Jindřich, protonotář království českého (1274—1279), druhý jest Jindřich Vlach z Isernie, notář krále Přemysla II. a pak snad písař města Prahy (1273?—1288). Naprosto neklamně a jasně je od sebe odlišuje mistrovský titul.

Tomuto rozlišení ovšem odporují doklady Novákovy, v nichž se podle něho Jindřich protonotář sám jmenuje nebo je jinými jmenován *Henricus Italicus*. Odporují však jen zdánlivě, neboť lze ukázati, že všechny se týkají Jindřicha z Isernie, nikoli Jindřicha protonotáře.

Novák zná, jak sám výslovně uvádí,⁶⁾ jen tři takové závažné doklady. Z nich nejdůležitější je formulář RBM II. 2633⁷⁾, v němž *Henricus Italicus, incliti regis Bohemie notarius*, prohlašuje „*coram*

¹⁾ Již Petrov (l. c. 21. p. 7) praví, že se Jindřichovi z Isernie přece podařilo dostati se do kanceláře královské. Novák naproti tomu nanejvýš připouští, jak již shora řečeno, že snad byl notářem kuchyně královské. Hampe (l. c. 135 p. 1), jak rovněž již řečeno, s ním nesouhlasí a také má za to, že byl notářem kanceláře královské.

²⁾ Je zajímavé, že i Novák měl tohoto Jindřicha Vlacha na tomto místě za Jindřicha z Isernie, jak svědčí jeho regest u č. 250 l. c. a rejstřík této knihy; ale důsledků z toho neodvodil.

³⁾ RBM II. 2629.

⁴⁾ Viz níže str. 147.

⁵⁾ Je sice pravda, že od prvního styku Jindřichova s obcí pražskou r. 1280 do r. 1288, kdy se objeví první známý nám písař městský *Henricus*, uplynula delší doba, v níž dobře nevíme, co se s Jindřichem Vlachem dělo, a že se zde r. 1288 onen Jindřich, písař městský, nejmenuje *Italicus*, přece však nemám za nemožné, že je to Jindřich Vlach z Isernie, zvlášť proto, že listinu z r. 1288 známe jen z pozdního opisu.

⁶⁾ MIOG XX. 262.

⁷⁾ Ani Petrov si s ním nevěděl rady a byl jím sveden s pravé cesty (l. c. I. 26). Vida, že se zde Jindřich nazývá cizincem a máje za to, že tento Jindřich je Jindřich protonotář, který podle něho Vlachem nebyl, domnívá se, že byl tedy snad Němec a proto že se jmenuje cizincem. To ovšem Novák snadno odmítl (ČCH XIV. 333. a MIOG XXIX. 697).

vobis, venerabilibus viris, dominis... ceterisque aliis Wissegradensis ecclesie canonicis, nunc in isto capitulo constitutis“, že cokoliv zlého by se mu stalo, bude to, jak je svými přáteli zpraven, dílem jeho nepřítel, kteří prý již jednou podvrhli jakési listiny, aby jej připravili o přízeň pana Václava) a paní královny, jeho matky, a poroučí se v ochranu stolice papežské, pana Václava, biskupů pražského i olomouckého, kapituly vyšehradské i všech poutivých lidí. Novák tvrdí¹⁾, že tento *Henricus Italicus* je Jindřich protonotář, a že tedy Jindřich protonotář byl Vlach.

Ale není pochyby, že zde jde o Jindřicha z Isernie, nikoli o Jindřicha protonotáře. Předně Jindřich zde nemá titulu mistrovského. Dále nazývá se *regis Bohemie notarius*, což se může vztahovat jen na krále Přemysla II., nikoli Václava, jenž se zde výslovně jmenuje jen *dominus Wenceslaus*, jak se Václav skutečně až do r. 1285 nazýval, neužívaje titulu královského. Ale za krále Přemysla byl Jindřich protonotář vždy protonotářem, jak sám Novák je přesvědčen, nikoli notářem, jímž se prý stal až za krále Václava²⁾, nemůže tedy být tento *Henricus Italicus notarius* Jindřich protonotář. Konečně není pravda, co tvrdí Emler³⁾ a po něm Novák⁴⁾, že si zde *Henricus Italicus*, stěžuje svým spolukanovníkům, a že tedy je to Jindřich protonotář, který skutečně kanovníkem vyšehradským byl, a nikoli Jindřich z Isernie. Zde není ani nejmenší stopy po příslušnosti tohoto Jindřicha ke kapitule vyšehradské. Jak shora uvedeno, oslovuje se zde kapitula *venerabiles viri... canonici*, nikoli *fratres!*⁵⁾ A mám vůbec za nemožné, aby byl tak naříkal kanovník ve své kapitule, jak naříká zde tento *Henricus Italicus*. Je tedy zcela jisto, že je to Jindřich z Isernie a nikoli Jindřich protonotář. Pak ovšem jde i ve známém formuláři Novákem otištěném⁶⁾ o Jindřicha z Isernie nikoli o Jindřicha protonotáře. Tím padá hlavní opora Novákova.

A stejně je nesprávné, tvrdí-li Novák⁷⁾, že také ve formuláři RBM II. 2629 se myslí Jindřich protonotář. Formulář zní: „*W* (kapitulní rkps má *G*) *dei gracia etc. Digne et honeste... Cupientes*

¹⁾ MIÖG XX. 262, pak ČCH XIII. 424, XIV. 333 a MIÖG XXIX. 695 až 696.

²⁾ Srv. na př. ČCH XIII. 424.

³⁾ l. c. 36.

⁴⁾ MIÖG XX. 259 a znova MJÖG XXIX. 695—96.

⁵⁾ Uvádí-li Novák (ČCH XIII. 424), že Jindřich oslovuje kanovníky vyšehradské „*Ergo, quia specialibus dominis meis et amicis credere debeo et ydoneorum verbis fidem indubitabilem adhibere, protestor coram vobis...*“, že tak mohl ve sbromážděné kapitule mluvit jen vyšehradský kanovník, mýlí se. Ti *speciales domini mei et amici* nejsou kanovníci vyšehradští, nýbrž Jindřichovi přátelé, kteří jej varovali a které nazývá před tím *viris probis et honestis* a o něco níže *amici et domini mei*.

⁶⁾ MIÖG XX. 273—275.

⁷⁾ MIÖG XX. 259, 262, ČCH XIII. 424 a MIÖG XXIX. 696—7.

igitur digne facere... servicia dilecti notarii nostri H. Italici, que continue nobis prestat, remunerantes... sibi notariam per Pragensem et Curimensem provinciam concessimus... Ani tento *H. Italicus* nemá titulu mistrovského, jméno vydavatele je nejisté, takže formulář nemůže být podporou mínění Novákova. Naopak vzhledem k formuláři RBM II. 2633, shora rozebranému, jde i zde zase o Jindřicha z Isernie, notáře krále Přemysla II.

Konečně Novák uvádí pro své tvrzení i to¹⁾, že v rukopise kapituly pražské, obsahující formuářovou sbírku, sestavenou podle něho Jindřichem protonotářem, je poznámka „*explicitum instrumenta H. Ytalici*“, tedy že Jindřich protonotář se zde jmenuje nebo je někým jmenován *Henricus Italicus*. Ale mýlí se, i zde *Henricus Italicus* je zase Jindřich z Isernie, neboť ani zde nemá titulu mistrovského a sbírka byla sestavena, jak uvidíme, skutečně Jindřichem z Isernie, nikoli Jindřichem protonotářem, tak že explicit je správné, plně odpovídá pravdě.

Ale byl by ještě jeden doklad, že se Jindřich protonotář sám nazýval *Henricus Italicus*, kdyby Novákovo mínění bylo správné, doklad nejspolehlivější ze všech. A podivno, Novák o něm nemluví.²⁾ Podle Nováka³⁾ vztahuje se na Jindřicha protonotáře zpráva z let 1279—1280, obsažená v záhlaví⁴⁾ knihy smluv, založené v Praze k obecné právní potřebě pomocí notáře, jenž se jmenuje *Henricus Italicus notarius quondam dicti domini regis totius Přemysla II.*, jak jasně vysvitá z jednoho zachovaného zápisu⁵⁾ z této knihy, kde se jmenuje *Henricus Italicus notarius quondam domini O(tacari) illustris olim regis Bohemie*. Ale ani tento *Henricus Italicus* není ovšem Jindřich protonotář, nýbrž zase zcela určitě Jindřich z Isernie.⁶⁾ Zase zde není titulu mistrovského, Jindřich protonotář byl *protonotář* království českého za Přemysla II. a nikoli *notář* Přemyslův, jak se zde *Henricus Italicus* výslovně jmenuje a konečně je vyloučeno, aby mistr a trojnásobný kanovník hlavních kostelů českých hledal na konec nutné služby v městě pražském jako veřejný notář, jímž ostatně nikdy nebyl. Tedy i zde jde zase o Jindřicha z Isernie — a to je konec these Novákovy. Neboť, tvrdí-li, že Jindřich z Isernie nebyl notářem královským a z toho pak dále vyvozuje, že nemohl sestavit sbírku formulářovou ze skutečných listů a listin, poněvadž k nim, nejasa prý notářem, nemohl mít přístup, a že r. 1278

¹⁾ MIÖG XX. 263 a XXIX. 695.

²⁾ Petrov se sice o něm zmiňuje (l. c. 24), ale nerozбираá ho.

³⁾ MIÖG XX. 257.

⁴⁾ J. B. Novák, Formulář bis. Tobiáše z Bechyně č. 250; srv. níže str. 149 sl.

⁵⁾ Novák l. c. č. 251.

⁶⁾ To připustil i Novák, srv. výše.

mizí z Cech, vidíme zde zcela jasně, že byl notářem Přemysla II., že měl přístup k látce listinné v ní uložené, že mohl sestavit i z ní sbírku a že nemizí r. 1278 z Cech, jak ostatně již bylo patrné z horního výkladu formuláře RBM II. 2633.

Znova se tedy ukazuje, že shora uvedené odlišení mistra Jindřicha protonotáře od Jindřicha Vlacha z Isernie je správné, neboť, co Novák přidal k životu mistra Jindřicha protonotáře, aby vytvořil svého Jindřicha Vlacha, týká se jeho Jindřicha z Isernie — čili v sedmdesátých a osmdesátých letech XIII. století žil v Praze jediný Vlach *Jindřich Vlach z Isernie*.

Zbývá ještě ukázat, že obě známé sbírky, i sbírka slohových vzorů, již Novák připisal Jindřichu z Isernie, i sbírka skutečných formulářů, již připisal Jindřichu protonotáři jsou dílem jedné osoby, notáře Jindřicha Vlacha z Isernie. Ale to může bezpečně prokázat jen příští vydavatel sbírky formulářů (ovšem ještě lépe vydavatel obou sbírek), kterému bude dříve naléztí původní podobu sbírky, jak asi vyšla z rukou Jindřichových. Jak máme sbírku zachovánu, je v ní řada formulářů na jméno krále Václava II. Jsou to formuláře listin skutečně Václavových nebo je jméno jeho sem vloženo pozdějším opisovačem? A jsou-li to formuláře Václavovy, nepřidal je k původní sbírce z doby Přemysla II. některý notář Václavův, jenž si sbírku Jindřichovu opisoval? Pokud nemáme na tyto základní otázky spolehlivé odpovědi, nelze vyvozovat ze sbírky pro otázku jejího původce nic bezpečného a konečně platného.

Zde se proto omezím jen na to, že ukáží neprůkaznost Novákových důvodů, pro něž přiřkl shora uvedenou sbírku každou jinému. Novák tvrdí,¹⁾ že Jindřich z Isernie nemohl sestavit sbírku formulářů, poněvadž nebyl úředníkem kanceláře královské a neměl tedy přístup k látce listinné, již ve sbírce nalezneme. Ale viděli jsme, že se Jindřich Vlach z Isernie sám nazýval notářem krále Přemysla II. Novák dále uvádí²⁾ pro své tvrzení, že původcem sbírky formulářů je Jindřich protonotář, i to, že jsou v ní písemnosti vyšehradské, při nichž Jindřich protonotář hrál důležitou úlohu. Ale víme, že jednak Jindřich Vlach z Isernie byl Jindřichu protonotáři osobně velmi zavázán, jednak, že kapitula vyšehradská byla od jeho příchodu do Prahy i po smrti krále Přemysla, kdy se mu zle vedlo, jeho útočištěm; odtud jeho zájem nejen o Jindřicha protonotáře, nýbrž i a hlavně o vyšehradskou kapitolu a tím i o ony písemnosti vyšehradské.³⁾ Dále Novák uvádí⁴⁾ pro sebe i to, že ve sbírce formulářové jsou písemnosti: RBM II. 2633 a formulář

¹⁾ ČČH XIII. 423 a XIV. 335 a MIÖG XXIX. 693.

²⁾ ČČH XIV. 333 a MIÖG XXIX. 694.

³⁾ RBM II. 1181, 1182, 1184—1186.

⁴⁾ ČČH XIV. 333 a MIÖG XXIX. 694.

Novákem otištěný v MIÖG XX. 273, o jejichž zobecnění měl zájem právě a jen Jindřich protonotář. Ale ukázal jsem shora, že se písemnosti ty týkají Jindřicha Vlacha z Isernie a nikoli Jindřicha protonotáře. Namítá-li¹⁾ Novák dále otázku: jsou-li obě sbírky od Jindřicha z Isernie, proč se ve sbírce slohových vzorů nenajde ani jediné thema z doby po smrti Přemyslově, když ve sbírce formulářů jsou písemnosti z doby Václavovy? — lze snadno odpovědět: sbírka vzorů je uzavřený celek, pracovaný v jiné době, než sbírka formulářů, jež je jiný uzavřený celek. Konečně, co se týče slohového rozdílu mezi oběma sbírkami, vysvětlil jej správně již Petrov: že jde o sbírky různého určení. Že pak Novákovy slohové iuxtaposice z obou sbírek nejsou průkazné ve smyslu these Novákovy, dokazuje bezpečně jedna z nich, Novákem pokládaná za nejdůležitější,²⁾ otištěná v MIÖG XX. 279—271. Obě písemnosti tam srovnávané jsou nepochybně od téhož Jindřicha Vlacha z Isernie a nikoli jedna od Jindřicha protonotáře³⁾ a druhá od Jindřicha z Isernie, jak tvrdí a dokazuje Novák. Tedy není nejmenšího důvodu pochybovat, že obě sbírky, o nichž zde jednáme, jsou dílem Jindřicha Vlacha z Isernie, čímž se znova ověřuje odlišení mistra Jindřicha protonotáře od Jindřicha Vlacha z Isernie.

A tento Jindřich Vlach z Isernie byl, jak jsem shora ukázal, někdy kol r. 1280 vyzván přísežným města Prahy Engbertem, aby mu pomohl zřídit v Praze k obecné právní potřebě určitou knihu smluv. Je nyní otázka, jaká to byla kniha. Kniha sama se nezachovala, známe jen její záhlaví⁴⁾ a dva zápisy z ní.⁵⁾

Podle jejího záhlaví dal podnět ke knize přísežný obce pražské Engbert,⁶⁾ jenž, jak sám praví,⁷⁾ přesvědčen, že jako měšťan a přísežný obce pražské je povinnen stále mít na mysli blaho obce, vždy se snažil a snaží, aby se obec, zmitaná různými nesváry, uklidnila ke svornosti. Poněvadž však, praví Engbert, „*concordia suas operationes suasque vires non nisi iusticie ministerio producere potest in actum et iusticia non nisi per potentes, qui possent et audeant pena transgressores opprimere debita, valet in*

¹⁾ ČČH XIV. 334 a MIÖG XXIX. 694.

²⁾ ČČH XIV. 333 a MIÖG XXIX. 695, p. 3.

³⁾ RBM II. 2633, srv. shora str. 145 sl.; druhá je RBM II. 2563.

⁴⁾ Naposlady tištěno v J. B. Nováka, Formuláři biskupa Tobiáše z Bechyně č. 250 (Historický archiv České akademie č. 22 (1903) str. 189—191).

⁵⁾ Naposlady tištěny v témž Novákově díle č. 251 a 252 (l. c. str. 192—194).

⁶⁾ Uvádí se také v obou zachovaných zápisech z této knihy mezi svědky na prvním místě.

⁷⁾ Celé záhlaví, až na závěr, je subjektivní zpráva Engbertova, začínající: „*Transcursis fervide iuventutis limitibus postquam in etatem virilitatis evasi, que dum vergens in senium, suadet hominibus cuncta iudicio discretionis discutere, leves mores exuere, induere graviores, providere futura, ordinare presencia, preterita recordari, ego Engbertus vidi...*“

suis singulis partibus exerceri, omnimodam non inducam civitati concordiam, cum deficiente possibilitatis proptate valencia nequeam iusticiam partesque iusticie actualis ope ministerii execucionis totaliter mancipare, sed in tantum circa hoc operari sufficiat, in quantum se facultas ostendit opificis..." I našel si tedy Engbert skromnější úkol. Shledal, že prý „*vel antiquorum negligencia vel ignorancia potius vel huius patrie plantacione novella segniter priscis a temporibus est obmissum, quod obligationes et contractus, quibus plerumque mutuis alternisque ligaminibus homines adinvicem vinciuntur, in civitate Pragensi scripture vel memorie non mandantur, sed, dum placet cuilibet sua simpliciter tractare negocia et laudat unusquisque causam superficialiter expedisse, alioris dampni se multiplicatibus implicat et, solemnitatem cautelarum fugiens, reddit se vehementius impeditum, fit ei persepius, ut testibus vel fati necessitatem patientibus vel superstitibus fortassis adhuc et recusantibus testimonium perhibere, oblivionis excusacionem vel alterius cause cuiuslibet pretendendo, in probationibus actores deficient atque rei...*“ A zde Engbert chce pomoci. Práví „*ut prefatus deffectus in civitate Pragensi defficiat, profectum rei publice procuravi et istos quaternos contractuum vel obligationum regalium registorum ad instar de certa consciencia, voluntate spontanea communique consensu... iudicis, civium et iuratorum civitatis prefate tocusque universitatis eiusdem in hoc conguessi volumine, quod in eis obligationes, pacta conventa, sponsalia, nupcie, empciones, vendiciones, locaciones, conductiones et demum omnes contractus... qui vel que in predicta civitate fient, fideliter conscribantur et recte in futurorum memoriam et testimonium veritatis*“.

Nato větou, v níž si Engbert slibuje od svého podniku nápravu rozháraného stavu obce, končí subjektivní zpráva Engbertova a následuje objektivní poznámka: „*Ceterum ne de prefatorum civium et iuratorum consciencia, voluntate atque consensu suprascripte rei adhibitis atque prestitis in posterum dubietas oriatur, Henricum Italicum notarium quondam dicti domini regis rogaverunt unanimiter et instanter, ut prelibata quaternis in istis conscriberet et contractus vel obligationes per differentias distingueret tytulorum*“.

Záhlaví pak končí podpisem Jindřichovým: „*Que quidem omnia, sicut superius denotata sunt, ego supranominatus Henricus rogatus a prefatis civibus in ipsa civitate Pragensi propria manu scripsi et meo signo signavi ad veram et publicam noticiam posterorum*“.¹⁾

Jde nyní o výklad tohoto záhlaví pro otázku, jakou knihu to Engbert založil. Je, myslím, první otázka, byly-li psány tehdy

¹⁾ Uvádím obšírně, neboť, jak vidno, je to zpráva velmi důležitá a třeba ji znáti v souvislosti.

v Praze nějaké úřední knihy městské a jaké. Jak známo, nemáme po nich ani stopy. Ale myslím, že nelze proto hned souditi, že vůbec žádných úředních knih nebylo. Všimneme-li si zprávy Engbertovy lépe, nemůžeme odmítnouti domněnku, že snad přece byly v Praze psány knihy soudní. Engbert praví výslovně, že „*obligaciones sive contractus, quibus plerumque... homines adinvicem vinciuntur, in civitate Pragensi scripture vel memorie non mandantur*“, tedy, že *soukromé smlouvy* nebyly v Praze zapisovány. Pro ně právě, praví dále rovněž výslovně („*quod in eis (quaternis) obligaciones, pacta conventa... et demum omnes contractus, qui vel que in predicta civitate fient, ... conscribantur*“), zakládá novou knihu. Také skutečně oba zachované zápisy z knihy¹⁾ jsou smlouvy soukromé, sjednané i utvrzené beze všeho oficiálního vlivu soudu městského nebo rady městské.²⁾ A z druhého zápisu³⁾ je jasně viděti, že šlo o smlouvy mimo městský soud sjednané.⁴⁾ Tedy Engbertova kniha byla podle mého myšlena a založena mimo městský soud pražský, jako doplněk jeho nedostatečné, jak se ukázalo, zápisové praxe, omezující se, myslím, jen na zápisy sporného řízení soudního, tedy na knihy v jádře půhonné, zachycující ovšem písemně i jednotlivé pozdější okamžiky soudního řízení až do rozsudku, na knihy soudní v užším smysle a neznající vůbec knih věcí nesporných, knih pro soukromá právní pořizení měšťanů či soukromoprávních, knih městských v užším slova smysle. A ty snad se Engbert pokusil nahraditi svou knihou?

¹⁾ Srv. shora pozn. 5. na str. 149. Kromě toho byla však i smlouva mezi kanovníkem Dominikem a měšťanem pražským Horoldem (Novák, Formulář bis. Tobiáše č. 46) zapsána v knize Engbertově, neboť tou se podle všeho myslí zmíněná ve smlouvě (l. c. str. 42) *acta rei publice*, v nichž byla registrována. Proti Redlichově nejistotě (MIÖG XXXII. s. 167) Vojtíšek ve svém shora uvedeném článku s. 134 správně vyložil. Snad by se ještě mohlo připomenouti, že proto svědčí i to, že i tato smlouva je z r. 1280 jako první dva zápisy.

²⁾ Na to Vojtíšek ve svém článku (l. c. 131) správně upozornil. V prvním se měšťan Oldřich Babice v přítomnosti Engbertově a jiných přiznává, že drží jistý pozemek od opata strahovského právem emfiteutickým.

³⁾ Novák, Formulář bis. Tobiáše č. 252.

⁴⁾ „... *Sypoto civis Pragensis inficiatus fuerat, se fideiussisse — pro Pertoldo Vigoloes apud Lipardum... Lipardus... fecit dictum Sypotonem citari ad iudicium coram iudice civitatis Pragensis, ut audiret probationes et testes... Sypoto, postquam ad iudicium pervenerat, noluit, ut testes deponerent, sed plane Lipardi... gracie se commisit... Lipardus et socius eius... ad depositionem testium non processerunt et... Lipardo et socio eius interrogantibus... eundem Sypotonem super causa prefate fideiussionis in presencia Engberti et A. iuratorum civ. Prag., Pertholdi ap. et ceterorum multorum dictus Sypoto confessus fuit... se fideiussisse... Quare... Sypoto coram prefatis testibus cum... Lipardo et socio eius taliter convenit, quod...*“ I na to již Vojtíšek (l. c. 131) zcela správně upozornil.

Je ovšem nyní otázka, je-li tato domněnka správná. Nesnadno se k ní shání průkazná látka listinná, jednak že je jí vůbec málo zachováno, jednak že, co zachováno, je nedostatečně vydáno.¹⁾ Myslím však, že i tak se mi podařilo, hlavně pomocí vzácné pamětní knihy staroměstské č. 986,²⁾ aspoň v jádře otázku zodpovědětí správně.

První zprávu³⁾ k této otázce známe z r. 1264. Malichie, vdova měšťana pražského Frovína, s jinými dala svůj spor s klásterem břevnovským o ves Řepy rozhodnouti školastiku pražskému Přísnoborovi a většímu komorníku královskému Ondřejovi a rozhodnutí jejich přijala. O tom vydala listinu, jež *na její žádost* byla zpečetěna *sigillo communitatis Pragensis*.⁴⁾ Tedy pečeť města Prahy je zde již *sigillum authenticum*, již se stvrzuje soukromoprávní porřízení měšťana pražského.⁵⁾ Ovšem vedle pečeti jsou zde ještě svědci: dva kanovníci, tři *et alii quam plures cives Pragenses*. Pak skoro dvacet let jsme beze zpráv, až r. 1282⁶⁾ se nám poprvé objeví rychtář, přísežní a obec města Prahy jako samostatný, jednotný *subjekt právní*, vydávající *procuratorium* dvěma svým spoluměšťanům. Leč teprve z r. 1288 máme zprávu pro nás skutečně důležitou: listinu,⁷⁾ v níž opat a konvent kláštera plasského postupí na doživotí měšťanu pražskému Rudlinu Hollerovi a jeho manželce svou ves Sobín za odkázaný dům jejich v Praze a jiné odkazy. Listina, vydaná opatem a konventem, (také s jejich stanoviska složená), byla zase zpečetěna *na žádost* kláštera *sigillo civitatis Pragensis* vedle pečeti vydavatelovy. Kromě toho jsou ovšem i zde zase svědci, ale jsou to již rychtář pražský a (přísežní?) měšťané pražští i s písařem městským Jindřichem, což souvisí nepochybně jednak s tím, že, jak se v listině výslovně uvádí, ... „*domum Rudlinus... et uxor eius nobis* (kláštera) *in iudicio Prage Wolframio existente iudice atque presente iudicio in presencia iuratorum et aliorum civium, ut moris, iuris et consuetudinis est... resignarunt*“ ... , jednak a více s tím, že listina je zpečetěna pečeti městskou. Tedy, když tehdy měšťan pražský postupoval svůj dům ústavu duchovnímu, smluvil se s ním dříve právoplatně (patrně před svědky) o tom, pak před městským soudem se zřekl všech práv k domu. Na to pro větší jistotu ústav duchovní,

¹⁾ V Emlerových Regestech. A zvláště studií heuristických jsem ovšem k tomuto článku provádětí nemohl.

²⁾ Děkuji zde p. archiváři hl. města Prahy dru V. Vojtíškovu za ochotu, s níž vycházel vstříc mým přáním.

³⁾ RBM II. 467.

⁴⁾ Korroborace zní: „*Et ut hec ordinatio... inviolabilis perseveret, presentes litteras sigillo communitatis Pragensis petivimus communiri*“.

⁵⁾ Možná ovšem, že již dříve, ale na tom zde nezáleží.

⁶⁾ RBM II. 1288.

⁷⁾ RBM II. 1461.

poněvadž měl svou pečeť, vydal o hotové smlouvě svou listinu pod svou pečeti a požádal za pečeť města Prahy. A představitelé města,¹⁾ když ji dali přivěsiti, dali se do listiny vepsati za svědky spolu s písařem městským, zaručující tak svými jmény, že pečeti nebylo zneužito.

Zde jsou již všechny základní prvky pozdějšího stavu, jak se v příštích asi desíti letech vyvinul a jak jej vidíme, když o 18 let později, r. 1306²⁾ týž klášter plasský prodával touž ves Sobín pražskému měšťanu Bedřichu Bavorovi. I tehdy zase obě strany právoplatně projednaly smlouvu předem před svědky,³⁾ ale listinu o ní dali vyhotoviti již tentokráte sami rychtář a přísežní města Prahy jen pod svou pečeti svým písařem městským mistrem Petrem, jenž se svou formulí *datum per manus* za vyhotovení její zaručil.⁴⁾ Svědků zde již není. Tedy soukromé smlouvy měšťanů pražských se r. 1306 zajišťují listinou rychtáře a přísežních pod pečeti městskou.

Ale tehdy již jest tento právní stav dávno hotov, neboť první doklad jeho máme již z r. 1301;⁵⁾ ba je patrně ještě starší, poněvadž již r. 1297 rychtář, konšel a přísežní města Prahy zajišťují svůj statut o úroční povinnosti nájemce kapitulního dvora u sv. Jakuba v stejné podobě: svou listinou pod pečeti městskou, vydanou písařem městským.⁶⁾ A z této listiny se jasně dovidáme, že vyšla z rady městské čili že je to *listina radní*.⁷⁾ Srovnáme-li pak

¹⁾ Již zde, myslím, jde o radu městskou nebo aspoň její zárodek, sbor přísežných i měšťanů, z něhož se rada, jako taková, vyvinula jak svědčí hlavně jméno *pisaře městského* mezi svědky vedle rychtáře a měšťanů pražských. A mám za to, že tato listina je předchůdce nebo zárodek příští listiny radní.

²⁾ RBM II. 2099.

³⁾ V listině je na př. výslovně poznamenáno, že určitá podmínka smlouvy byla předem splněna (... *sicut per eundem Henricum Planerum coram honestis viris* (tedy nikoli *coram nobis*) *est promissum*...).

⁴⁾ Závěr listiny zní: „*In quorum omnium predictorum testimonium et robur perpetuo valiturum presentes litteras de certa nostra sciencia conscribi fecimus, sigilli civitatis nostre munimine communitas. Actum et datum Prage per manus magistri Petri publici dicte civitatis notarii a D. 1306 X. kal. Aug.*“

⁵⁾ RBM II. 1892: „*Nos... iudex... et... iuraticivitatis Prag. fatemur... quod cum domus... constructa esse taliter dinoscatur... N. et M. cives Pragenses, qui dictam domum... emerunt... coram nobis promiserunt... In cuius rei testimonium,*“ atd. jako shora v pozn. 4. „*Datum Prage per manus*“ atd. jako tamže.

⁶⁾ RBM II. 1738, jejíž závěr zní: „*In cuius rei testimonium perpetuo valiturum presentes fieri fecimus et sigilli civitatis munimine communiri. Actum et datum Prage per manus m. Petri dicte civitatis publici notarii a D. 1297...*“

⁷⁾ Listina zní: „*Nos... iudex, consules et iurati cives civ. Prag. notum esse volumus... quod nobis et aliis potioribus civitatis civibus in domum... convocatis super negociis et utilitatibus ipsius civitatis pertractandis... consilio habito prematuro statuimus...*“

s ní listiny, o nichž jsme shora mluvili, vidouce shodu (hlavně v úloze, již má ve všech městský písař), můžeme tvrditi, že i ony jsou listiny radní — čili na sklonku XIII. století jsou soukromé smlouvy měšťanů pražských zajišťovány listinou rady města Prahy, krátce listinou radní.¹⁾

Je nyní další a hlavní otázka: byla listina radní jediným prostředkem, kterým se zajišťovaly soukromé smlouvy měšťanů pražských, nebo jen provázela zápisy o těchto smlouvách do knihy městské, jež byla hlavním k tomu prostředkem? Hledáme-li odpověď na ni, je nám vyjítí od tehdejšího vývoje právního zřízení města Prahy, v němž se stále určitěji rýsuje rada městská vedle městského soudu, na němž vládne královský rychtář. Rada městská snažila se vymaniti z vlivu rychtářova jako zástupce krále, a osamostatniti se.²⁾ Z nejcharakterističtějších projevů její vůle v této věci je známý statut z 2. června 1296³⁾ o koupi domu pro radnici pražskou a o městském písaři pražském. Statut je velmi zajímavý. Jako vydavatelé jmenují se v něm sice na začátku rychtář, přísežní a měšťané města Prahy, ale dále v textě se přechází jen na měšťany, a vlastně radu,⁴⁾ dispoice zní již přímo „*nos predicti cives, qui ad dictam collectam suscipiendam fueramus electi, ... domum ... emendam duximus ...*“ a korroborace „*Ut ... empcio ... domus ... a nobis et nostris successoribus, iuratis civibus Pragensibus, ... rata ... permaneat*“ ... ukazuje již zřejmě, že je to listina vyšlá z rady městské.⁵⁾ Nikde ani slova o rychtáři. Také, když král Václav r. 1299⁶⁾ potvrzoval ustanovení o písaři

¹⁾ Ostatní doklady z těch let jsou: RBM II. 2763 z 10. srpna 1302 (složeno písařem Petrem), RBM II. 1983 z 18. pros. 1303 (složeno a dáno Petrem). RBM II. 2003 z 17. května 1304 (složeno Petrem). Pak snad ještě RBM II. 2770 a 2810, jichž plného znění jsem se nemohl dopítí.

²⁾ Srv. k tomu V. Vojtišek, Soud a rada v král. městech českých (Sborník věd právních a státních 1921 str. 40 sl.).

³⁾ RBM II. 1719.

⁴⁾ „*Nos ... iudex, ... iurati et cives civ. Prag. notum fieri volumus ... quod cum quidam ex nobis essent electi una cum aliis honestis viris civibus de consilio maturo nostro et communitatis ... ad collectam ... colligendam ...*“

⁵⁾ Je také složena písařem městským mistrem Petrem, jak bezpečně dokazuje její korroborace; je to první nám známá jeho práce.

⁶⁾ Vojtišek I. c. str. 43 sl. vložil snahu měšťanů pražských, aby měli pro svou radu zvláštní radnici, a jak a proč jim král nevyhověl, nýbrž jen povolil voliti si písaře městského a to teprve až r. 1299 (RBM II. 1844). Jen bych rád ještě upozornil na to, že poslední vydání tohoto statutu a listiny Václavovy u Čelakovského, *Cod. iur. mun.* I. č. 7 je nesprávné. Zde je statut vložen do listiny Václavovy jako její insert, ale to je chyba. V rkpse archivu města Prahy č. 986, odkud čerpáno, je statut opsán zvlášť a pod ním teprve je listina Václavova, mluvící výslovně jen o *quoddam instrumentum super provisione facta per ipsos (iuratos) ... m. Petro*, za jehož potvrzení přísežní pražští žádali, a v textě je toto *quoddam instrumentum*

městském, postavil jej do služeb a moci přísežných a důležitějších měšťanů pražských, tedy rady městské, nic o rychtáři, zrovna jako rada městská tímto statutem upevňuje postavení písařovo ze sebe a pro sebe.

A statut o městském písaři pražském, jakožto úředníku rady městské, zajímá nás především, jeť písař městský bezpečným dokladem rady městské. Mistru Petrovi notáři (*notarius noster* se ve statutu nazývá, i v tom je zase doklad, že jde o radu) a jeho nástupcům se svěřuje „*officium notarie, quamdiu se circa cives fideliter gesserint et decenter collectas et litteras civium fideliter conscribendo, secreta et occulta tam principis quam civium ... nulli communicando ... et quamdiu se ab istis enormitibus iam prescriptis custodierint et non convicti ipsorum iuratorum testimonio fuerint enormitibus de eisdem ... Statuimus eciam, quod, si dictus m. Petrus et sui successores dictum notarii officium resignerent ... vel eciam si decederent, extunc nullus ex ipsis civibus ad hoc debet dare operam ... ut suos cognatus vel consanguineus in civitatis notarium eligatur ... , sed homo communis, litteratus et fidelis, qui sufficienter civium sciat dictare litteras et ipsorum negocia pertractare et qui omnibus civibus benivole et libenter serviat, per ipsos iuratos et alios maiores cives in civitatis notarium eligatur ...*“ Podle toho hlavní povinností písaře městského bylo, jak vidíme, *conscribere, dictare litteras civium*, k tomu se statut stále vrací,¹⁾ na tom radě městské nejvíce záleželo. Nikde není zmínky o písařově povinnosti zapisovati do knih, ač se vedle všeobecných *negocia civitatis* a *negocia civium* uvádí výslovně i druhá ještě povinnost písařova: *sepisovati* berně městské. Nepochybují, že kdyby byla tehdy v Praze psána městská kniha soukromoprávní, že by bylo bývalo první povinností písařovou zapisovati do ní a opatrovati ji a ne, jak statut výslovně praví, psáti listiny měšťanů, rozuměj listiny pod pečeti městskou o soukromých smlouvách měšťanů, listiny radní.²⁾ Tedy na sklonku XIII. století nebylo v Praze soukromoprávní knihy městské, nýbrž Praha, založená na právě jihoněmeckém, norimberském,

jen naznačeno slovy *Nos Franciscus iudex etc.* a žádné odvolání na horní statut. Mám za to, že Pražané byli králem Václavem donuceni předložiti k potvrzení jiný statut, obsahující jen ustanovení o notáři, nic o radnici. Rozhodně však nelze vkládati známý statut do listiny Václavovy.

¹⁾ Mluvě o písařích městských, praví, že nemají žádných příjmů, „*per quos possent habere et sustentacionem honorificam et decentem et insuper in domo aliqua honestam residenciam corporalem, in qua invenirentur semper parati ab omnibus ipsorum servicium pro litteris vel pro aliis, civitatis negociis requirentibus ...*“.

²⁾ Upozorňuje na to již Čelakovský, *Soupis rukopisů chov. v archivu hl. města Prahy* str. 4—5.

přidržela se ho i v tom, že soukromoprávní knihy městské, jichž jihoněmecké právo městské neznalo,¹⁾ nahrazovala, jako ono, listinou, listinou radní, kterou se zajišťovaly všechny souhromé smlouvy měšťanů pražských, a měla nanejvýš snad jen knihy soudní.²⁾

Ale ani celou první polovinu XIV. století se nedálo jinak. Soukromé smlouvy měšťanů pražských jsou i nadále zajišťovány jediné listinou radní, již nalezneme celkem ve dvou formulářích podle toho, je-li v ní zmínka, že postupovaný předmět smlouvy byl vzdán na soudě městském nebo nikoli.³⁾ První v jádře zní: „*Nos... iudex et... iurati cives civitatis Pragensis... recognoscimus... quod ille dedit... domum suam (locavit hereditatem, emit censum, deputavit censum, tenetur solvere censum) illi... In cuius rei testimonium presentes litteras sigillo civitatis nostre (civium Pragensium et civitatis Pragensis) fecimus roborari ad petitionem partium predictarum.*“⁴⁾ Druhý formulář zní: „*Nos... iudex... atd. recognoscimus, quod ille vendidit ac resignavit in publico iudicio coram nobis domum (curiam, censum) illi... In cuius rei perpetuam memoriam (testimonium)...*“⁵⁾ Tato listina radní stačí sama o sobě úplně k prů-

¹⁾ Srv. Redlich O. Urkundenlehre III. Die Privaturkunden s. 200 sl.

²⁾ Nemohu tedy souhlasit s míněním Vojtiškovým (l. c. 139 sl.), že koncem vlády krále Přemysla II. mohly býti v Starém městě pražském městské knihy v podobě stručných protokolů o soudním řízení nesporném. O soudním řízení sporném snad, jak jsem shora uvedl, takové zná ostatně i městské právo jihoněmecké, ale věci nesporné, tedy soukromé smlouvy měšťanů pražských do knih zapisovány nebyly. Mám za to, že hranice mezi věcmi spornými a nesporným byla po této stránce přesná, tím přesnější, že věci sporné patřily tehdy ještě bez výjimky na soud městský, kdežto nesporné vyžadovala pro sebe stále nalehavěji rada městská. Ostatně máme pro rozlišení sporného od nesporného v zemských deskách období, ty byly psány hned od počátku dvoje, jak níže doložím: půhoné a vlastní desky, desky trhové, jenže na Starém městě pražském byly snad nanejvýš jen rejstříky (knihy) půhoné, nikoli však knihy soukromoprávní, tedy vlastní knihy městské.

³⁾ Proč ten rozdíl ve formuláři, nemohl jsem vyšetřovati. Zmínku o vzdání na městském soudě mají většinou prodeje, ale z r. 1314 máme na př. darování domu k záduší bez oné zmínky (RBM III. 185) nebo z r. 1324 prodej lázně rovněž bez oné zmínky (RBM III. 1024) a naproti tomu v listině o postupu úroku na domě z r. 1331 (RBM III. 1854) je o soudu výslovná zmínka. Zdá se, že čím později, tím zmínky o soudě jsou častější, snad souběžně, jak přibývalo na soudě městském vlivu městské rady. To je ještě vyšetřiti. Zde stačí uvést, že není pochyby, že obojí listiny jsou listiny radní, neboť se v seznamech listin, pečetených z městské rady (srv. níže str. 157) uvádějí výslovně i prodeje. Vzdání ovšem provedeno vždy na soudě, ale v listině radní mohlo, však nemusilo být zmíněno.

⁴⁾ Na př. RBM III. 185, 756, 1527, 1529. I později se ještě někdy vyskytne formule *datum per manus*, současně, kdy se znovu ještě na krátko objeví v listině krále Jana (RBM III. 598, 599).

⁵⁾ Na př. RBM III. 1446, 1538, 1752, 1854.

kazu právního nároku na př. na úrok¹⁾ nebo na držbu domu²⁾ a výslovně se vyžaduje.³⁾ Je hlavním a jediným prostředkem zajistiti soukromou smlouvu, nikoli snad jen průvodem základních, hlavních podle práva zápisů do knihy městské tak, že by se smlouva byla bývala nejdříve zapsala do knihy městské a teprve podle a vedle tohoto zápisu vydala listina. Toho máme bezpečný důkaz v nejstarší městské knize pražské (č. 986), kde nalezneme na l. 57—60 řadu zajímavých záznamů tohoto nebo podobného znění: „*Anno Domini MCCCXXXI sabbato in die s. Othmari sigillate sunt hec littere per Nikolaum Rokczaneri, Heinricum Glas, Nicolaum in Turri et Henslinum Mathie in domo ipsius Henslini. Primo ipsi Rokczanero super Judeos pro 400 marcis census. Item eidem alia littera super civitate pro 166 sexag. et 51 grossis. Item pro dote filie sue et filii Budkonis pro 500 sexagenis...*“ celkem 12 listin. Pro rok 1332 je takovýchto záznamů osm o 94 listinách, pro r. 1333 sedm záznamů o 76 listinách, pro r. 1334 dva záznamy o 22 listinách, pro r. 1337 dva záznamy o 47 listinách, pro rok 1339 jeden záznam o 10 listinách. Diplomatically nemohou býti tyto záznamy nic jiného, než záznamy registrové, neboť neměly jiného smyslu, než vydavateli listin zachovati pamět a tím i přehled o vydaných listinách.⁴⁾ A pak je jasno, že městská rada pražská neměla žádných knih, do nichž by se zapisovaly soukromé smlouvy měšťanů, před ní sjednané nebo prohlášené, neboť kdyby tomu tak bylo bývalo, nepotřebovala si zvlášť zaznamenávat, kdy kterému měšťanu a na jakou smlouvu vydala svou listinu, mohlť se kdykoli pohledem do své knihy přesvědčiti,

¹⁾ RBM III. 1527: „...*quicumque presentes litteras... habuerit, idem debet censum predictum... recipere*“, podobně RBM III. 1589.; RBM III. 1854: úrok darován věnem na domě „*salvis tamen litteris sub sigillo civitatis Pragensis Ch. de L. concivi nostro pro una marca census super eandem domum prius datis.*“

²⁾ R. 1331 (arch. města Prahy rkps 993 p. 12) měšťan pražský prodávaje dům, prokázal dříve k němu právo: „*iudex et... iurati cives civ. Prag. recognoscimus, quod vidimus... litteras patentes sub sigillo civium Prag. et civitatis Prag... nobis per... concivem nostrum exhibitas super empzione domus... ita quod... potuit... de ipsa... domo... facere... quidquid vellet*“...

³⁾ RBM IV. 14: „*In cuius rei testimonium in nostri presencia ipsis dominis... de Placz... Jesco presentem litteram tradidit, sigillo nostre civitatis... communitam.*“

⁴⁾ Čelakovský l. c. 5 se domnívá, že byly listiny pečeteny teprve po čtyřnásobném svolání obsahu jejich na soudě zahájeném, po roce a dni, ale tomu odporuje na př., že listina RBM III. 1854 z 22. listopadu 1331 byla pečetená již 16. května 1332 (RBM III. 1900) nebo že listina RBM III. 1758 z 15. května 1331 byla pečetená již 16. listopadu 1331 (RBM III. 1852). Ostatně jsou mezi listinami v těchto záznamech i listiny obce, nejen soukromé. Ale i při výkladu Čelakovského platí, že základní ráz těchto záznamů je registrový.

že ten a ten měšťan takovou a takovou smlouvu před ní sjednal nebo prohlásil. Nepochybuji tedy, že ještě r. 1339 se v Praze městské knihy soukromoprávní nepsaly.¹⁾

Ale chystala se již v tom změna. Z r. 1340 je v staroměstské knize pamětní (č. 986)²⁾ zápis smlouvy, již přísežní pražští najali Jindřicha Neitharda, aby vyčistil a v čistotě udržoval ulice městské. Zápis zní: „*Anno Domini ut supra feria II. post Reminiscere conductus est Henricus Neithardus per iuratos prefatos ... pro emundacione seu expurgacione civitatis... et postea... debet dictam civitatem... nobis vel successoribus nostris... iuratis resignare. Pro quibus omnibus Nicolaus Czeterthower una cum ipso Henrico Neithardo manu coniuncta et in solidum promiserunt.*“ To ovšem ještě není zápis soukromé smlouvy měšťana pražského. Jasnější již jsou v té věci zápisy³⁾ z r. 1342. První: „*...Iudex.. et iurati suprascripti. Nota, quod a. D. MCCCXLII in die... hoc pro iure inter... ex una et... parte ex altera concives nostros adinvenimus, quod...*“, tedy zápis výroku soudního, a druhý: „*A. D. ut supra in vigilia... Nos... iurati supradicti a nostris predecessoribus, antiqvis iuratis, percepimus et in eo eciam nos permansimus, quod illi debeant quartam partem theloniei et... possidere matris sue et aliorum... impedimento quolibet non obstante.*“ I to jsou stále ještě zápisy více mimořádné jen pro paměť zaznamenané, jak je celý ráz této knihy pamětní, leč nejsou to již opisy listin, jak tomu bylo dříve v takových případech. Konečně z r. 1345 je v téže knize již tento zápis:⁴⁾ „*Nos iurati ut supra recognoscimus et testamur, quod constitutus coram nobis S. filius W. fassus est se 20 sexagenas gr. in parte sua patrimoniali a prefato patre suo recepisse. Item Woyca eiusdem W. filia fassa est eciam ibidem se 10 sexag. gr. in parte ipsius patrimoniali recepisse ita, quod ipse S. et W. non debent nec possunt prefatum patrem ipsorum pro aliqua porcione... impetere... nec domum, quam dictus W. pater... vendidit occupare... Actum a. D. MCCCXLV sabbato... Et Reybotha Goldner distribuit pecuniam memoratam.*“ To ovšem není již opis listiny, nýbrž zápis knihový a snad přímo sem do této pamětní knihy zapsaný. Odtud jsou již zde takovéto zápisy o soukromých smlouvách měšťanů častější. A mám za to, že zde někdy ve čtyřicátých letech XIV. století došlo konečně v Praze k tomu, že soukromé smlouvy měšťanů, sjednané nebo aspoň prohlášené před radou městskou, začly býti formulovány do zvláštních zápisů a

¹⁾ Nepsaly se ovšem ani v podobě stručných protokolů, jak se Vojtišek (l. c. 139) domnívá již pro dobu krále Přemysla II., neboť i proti tomu svědčí, že byly zvláště registrovány vydané listiny.

²⁾ Na listě 280.

³⁾ Na listě 284.

⁴⁾ Na listě 283.

zapisovány do knihy; nejdříve snad jen příležitostně, tu tam některá do pamětní knihy, pak stále častěji, až se dospělo k samostatné městské knize soukromoprávní.¹⁾ Proto se tedy r. 1339 v pamětní knize ztrácejí ony registrové záznamy listin zpečetěných pečeti městskou, nebylo již třeba míti přehled o vydaných listinách, poněvadž byly zde již knihové zápisy. A příčinu této veliké změny hledám v tom, že městská rada pražská tehdy právě upevnila a rozšířila svou pravomoc, jak dokazuje to, že se jí konečně r. 1338 podařilo uskutečnit staré její přání: míti svou zvláštní radnici.²⁾ Jako byla radnice pražská znakem vzrůstu moci a sebevědomí rady města Prahy na venek, byla jím uvnitř městská kniha radní, jejíž začátky se objevují v pamětní knize staroměstské, kde nalezneme³⁾ od r. 1345 zápisy knihové tohoto formuláře: „*Nos... ceterique iurati recognoscimus, quod ille concivis noster coram nobis in pleno consilio constitutus fassus est... datum...*“, tedy zřejmé zápisy městské knihy radní.

A docházím k výsledku, že soukromé smlouvy měšťanů pražských byly zajišťovány jak ke konci XIII. století, tak ještě po celou první polovinu XIV. století jen městskou listinou (radní) a že se teprve kol poloviny XIV. století začly smlouvy ty zapisovati do městské knihy soukromoprávní, ovšem nyní již radní.⁴⁾ Právě-li tedy Engbert ve svrchu uvedeném záhlaví, že „*obligaciones sive contractus, quibus plerumque mutuis alternisque ligaminibus homines adinvicem vincuntur, in civitate Pragensi scripture vel memorie non mandantur,*“ bylo to do slova pravda.⁵⁾ Tehdy ani listina městská nebyla častá,

¹⁾ Nejsou-li tyto zápisy v pamětní knize psány do ní přímo, jsou-li to jen opisy zápisů z jiné knihy, odpadla by domněnka, že s počátku byly jen některé smlouvy zapisovány, tedy spíše pro paměť než k právní potřebě, a bylo by si představit, že nejdříve byla zde hotová kniha radní a z té že byly některé zápisy znova přepsány do knihy pamětní. Ovšem nesnadno by se hledala odpověď na otázku, proč, když již byly jednou pravoplatně zapsány. Proto se kloním k výkladu v textě uvedenému a zjev, že byly podle toho nejdříve jen některé smlouvy formulovány do zápisů, vykládám nehotovostí celé věci. Ostatně ať tak či onak, je jisto, — a to je hlavní — že knihové zápisy objevují se v pamětní knize až r. 1345, ať již jsou to zápisy přímé nebo opisy zápisů odjinud. A poněvadž jsou to v celé pamětní knize první takové zápisy, ač kniha má nejrůznější záznamy hned od r. 1310, tvrdím, že takovéto knihové zápisy byly tehdy kol r. 1345 něco nového. V tom, že není v pamětní knize staršího zápisu knihového než z r. 1345, vidím nový důkaz, že teprve tehdy začly býti takové zápisy činěny. A jen o to mi zde prozatím jde.

²⁾ RBM IV. 608 a 613.

³⁾ Na listě 283, 315 a j.

⁴⁾ Zda se tak stalo vlivem desk zemských či jiným, je otázka jiná, již se zde neobírám, neboť mně šlo vlastně jen o to, byly-li kol r. 1280 soukromé smlouvy měšťanů pražských zapisovány do knih městských či nikoli.

⁵⁾ Engbert praví výslovně *scripture vel memorie*; mám za to, že při *scripture* myslil na listiny a při *memorie* na knihové zápisy. Tohoto tvrzení, jež nelze, jak vidíme, pokládati jen za slohový obrat (srv. Vojtišek l. c. 128),

vzpomeňme, že z těch let nemáme ještě ani jediné, první je až z r. 1288, odtud do r. 1310 všeho všudy asi pět a po knize městské soukromoprávní ani potuchy. I odhodlal se tedy Engbert tento svízelný stav, z něhož vznikaly v obci nesváry, odstraniti a pokusil se vyhověti soukromoprávním potřebám svých spoluměšťanů tím, že pomocí Jindřicha Vlacha z Isernie založil shora zmíněnou knihu, jež tedy skutečně měla nahraditi městskou knihu soukromoprávní, jak jsem se shora domníval.

Leč z jakého práva byla tato kniha založena? Engbert sám, třeba byl přísežný města Prahy, práva k tomu neměl. Ale práva toho neměl, zdá se mi, ani Jindřich Vlach z Isernie. Byl sice asi vlašským notářem veřejným, ale velmi pochybuji, že by byl mohl beze všeho i u nás v Praze provozovati veřejnou notářskou praxi. Víme z doby pozdější, že povolovati tuto praxi, notáře auktorisovati, bylo právem královským. A rozhodným se mi zdá, že Jindřich sám se zde nejmenuje *notarius publicus*, tím méně kým byl k notářství oprávněn, nýbrž jeho jediným doporučením a řekl bych pověřením, je bývalé jeho notářství u krále Přemysla II. A nebyli-li u nás veřejným úředně oprávněným notářem, neměl sám o sobě práva založiti knihu k veřejné právní potřebě.¹⁾

I nezbyvá, než míti za to, že knihu Engbertovu právně ověřili rychtář a přísežní města Prahy. Engbert sice v záhlaví knihy jak víme, praví, že ji zařídil jen „*de certa consciencia, voluntate spontanea communique consensu . . . iudicis, civium et iuratorum civitatis . . . tocusque universitatis eiusdem*“, ale Jindřich sám na konec záhlaví připomíná, že záhlaví, jež je programem knihy, vepsal do ní *rogatus a prefatis civibus*, jakoby na ně přenášel odpovědnost za ni. Neprohlásila-li obec města Prahy knihu Engbertovu přímo za svou úřední knihu, nebyla-li to její kniha úřední, přece jen ji podle mého aspoň nepřímou kryla svou úřední autoritou, projevivši s ní svůj souhlas. Více učiniti nemohla bez svolení královského, a myslím, že nebyti tehdy bezkráloví, nebyla by se mohla ani tohoto projevu souhlasu odvážiti. Proto také asi, jak se vrátil králevic Václav do země a poměry se urovnaly, autorita královská takovému podivné knihy, která nebyla ani knihou městskou králem

nebyl by se mohl odvážiti tváří v tvář představitelům obce, kdyby byli tito zapisovali soukromé smlouvy měšťanů do svých knih, ať již v jakékoli podobě. A zde bych viděl nový doklad, že nejen že nebylo tehdy v Praze městských knih soukromoprávních, nýbrž, že se nečinily o soukromých smlouvách měšťanů ani sebe stručnější právní zápisy v soudních knihách, které snad byly psány.

¹⁾ Nemohu tedy souhlasiti s domněnkou Vojtíškovou (l. c. 132—133, 141), že to bylo soukromé zařízení písaře, jenž pouze k založení knihy obdržel právo. Od koho? Od obce města Prahy? K tomu neměla obec práva, nanejvýš mohla sama takovou knihu založiti a psáti, nebo aspoň kryti ji, třeba ne výslovně a přímo, svou autoritou, jak níže naznačuji.

popovolenou¹⁾ ani protokolem veřejného notáře, králem autorisovaného, zanikla. Jisto je, že nebyla to kniha městská²⁾ a že neměla vlivu na městské knihy pražské, což je samozřejmě, neboť mezi ní a nimi leželo přes půl století vývoje.

Konečně v knize Engbertově a jejím záhlaví je ukryt také důležitý příspěvek k otázce: jak vznikly desky zemské? Ze záhlaví je již dávno známa zpráva, že kniha Engbertova byla založena *registorum regalium ad instar*. Dlouho se myslilo na registra královské kanceláře české, až Redlich³⁾ správně vyložil, že *regalia registra* jsou desky zemské. Ale nyní je otázka, co rozuměti slovy *ad instar*. Šlo jen o napodobení ideové, v základní myšlence, že se totiž do desk i do knihy Engbertovy měly zapisovati protokolově soukromé smlouvy pro větší právní jistotu a paměť? Nebo šlo o podobnost hlubší, takže se kniha Engbertova podobala deskám zemským i po stránce právní a diplomatické? To jsou ovšem otázky velmi těžké, neboť neznáme desk zemských v první jejich podobě a neznáme vlastně dobře ani knihy Engbertovy.

O knize Engbertově již Vojtíšek⁴⁾ správně naznačil, že to byla obdoba imbreviaturní knihy italských veřejných notářů. Chtěl-li tehdy v Itálii někdo, ať kdokoli, zajistiti si písemně nějaké své právní řízení, ať sporné či nesporné, předstoupil před veřejného notáře a svědky, zamýšlené řízení před nimi provedl a požádal notáře, aby mu o tom vyhotovil svůj instrument, jenž byl právoplatným průkazem, že ono řízení bylo provedeno správně podle pořadu práva. O řízení, hned jak prováděno, psal si notář koncept protokolu (instrument sám byl protokol), zvaný imbreviatura, do své zvláštní knihy, zvané podle toho knihou imbreviatur. Podle zápisu v ní měl pak do tří neb osmi dní nebo až na žádost strany vyhotoviti vlastní instrument. A jediné tento instrument byl právním dokladem, nikdy ne zápis v knize imbreviatur sám o sobě, jenž neměl žádné právní ceny, pokud nebyl podle práva zpracován v instrument.⁵⁾

Zápisy v knize imbreviatur, jakožto koncepty příštích instrumentů, jsou tedy formálně jejich kostra. Schema jejich je asi

¹⁾ V Bydžovské knize svědomí z r. 1311 nalezneme výslovně uvedeno, že „*istud registrum de gracia . . . Johannis . . . Bohemie et Polonie regis . . . est inventum, ordinatum et confirmatum*“ (Kapras, *Knihy svědomí m. N. Bydžova s. 14 č. 35*).

²⁾ Tak myslil ještě O. Redlich ve svém článku *Die ältesten Nachrichten über die Prager Stadtbücher u. die böhmischen Landtafel*. *MIÖG XXXII*, (1911) str. 165 sl. a pak *Urkundenlehre III. Die Privaturkunden d. Mittelalters* (1911) s. 165 i Čelakovský l. c. 4. Správně tuto domněnku odmítl Vojtíšek l. c. 131 sl.

³⁾ *MIÖG XXXII*. str. 169 sl.

⁴⁾ l. c. 132 sl.

⁵⁾ *Srv. Redlich O., Urkundenlehre III. Die Privaturkunden s. 221, Bresslau Handbuch der Urkundenlehre II. 1. (1915) s. 130.*

toto: ¹⁾ „*Anno Domini tali, indiccione tali, die tali in loco tali in presencia talium et aliorum testium rogatorum. Ibique talis promisit et convenit dare tali talem summam... renuncians excepti-
oni...*“, následují jednotlivé stereotypní formule právní, obsahující stereotypní právní podmínky dotyčných smluv, zde v zápise jen naznačované několika začátečními slovy a teprve v instrumentě plně rozvedené.²⁾

Srovnáme-li s touto imbreviaturou zápis knihy Engbertovy,³⁾ vidíme jistou obdobu, neboť zní: „*Anno Domini tali, in die tali, indiccionis talis. Cum quedam dubietas orta foret inter... abbatem et conventum S. monasterii ex parte una et U. B. civem Pragensem ex parte altera super censu... cuiusdam aree... , idem U. B. in presencia Engberti, C. apot... civium Pragensis et mei Henrici, J. notarii... confessus est et asseruit se dictam aream tenere... a prefato S. monasterio iure emphiteotico ad annum censum...*“ Ale, kdežto zde by imbreviatura koučila, zápis knihy Engbertovy pokračuje takto dále: „*Unde ad cautelam dicti monasterii tam dictus U. quam dictus d. Th. (opat kláštera S.) me rogaverunt, ut hanc confessionem seu assercionem in quaternis contractuum dicte civitatis deberem conscribere. Et ut deinceps super dicto censu nulla lis... oriretur, omnia, sicut prescripta sunt, ego Henricus rogatus a prefatis U. B. et d. Th. in hiis quaternis et in civitate Pragensi ad cautelam dicti monasterii propria manu scripsi.*“ Dovidáme se tedy předně, že strany žádaly Jindřicha notáře, aby příznání, tedy obsah právního řízení, o něž šlo, vepsal přímo do knihy, to nikdy nemohly strany žádati při knize imbreviaturní, neboť tam jim šlo a také žádaly o instrument, nikoli o jeho koncept, imbreviaturu, a po druhé se v zápise knihy Engbertovy výslovně poznává, že notář Jindřich skutečně jej vlastnoručně vepsal do knihy *ad cautelam dicti monasterii*. Je tedy jasno, že zde šlo stranám hlavně a jen o tento zápis do knihy, nikoli o nějaký instrument nebo jinou listinu podle zápisu teprve zhotovenou, jako tomu bylo u knihy imbreviatur. Je jasno, že zápis do knihy Engbertovy měl samostatnou, vlastní právní cenu, které imbreviatura neměla nikdy. A tím se kniha Engbertova podstatně liší od knihy imbreviatur: není to kniha konceptů příštích právních průkazů, nýbrž kniha definitivních zápisů, jež byly samy o sobě právně průkazny. Zde je podstatný právní rozdíl mezi oběma knihami.

V knize Engbertově se jasně uplatnil jiný vliv právní, než v knize imbreviaturní, a je nám jej hledati tam, kde zápis do jisté

¹⁾ Voltelini, I. Theil der südtiroler Notariatsimbreviaturen d. 13. Jhdts, Acta Tirolensia II. (1899) st. 8. č. 18.

²⁾ Jako v uvedeném kuse: *pignus sua bona, in quibus etc. et renunci-
ans etc.*

³⁾ Novák, Formulář bis. Tobiaše z Bechyně č. 251.

knihy, právně ověřené, má sám o sobě právní cenu průkaznou, v obvodu práva saského.¹⁾ Již v ripuarském právě byly hlavně převody nemovitostí prováděny jen před soudem a také saské právo vždy zdůrazňovalo svědectví soudní; nevážíc si dost listiny, hledělo ji nahrazovati nějak jinak písemně. Tak vytvořilo delším vývojem v městech svého obvodu městské knihy, jejichž zápisy o právních řízeních před městským soudem provedených nebo aspoň prohlášených se konečně ve XIII. století staly listině právně rovnocennými. Zápis do městské knihy nahrazuje listinu nebo je jí aspoň rovnocenným svědectvím. A v knize Engbertově se patrně jeví i tento vliv práva saského, takže celkem možno knihu Engbertovu charakterisovati takto: věcná stránka, právní její podstata je kombinace vlivu italského (řízení právní se provádí před notářem, nikoli před soudem) a německého (zápis knihy má vlastní právní cenu průkaznou), notářského instrumentu a městské knihy; po formální stránce hlavně složením svých zápisů upomíná víc na notářský instrument italský.²⁾

Kdo jí tak upravil? Patrně notář Jindřich Vlach z Isernie. Sám, neuzívaje žádného vzoru? A zde se vracím k onomu *ad instar*, o němž jsem shora mluvil. Mám za to, že Engbertova kniha byla skutečně upravena podle zemských desk, jak Engbert sám v jejím záhlaví praví.

Ale co byly a jak asi vznikly první desky zemské? Jak známo, máme z nich zachován jediný výpis z r. 1287, pak až do poloviny XIV. století několik zmínek o nich a ovšem celý jeden kvatern půhonný z l. 1316—21.³⁾ A třebaže je již časově od začátku desk dosti vzdálen, přece jen mám za to, že je nám vyjítí od něj, jako od nejbezpečnějšího základu. Ovšem nemíním se zde obíratí touto vzácnou památkou po všech stránkách, jak toho zasluhuje, takové studium vyžádalo by si článku zvláštního a většího, než je tento, nýbrž všimnu si jí jen, pokud může přispěti k otázce shora položené.

Zachovaný kvatern půhonný svědčí bezpečně, že již tehdy r. 1316 byly vedeny dvoje desky: půhonné a trhové (čili vlastní desky), nikoli až od r. 1320, jak se po Všehrdovi⁴⁾ za to všeobecně mělo.⁵⁾ Je to totiž skutečně kvatern čistě půhonný

¹⁾ Srv. k následujícímu Redlich l. c. s. 186 sl.

²⁾ O téměř svědčí nepochybně i dikce těchto zápisů, jež v mnohém připomíná dikci notářských instrumentů italských, srv. na př. v zápise Novák l. c. č. 252 sloveso *infictari*, v instrumentech běžné (srv. Voltelini l. c.), u nás neobvyklé a j.

³⁾ Popsán podrobně od Emlera v Pojednáních kr. společnosti nauk VI. řada l. sv. (1868) Reliquiae tabularum terrae citationum vetustissimae a vydán tamže i v Reliquiae tabularum terrae (1870) l. s. 5—67.

⁴⁾ Všehrd, O právních země české, VI. 34.

⁵⁾ Vojtišek l. c. 136, ač již Redlich MIOG XXXII. s. 171 upozornil na jiné.

a pokud jsou v něm zápisy smluv, jsou zde jen v konceptech.¹⁾ Padá-li však svědectví Všehrdovo, není, proč bychom se nedomnívali, že podle všeho hned od počátku byly vedeny souběžně dvoje desky. Jedny pro věci sporné — desky půhonné, v nichž ovšem zapisovány i všechny okamžiky řízení soudního až do rozsudku a jeho výkonu, jak se nám to jeví v shora zmíněném zachovaném kvaternu, druhé pro věci nesporné — nazývané tehdy *registrum*,²⁾ *registra regalia*, *registrum regie curie*.³⁾ A v tom smyslu, myslím, je také vyložiti zajímavou korroboraci, již našel Petrov u formuláře RBM II. 2350 v kraloveckém rukopise formulářové sbírky Jindřicha Vlacha z Isernie.⁴⁾ Zní: „*Ut . . . presens instrumentum conscribi et communiri regio sigillo et ad maiorem cautelam in registro terre, in quo cause civiles notantur, fecimus denotari.*“ Zde se výslovně uvádí zvláštní *registrum terre* pro věci nesporné, tedy desky trhové.

A šťastnou náhodou se nám zachoval výpis těchto desk z r. 1287, od něhož se vlastní zápis v deskách sotva asi mnoho lišil. Zní takto: „*Anno Domini 1287 proxima feria 3. ante Ascensionem Domini in Rogationibus d. Hogerus . . . dictus de Lompnice protestatus est coram Wenceslao d. g. domino et herede regni Bohemorum . . . in palacio Pragensi predicti domini . . . coram B. summo iudice, R. notario regni Boemie ceterisque beneficiariis Pragensibus, quia vendidit dotem uxoris sue Ztresce ea consenciente, ut in registro plenius continetur, videlicet villam P. et villam C. cum omni usufructu ad eas perti-nente, videlicet pratis . . . piscacionibus pro 200 marcis arg. puri iure hereditario possidere ven. patri d. T. abbati et conventui*

¹⁾ Všechny zápisy smluv jsou psány tímž písařem, jenž však jinak v rukopise nepíše již nic, třebaže je zde psáno různými písaři i v témž zápise podle jednotlivých přípisků a iuxt pozdějších. Psal tedy sem podle všeho zápisy smluv písař, jenž neměl s deskami půhonnými co činiti, nýbrž asi jen pro desky trhové určený. S tím by souhlasilo, že na str. 24, jež je dodatečně popsána šesti zápisy smluv (*Reliquiae tabularum* I. str. 66 č. 205—210) je na okraji touž rukou, jež zápisy tyto i všechny ostatní v rukopise, jak jsem řekl, psala, výslovně poznamenáno: *Note hec sunt omnes W. not(ari)* (nikoli *Nota: hec sunt omnia in notis*, jak myslí Emler l. c.). Tedy notář W. si sem vepsal své *note*, tedy *koncepty*. Nemluvě o výslovném označení těchto zápisů jako *note*, svědčí o tom, že jsou to skutečně koncepty, i to, že jsou tyto i jiné podobné zápisy v rukopise bez data a leckdy je v nich necháno prázdné místo pro vlastní jméno některé účastněné osoby, jež notář v té chvíli nevěděl. To by ovšem nebylo možné v definitivním zápise. Jsou-li to však jen koncepty, byly patrně definitivně zapsány někým jiným — do vlastních desk trhových. Poněvadž pak dva z těchto konceptů jsou výslovně z r. 1318 (*srv. Reliquiae* I. str. 25 č. 82 a 83), byly patrně zvláštní desky trhové již toho roku, tedy před r. 1320, mezi Všehrdovou.

²⁾ RBM II. 1409.

³⁾ RBM II. 1182.

⁴⁾ *Srv. Petrov* l. c. II. s. 137.

suo de Waltshax, de quibus se iam 100 marcas recepisse recognovit, alias vero 100 marcas predictus abbas et conventus in octavo b. W. . . se persolvere plenarie obligarunt. Et predictus H. predictas villas eodem die debet secundum consuetudinem terre circuire et easdem a quolibet inpeditore sive affini sive non affini per triennium secundum ius terre emendare. Sin autem sepredictum H. medio tempore decedere contingeret, omnes condiciones interpositas filius eius Zmil se consummare obligavit coram predicto d. W. d. g. Domino et herede regni Boemorum . . . B. summo iudice, R. notario regni Boemorum ceterisque beneficiariis Pragensibus. Et hec omnes ex utraque parte viva voce registro omnia inseri mandaverunt.“

Je patrné, že tento deskový výpis je ve svém složení obdobný se shora uvedeným zápisem knihy Engbertovy: je to protokol, jenž má datum v čele i s udáním místa, nato uvádí svědky, před nimiž řízení právní provedeno, pak podrobně popisuje právní řízení samo i se všemi smluvními obvyklými podmínkami a konečně zvlášť vytýká, že zápis do desk učiněn na výslovný rozkaz obou smluvních stran. O zápis do desk samotný, o vepsání, vklad do desk šlo stranám, právě jako u knihy Engbertovy šlo stranám o zápis do ní.¹⁾ Je tedy doba knihy Engbertovy s deskami zemskými zřejmá, jen v jednom, ovšem právně nejpodstatnějším, se od sebe liší. Právní řízení deskové provádí se před zemským soudem, nikoli před veřejným notářem, čili desky zemské stojí po stránce své právní podstaty ještě blíže saskému právu a jeho městským knihám, než kniha Engbertova. A blíží se mu ještě více i tím, že původně byly do nich kladeny výlučně jen smlouvy o nemovitosti, což je rovněž charakteristikou již původního práva ripuarského, jak jsem shora uvedl. Tedy Redlichovo mínění,²⁾ že desky zemské jsou obdobou městských knih německých je správné. Ale jen obdobou, neboť se mi nezdá, že byly zařazeny přímo jejich vlivem a podle jejich vzoru. Toto druhé lze, aspoň co se formální stránky týče, přímo popříti, vidíme-li, že původní deskové zápisy jsou ve svém složení obdobny notářskému instrumentu či jeho imbreviatuře, jak mimo vnější rámec zápisu svědčí i jeho podrobnost, jež je vlastní instrumentu, nikoli zápisu do knihy městské, jenž není, a hlavně v té době ne, protokolem o právním řízení, nýbrž jen stručnou zprávou o něm. A ani co

¹⁾ To ostatně je zcela jasně patrné ze všech zmínek, jež v následující době nalezneme o deskách v listinách.

²⁾ L. c. 171. Mínění to přejal i Vojtíšek l. c. 136., jenž desky zemské nepokládá za vynález domácí, nýbrž za „odnož instituce knih městských“. Teige ve svém článku *O zřízení soudu zemského v Čechách* (*Právník* LVIII (1919) s. 241 sl.) praví, že „hodlá jindy ukázati, že instituce romansko-francouzské byly vzorem pro desky zemské.“ Bohužel nedospěl k tomu.

se vnitřní stránky, totiž právní podstaty desk zemských týče, není, myslím, ještě zcela jasno, že by byly vznikly jen vlivem práva saského a jeho městských knih. Nevíme ještě, mnoho-li desky stojí na právě domácím.¹⁾ Jisto je jen tolik, že jsme ještě dávno nevykonali vše, aby otázka původu desk zemských mohla být zodpověděna. Zbývá ještě věc nejdůležitější, důkladně prozkoumatí hlavně pomocí listin staré naše právo domácí, nač ovšem zde není místa. To je otázka sama pro sebe a v jádře právnická, takže jako neprávnik nemám na ni ani práva.

A vracím se znova ke knize Engbertově. Myslím, že ne nadarmo vyvolil si Engbert k svému podniku právě Jindřicha Vlacha z Isernie. Mám za to, že dobře věděl, že se Jindřich v takových věcech vyzná. A odvolává-li se pak Jindřich sám v knize Engbertově na desky zemské a tyto se aspoň po stránce formální podobají notářskému instrumentu (imbreviatuře), zrovna jako kniha Engbertova knize imbreviatur, mám za velmi pravděpodobné, že i deskám zemským dodal rázu italského právě Jindřich Vlach z Isernie, který se účastnil reformního díla krále Přemysla II., jehož částí jsou i desky zemské, tím, že vytvořil pro desky zemské formulaci jejich zápisů podle italské imbreviatury, již jako vlašský notář dobře znal.

Jak vidno z celého článku, byl Jindřich Vlach z Isernie osobnost znamenitá a je si jen přání, abychom se brzy dočkali jeho životopisu, opřené o spolehlivé vydání obou jeho sbírek i formulářové i slohových vzorů, jež naše XIII. století nově osvětlí.

Václav Hrubý.

¹⁾ Podobně již Vojtíšek l. c. 137, 142 myslí, že byl zde domácí právní podklad pro desky.

Archivní reforma v Rusku.

V únorovém čísle měsíčníku Novaja russkaja kniga 1922 jest instruktivní zpráva prof. M. Poliektova z Tiflisu o archivní reformě, již provedla od r. 1918 sovětská vláda v Rusku. Zpráva týká se jenom doby do poloviny r. 1920, přes to však jest zajímavá tím více, čím méně máme nyní zpráv o archivnictví v Rusku.

Cesta k vládní archivní reformě v Rusku byla připravena, neboť již dříve samy ruské vědecké kruhy usilovaly o reformu ve smyslu archivní centralisace, vědecké přípravy archivních úředníků a organisace vědecké práce vydavatelské. Válečné poměry a revoluce, ohrožující archiválie, nutily k jich ochraně a na druhé straně veliká doba vybízela k tomu, aby byly sbírány a uchovány zprávy o ní. Proto jest pochopitelné, že, ač již r. 1908 konán byl sjezd představitelů guberniálních vědeckých archivních komisí, přece právě v době války a revoluce nastal v archivnictví čilejší ruch. R. 1915 vznikl spolek archivních pracovníků v Petrohradě, r. 1916 pořádán podobný sjezd jako r. 1908, 1917 činěny pokusy o záchranu dvorských archivů, zřízena společnost ke studiu revoluce a museum bojovníků za svobodu.

A tak byla reforma sovětské vlády, jejímž provedením byl pověřen D. B. Rjazanov, uvítána sympaticky vědeckými pracovníky. Porada v Petrohradě, konaná v březnu 1918, týkala se s počátku i knihovnictví, ale záhy soustředila veškerou pozornost na archivnictví. V čelo přípravného výboru, jenž byl zvolen, postaven Rjazanov s profesory Platonovem a Přesňakovem, duší celé reformy byl však ředitel archivu ministerstva národní osvěty A. S. Nikolajev se svými úředníky Majakovským a Čerepninem; významný podíl měli i ředitelé tří jiných archivů, a to senátního Blinov, námořního Lebeděv a vojenského Gibajev. Akademik Lappo-Danilevskij, jenž se k reformě choval velmi zdrženlivě, prospěl při jednání svojí kritikou, plnou rozhledu a umírněnosti.

Na základě porad byl dekretem ze dne 1. června 1918 zřízen jediný státní archivní fond (E. G. A. F.), jež řídí hlavní archivní správa (glavarchiv), pojatá jako zvláštní oddělení do národního komisariátu osvěty. V čele archivní správy, jež se dělí na kolegia a oddíly, stojí Rjazanov s náměstkem prof. Platonovem. Součástkami státního archivního fondu jsou všechny archivy státních a veřejných úřadů, zrušených i do dne 25. října 1918 trvajících, jichž odloženými úředními spisy se materiál archivní postupně doplňuje. Soukromé archivy mohou být zařazeny do fondu pouze z dobré vůle majitelů. Fond dělí se na oddělení, jež většinou spadají v jedno s většími archivy nebo se skládají z několika

menších, které však podržují svou samostatnost a nedělitelnost. Správu oddělení vedou ředitelé, agendu obstarávají jednak archiváři, staří archivní praktikové bez náležitého vzdělání odborného, vykonávající běžnou správní a informační službu, jednak archivisté, odborní kvalifikovaní vědečtí pracovníci, kteří mají za úkol připravovat k tisku archivní materiál, pořizovat edice atd.

Oddělení jsou z důvodů vědecko-taktických spojena po stránce věcné v *sekcích*, jež vypracovávají plány k vydávání archivního materiálu, sjednocují a usměrňují vědecké archivní práce v odděleních.

Seďm sekcí (zákonodárství a vrchní správa, soudnictví, vojenství a námořnictví, duševní kultura, zemědělství, vnitřní správa, historicko-revoluční archivy) jeť doplněno jakousi pomocnou sekcí osmou, jež má sestavit knihovnu archivního fondu a soustřediti všechen tištěný materiál z dřívějších archivů.

Důležitou institucí pro archivnictví jeť *inspektorát hlavní archivní správy*, pečující o pořádek v archivech, záchranu zanedbaných a zapadlých archívalií, tvoře tak pojítko mezi hlavní archivní správou a provinciemi. Neměně důležité místo zaujímá informační nebo *vědeckostatistický oddíl hlavní archivní správy* s Nikolajevem, posléze prof. Valterem v čele, o 3 skupinách. První, ruská, sestavuje bibliografii ruského archivnictví, pořádá ankety, kursy a výstavy, připravuje vědeckotechnické zpracování statistického materiálu, všeobecné archivní příručky a populární literatury. Druhá, cizí, sleduje cizí archivní bibliografii, literaturu, zákonodárství a pokroky vůbec, pořizuje seznam rusík v cizích archivech, třetí, knihovní, pak organizuje knihovnu oddílu a podporuje obě první skupiny v práci.

Na místo zamýšleného sovětu hlavní archivní správy, jenž měl býti zřízen z ředitelů glavarchivu a představitelů vědeckých i školských ústavů jako nejvyšší archivní areopag, vznikla péčí Nikolajeva *konference ředitelů oddělení* hlavní archivní správy. S počátku byly to pouze informační schůze pro ředitele, ale během doby vyvinuly se ve sbory, jež podávaly návrhy ve vědeckých i správních otázkách. Ať již se rozhodne v kolegiu hlavní archivní správy za účasti předsedy konference s právem rozhodujícího hlasu, nebo v konferenci samé, jeť v konferenci zřízena zvláštní komise, pro niž předběžně anketní práce provádí vědeckostatistický oddíl hlavní archivní správy za součinnosti inspektorátu, majícího zkušenosti z praktického života archivů. Konference vyvinula se tedy, podporována vědeckostatistickým oddílem a inspektorátem v hlavní instituci a hybnou silu pokroku ruského archivního života.

Vlivem centrální polohy Moskvy zřízeno bylo oddělení hlavní archivní správy v Moskvě, jež se měla dělití o správu celého

území sovětské Rusi s Petrohradem. Ale Moskva, jež strhla záhy pod svou pravomoc skoro celé ruské území, rozšířila svou působnost i do východní Sibíře, Turkestanu a sev. Kavkazu a v níž byla pro parcelaci velkostatků ve středním území zřízena zvláštní sekce zemanských a panských archivů, stala se vlastním střediskem hlavní archivní zprávy. V Petrohradě na místo centra zůstalo pouze oddělení v čele s prof. Platonovem a jeho obor působnosti vztahoval se jen na čtyři gubernie, petrohradskou, pskovskou, novgorodskou a čerepoveckou.

Cesty archivních inspektorů přispěly k rozřešení otázky organizace provinciálních archivních středisk. Tu zřízeny *archivní správy guberniální* (gubarchivy) a pak jako vyšší správní jednotka *krajské archivní správy*. Tím teprve postavena byla činnost hlavní archivní správy na bezpečný základ.

Mimo organizaci archivnictví po stránce správní a vědecké věnována byla od počátku pozornost také vědecké přípravě archivního úřednictva. V r. 1918—1919 pořádány byly v Petrohradě a Moskvě archivní kursy a praktická cvičení, 1919—1920 opakovány byly v Petrohradě a podle nabytých zkušeností zřízena pak archivní škola jako oddělení petrohradského archeologického ústavu.

A také třetí z tužeb archivního světa ruského byla splněna zřízením vědecké vydavatelské komise pro vydávání dokumentů jediného státního archivního fondu. Komise vydává sama pouze věci z doby nové, přenechávajíc starší věci archeologické komisi, ale vykonává dozor nad vydavatelskou činností nejen této společnosti, ale společností všech i soukromníků, pokud jde o materiál z jediného státního archivního fondu. V komisi petrohradské i moskevské vypracovány byly vydavatelské programy a také jednotlivá oddělení hlavního archivního fondu tak učinila pod dohledem komisí.

Záchranou ruského archivnictví v těžké, bouřlivé době bylo zajisté, že o jeho úpravě a nové organizaci rozhodovali lidé povolání, odborníci. Tak zabráněno bylo nerozumným reformám, jichž bylo za bolševické vlády užito namnoze v oborech jiných. Byla vybudována reforma zdravá, jež, ač v jednotlivostech snad neodpovídá všude ideálu moderního archivnictví — názory i zde nejsou ostatně jednotné —, přece v celku znamená veliký pokrok. Archivnictví organizováno bylo jako samostatný celek s vlastní správou, archiválie zpřístupněny vědeckému badání, zabezpečena jich ochrana, zajištěno odborné vzdělání úředníků a vědecké vydávání archivního materiálu a umožněna cesta k dalšímu pokroku.

Stanoveny byly programy, jichž splnění bude vyžadovati doby velmi dlouhé, ale úkol začal býti prováděn s chutí a dobrou vůlí, protože od lidí, kteří nejednají pod diktátem vlády, ale uskutečňují

vlastní vědecké ideály. Další úspěšný vývoj záležel ovšem také na hospodářských a politických poměrech říše. Archivní pracovníci se utkali tu s velikými překážkami, jež ukládaly jim nejen útrapy hmotného a duševního strádání, nýbrž i přímo ohrožovaly neporušenost, celistvost, ano i existenci archivů. Vláda začala totiž r. 1919 z nedostatku papíru zabavovati bezvýznamné registraturní spisy, při čemž dostala se bohužel do stoupy na př. i důležitá státní akta 18. století. Kolikrát bylo třeba zakročit na obranu ohrožených svědků minulosti a co námahy vynaložiti, vědí jen ti, kdo nepřestávali zápasiti s poměry o veliký cíl, ani když bylo nejhůře.

A v boji ideálu se skutečností pokračovaly archivní kruhy ruské i v době, na niž se zprávy prof. Poliektova nevztahují, t. j. od polovice r. 1920. Věrohodnou informaci o tom laskavě poskytl podepsanému un. prof. sociolog P. A. Sorokin, jenž se stýkal v Rusku s některými význačnými představiteli archivního života a teprve v srpnu r. 1922 opustil vlast, byv vypovězen. Podle něho plány naznačené prováděly se vskutku dále, ač byly ve svém rozsahu omezeny trudnými poměry hospodářskými. Zejména vydavatelská činnost archivní byla ohromena a zůstalo jen při několika svazcích pramenů, jež byly vydány hned s počátku. Také ve státním rozpočtu bylo pamatováno na archivnictví, podobně jako na jiné obory, menším obnosem. Jinak však jest možno archivní práci prováděti úspěšně beze všech příkoří se strany vlády, jež v té věci se chová zcela příznivě. Poškození archivů, k němuž tu a tam došlo, dlužno až na uvedenou výjimku pokládati za následek bouřlivých a válečných poměrů. Na začátku roku 1921 bylo zřízeno zvláštní komunistické oddělení státního archivního fondu, kde se ukládá všechna látka, týkající se komunistického hnutí na Rusi. Celkem lze říci, že stav ruského archivnictví jest poměrně dobrý, jistě lepší, než jiných vědeckých oborů, a že archivnictví patří mezi odvětví ruské práce, jež za sovětské vlády nejméně utrpěla. Tím rychleji by se zajisté v příznivějších poměrech vzpamatovalo.

Václav Letošník.

Nově nalezený zlomek t. zv. České bible hlaholské.

Ze zbytků pozůstalosti původních obyvatel slovanského kláštera Emauzského byl opět objeven nový kus. V březnu 1921 byly mi předloženy 2 pergamenové listy popsané hlaholicí, v nichž na první zběžné ohledání jsem poznal zlomek staročeské bible hlaholské z roku 1416.¹⁾

Fragment byl sňat s desk knihy jihočeského patrimonie z XVI. století a jest majetkem Archivní školy v Praze. Původní formát 34 × 28 cm jest zachován toliko u listu II., kdežto list I. byl po délce částečně seříznut, takže jest nyní toliko 18'5 cm široký; řez jde textem 2. sloupce. Oba listy jsou částí jednoho quaternu, ale nenásledovaly bezprostředně za sebou.

Písmo a úprava textu srovnává se s ostatními známými texty řečené bible. Text je psán ve 2 sloupcích po 38 řádkách. Velká písmena počáteční a záhlaví jsou psána suříkem (neb modří). Na obou listech jsou v čele textu rudkou označeny tituly „Knihi Kralove“; na listě II. v pravém rohu mimo to čteme hlaholskou literu $\cdot\text{III}\cdot = \text{III}$. Máme tudíž v řečeném fragmentu zbytek třetí knihy Královské, a tím i doklad o existenci prvního dílu České bible hlaholské.²⁾

Na listě I. v prvním sloupci končí X. hlava a počíná XI. s nadpisem „O protivniciech Šalamunovich“; v sloupci 4. téhož listu hlava XII. nadepsaná „O Roboam (!) a o rozdieleni kralovstvie pro Šalamuna“. Na listě II. v sloupci 1—2 čte se konec hlavy XX.; tamtéž začíná hlava XXI. s nadpisem „O kamnovni Nabot' (!) pro vinnici (sic)“; v sloupci 4. začíná hlava XXII. „O Jozafat“.

Přestávám na tomto stručném popise; v příčině pravopisu (hlaholská azbuka je tu rozmnožena o cyrilské Γ za české „h“ vedle hlaholského $\text{g} = \text{g}$) odkazují ke vzpomenutému článku Věstníku Uč. Sp. Bližším ohledáním fragmentu jde na jevo, že text naší bible není prostý překlad biblického textu, nýbrž že přidává rozličné údaje s udáním pramene, odkud zprávy čerpal neb i bez

¹⁾ Srov. o ní můj článek ve Věstníku král. Společnosti nauk z 1908 XIII.

²⁾ Druhý díl bible zachoval se úplný; nyní v universitní a veřejné knihovně v Praze sign. XVII. A 1. Třetího dílu máme zbytky ve zlomcích Dobřichovických a Vyšebrodských; nyní v zemském museu sign. 1 D c 1. Pro nějaký IV. díl, o němž mluví Hanslik (Beschreibung d. Prager Univ. Bibliothek) a Kolář v čl. O zlomcích Dobřichovických XIV. a XV. stol. v ČCM 1870, není dokladu a po mém soudu je zbytečné předpokládati, že vůbec nějaký existoval.

něho. Tak na listě I. dokládá se několikrát výslovně Flaviem Josefem. Pro zajímavost připojuji řečená místa, jak jsou napsána v bibli hlaholské, i s jich pramenem, odkud jsou vzata.

List I. sloupec 1:

„Pravi Josefus¹⁾ tke bi ta kralova dala kralovi korzen' bal'samu a odtud' vzplodila sie v' Engadi vin'nicie bal'samove (!). A Šalamun' take mnohe veci jiei otdal', a nebilo nic' což' požadala, abi jiei ne dal'. A ta kralova vdiečnie vzem'ši, i vrati sie k' svei vlasti. Pravie niekterzi, bi mu psala to, což mu est' usti poviedieti sie stidiela, a bala, bi vidielea edno drzieve v domu pažiti na niežto eden' ma biti poviešen', a skr'zie toho smrt', kralovstvie židovske ma biti zborzeno a zaniknuti ma, a jistim' ukazanim' to krali ukaza. A Šalamun' toho sie vel'mi boe, hluboko to drzieve v zemi položi. A kterak' e za časa Krista, v rib'nicie Probatika tak' rziečenem' vzplulo toho nevedie a mniejí bi to bilo drzieve bžieho krzižie“.

Tamtěž hlava XI. počíná takto:

„Pak po času prziešlem' kral' Šalamun' milova (!) ženi cizo-kraine, proti zakonu, i položi kaz' svei hvale a roz'dielenie rodu svemu. I miel' est' žen' ěk (o) kraloven' ·Ā· (= 200) ale Jozef die ·P· (= 70)²⁾ a ženim' ·III· (= 300) a ti otvratihu srce eho kdíž již star' bieše.

List I. sloupec 4. ř. 9. a násl.:

„Ale est' div'no kterim' smislem est rziečeno, že e bil Šalumon stari, kdíž' malo viec' ·ĀĀ· (= 50) let' živ' bil' čte sie: a Roboam kdíž' otc umrziel' ·Ā· (= 40) a ednoho leta bil, neb kdíž' Šalomun' ·ĀĀ· (= 11) letech bil', tehda sie mu narodiv' (!) svied'či. A protož plniejie na toto miesto die Jozefus³⁾ takto: Umrziel' est' Šalamun' vel'mi stari, a kraloval' let' ·Ā· (= 80) a bil' est' živ' ·II· (= 94) let'. Ale pismo svate ti leta vipravue, kolik' e kraloval' dokudž e neprziestupil' proti pnū bu.“

Josef Vajs.

¹⁾ Srov. Antiquitates Indaicae l. VIII. c. 6. „Λέγοναι δ' ὅτι καὶ τὴν τοῦ ὀποβαλοσάμου ὀΐζαν, ἣν ἔτι νῦν ἡμῶν ἢ χώρα φέρει, δούσης ταύτης τῆς γυναικὸς ἔχομεν (Flavii Josephi Judaei opera omnia, Lipsiae 1875 tom. II. pag. 206).

²⁾ Antiquitates Jud. VIII. cap. 7., § 5. „Αγαγόμενος δὲ γυναῖκα ἀρχόντων καὶ διασήμων θυγατέρας ἑπτακοσίας τὸν ἀριθμὸν, καὶ παλλακὰς τριακοσίας . . .“

³⁾ Antiquitates Jud. VIII. cap. 7., § 8. Ἀποθνήσκει δε Σολομὼν ἡδη γηραιὸς ὢν, βασιλεύσας μὲν ὀγδοήκοντα ἔτη, ζήσας δὲ ἐνενήκοντα τέσσαρα.

Zprávy.

Z archivní školy. — První kurs 1919/1921 zakončen byl státní zkouškou archivní podle zkušebního řádu schváleného p. ministrem školství a národní osvěty dekretem ze dne 9. června 1921.

Předsedou zkušební komise byl jmenován min. rada *Dr. Ladislav Klicman*, ředitel archivu ministerstva vnitra, místopředsedou státní archivář *Dr. Jan Morávek*, archivní referent ministerstva školství a národní osvěty, členy komise ředitel archivní školy univ. prof. *Dr. Gustav Friedrich*, univ. prof. *JUDr. Kamil Henner*, univ. prof. *Dr. Václav Novotný*, ředitel českého zem. archivu, vrchní zem. arch. rada *Dr. Jan Bedřich Novák*, archivář hl. města Prahy, univ. docent *Dr. Václav Vojtšek*, správce státního historického ústavu vydavatelského, univ. docent *Dr. Václav Hrubý*, zemský archivář *Dr. Bedřich Jenšovský* a tajemník archivní školy, zemský archivář *Dr. Vladimír Klecanda*.

Ke zkoušce byly předloženy tyto domácí práce: Vývoj ležení v Čechách a na Moravě (*Čáda*), Summa cancellariae regis Bohemiae (*Hadač*), Pozemkové a jiné úřední knihy panství rychmburského (*Kosinová*), Registra listů otevřených české kanceláře 1541—1606 (*Letošník*), Zaopatřování vojenských osob v úřadech městské správy za císaře Josefa II. (*Lier*), Nariadenie o zavedení úradnej nemeckej reči do Uhorska zo dňa 18. V. 1784 a uhorské stolice (*Rapant*), Registratura frýdlantské komory v Jičíně z let 1622—1634 a vojenské kanceláře Albrechta z Valdštejna z let 1625—1630 (*Roubík*).

Ve dnech 25., 27., 28. a 30. června 1921 byly vykonány písemné zkoušky ze středověké i novověké palaeografie a diplomatiky a z pramenů dějin českých.

Ústní zkoušky se konaly dne 15. a 16. července 1921 ze středověké i novověké palaeografie, z všeobecné, české i novověké diplomatiky, z pramenů dějin českých, z městské i patrimoniální správy a z archivnictví.

Státní zkoušku s prospěchem vykonali:

1. *JUDr. František Čáda*, konceptní praktikant českého zemského archivu,
2. *PhC. Václav Hadač*, adjunkt Schwarzenberského archivu v Třeboni,
3. *PhC. Věra Kosinová*,
4. *PhDr. Václav Letošník*, koncipista archivu ministerstva vnitra,
5. *PhC. Miloš Lie*r, adjunkt archiváře hl. města Prahy,
6. *PhC. Daniel Rapant*,
7. *PhDr. František Roubík*, koncipista archivu ministerstva vnitra.

Závěrečné zkoušky prvního ročníku II. kursu 1920/1923 konány podle dekretu ministerstva školství a národní osvěty ze dne 16. června 1921 ve dnech 1. a 2. července 1921. Podle jejich výsledku byli jmenováni p. ministrem školství a národní osvěty dekretem ze dne 28. července 1921 žáky druhého ročníku:

1. <i>Božena Kubičková,</i>	6. <i>Karel Jeřábek,</i>
2. <i>Otakar Odložilík,</i>	7. <i>P. Romuald R. Perlík, O. Prem.,</i>
3. <i>Jindřich Šebánek,</i>	8. <i>Blažena Rynešová,</i>
4. <i>Marie L. Černá,</i>	9. <i>Marie Opočenská,</i>
5. <i>Milena Linhartová,</i>	10. <i>JUDr. Rudolf Rauscher.</i>

Když v letním semestru 1922 *JUDr. Rudolf Rauscher* ze školy vystoupil, byl výnosem ministerstva školství a národní osvěty ze dne 22. července 1922 jmenován žákem druhého ročníku II. kursu dosavadní hospitant *Zdeněk Kristen*, který vykonal ve dnech 26., 27. a 28. června a dne 6. října 1922 dodatečně jak zkoušku přijímací, tak závěrečnou zkoušku I. ročníku.

Závěrečné zkoušky druhého ročníku II. kursu 1920/1923 se konaly ve dnech 12., 13. a 14. července 1922. Podle jejich výsledku byli jmenováni ministerstvem školství a národní osvěty žáky třetího ročníku:

1. <i>Otakar Odložilík,</i>	6. <i>Zdeněk Kristen,</i>
2. <i>Milena Linhartová,</i>	7. <i>Marie Opočenská,</i>
3. <i>Jindřich Šebánek,</i>	8. <i>Marie L. Černá,</i>
4. <i>Božena Kubičková,</i>	9. <i>P. Romuald R. Perlík,</i>
5. <i>Karel Jeřábek,</i>	10. <i>Blažena Rynešová.</i>

Přijímací zkoušky do III. kursu 1922/1925 byly konány ve dnech 26., 27. a 28. června 1922. Podle jejich výsledku byli ministerstvem školství a národní osvěty dne 21. července 1922 jmenováni žáky prvního ročníku III. kursu:

- Otakar Bauer* z Netolic,
Miroslav Burián z Tábora,
Jaroslav Drahorád z Kolína,
Rudolf Hurt ze Šardic na Moravě,
Bohuslav Matouš z Liberce,
Leopold Peřich ze Smolkova ve Slezsku,
Miloslav Volf z Mirovic.

Podle výsledku dodatečné zkoušky přijímací povolené výnosem ministerstva školství a národní osvěty ze dne 6. listopadu 1922 a konané ve dnech 16. a 18. prosince byli jmenováni žáky:

- P. Vladimír Balcárek, O. Prem.* z Krahulova na Moravě.
P. Jiří Měcháček, O. Prem. z Holic u Olomouce,
Václav Pešák z Šišmy u Přerova.

Pan ministr školství a národní osvěty schválil dne 24. září 1921 tuto učební osnovu archivní školy:

	Počet týden. hodin v semestru	
	zimním	letním
<i>První ročník:</i>		
1. Latinská palaeografie	4	4
2. Chronologie	—	1
3. Sfragistika, heraldika, genealogie	—	1
4. Staročeština a slovenština	2	—
5. Středohornoněmčina	—	2
6. Středověká latina	2	—
7. Bibliografie	1	1
Celkem	9	9

<i>Druhý ročník:</i>		
1. Všeobecná diplomatika	4	4
2. Česká diplomatika	2	2
3. Novověká palaeografie	3	3
4. Základní pojmy právní a hlavní prameny práva římského a kanonického	2	2
5. Prameny dějin československých I.	2	2
Celkem	13	13

<i>Třetí ročník:</i>		
1. Novověká diplomatika	3	3
2. Dějiny veřejné správy v zemích československých	6	6
3. Dějiny práva v zemích českých se zvláštním zřetelem k dějinám práva německého	2	2
4. Prameny dějin československých II.	2	2
5. Archivnictví	1	1
Celkem	14	14

Do učební osnovy I. a II. ročníku se zařazují přednášky „Palaeografie řecká a slovanská“ po dvou hodinách v zimním a letním semestru, jakožto předmět nepovinný.

Ředitelem státní školy archivní pro období od 1. října 1922 do 30. září 1925 jmenoval p. ministr školství a národní osvěty dekretem ze dne 9. října 1922 č. j. 101453 opětně universitního profesora *Dra Gustava Friedricha*, tajemníkem pak zemského archiváře *Dra Vladimíra Klecandu*.

Z československého státního historického ústavu vydavatelského.
 — Již před převratem se ozývaly hlasy, že vědecké úkoly archivářské je odloučiti od úkolů dějzpytných a organisovati každé zvlášť, třeba ve vzájemné součinnosti a účinné podpoře. Po převratě se ovšem rázem naskytla

možnost těmto hlasům vyhovět i návrhy podané v té věci ministerstvu školství a národní osvěty drem V. Hrubým, prof. drem Vl. Kybalem a řed. drem J. B. Novákem svědčí, že se v odborných kruzích přemýšlelo o dané otázce velmi opravdově a úsilovně. Na podkladě těchto návrhů se *Historický poradní sbor* při ministerstvu školství jednomyslně usnesl, aby jako příprava k příštímu velikému historickému ústavu, jenž by svým programem obsáhl všechny myšlenky organizace naší práce děje-zpytné, jak byly oněmi návrhy naznačovány, zřízen byl prozatím Historický ústav vydavatelský, ústav menší, jehož hlavním úkolem by bylo pokračovati v Regestech Emlerových. Ústav tento, schválený ministerskou radou, byl zřízen na začátku roku 1921. Archivář Národního musea dr. Václav Hrubý byl jmenován tajemníkem a svěřena mu správa ústavu, profesor dr. Bedřich Mendl jmenován adjunktem ústavu.

Na schůzi subkomise (prof. dr. Gustav Friedrich, dr. V. Hrubý, řed. dr. J. B. Novák, prof. dr. V. Novotný, za ministerstvo dr. J. Borovička), zvolené Historickým poradním sborem při ministerstvu školství, aby stanovila postup prací ústavu, bylo dne 25. ledna 1921 usneseno, aby se pokračovalo v pracích tak, že se nejdříve připraví vydání Regest pro dobu Karla IV. ve zlepšené formě Regest Emlerových. Mimo to subkomise doporučila, aby mezi publikace bylo poято vydání archivu koruny české, jehož část z doby Karla IV. by připravil dr. Hrubý soukromou píli.

Tímto usnesením se řídily práce ústavu, byly však — hlavně v první době — nemálo rušeny různými vlivy vnějšími. Ústav neměl až do října 1921 své pracovny, oba úředníci pracovali v archivě Národního Musea, dr. Hrubý dokonce s podmínkou, že zapracuje svého nástupce v archivě do jeho vedení, při čemž konal nezřídka službu archivářskou. Dr. Mendl pak byl od února 1921 přidělen službou ministerstvu školství a pracoval pro ústav jen mimořádně, odpoledne. To bylo až v listopadu 1921 upraveno více ve prospěch ústavu, ale teprve když v listopadu 1922 odešel dr. Mendl z ministerstva, začal pracovat pro ústav plně. Mimo to i administrativa ústavu si vyžádala nemálo práce. Pořizoval se nábytek, zařízení ústavu, knihovna, bylo psáno inventáře a výkazy, opisovati nahodilě archiválie, nikoli z doby Karla IV., přicházeli badatelé a písemné dotazy, čímž vším vlastní práce o Regestech značně trpěla. V práci té se pokračovalo, jak se dříve pracovalo pro Akademii. Společnou prací obou úředníků se doplňoval lístkový katalog regestový z různých publikací, hlavně časopisů, a vedle toho se písemnosti opisovaly, srovnávaly s originály a upravovaly pro tisk. Od 1. ledna 1922 si oba úředníci rozdělili tuto druhou práci tak, že Hrubý pracoval o době od roku 1346 až do 5. dubna 1355 (korunovace Karla za císaře), Mendl, odtud do 15. června 1363 (korunovace Václavova).

Dne 15. listopadu 1922 se ustavila *Komise pro vydávání Regest z let 1346—1437*, jmenovaná ministerstvem školství na pět let: prof. dr. G. Friedrich, předseda, prof. dr. B. Navrátil, místopředseda, dr. V. Hrubý, řed. J. B. Novák, prof. dr. V. Novotný a prof. dr. J. Šusta. Tato Komise schvá-

lila po malých změnách návrh dra Hrubého na vydání publikace *Regesta diplomatica nec non epistolaria coronae regni Bohemiae* v tomto znění:

1. Vydají se všechny listiny a listy z let 1346—1437, týkající se území a příslušníků bývalé koruny království Českého, totiž:

a) písemnosti, týkající se jakkoli území a příslušníků Čech, Moravy a Slezska, pokud patří k republice Československé, Vitorazska a Valticka;

b) z písemnosti, týkajících se příslušníků a území ostatních částí koruny, jen ty, jež se vztahují přímo k svrchované moci zeměpanské, tedy písemnosti králů českých a jejich úředníků nebo jim určené.

2. Reč vydání je latina.

3. Písemnosti se vydají v jediné časové řadě. Písemnosti vloženy se zařadí k svému datu, ale v písemnostech hlavních bude odkaz na ně nebo podrobný regest.

4. Písemnosti se vydají buď zkrácené nebo v podrobném regestě podle nejlepšího znění. Zkrácené se vydají písemnosti dosud nevydané nebo špatně vydané tak, že se vynechají nedůležité části stereotypních formulí, vazeb a titulatur, vše bez menší újmy věcného obsahu písemnosti. V podrobných regestech se vydají: a) písemnosti dobře vydané (bez chyby nebo jen s malými chybami, nikoli věcnými) v edicích snadno přístupných, b) písemnosti vydané s málo chybami věcnými, jež se však zvlášť vytknou, c) písemnosti o běžném stereotypním formuláři (jako potvrzení privilegií, potvrzení za plebána, vidimusy, prodeje úroku atd.).

5. Každá písemnost, zkráceně otištěná, bude mít v čele hlavičku, obsahující pořadové číslo, datum a stručný regest nebo jen heslo Datum, obsahující určení časové i místní, bude převedeno. V datu i regestě budou místní jména v nových tvarech až na stará, vžitá jména latinská. Heslem se rozumí substantivní označení obsahu písemnosti (jako *Decisio litis inter talem et talem*). Znění písemnosti bude následovat hned za hlavičkou, bude-li to typograficky účelné. Pod zněním na novém řádku bude popsána jeho předloha (v tom i pečeť) a udán její původ. Za tím budou uvedeny tisky písemnosti a u listin krále Karla na konci tisků zvláště čísla Huberových Regest.

6. Podrobný regest bude mít v čele jen pořadové číslo a datum. Incipit a původní datum písemnosti i s kancelářskými poznámkami se uvede hned za regestem doslova a původní tvary místních jmen v regestě za tvary novými v závorce. Pod regestem budou stejné údaje o předloze, jako když se písemnost otiskne.

7. Ve vydání budou dvoje poznámky: a) abecední, jež budou doprovodem znění písemnosti, b) číselné, jež budou doprovodem obsahu písemnosti. Časové údaje ve znění písemnosti se určí a uvedou na svém místě v poznámce.

8. Transkripci německých a českých písemnosti podrobně ustanoví komise.

Podle tohoto plánu se tedy nyní v ústavě pracuje. Dr. Hrubý zpracoval listiny archivu Národního Musea a Schwarzenberského archivu v Třeboni. Hlavně se však věnoval práci o archivu koruny české. Bylo sice, jak shora uvedeno, ustanoveno, že tato práce má býti jeho prací soukromou, ale tím se zajisté nemyslelo, že se listiny archivu koruny české, starého našeho státního archivu (celkem asi 1500 kusů nesmírně důležitých), vůbec vyřadí ze souvislosti s Regesty. Dr. Hrubý si představil věc tak, že se do

Regest pojmomu podrobné registry listin archivu koruny české, jejichž plná znění budou v úplném vydání onoho archivu. Ovšem pro podrobný regest bylo nejdříve zjistiti přesné znění listin stejně jako pro vydání úplné. Proto dr. *Hrubý* pracoval v hodinách úředních o zjištění přesného znění listin a o podrobných regestech z nich pro Regesta a soukromou práci ona znění upravoval pro vydání úplné. Listiny tyto nejsou všechny zachovány v originále, nýbrž většinou ve dvou až třech, často ve čtyřech až šesti kopiích s texty velmi porušenými. Je jasno, že rekonstruovati takové znění trojnásobným až šestnásobným srovnáváním stojí mnoho práce, takže dr. *Hrubý* zpracoval dosud jen na 400 kusů. Ale zatím se mu takto objevil nový postup prací. V Regestech se budou tisknouti jen podrobné registry z listin archivu koruny české, jejichž předlohou budou znění úplného vydání. Budou se tedy Regesta odvolávat k nim, to znamená, že je připraviti svazek vydání archivu koruny české z let 1346 až do 5. dubna 1355 dříve, než Regesta z téže doby. Dr. *Hrubý* doufá, že až srovná dosud hotovou svou práci s novými dvěma kopií, jež se mu objevily v městském archivu v Bratislavě, a s jinou ještě příbuznou látkou v státním archivu tamže, bude moci s novým rokem začít s tiskem druhého svazku publikace Archivum coronae regni Bohemiae z let 1346—1355 (snad i dále), jimž bude publikace zahájena.

Dr. *Mendl*, jenž, jak řečeno, přejal od 1. ledna 1922 samostatný úkol vydati látku z období od 5. dubna 1355 do 15. června 1363, zpracoval rukopis „Cancellaria Arnesti“ a připravil si listiny zrušených klášterů v universitní knihovně pražské a v archivu ministerstva vnitra, ostatní listiny tamže, listiny ve Schwarzenberském archivu v Třeboni, v městském archivu německobrodském a v státním archivu drážďanském, odkudž si ústav mimo to opatřil fotografické snímky Registra Karla IV. z r. 1360—61, o nichž nyní dr. *Mendl* pracuje.

Ale historický ústav vydavatelský neomezil se jen na přípravu svých publikací, třebaže mu to ovšem bylo úkolem prvním, nýbrž věrem svému poslání, býti přípravou příštího ústavu historického, měl na mysli i jeho úkoly. Pečoval o potřeby badatelů, vypůjčuje pro ně rukopisy a listiny z archivů a knihoven domácích i cizích. Z hlavního státního archivu v Drážďanech opatřil — jak už výše řečeno — úplný fotografický snímek Registra Karla IV. z r. 1360—61 v přirozené velikosti i s negativy, což bude základem sbírky negativů příštího ústavu historického, právě jako sbírka 350 galvanoplastických odlitků pečetí českých, z téhož archivu drážďanského pořízená, bude základem příští soustavné sbírky ústavu.

A ve smyslu téhož poslání přibyl ústavu letos na jaře nový úkol. Ministerstvo školství a národní osvěty ustanovilo při historickém ústavě vydavatelském komisi odborníků k vedení československého ústavu v Římě a svěřilo ústavu, aby vykonával její práce jednatelské a kancelářské. Členy této komise jmenovalo na pět let: 1. dr. *Vojtěcha Birnbauma*, profesora Karlovy university, 2. dr. *Josefa Borovičku*, zemského archivního radu, 3. dr. *Gustava Friedricha*, profesora Karlovy university, 4. dr. *Jaroslava*

Golla, profesora téže university, 5. dr. *Františka Hrubého*, zemského archivaře moravského, 6. dr. *Václava Hrubého*, správce státního historického ústavu vydavatelského, 7. dr. *Václava Chaloupeckého*, státního inspektora archivů a knihoven na Slovensku, 8. dr. *Bedřicha Jenšovského*, zemského archivaře, 9. dr. *Bohumila Navrátila*, profesora Masarykovy university v Brně, 10. dr. *Jana Bedřicha Nováka*, zemského vrchního archivního radu a ředitele zemského archivu v Praze, 11. dr. *Václava Novotného*, profesora Karlovy university a 12. dr. *Josefa Šustu*, profesora téže university.

Účelem komise československého ústavu v Římě jest: stanoviti pracovní plán a vědecké i studijní úkoly ústavu, navrhovati ministerstvu školství a národní osvěty, případně zemským správním výborům v Praze a Brně odborníky, kteří mají býti vysláni do Itálie, přidělovati jim pracovní úkol a koncem každého roku předkládati ministerstvu, jakož i zúčastněným zemským správním výborům zprávu o činnosti ústavu v Římě s případnými návrhy.

Komise se sešla dne 26. března 1923 k ustavující schůzi, v níž si zvolila předsedou prof. dr. *J. Šustu* a místopředsedy dr. *J. B. Nováka* a prof. dr. *B. Navrátila* a ustanovila si jednací řád. Podle něho zvolila si dvě subkomise, z nichž jedna (*Borovička, Friedrich, Navrátil*) má připravovati návrhy na udělení stipendií, druhá (*Chaloupecký, Jenšovský, Navrátil*) vytvořiti a doplňovati pracovní a ediční plán ústavu.

Obě subkomise se již sešly dne 5. května t. r. a připravily řadu otázek pro plenum komise, jež bude zasedati aspoň dvakrát do roka.

Na podzim r. 1921 byl vyslán do Říma ministerstvem školství zemský archivní rada dr. *Josef Borovička*, aby na místě zjednal potřebné informace a učinil přípravy k organizaci československého ústavu v Římě; mimo to pracoval o nunciatuře Spezianově (1592—96).

R. 1922 pokračoval zemský archivář dr. *Bedřich Jenšovský* ve svých pracích pro zemskou publikaci Monumenta Vaticana Bohemiae, připravuje k vydání bohemika z register Benedikta XII. (1334—42) a protipapeže Klimenta VII. (1378—94). Vedle toho podnikl soustavný výzkum knihovny Barberini v knihovně vatikánské a pracoval též o nunciatuře z konce století XVI.

V téže době sl. dr. *Věra Kosinová*, praktikantka zemského archivu v Praze, vyslaná do Říma ministerstvem školství, připravovala k vydání látku k dějinám zemí koruny české a Slovenska z doby Jana XXII. (1316—34).

Na jaře 1923 byli vysláni do Říma ministerstvem školství místoarchivář Národního musea v Praze dr. *Karel Sloukal*, aby dokončil přípravné práce pro vydání čtvrtého svazku publikace Monumenta Vaticana Bohemiae (Řehoř XI., 1370—78) a podnikl soustavný výzkum nunciatury Spinelliho (1598—1603) a zemský archivář moravský dr. *František Hrubý*, který připravuje k vydání denníky Zdeňka Brtnického z Valdštejna, a Lva Viléma z Kounic a autobiografii Jana Bruntálského z Vrby, z nichž denník Brtnického je v rukopise knihovny vatikánské. (Regina Sueciae cod. 666.)

Václav Hrubý.

Z archivu hlav. města Prahy. — Po smrti městského archiváře *JUDr. & PhDr. Josefa Teiga* († 6. března 1921), jemuž náleží trvalá chvála za velikou práci, zvláště v mladších letech vykonanou, na spořádání a zpřístupnění sbírek i knihovny archivní, ujal se ihned vedení archivu hlav. města Prahy *PhDr. Václav Vojtíšek*, ustanovený radou městskou ještě za života Teigova jeho nástupcem a městským archivářem. Skutek tento byl stvrzen dodatečnou volbou jeho městským archivářem ve sboru obecních starších, když byla právnická komise rozhodla v jiné věci, že podle obecního řádu obsazování míst představených městských úřadů přísluší jen městskému zastupitelstvu. V souvislosti s tím na uprázdněné místo adjunkta městského archiváře jmenován byl absolvent školy archivní *PhC. Miloš Lier*, dotud jako nadporučík přidělený archivu ministerstva národní obrany, kdežto starší adjunkt *PhDr. Eduard Šebesta* ustanoven byl za správce staré spisovny městské (1784—1850), aniž by však tím byla porušena jednota správy archivnictví městského, jak patrně i z toho, že ústřední správní komise pro sjednocení obce pražskou zvláště svěřila archiváři městskému péči o všechny materiál spisoven měst a obcí ve Velké Praze sloučených. Nová správa starala se nejprve, aby místnosti archivní byly rozšířeny, a když se podařilo získati šest nových prostraných pokojů, bylo možno náležitým způsobem uložit knihy městské a gruntovní jednotlivých měst pražských i spojené Prahy a práv postranních z let 1700—1850 — byly mezi nimi i některé starší až ze XVI. století — jež byly v září r. 1921 převzaty od úřadu desk zemských a knih pozemkových podle svolení ministerstva spravedlnosti ze 16. dubna 1920 v počtu více než 1300 svazků. Zároveň hlavní spisovna městská odevzdala archivu městskému t. zv. „*Rankeum*“, t. j. umělou sbírku, kterou sestavil † registrátor městský J. Rank ze spisů i tisků až ze XVII. století, seřadiv je podle hesel osobních i věcných abecedně ve 424 fasciklech, a dostatek místa umožňuje plnit archivu městskému úkoly, které mu nastávají utvořením Veliké Prahy. Archiv městský přejímá nejen důležitější písemnosti měst a obcí připojených, nýbrž i protokoly o schůzích býv. samosprávných sborů i starší periody spisoven městských a obecních a získal také archivy škol obecních a občanských českých i německých jdoucí zpět až do XVIII. stol. Vůbec snahou archivu městského je soustřediti ve svých sbírkách všechny archivní materiál spojených měst a obcí pražských, a proto podnikl kroky, aby získal se souhlasem ministerstva spravedlnosti gruntovní knihy vztahující se na všechno území Velké Prahy, chované dosud při soudech okresních v bývalých předměstích pražských i v zemském archivu, a aby provedl jiné povinnosti, jež si uložil (viz *Národ* 1919 čl. Úkoly archivu hl. m. Prahy). Vedle vzrůstu fondů archivních roste i knihovna archivní nyní a spoň o 40.000 svazcích, zvláště když r. 1921 a 1922 byla získána i mimořádná dotace, a v ní se hledí, aby obsahovala co možná v úplnosti spisy k dějinám města Prahy i stavu městského v zemích českých i k historii české vůbec. Knihovna má vzorné katalogy, pravidelně doplňované, a to i podle obsahu knih, osobní i věcné, a při tom se rozepisuje i obsah článků

ve všech historických časopisech českých i cizích, pokud je archiv městský odebírá. S ní souvisí velká sbírka denních časopisů a fotografií i vyobrazení pražských a plánů stavebních. Spořádanost archivu i tradicí ustálená jeho přístupnost vábí četné pracovníky, starší i mladší, kteří hojně používají archivu i knihovny nebo dávají si vypůjčovatí archivaie z ústavů cizích. Pokud jde o publikační činnost archivu městského, dokončen byl tisk *Sborníku příspěvků k dějinám města Prahy sv. I. seš. 2.*, jenž připraven ještě † prof. *Dr. Jaromírem Čelakovským* má za obsah jeho důležité práce „*Soupis rukopisů archivu m. Prahy do r. 1526*“ a „*O středověkém radním zřízení měst pražských*“, a potom vyšel i sv. III. redigovaný *Dr. Jos. Teigem*, v němž jest zejména jeho stať „*O statcích pozemských měst pražských do r. 1546*“ a jeho nekrolog; mimo to je vytištěn sv. IV. s velkou rozpravou *Fr. Vacka* „*Dějiny Bubenče, Dejvic, Šárky a okolí II.*“ Pro další dobu je úmysl vydávati „*Sborník*“ na nových základech a příslušná položka v rozpočtu obecním dává naději, že se podaří podnik povznést a rozšířiti, aby soustřeďoval práce k dějinám Prahy i stavu městského v zemích našich. V *Teigových* „*Základech starého místopisu pražského*“ není možno pokračovati; autor zanechal sice rukopis III. dílu, avšak zcela nehotový, a kdo by jej chtěl vydati, musil by vlastně podniknouti práci znova. Proto archy, které už byly vytištěny, byly vydány jako torso. Mimo to vytištěno bylo také vyjádření o *nadání Petra Fuchsa z Vrambolce a o sporu obce pražské* (1922). Archiv města Prahy, jehož úřední význam značně stoupl změnou poměrů i utvořením Velké Prahy, vedle jmenovaných konceptních úředníků má ještě tři úředníky kancelářské, kancelářskou pomocnici a doručovatele; v rozpočtu obecním na r. 1922 náklad na něj a jeho publikace je stanoven penízem více než 370.000 Kč.

Václav Vojtíšek.

Československý železniční archiv. — Výnosem ministerstva železnic ze dne 6. února 1923, č. j. 8153, byl zřízen „*Československý železniční archiv*“ a umístěn v nové budově ministerstva v Karlíně. Zároveň byl pro tento náš nejmladší archiv vydán obšírný archivní řád a otištěn v Úředním věstníku ministerstva železnic (roč. V., čís. 7 ze dne 10. února 1923).

Za vzor sloužil tvůrcům tohoto archivu nově organizovaný vídeňský *Archiv für Verkehrswesen*, jehož *Bestimmungen über die Verwaltung und Benützung*, čili *Archiv-Ordnung* vydalo rakouské spolkové ministerstvo dopravy dne 5. listopadu 1920 (Zl. 1935 St. V.).

Kdežto se však vídeňský archiv skládá ze tří skupin, a to z listin, spisův a plánů, je v našem archivě přiřaděna k nim ještě čtvrtá skupina, nepřesně pojmenovaná „*pro ostatní archivaie*“, která má obsahovati „*všechny archivaie, které mají pro železniční správu důležitost nebo mají cenu historickou, a byly získány neb převzaty do uschování od spolků, organizací, soukromých ústavů neb jednotlivců*“. Je tedy toto oddělení umělou sbírkou písemností různé proveniencie, vznikající zcela ne-

organicky. Správě archivu se totiž přímo ukládá, aby získávala nebo brala v uschování a v opatrování od soukromých ústavů, spolků neb jednotlivců archiválie důležité pro státní správu železniční nebo mající historickou cenu.

Podrobný archivní řád, který je většinou slovným překladem vídeňského řádu, je celkem správný. Tu a tam upravovatel něco vynechal nebo přidal, nejsa si dobře vědom toho, že tím ruší účelnou souvislost celku.

Tak ustanovuje vídeňský originál v 8. bodu, IV. části, že o žádostech za dovolení užití archivu k potřebám vědeckým a soukromým rozhoduje správa archivu, stejně tak určuje český řád. Žádosti je v obou případech poslati nejméně tři dny před zamýšleným počátkem archivního badání. Kdežto však vídeňský řád správně říká, že při odmítnutí žádosti musí správa udat důvody, proč tak učinila a odmítnutý, že se může odvolat, o kterémžto odvolání pak rozhoduje podle druhu důvodů, které vedly k zamítnutí žádosti, buď archivní úřad (Archiv-Amt) nebo ministerstvo dopravy — vynechal to překladatel, protože si asi nevěděl rady s tím Archiv-Amtem, který ve Vídni má rozhodovat o odvolání. My totiž nemáme dosud podobné ústřední státní instance archivní, která by bděla nad osudy archivů. Není však pochyby, že to bude příští státní archivní rada.

V českém řádě je zase jinde přidán odstavec, který se těžko srovnává se snahou podporovati vědecká badání archivní.

Říká se tu totiž: „Uvěřejňovati tiskem práce, jichž podkladem byl materiál československého železničního archivu, jakož i otiskovati archiválie neb je jinak rozmnožovati, ať úplně, částečně neb ve výtahu, lze jen se svolením příslušných odborů ministerstva železnic na žádost podanou u správy archivu, kteráž žadatele o výsledku žádosti vyrozumí“. Připomeneme-li si však, že vědeckým badatelům se předkládají jen ty archiválie, které jsou starší 35 let, zdá se nám toto drakonické ustanovení neodůvodněným. Zájmu státu lze přece uhájit i bez něho hned, když je předkládán materiál archivní.

Konečně obsahují oba archivní řády důležité ustanovení o zapůjčování archiválií i mimo úřad soukromým archivům, knihovnám nebo jiným soukromým úřadům a ústavům. A souhlasně též vyslovují zásadní ochotu, že za předpokladu vzájemné ochoty lze archiválie půjčiti i archivům nebo knihovnám zahraničním.

Kdežto vídeňský řád výslovně ukládá správě archivu, aby dbala o další odborné vzdělání svého úřednictva, též o jeho další historicko-vědecké vzdělání (geschichtswissenschaftliche Fortbildung), spokojuje se náš řád ustanovením posledního odstavce: „Správa archivu má dbáti toho, aby se úředníci archivní dále vzdělávali, sledovali vývoj služby železniční ve všech jejích odvětvích i po stránce historického vývoje železnic a osvojili si znalost všech zákonů a nařízení služby železniční a archivní se týkajících“.

Zásadní rozdíl v zřízení obou archivů je ten, že rakouský archiv je samostatný ústav podřízený ministerstvu pro dopravu, kdežto náš archiv je vlastně součástíou ministerstva. Tím se snad také dá vysvětlit, že železniční archiv byl svěřen úředníku — účetnímu. Není pochyby, že by samostatnější postavení československého archivu železničního bylo s prospěchem jeho dalšímu vývoji.

Vladimír Klecanda.

Z moravského zemského archivu v Brně. — Úkolem moravského zemského archivu ještě v době před světovou válkou bylo pokračovati v díle začatém *Brandlem*. Codex diplomaticus Moraviae byl sice jeho nástupcem dokončen 14tým a 15tým svazkem již r. 1903, avšak druhé *Brandlovy* publikace t. zv. *Knih půhonných a nálezových moravského zemského práva* vydán byl ještě r. 1911 svazek VII. (z let 1490—1503), kdežto další vydávání pro nastalé poměry válečné zatím bylo zastaveno, ač materiál jest připraven. Tradice *Brandlova* byla prolomena teprve v době samé světové války vydáním I. svazku *Navrátilovy* publikace o olomouckých jezuitěch (Jesuité olomoučtí za protireformace I. 1558—1590. 1916), jejíž i II. svazek, jdoucí až do r. 1619 jest k tisku úplně přichystán. Publikací tou zemský archiv dostal se ve své vědecké činnosti do doby habsburské, v níž také podle zamýšlených plánů má setrvat i a obrátit se především k důležitému vydávání sněmovních pozůstatků moravských od r. 1526, jak k tomu již dávno byl přistoupil zemský archiv český. Přípravy k tomu byly už učiněny, ovšem vydatnější další pokračování bude záviseti nejen od konečné úpravy našeho archivnictví, avšak i od uspořádání poměrů samotného zemského archivu, který dnes po odchodu zemského archiváře *Dr. Boh. Navrátila* na brněnskou universitu, máje toliko dva konceptní úředníky, a to ředitele prof. *Dr. B. Bretholze* a zemského archiváře *Dr. Frant. Hrubého*, jest nucen obmeziti se téměř výhradně na věci běžné a další pořádání archivního materiálu starého i nově docházejícího.¹⁾ Neboť nových přírůstků dostává se zemskému archivu stále. Starší moravské elaboráty katastrové (berní role — katastr josefinský) převzaty byly sice už r. 1907, avšak t. zv. stabilní katastr přejímán byl v samé době válečné a jeho úplné převzetí od jednotlivých okresních berních úřadů není dosud skončeno. Bohatého rozhojnění v posledním desetiletí dostalo se sbírkám archivním i převzetím rozličných drobnějších i rozsáhlejších archivních celků zámeckých, tak na př. převzetím rozsáhlých archivů kounických, jež po smrti známého hr. *Václava z Kounic* svěřeny byly zemskému archivu jako depositum a obsahují vedle rodinných a politických korespondencí a akt počínaje začátkem XVII. stol. velmi cenné hospodářské registry na př. panství Slavkova, Uher. Brodu a j. od polovice stol. XVII. v nepřetržitě řadě až téměř do doby nejuvnější. Vedle pořádání těchto věcí pracuje

¹⁾ Vedle toho má archiv ještě 3 síly se středoškolským vzděláním a 2 zřizence, z nichž jeden jest vyučeným knihářem.

se stále o registování jednotlivých velkých starších fondů — nyní o registování velké sbírky pergamenů — a na zlepšování inventářův a seznamů ze starší doby pocházejících. Sbírký zemského archivu rozhojňovány jsou i koupěmi, na něž blahovůlí zemského výboru moravského zvláště v proslém roce vynaložen byl velký obnos přes 40.000 Kč. Zakoupena byla zejména velká, dosud v zemském archivu jako depositum opatrovaná, sbírka 43 rukopisných foliantů, vztahujících se později k právním dějinám moravským XV.—XVII. stol. od vídeňského bar. *Dra Vladimíra Becka* — v tom na př. i krásný exemplář staročeského románu *Barlaam a Josafat* z počátku stol. XV., nebo městská kniha slovenské Žiliny též ze stol. XV. a j. Vedle toho rozhojňena byla i sbírka literárních korespondencí, založená před lety jako zvláštní oddělení zemského archivu, a to koupí korespondence *Klácelovy* z pozůstalosti *Boženy Němcové* a korespondence i rozličných památek po moravském pohádkáři *Mikšičkovi*. — Také knihovna archivní, čítající dnes už přes 20.000 svazků a krásně upravené sbírky archivní ve výstavních vitrinách jsou často vyhledávány, zejména nyní, kdy v Brně založením university dostalo se vědeckému ruchu zvýšeného vzrušení a zájmu. *František Hrubý.*

O archivech a registraturách na zabraném velkém majetku pozemkovém konána byla dne 9. prosince 1922 v ministerstvu školství a národní osvěty anketa historikův a archivářů pod předsednictvím min. rady *Dr. Zdeňka Wirtha*. Přítomni byli: z kruhů universitních profesori *Dr. Václav Novotný*, *Dr. Josef Pekař*, *Dr. Josef Šusta*, za státní archivní školu ředitel *Dr. Gustav Friedrich* a zemský archivář *Dr. Bedřich Jenšovský*, za archiv min. vnitra ředitel min. rada *Dr. Lad. Klicman*, za český zemský archiv ředitel vrchní arch. rada *Dr. J. B. Novák*, za státní archiv zemědělský ředitel *Dr. Ad. L. Krejčík*, za ministerstvo školství vedle předsedajícího státní archivář *Dr. Jan Morávek* a za státní inspektorát archivův a knihoven pro Slovensko *Dr. Václav Chaloupecký* z Bratislavy. Omluvili se prof. *Dr. Boh. Navrátil* z Brna, který vyslovil předem souhlas s resultátem ankety, a prof. *Dr. J. V. Šimák*.

Předsedající po stručném úvodu naznačil příčinu, pro kterou byla anketa svolána. Postupné provádění pozemkové reformy pokročilo totiž tak daleko, že se ocitla ve stadiu řešení otázka převzetí některých velkých řádně spravovaných panských archivů (Jindřichův Hradec, Třeboň) a Pozemkový úřad požádal ministerstvo o vyjádření, jaké stanovisko bylo by zaujmouti zejména k podání velkostatkáře Schwarzenberka, aby archivy jeho dominií spolu s archivy rodinnými (pro něž, jak známo, stanoví § 33. zákona náhradového rozdílnou prováděcí praxi) ponechány byly v dosavadní správě. Otázka tato jest rázu všeobecného i pro jiné četné případy obdobné na území republiky, a proto jevílo se nutným svolati k jejímu zodpovězení v době, kdy nemáme ještě utvořenu státní archivní radu, zvláštní odbornou anketu.

Potom přednesl na žádost předsedy referát o otázce soukromých archivův a registratur na velkém zabraném majetku pozemkovém *Dr. Krejčík*, ředitel stát. archivu zemědělského, kterýžto ústav převzal v oboru své činnosti a v dohodě s ministerstvem osvěty a Pozemkovým úřadem též péči o archivy a hospodářské registratury právě uvedené. V obsírném referátě podán byl nejprve přehled této činnosti zemědělského archivu v letech 1919—1922 a podán podrobný program jeho budoucích úkolů a prací, zvláště se zřetelem k projednávaným konkrétním případům.

Po přečtení podání velkostatkáře Schwarzenberka rozpředla se podrobná debata za účasti všech přítomných, jež zabývala se především pojmem *rodinných* písemností a nebezpečím, jež by vzniklo z nejasného představy o nich při výkladu zákona. Jednomyslně byla uznána nutnost zachování celistvosti archivů, jakožto organických celků a jednotných kulturních hodnot, při čemž dotčen byl též problém, zda na př. nejen třeboňský, ale i ostatní archivy Schwarzenberské dohromady tvoří nedělitelný celek. Probrán byl poměr archivů spořádaných k archivům t. č. nespořádaným a jednání i o technických obtížích, jež vzházejí státu z převzetí fondův i personálu archivů řádně spravovaných. Zároveň diskutováno o tom, zda archivy takové měly by býti jako celek sestátněny nebo ponechány za určitých podmínek dosavadním majitelům a zdůrazněn význam dilatorního postupu při jednání Pozemkového úřadu s majiteli, aby tak vědecké badání nedoznalo ani na čas nějaké újmy.

Ke konci dospěla anketa k tomuto jednomyslnému usnesení :

1. Anketa zdůrazňuje, že je nezbytně třeba, aby archivy soukromé na zabraných velkostatech, pokud svou odbornou správou zaručují jak historická badání soukromníků, tak správní šetření úřední, nebyly trhány, nýbrž jako celky zachovány.

2. K dosažení tohoto, pro vědecké i správní potřeby důležitého cíle, bylo by žádoucí, aby pozemkový úřad při přejímání zabraných statků vyhledal dobrovolné dohody s dosavadními majiteli, kteří budou ochotni pod dozorem státním ve smyslu shora uvedeném tyto archivy dále odborně a řádně spravovati, dohody, která by jim to hmotně usnadnila.

3. V důsledku těchto dvou zásadních hledisek doporučuje anketa, aby se při jednání s velkostatkářem Janem Schwarzenberkem vyšlo vstříc jeho žádosti o odklad.

4. Pokud jde o archivy na zabraných velkostatech, které nevyhovují předpokladům sub 1. uvedeným, doporučuje anketa, aby byly převzaty státem podle § 33. náhradového zákona. Anketa však doporučuje, aby i v tom případě jednání bylo s vlastníky o dohodu, jež by umožnila převzetí archivů jako celků a tudíž i jeho *rodinných* písemností.

Obsah usnesení sdělen byl Pozemkovému úřadu, při čemž ministerstvo školství a národní osvěty prohlásilo, že se s nimi stotožňuje a že se přimlouvá za jejich provádění. Mimo to požádalo ministerstvo, aby majitelé velkostatků, kterým by jejich odborně spravované archivy byly ve smyslu usnesení sub 1. a 2. na dále ponechány, byli zavázáni k slibu,

že se jejich archivy stanou pod státním dozorem depositářem jiných soukromých, po případě obecních archivů v příslušné a souvislé s nimi regionální oblasti, jakmile by toho nastala praktická potřeba buď ve smyslu svrchu dotčeného usnesení (sub 4.) nebo i jinak v zájmu ochrany písemných památek.

Jan Morávek.

Z vatikánských ústavů. — Nový statut pro archiv vatikánský vydaný dne 11. listopadu 1920, přivodil některé změny ve správě archivu, i v označení a rozdělení jeho úředníků. Kardinál-prefekt, který měl vrchní dozor a referát archivu a kterým po smrti kard. Cassetty (v srpnu 1919) jest od května 1920 kardinál *Aidan Gasquet*, horlivý pracovník o dějinách anglické kolonie v Římě a historik styků Anglie s Vatikánem, má nyní titul „Cardinal-archivista della S. Ecclesia Romana.“ Titul prefekta (prefetto dell' archivio Vaticano) přísluší nyní úřednímu správci archivu, kterým je stále Msgre *Mariano Ugolini*; jemu přiděleni jsou první a druhý viceprefekt archivu: Msgre *Angelo Mercati*, pilný překladatel Pastorových dějin papežů a vydavatel smluv kurie se státy evropskými, a Msgre *Pietro Guidi*. Z dalších úředníků budtež ještě uvedeni čtyři archiváři: Msgre *Giovanni Miozzi*, abbé *Pio Cenci*, minorita *P. Bruno Katterbach*, který je zároveň profesorem palaeografie a diplomatiky na přípojené škole palaeografické, a commend. *Emilio Ranuzzi*. Vedle nich pracují ještě v archivu „scrittori“ a asistenti. — Výhodným pro badatele ve vatikánském archivu jest opatření nového papeže Pia XI., který od května r. 1922 zrušil tradiční čtvrtední prázdniny v archivu, takže možno v archivu pracovati po celý týden.

Nového obohacení dostalo se archivu tím, že převezeny byly do archivu v posledních měsících r. 1921 staré spisy nunciatury vídeňské, které se tu právě instalují.

Prefektem knihovny vatikánské po odchodu Msgre *Achille Ratti-ho* (nynějšího papeže Pia XI.) v čelo varšavské nunciatury v červnu r. 1919 stal se Msgre *Giovanni Mercati*. — Předchůdce Rattiův někdejší dlouholetý prefekt knihovny vatikánské a učený jesuita *P. František Ehrle* S. J., dosud stálý a čilý návštěvník knihovny, který r. 1924 oslaví 80. narozeniny, jmenován byl v první konsistoři papeže Pia XI. v lednu r. 1923 kardinálem.

Také knihovna vatikánská vykazuje v poslední době velmi cenné a podstatné přírůstky. Milánská knihovna Ambrosiana, jejímž prefektem býval po řadu let nynější papež, projevila svou vděčnost svému bývalému správci tím, že darovala knihovně vatikánské velikou kolekci arabských rukopisů, nově sebranou v posledních letech. Zvláště důležitého a cenného obohacení dostalo se knihovně vatikánské během r. 1922, kdy byly tu uloženy dvě veliké knihovny: knihovna de Rossiho a bývalá knihovna knížete Chigi. Proslulá Biblioteca Rossiana shromážděna byla v l. 1838 až 1854 v Římě cav. *Giovannim Franceskem de Rossi*. Obávaje se, aby po smrti manželově (zemř. 1854) nepřišla knihovna ke zkáze, vdova

Rossiova *Karla Ludvika* roz. *princezna Bourbonská* darovala knihovnu dne 6. března 1855 řádu jesuitskému s podmínkou, že knihovna bude zachována neporušena ve svém celku, a vyžádala si jako ochránce tohoto svého opatření císaře Františka Josefa, s nímž byla spřízněna. Po rozchodu římské koleje jesuitské byla tudíž r. 1877 převezena knihovna de Rossiho do Vídně. Po válce byla však knihovna na intervenci papežovu vrácena do Říma řádu jesuitskému, který obnovil tu zatím r. 1920 svou činnost. Generál jesuitský uložil však tuto knihovnu, jež obsahuje více než 1000 rukopisných kodexů (počínajíc již IX. stoletím), přes pět třetího tisíce inkunabulí a kolem 6000 jiných vzácných tisků, v knihovně vatikánské.

Ziskáním knihovny Chigi, knížecí rodiny, z níž pocházel též papež Alexander VII., byly podstatně doplněny podobné fondy archivu a knihovny vatikánské, obsahující pozůstalosti velikých knížecích rodin římských, jako fond rodu Borghese nebo knihovna knížete Barberini, jež jsou již řadu let součástí sbírek vatikánských. Knihovna Chigi, umístěná dotud v rodinném paláci, v němž bývalo rakousko-uherské vyslanectví u italského krále a v němž od konce r. 1922 umístěno jest zahraniční ministerstvo italské, zakoupena byla r. 1918 italskou vládou. Knihovna čítá přes 3000 rukopisů a na 30.000 tisků, mezi nimiž je též několik set inkunabulí. Rozhodnutím ze dne 28. prosince 1922 odevzdala vláda (Mussolini) tuto knihovnu, jež obsahuje též důležité prameny pro české dějiny v době českého povstání a třicetileté války, do knihovny vatikánských, zahájivši však zároveň s papežem jednání, aby byla prodloužena návštěvní doba ve knihovně a aby hranice publicity archivních spisů vatikánských rozšířena byla z r. 1815 až k roku 1846.

V cizozemských ústavech historických, sdružených kolem archivu vatikánského, nastaly důležité změny, způsobené, jednak válkou a změnami poměry politickými, jednak však také smrtí některých vynikajících pracovníků. Ze tří velikých ústavů německých (*Kgl. preussisch historisches Institut in Rom, Historisches Institut der Görres-Gesellschaft in Rom a Istituto Austriaco di studi storici a Roma*), jichž činnost ovšem byla přerušena vypuknutím války s Itálií, ani jediný neobnovil dosud pravidelné činnosti v Římě a sotva se tak bude moci státi v době dohledné. Bývalý ředitel rakouského ústavu *Dr. Ludvík Pastor* dlí nyní v Římě jako zástupce republiky rakouské u papežského stolce a pokračuje též v archivu vatikánském v práce o svých velikých dějinách papežství, jichž bylo vydáno již devět svazků a jichž tisk dospěl již dílu X. (Sixtus V.). Avšak ani v ústavech států neutrálních nebo států spřátelených s Itálií neseťka se dnešní badatel s historiky, kteří řídili tyto ústavy před válkou. Ředitel čilého ústavu belgického *Godefrid Kurth* zemřel během války (r. 1916) a jeho nástupcem po obnovení míru stal se vynikající organisátor historického semináře university lovaňské a zahraničního výzkumu belgického, zakladatel „Revue d'histoire ecclésiastique“ a dlouholetý pracovník o nunciaturě flanderské *Msgre Alfréd Cauchie*, (nar. 1860), jenž však již v únoru r. 1922 tragicky skončil, byv přejet kočárem na římské ulici. Nový podnik ústavu

Bulletin d'Institut historique belge de Rome, jím založený, přináší bohužel již ve II. ročníku nekrolog svého zakladatele. Nedlouho po Cauchiem v dubnu (r. 1922) zemřel staříčkový ředitel proslulé francouzské školy římské *Msrge Louis Duchesne* (nar. 1843), autor známé *L'histoire ancienne de l'église* (tři svazky) a vydavatel a glosátor papežského *Liber diurnus*. Přišel do Říma po odchodu *Geoffroyovců*, jenž opustil své místo po konfliktu s vládními kruhy italskými, musil znovu navazovat styky francouzsko-italské, ale již po několika letech jeho recepce v paláci farneském staly se dostaveníčkem vynikajících osobností společnosti italské. V čele *École française de Rome* stál plných 27 let, ve kteréhožto době probojoval též těžký zápas s hierarchií francouzskou i římskou pro stanovisko ve své církevní historii, jež ocitla se konečně i na indexu knih zakázaných, zápas, v němž *Duchesne* „laudabiliter se subiecit“, obětovav další vydávání svého životního díla.

Z následních států rakouských pracují v archivu vatikánském Poláci a Češi, kteří obojí mohou se opírat o tradici svých bývalých samostatných expedic římských při rakouském ústavě. Pro československý výzkum založen byl nový *československý ústav v Římě*, o kterém viz zprávu výše (str. 178) a o jehož vývoji a programu přineseme podrobnější článek v některém z příštích čísel.

Italský historický ústav pro archeologii a dějiny umění (R. Istituto d'Archeologia e Storia dell'Arte) otevřen byl slavnostně za přítomnosti královny v den státního italského svátku ústavy dne 4. června 1922 v Římě v Palazzo Venezia v místnostech bývalého rakousko-uherského vyslanectví u Vatikánu. Tímto ústavem dostává se konečně italským badatelům domácího střediska pro pěstování uvedených disciplin, pro něž právě Itálie přináší takové bohatství materiálu a pramenů, bohatství jedinečné, když již všechny kulturní státy uznaly za potřebné zříditi tu vlastní ústavy pro podporu vědeckého studia svých příslušníků. Jedině Italové neměli ve své kapitále, která i po této stránce je kapitálou světa, vlastního ústavu, používající pohostinství ústavů cizích, ač samostatný ústav již od dob sjednocení byl předmětem tužeb historické veřejnosti italské. — (Istituto Storico Italiano, založený roku 1883 v Římě jest rázu poněkud odlišného; účelem jeho je spíše býti jakýmsi ústředním a spojovacím místem různých provinciálních nebo lokálních spolků historických a „deputací“, jichž činnost podporuje; pečuje však též o soupis a evidenci historických pramenův italských, jakož i o publikaci důležitých památek na př. ve sbírce *Scriptores Rerum Italicarum*, založené Muratorim). — Již ve dvacátých letech XIX. století, kdy staré památky antické v Řecku a v Itálii stávaly se předmětem stále a rychle rostoucího zájmu, založena r. 1823 v Římě, hlavně z popudu Eduarda Gerharda, pro výzkum a publikaci tohoto cenného materiálu soukromá společnost, zvaná „*Iperborae romani*“, která roku 1829 přičiněním pruského vyslance Bunsena, jenž pro myšlenku získal i pruského prince Fridricha, přetvořila

se v mezinárodní ústav archeologický „*Istituto di Corrispondenza Archeologica*“. Tento ústav měl tři sekce: italskou, francouzskou a německou. Přes to, že ústav od r. 1851 byl státním, badatelů i příspěvků francouzských stále ubývalo; za to rostla účast Německa, když v létech 1856—1869 podporován byl ústav vládou pruskou. Po založení Německa byl pak skutečně prohlášen za ústav pruský a r. 1873 přeměněn v císařský německý ústav archeologický (Kaiserlich Deutsches Archaeologisches Institut) se sídlem v paláci Caffarelli na Kapitolu. Následek toho byl, že francouzští badatelé, jejichž hořkost po Sedanu byla ještě příliš živá, první se oddělili, a že ještě téhož roku založena v Římě škola francouzská (*École Française de Rome*) v paláci Farnese. Když pak k uměleckým památkám otevřením vatikánských archivů za Lva XIII. přistoupilo i nesmírné bohatství pramenů archivních, vznikají brzy za sebou další ústavy historické: rakouský (1881), pruský (1888), akademie americká (1894) a škola anglická (1901), ústavy belgický (1901), holandský (1904), americký, jakož i škola španělská (1910). Nový ústav italský, který k nim nyní posléze přistupuje, vznikl původně (27. října 1918) při gen. ředitelství pro starožitnosti a krásná umění (Direzione Generale per le Antichità e Belle Arti) zásluhou tehdejšího gen. ředitele Corrada Ricciho a teprve za ministra Croceho ustaven byl dne 30. ledna 1922 jako samostatný ústav. Zasloužilý organisátor ústavu *Corrado Ricci* je předsedou ředitelské rady (Consiglio Direttivo), jež ústav řídí a v níž zasedá ještě deset členů (zejména ředitelé všech velkých muzeí a knihoven římských). Hlavní součástí ústavu je bohatá knihovna, jejíž základ tvoří někdejší knihovna gener. ředitelství krásných umění a jež čítá již nyní na 100.000 svazků, umístěných ve čtyřech velkých sálech paláce s výhledem na krásné náměstí Venezia; celý jeden sál vyplňuje skvělý dar sester někdejšího bibliotekáře Riccia Pagliariho, knihovna obsahující na 40.000 svazků. Cenným oddělením je též knihovna pro dějiny divadla, jejíž střed tvoří zajímavá sbírka divadelního kritika Ed. Bouteta. Nový ústav bude vydávati také svůj časopis „*Bolletino*“ v šesti sešitech do roka.

Istituto „Ferrini“ dei palinsesti (Collegium codicibus rescriptis evulgandis). Nový vědecký ústav založen byl v Římě na Monte Mario pro fotografování a výzkum palimpsestů podle nové zdokonalené metody prof. *Giuseppe Perugiho*, použitím zvlášť sestrojené Perugiho čočky stereokinematografické. Informační přednáška, kterou prof. Perugi proslavil dne 22. dubna 1922 o svém vynálezu v římské společnosti Arcadii, vydána byla tiskem o názvu „*Nuovo metodo scientifico per la riproduzione dei palinsesti*“ (Roma, Stab. Tipo-Litografico V. Ferri, 1922. 16 stran vel. kvartu a 2 přílohy.).

O vrácení italských archiválií z rakouských archivů napsal do italské revue archivní *Gli Archivi Italiani* (roč. VIII, str. 89 a násl.)

stručnou informační stať generální inspektor italských archivů a ředitel státního archivu v Římě *Eugenio Casanova*, který se sám horlivě účastnil prací reparačních a získal si nesporné zásluhy o přesnou vědeckou přípravu celé akce. Casanova ještě za války upozornil ministerstvo vnitra na nutnost soupisů všech dokumentův, odvezených z italských archivů, aby mohly býti po případě zahájeny kroky pro jejich revindikaci. Uznávajíc prospěšnost této akce, generální ředitelství civilní správy uložilo již dne 5. února 1917 všem ředitelstvím státních archivů, aby podala žádané soupisy odvečených archiválií. Na základě těchto seznamů, třebas nemohla býti někde zjištěna přesná data, mohl vypracovati *Casanova*, který byl zatím vyslán též do meziministerské komise pro revindkaci uměleckých předmětů, archivů, knihoven a vědeckých sbírek, podrobné soupisy, které obsahovaly datum odvezení dokumentů, doklady o odvezení, popis a serie odvezených památek, jakož i místo, kde tyto archiválie byly právě chovány. Tyto seznamy, vydané roku 1919 o titulu *Rivendicazioni di documenti asportati d'Italia dall'Austria-Ungheria e dai suoi alleati*. (Elenchi. Roma, tip. della Camera dei Deputati. Ditta Carlo Colombo, 1919 in fol. pp. 51), odvážela si reparační archivní komise italská, kterou vedl tehdejší generální inspektor archivů *Giovanni Battista Rossano*, jako vydatnou pomůcku ke svým pracem v rakouských archivech; komise pracovala pak hlavně ve Vídni, ve Štyrském Hradci, v Inšpruku a v archivech nově nabytých území italských. Zde předcházela jí již v době příměří misse vyslaná nejvyšším velitelstvím vojenským. Šlo tu nejen o archiválie týkající se těchto území, nýbrž i o památky odvečené rakouskými a německými vojáky z italských území, obsazených ve světové válce po nějakou dobu vojsky ústředních mocností.

O zásadách, podle nichž bude postupováno při přejímání archiválií, podepsala italská delegace (jmenovaný jiz *Rossano*, prof. *Roberto Cessi*, dr. *Fulvio Mascelli* a dr. *Mario Bori*) s archivními delegáty rakouskými (prof. dry *Redlichem*, *Bittnerem* a *Kretschmayerem*) již dne 26. května 1919, tedy ještě před uzavřením míru st.-germainského, deklaraci ve Vídni, potvrzenou pak ještě protokolem dne 19. listopadu 1919. V této konvenci postavili zástupci obou států jako řídicí zásadu princip provenienční, kdežto sám *Casanova* v odborných kruzích hájil princip teritoriality. Ve smlouvě st.-germainské zavázalo se Rakousko v čl. 189 vrátiti Itálii archiválie, odvezené z italských archivů. Práce ve vídeňských archivech vedl po odchodu *Rossanové* prof. *Cessi* z archivu benátského; v Tridentu a Bolzanu a podobně i v Terstu zřízeny státní italské archivy, obsahující prameny domácí, doplněné archiváliemi, dopravenými z Vídne. Vedním celé akce po smrti *Rossanové* (zemřel dne 29. března 1921) pověřen v září 1921 *Casanova*, který po tříměsíčním pobytu v Rakousku uzavřel jednání konečným protokolem dne 15. listopadu 1921. Brzy potom převezeny s ostatními uměleckými památkami též archiválie z rakouských archivů, zejména z Vídne a Inšpruku do Itálie a rozděleny jednotlivým archivům, kam patří svým původem.

Přehled získaných archiválií podal zatím prof. *Luigi Luzzatti* v přednášce, kterou proslavil v Akademii dei Lincei v březnu r. 1920 a jejíž obsah uveřejněn ve florencké Rivista delle biblioteche e degli archivi (roč. XXX). Jsou to jednak archivy vztahující se na území jichž Itálie nově nabyta válkou světovou, jednak dokumenty uložené dotud v archivech vídeňských, především v býv. dvorním a státním archivě. K prvním patří archivy bývalých biskupských knížetství v Tridentě (Trento) a v Brixenu (Bressanone), z nichž archiv tridentenský přenesen byl r. 1805 do Inšpruku a odtud později opět odvezen do státního archivu vídeňského. Vedle těchto archivů důležitý jsou notářské archivy v Tridentě a v Roverettě. Z archivů pro celé Tyroly připadly Itálii protokoly zemských sněmů tyrolských, pokud se vztahují na Tyroly, jakož i soudní a katastrové spisy někdejších oblastí irredentních. Mají-li všechny tyto spisy a archivy velikou cenu pro nové provincie italské (Trentino a Alto Adige), jsou archiválie získané z archivů vídeňských velikého významu pro dějiny italské vůbec, zejména pro politiku a vládu rakouskou v Itálii v XIX. století. Do ohromného státního benátského archivu dei Frari, kam již r. 1868 odevzdána byla část Depeší z archivu vídeňského, vrací se tak oddělení originálních zpráv vyslanců benátských ze zemí německých (Dispacci di Germania), jehož bohatý obsah ze XVI. a XVII. stol. je nejen zajímavý, nýbrž i důležitý také pro české dějiny, zejména doby Rudolfovy, a připojeno k hlavnímu fondu Depeší. Nemalým obohacením italských archivů jsou také akta bývalé rakouské delegace v Mantově z let 1815—1863, stejně jako spisy místodržitelského presidia v království lombardsko-benátském z l. 1849 a 1866, k nimž připojují se ještě archivy velitelství pevností ve Veroně, Udine, Brescii a v Mantově. Když se již takto podařilo soustřediti největší část dokumentů cizích vlád v severní Itálii, vyjednává Itálie i se spřátelenou vládou francouzskou o vydání některých důležitých archiválií italských, chovaných dosud v Paříži, kde sídlil a úřadoval v l. 1812—1815 ministr zahraničních věcí republiky italské, pak království italského, *Mareschalchi* s celým úřadem, i když archiv vládní zůstal v Miláně. Také toto jednání skončí nepochybně příznivě a přinese další obohacení archivům italským. Mohl tedy *Casanova* s oprávněným potěšením konstatovati, že téměř všechny archivy, které rakouská vláda v době své vlády v l. 1705 až 1918 odvezla z Itálie do svých sbírek, vrátily se opět přes Alpy na své původní místo.

Vedle velikého zisku, jehož dostalo se italským archivům reparačními pracemi z rakouských archivů, přivedila však světová válka italskému archivnictví značné ztráty. Jde tu především o archivy městské, obecní, duchovní i rodinné v území, na němž vedena byla válka a jež po kratší neb delší dobu bylo obsazeno ústředními mocnostmi. Italské zprávy zaznamenávaly již r. 1918, že v provincii benátské, udinské a treviské zničeno bylo osmnáct archivů, mezi nimi i veliký archiv udinský; rozchváčeny nebo zavlčeny byly pak dvacetčtyři archivy.

O zřízení nových státních archivů v nabytých územích tridentském a adížském (Alto Adige), o němž stručně zmiňujeme se výše, vznikla v archivních kruzích italských r. 1920 živá polemika mezi zástupci vládního návrhu na zřízení archivů v Tridentě (pro Trentino) a v Bolzanu (pro Alto Adige) a odborníky tridentskými, kteří vystoupili pro soustředění všech archivních spisů v Tridentě a proti zřízení archivu v Bolzaně, tvrdíce, že Bolzano nemá ani historické tradice pro zřízení archivu, kdyžž středem celého území byl až do r. 1815 Brixen (Bressanone). Mluvčím Tridentských byl prof. *Francesco Menestrina* ve Studi Trentini (1920 sešit 2.) a v deníku tridentském *La Libertà* (dne 10. září 1920). Vládní návrh hájil důrazně R. C. (*Cessi?*) v římském deníku *La Tribuna* (17. srpna 1920), vystupuje proti ukvapené centralisaci, jež není v duchu italské teorie ani organizace archivní, a souhlasné stanovisko zaujala i redakce ústředního odborného časopisu archivního *Gli Archivi italiani*.

Bedřich Jenšovský.

Kronika.¹⁾

Ve Dvoře Králové n. Lab. zemřel dne 16. února 1922 rada vrchního zemského soudu *Antonín Schulz*, vlastní zakladatel městského archivu ve Dvoře Králové. *Schulz* se narodil dne 20. února 1852 v Pelhřimově, stal se soudcem a od r. 1895 působil ve Dvoře Králové. Byl historickým nadšencem, psal historické romány, povídky i dramata a věnoval se s neúnavnou horlivostí srovnání a doplnění městského archivu. Z této obětavé činnosti vzešel i první svazek Archivu král. věnného města Dvora Králové nad Labem, v němž pod titulem *Jich Milostí královen Českých urození páni podkomoři a hofrychtěři* (1910, str. 91 in 8°) otiskuje *Schulz* stodeset listin podkomořského úřadu králové z let 1561 až 1786. Z popudu *Schulzova* vydalo město dvě jeho Jubilejní knížky Královédvorské, a to *Stoletá rukopisná jubilea roku 1917* (1918, str. 64 in 8°), v nichž podává poznámky k jubileu 7 rozličných listin a rukopisů města se týkajících. Poslední z nich je Rukopis *KD*, o němž otiskuje jenom „stanovisko velké většiny Dvorských, jaké k Rukopisu zaujímá a toto stanovisko zdůvodňuje“. Druhá knížka s obširným názvem *Podkomoři J. M. králové, Jan Nep. hrabě ze Sternberka, otec zakladatele Musea království Českého, úřední návštěvou ve sklepení kostelní věže královédvorské roku 1771* (1918, str. 60 in 8°) přináší dějiny místnosti, z níž byl Rukopis *KD* Hankou vyneseno, do roku 1771. O samém *RKD* není v ní ani zmínky, ač *Schulz* nepokrytě chce svou práci prokázat, že naleziště *RKD* je kvalifikované svou starobylostí a významem, které mělo pro město až do r. 1774. Vlastní význam *Schulzův* je však v městském archivnictví, v jehož historii zůstane jeho památka vždy vděčně zachována.

Dekretem ministerstva vnitra ze dne 30. prosince 1920 jmenován byl *Albín Spevák* archivářem stolice třebovské v Zlatých Moravcích.

Ministr školství a národní osvěty svěřil od 1. ledna 1921 správu Československého státního historického ústavu vydavatelského archiváři musea, univ. docentu *Dru Václavu Hrubému*.

Usnesením českého zemského správního výboru ze dne 24. května 1922 byl udělen titul vicearchiváře Národního Musea *Dru Karlu Stloukalovi*, který byl po odchodu bývalého správce *Dra V. Hrubého* ustanoven správcem téhož archivu.

¹⁾ Kronika bude jakýmsi Věstníkem vši obce archivářské. Redakce proto žádá, aby jí byla včas zaslána osobní data. Tentokrát zahrnuje kronika dobu od ledna 1921 do konce roku 1922. Protože však redakce byla odkázána na to, co se jí samotné podařilo zjistit, není pochyb, že rubrika je neúplná. Tím laskavý čtenář omluví mezery, které v ní shledá — a příště pomůže sám je vyplnit.

Dekretem ministerstva vnitra ze dne 21. ledna 1921 jmenování byli *Jan Damborský* archivářem stolice nitranské v Nitře, *Jan Hejný* archivářem stolice turecké v Tur. Sv. Martině a *Dr. Jan Smetanay* archivářem stolice oravské a správcem Čaplovičovy knihovny v Dolním Kubíně.

Ministr vnitra jmenoval dne 1. února 1921 *Dra Václava Letošníka* koncipistou státního archivu I. tř. ve stavu archivních úředníků ministerstva vnitra.

Ministr školství a národní osvěty přidělil od 1. února 1921 adjunkta Československého státního historického ústavu vydavatelského *Dra Bedřicha Mendla* oddělení pro ochranu památek, archivnictví, musejnictví a vědy historické v ministerstvu školství a národní osvěty, kdež *Dr. Mendl* setrval až do konce října 1922.

Ministr školství a národní osvěty ustanovil dne 15. února 1921, aby se tajemník vysoké školy archivní *Dr. Vladimír Klecanda* účastnil jako delegát ministerstva školství a archivní školy slavností stoletého trvání pařížské *l'École des Chartes* dne 22. února 1921.

Rada hlavního města Prahy vzala ve schůzi dne 11. března 1921 na vědomí, že se po úmrtí městského archiváře *JU & PhDra Josefa Teige*ho ujal vedení městského archivu jako jeho představený městský archivář *Dr. Václav Vojtíšek*, a to ve smyslu usnesení rady městské ze dne 1. října 1920. Městské zastupitelstvo schválilo ve schůzi dne 4. července 1921 usnesení rady městské, jímž byl *Dr. V. Vojtíšek* ustanoven městským archivářem a provedlo jeho volbu podle ustanovení § 97. řádu obecního.

Ministr národní obrany svěřil dne 14. března 1921 vedení rozlukových prací ve vídeňském válečném archivu a vojenském muzeu podle Pražské úmluvy z 18. května 1920 zemskému archivu *Dru Vladimíru Klecandovi*.

Vláda republiky jmenovala usnesením ze dne 14. dubna 1921 *Dra Gustava Pírchana* ředitelem státního archivu II. třídy ve stavu archivních úředníků ministerstva vnitra.

Rada hlav. města Prahy jmenovala ve schůzi dne 17. června 1921 absolvovaného žáka archivní školy *PhC. Miloše Liera* adjunktem městského archiváře.

Ministr školství a národní osvěty potvrdil dne 10. srpna 1921 usnesení profesorského sboru filosofické fakulty Karlovy university v Praze, aby archivář hlav. města Prahy *Dr. Václav Vojtíšek* byl připuštěn za soukromého docenta pomocných věd historických na téže fakultě.

Moravský zemský výbor jmenoval adjunkta zemského archivu *Dra Františka Hrubého* moravským zemským archivářem.

Opat kláštera Strahovského ustanovil dne 15. září 1921 *P. Romualda R. Perlíka* archivářem kláštera Strahovského.

Ministr školství a národní osvěty udělil dne 20. září 1921 *městskému archivu v Kutné Hoře* subvenci 6000 K na úpravu archivu a odbornou jeho správu. Stejná subvence byla mu udělena i v roce 1922 s podmínkou, že se archiv stane depositářem i jiných menších archivních celků z oblasti kutnohorského, jakmile by se toho v rámci ochrany písemných památek ukázala potřeba.

Za stejných podmínek dána byla v r. 1922 mimořádná podpora 5000 K *kuratoriu musea poděbradského* na zřízení zámeckého archivu v síni zvané Jiříkově na zámku v Poděbradech.

Ministr školství a národní osvěty svěřil dne 27. září 1921 přípravné práce pro vybudování Československého státního historického ústavu v Římě zemskému archiváři *Dru Josefu Borovičkovi* a vyslal jej za tím účelem na dva měsíce do Říma.

Ministr zemědělství jmenoval dne 1. října 1921 *Dra Emanuela Janouška* koncipistou československého státního archivu zemědělského.

Ministr zahraničních věcí jmenoval dne 30. října 1921 *Dra Karla Kazbundu* koncipistou archivu ministerstva zahraničních věcí a udělil mu po dobu jeho služebního přidělení k vyslanectví Československé republiky ve Vídni titul legačního attaché.

Ministr vnitra jmenoval dne 4. listopadu 1921 *Dra Františka Roubíka* koncipistou státního archivu I. třídy ve stavu archivních úředníků ministerstva vnitra.

Český zemský správní výbor jmenoval ve schůzi dne 9. listopadu 1921 zemské vicearchiváře *Dry Bedřicha Jenšovského, Vladimíra Klecandu* a *Rudolfa Kossa* českými zemskými archiváři.

Ministr školství a národní osvěty udělil dne 21. prosince 1921 *městskému archivu v Plzni* subvenci 6000 K na inventarisaci a katalogisaci archivu. Stejnou podporu dostal archiv i v roce 1922.

Pan prezident republiky jmenoval dekretem ze dne 31. prosince 1921 ředitele státního archivu I. tř. s titulem a charakterem ministerského rady *Dra Ladislava Klicmana* ministerským radou (V. hodn. tř.) ve stavu archivních úředníků ministerstva vnitra.

Ministr školství a národní osvěty potvrdil dne 6. ledna 1922 jednomyslné usnesení profesorského sboru filosofické fakulty Komenského university v Bratislavě, aby *Dr. Václav Chaloupecký*, státní inspektor archivů a knihoven pro Slovensko, připuštěn byl za soukromého docenta československých dějin na téže fakultě.

Český zemský správní výbor jmenoval ve schůzi dne 24. února 1922 zemského archiváře *Dra Josefa Borovičku* zemským archivním radou.

Dosavadní archivář města Bratislavy *Dr. Frant. Kovats* odešel do Maďarska; správou městského archivu bratislavského, jakož i městské knihovny pověřen byl usnesením rady města Bratislavy z 25. února 1922 *Dr. Ovidius Faust*.

P. Michal Matunák, děkan v Brezně (stolice zvolenská), známý slovenský historik a badatel o dějinách tureckých válek na Slovensku stal se archivářem města Kremnice.

Ministr školství a národní osvěty udělil dne 3. března 1922 římské stipendium *Dr. Věře Kosinové* k dalšímu výzkumu archivů Vatikánských pro *Monumenta Vaticana*.

Český zemský správní výbor se usnesl ve schůzi dne 8. března 1922, aby zemský archivář *Dr. Bedřich Jenšovský* byl poslán do Říma k dalšímu výzkumu archivů Vatikánských pro *Monumenta Vaticana*.

Český zemský správní výbor jmenoval ve schůzi dne 8. listopadu 1922 konceptního praktikanta zemského archivu *JUDra Františka Čádu* konceptistou archivu Národního musea.

Společnost Archivní Školy. Zemská správa politická v Praze vzala na vědomí připisem ze dne 7. dubna 1923 č. 2A 2621/103.333 utvoření spolku s názvem „*Společnost archivní školy*“ se sídlem v Praze podle těchto stanov:

I. Účel Společnosti.

§ 1.

Společnost Archivní Školy sdružuje československé archiváře k společné práci pro rozvoj archivnictví po stránce organizační i vědecké, k podpoře archivní školy a k hájení stavovských zájmů archivářských.

§ 2.

Účelu svého dosahuje Společnost vědeckými přednáškami, podporou nebo vydáváním odborného časopisu archivního po př. sborníku vědeckých prací dějzpytných.

II. Složení Společnosti.

§ 3.

Členy Společnosti se mohou státi z československých státních příslušníků:

1. aktivní i bývalí konceptní úředníci všech odborně organizovaných archivů československých;
2. kdo vykonali státní zkoušku na státní škole archivní v Praze nebo před 28. říjnem 1918 na ústavě pro rakouský dějzpyt ve Vídni.

§ 4.

Chce-li kdo býti členem Společnosti, jest se mu přihlásiti u kteréhokoliv člena výboru; v nejbližší příští schůzi výborové bude přijat, vyhovuje-li podmínkám § 3.

§ 5.

Členové platí roční příspěvek, stanovený valnou schůzí; mohou se účastniti všech členských i valných schůzí a dostávají případné publikace Společnosti se slevou výborem ustanovenou.

§ 6.

Členem Společnosti přestává býti: 1. kdo písemně oznámí výboru své vystoupení, 2. kdo, písemně upomenut, nezaplatí členského příspěvku za uplynulý správní rok do zahájení valné schůze, 3. kdo byl na návrh výboru dvoutřetinovou většinou valné schůze ze Společnosti vyloučen.

III. Správa Společnosti.

§ 7.

Společnost je spravována výborem, skládajícím se z devíti členův a ze čtyř náhradníkův. Členy výboru jsou 1. předseda, 2. místopředseda, 3. jednatel, 4. pokladník a pět členův bez funkce.

Náhradníci se účastní schůzí výborových s hlasem poradním; schází-li však ve schůzi některý člen výboru, nastupuje první, po př. druhý atd. náhradník jako člen výboru. Při trvalé neúčasti některého člena přejde podle pořadí první náhradník mezi členy výboru bez funkce.

Při výborové schůzi musí býti přítomno aspoň šest členův výboru; výbor se usnází prostou většinou, při rovnosti hlasův předsedající dirimuje.

§ 8.

K revisi hospodářství Společnosti je sbor tří revisorův.

§ 9.

Výbor i revisoři jsou voleni ve valné schůzi Společnosti na rok. Předseda nebo místopředseda, jednatel, pokladník, dva členové výboru bez funkce a náhradníci musí bydleti v Praze.

§ 10.

Členové i náhradníci mohou být po uplynutí svých období znova voleni.

§ 11.

Volba se koná listky na trikrát: volí se zvláště 1. předseda, místopředseda, jednatel a pokladník, 2. pět členů výboru bez funkce, 3. čtyři náhradníci a tři revisoři. Na návrh vyšlý z řad členstva a jednomyslně schválený valnou schůzí, mohou se volby provést aklamací.

§ 12.

Předseda, místopředseda, jednatel a pokladník jsou zvoleni, obdrží-li dvě třetiny hlasů přítomných členů; neobdrží-li jich, koná se mezi dvěma kandidáty s největším počtem hlasů užší volba, při níž rozhoduje prostá většina; při rovnosti hlasů rozhoduje los.

§ 13.

Členové výboru bez funkce se volí dvoutřetinovou většinou hlasů přítomných členů; nevedla-li tato volba k cíli, koná se nová, při které rozhoduje největší počet získaných hlasů; při rovnosti hlasů rozhoduje los.

§ 14.

Za čtyři náhradníky a tři revisory jsou voleni vždy ti čtyři, resp. tři kandidáti, kteří získají nejvíce hlasů. Mezi těmi, kdo získají stejný počet hlasů, koná se užší volba, při které rozhoduje prostá většina; při rovnosti hlasů rozhoduje los. Počet získaných hlasů, resp. los určuje pořadí náhradníků.

§ 15.

Hned po volbě koná výbor první schůzi, v níž si volí ze sebe zapisovatele a určí den svých pravidelných měsíčních schůzí.

§ 16.

Společnost se schází pravidelně v měsíci lednu k valné schůzi, k členským schůzím se schází ve dnech stanovených valnou schůzí, nejméně však čtyřikrát do roka. Valné schůzi musí být přítomna aspoň třetina všeho členstva; nesejde-li se, zahájí se schůze o hodinu později bez ohledu na počet přítomných členů. Valná schůze rozhoduje prostou většinou, při rovnosti hlasů předsedající dirimuje.

§ 17.

Předseda svolává Společnost k mimořádným členským schůzím podle svého uznání, k mimořádné valné schůzi jenom na písemné přání aspoň čtvrtiny všeho členstva; svolává výbor k mimořádné schůzce podle svého

uznání nebo přání většiny jeho členů; v právním jednání zastupuje Společnost a podpisuje s jednatelem jménem výboru za Společnost všechnu korespondenci i listiny.

§ 18.

Místopředseda zastává v nepřítomnosti předsedově všechny jeho funkce.

§ 19.

Jednatel svolává podle rozhodnutí předsedova Společnost i výbor, vyřizuje korespondenci, kterou podpisuje spolu s předsedou a zastupuje předsedu při právních jednáních za Společnost.

§ 20.

Pokladník vede peněžní hospodářství Společnosti a podpisuje s předsedou a jednatelem všechny listiny, v nichž jde o peněžní věci Společnosti.

§ 21.

Členem výboru přestává být, 1. kdo podle § 5. přestal být členem Společnosti, 2. kdo písemně oznámí výboru své vystoupení, 3. kdo se bez omluvy neúčastnil tří schůzí výborových, 4. kdo byl v mimořádné valné schůzi dvoutřetinovou většinou zbaven členství výboru.

IV. Smírčí soud.

§ 22.

Spory mezi členy Společnosti rozhoduje smírčí soud, do kterého si obě sporné strany zvolí po dvou členech. Tito čtyři členové zvolí si sami svého předsedu. Soud rozhoduje prostou většinou, při rovnosti hlasů předseda dirimuje.

V. Všeobecná ustanovení.

§ 23.

Sídlem Společnosti je Praha.

§ 24.

Tyto stanovy mohou být změněny jen v mimořádné valné schůzi za tou příčinou svolané.

§ 25.

Rozešla-li by se Společnost usnesením mimořádné valné schůze za tou příčinou svolané, případně všechno její jmění státní Archivní škole v Praze.

Stanovy byly zadány přípravným výborem, jehož členy byli *Josef Borovička, Václav Hrubý, Bedřich Jenšovský, Vladimír Klecanda, Jaroslav Prokeš, a František Roubík.*

Jménem přípravného výboru jsou zváni archiváři a historikové, kteří se podle § 3. těchto stanov mohou stát členy Společnosti, aby se laskavě písemně přihlásili v sekretariátu archivní školy v Praze II., Bredovská ulice 6. Před koncem tohoto roku bude svolána ustavující valná schůze, k níž budou všichni přihlášení včas písemně pozváni.

UKAZATEL

Archivnictví.

Zásada provenienční 2, provenienční zásada při archivní rozluce v Alsasku a Lotrinsku 57, rakouský výklad 61, 74, výklad rakousko-italský 62, 190, výklad rakousko-jihoslovanský 74, podkladem pražské úmluvy 76, 103. Přístupnost archivních fondů badatelům 13.

Archivní úmluvy.

Archivní úmluva republiky Československé s republikou Rakouskou 51—141, její základ v mírových smlouvách 51, její vznik 69, její provádění 80, text český i německý 103.

Nejdůležitější archivní ustanovení Pražské úmluvy: pojem spisového materiálu 104, vydání spisového materiálu českých zemí se týkajícího 76, 104, časové vymezení materiálu, který se má odevzdati 1918—1888 105, priora se vydají z let 1888—1868 resp. 1848 105, vypůjčování staršího materiálu 106, vydání listin právo zakládajících 106, vydání všeho jiného spisového materiálu české provenience z Čech odvezeného 107, vydání aktů české resp. české dvorské kanceláře a dvorské ko-

mory do r. 1749, které byly přeneseny do jiných archivů 107, vydání archiválií rakouské provenience Rakousku 107, 108, volný přístup do archivů a registratur 77, 107, 109, zapůjčování společného spisového materiálu 107, skartace za vědomí ČSR 77, 109, publicistické užití prací rozlučkových vázáno lhůtou 77, 109, spisový materiál vojenský 111, spisový materiál světové války se nevydá 112, vydání vojenských trestních spisů 112, vydání vojenských tištěných pomůcek 113, rozhodčí soud 128.

Úmluva o Valticku a Vitorazsku 79, text český i německý 131.

Úmluva československo-německá o přenesení soudnictví na Hlučínsku, výňatek českého i německého textu 138.

Archivní prohlášení italsko-rakouské z r. 1919 190, jeho text 62, úmluva italsko-rakouská z r. 1920 63, 190, výsledky provádění této úmluvy 189—192.

Úmluva dánsko-německá o vydání spisového materiálu, text 57.

Archivy československé

a) státní.

Archiv hradu pražského, fondy z Vídně převzaté: akta koleji

býv. české provincie jezuitské 83, J. Chr. Bořka Collectanea 87, 100, akta českého úřadu deputovaných a jejich moravské a slezské administrace 87, akta pražského zámeckého hejtmanství 71, 87, akta o stavební historii pražského hradu a fascikly o korunovacích Leopolda II., Františka I. a Ferdinanda V. z archivu a registratury nejvyššího hofmistrovského úřadu 87, české oddělení archivu býv. dvorské komory vídeňské z let 1576—1749 98, listiny, plány a rukopisy české provenience z archivu býv. dvorské komory 99.

Archiv ministerstva národní obrany, fondy z Vídně převzaté: registratura býv. generálního velitelství v Brně z let 1772—1839 100, vojenské soudní spisy býv. generálního velitelství v Praze z let 1849—1853 101.

Archiv ministerstva vnitra, jako ústřední historický archiv 82, fondy z Vídně převzaté: listiny, akty a knihy s korunním archívem do Vídně převezené a potom z něho vyloučené 83, listiny klášterů Josefem II. zrušených 84, akta oddělení „Čechy, Morava a Slezsko“ ze státního archivu 84, vojenská kancelář Albrechta z Valdštejna 85, korespondence kardinála z Ditrichštejna 87, lenní listiny z archivu rakouského ministerstva vnitra 88, rukopisy z české dvorské kanceláře 88, registratura královské české a dvorské kanceláře 91, české „Saalbücher“ 94, registra majestátů české kanceláře a registra listův erbovních 96, spisy pražského guberniálního archivu

z šlechtického archivu 97, bohemika z oddělení šlechtických nadací a z oddělení znakového bývalého šlechtického archivu 97, — osobní viz Klieman, Kursa, Letošník, Pirchan, Prokeš a Roubík.

Archiv ministerstva zahraničních věcí, jeho účast při archivní rozluce, 81 — osobní viz Kazbunda.

Archiv zemědělský, jeho úkoly při pozemkové reformě 184, — fondy z Vídně převzaté: archivy býv. cis. panství Holiče, Saština, Pavlovic, Hodonína a Bitčice 71, registratura majolikové manufaktury v Holiči 71, registratura důlního podnikání v Čejči a v Radiškovcích 71, — osobní viz Janoušek, Krejčík.

Archiv železniční, jeho zařízení a řád 181.

Archiv stolice nitranské v Nitre, osobní viz Damborský.

Archiv stolice oravské v Dolním Kubíně, osobní viz Smetanay.

Archiv stolice tēkovské v Zlatých Moravcích, osobní viz Spevák.

Archiv stolice turecké v Tur. Sv. Martině, osobní viz Hejný.

b) zemské.

Archiv zemský český, fondy z Vídně převzaté: archiv mincovního úřadu pražského 71, český korunní archiv s astfeldskou sbírkou listin, listiny archivu zvaného pánů z Lipé, listiny a akta registratury starého královského českého místodržitelství a komory 82, — osobní viz Borovička, Jenšovský, Klecanda, Kosinová, Koss, Novák J. B.

Archiv zemský moravský, zpráva o činnosti 183, rukopisná sbírka Dra Vladimíra Becka 184, katastry moravské 183, korespondence F. M. Klácela 184, archivy Kounické 183, korespondence Matěje Mikšíčka 184, — osobní viz též Hrubý Fr., Navrátil.

c) městské.

Bratislava, osobní viz Kovats, Faust. Dvůr Králové 193.

Hora Kutná, státní subvence na úpravu a odbornou správu 195. Kremnice, osobní viz Matunák. Plzeň, státní subvence na inventarisaci a katalogisaci 195.

Poděbrady, státní subvence na zřízení zámeckého archivu 195.

Praha, zpráva o činnosti archivu 180, pozemkové knihy z území Velké Prahy 180, Rankeum, sbírka registrátora J. Ranka, 180, publikační činnost archivu, 181, osobní viz Lier, Šebesta, Vojtíšek.

d) soukromé.

Archiv Národního Musea, osobní viz Čáda, Hrubý Václav, Stloukal. Archiv kláštera Strahovského, osobní viz Perlík.

Archivy Schwarzenberské, anketa o jejich příští úpravě 185.

Archivy patrimoniální vůbec, anketa o jejich příští úpravě 185.

Archivy italské.

Benátky, státní archiv dei Frari 191, Dispaeci di Germania 191.

Brescia, archiv pevnostního velitelství 191.

Brixen (Bressanone), archiv biskupský 191.

Mantua, akta bývalé rakouské delegace 191, archiv pevnostního velitelství 191.

Roveretto, archiv notářský 191.

Řím, archiv Vatikánský, nový statut 186, historické ústavy příněm po válce 187, Vatikánská knihovna, přírůstek 186.

Trident (Trento), archiv biskupský 191, archiv notářský 191.

Udine, archiv městský zničen 191, archiv pevnostního velitelství 191.

Verona, archiv pevnostního velitelství 191.

Archivy rakouské.

Vídeň, fondy přístupny badatelům do konce r. 1894 13, rozlučka archivů viz archivní úmluvy, domácí, dvorní a státní archiv, listiny české provenience 1 a násl., české archiválie a rukopisy 82—87, 120, všeobecný archiv státního úřadu vnitra a spravedlnosti, české archiválie a rukopisy 87—96, 121, šlechtický archiv státního úřadu pro vnitro, české archiválie a rukopisy 96—98, 121, archiv dvorské komory, české archiválie a rukopisy 98—100, 122, archiv válečný, české archiválie 100—101, archiv nejvyššího policejního úřadu a ministerstva policie (1852—1867) 13—50, jeho registraturní plán 48, klenotnice císařská (Sagrär) ve Vídni, moravské listiny v ní uložené 3, archiv pro dopravnictví 181.

Archivy ruské.

Archivní reforma 167.

- Balcárek Vladimír P., žák archivní školy 174.
- Bauer Otakar, žák archivní školy 174.
- Beck Vladimír Dr., viz archiv zemský moravský.
- Bible česká zv. hlalolská 171.
- Birnbaum Vojtěch Dr., člen římské komise 178.
- Bitčice viz archiv zemědělský.
- Borovička Josef Dr., zemský archivní rada 196, člen římské komise 178, římský výzkum 179, přípravné práce pro Československý historický ústav v Římě 195.
- Bořek J. Chr. viz archiv hradu pražského.
- Brno, registratura generálního velitelství, viz archiv ministerstva národní obrany.
- Burian Miroslav, žák archivní školy 174.
- Casanova Eugenio, ředitel státního archivu v Římě, o vrácení italských archiválií z Rakouska 189, rozluka rakousko-italská 190.
- Cauchie Alfred Msgr., ředitel belgického ústavu v Římě 187.
- Cessi Roberto, prof., archivní rozluka rakousko-italská 190.
- Čáda František Dr., státní zkouška archivní 173, koncipista archivu Národního musea 196.
- Čaplovičova knihovna, viz Smetanay.
- Čejč, viz archiv zemědělství.
- Černá Marie L., žákyně archivní školy 174.
- Damborský Jan, archivář stolice nitranské v Nitre 194.
- Desky zemské, jejich počátky 142.
- z Ditrichštejna František, kardinál, korespondence, viz archiv ministerstva vnitra.
- Drahorád Jaroslav, žák archivní školy 174.
- Duchesne Louis Msgr., ředitel francouzské školy v Římě 188.
- Dvůr Králové, viz archivy městské.
- École des Chartes, stoletá slavnost 194.
- Edice historické, viz organizace historické práce vědecké.
- Faust Ovidius Dr., správce archivu města Bratislavy 196.
- Friedrich Gustav Dr., ředitel archivní školy 175, člen zkušební komise pro státní zkoušky archivní 173, předseda registrové komise 176, člen římské komise 178.
- Goll Jaroslav Dr., člen římské komise 179.
- Hadač Václav, státní zkouška archivní 173.
- Hejný Jan, archivář stolice turecké v Turč. Sv. Martině 194.
- Henner Kamil Dr., člen zkušební komise pro státní zkoušky archivní 173.
- Hodonín, viz archiv zemědělský.
- Holič, viz archiv zemědělský.
- Hora Kutná, viz archivy městské.
- Hrubý František Dr., moravský zemský archivář 195, člen římské komise 179, římský výzkum 179, *Z moravského zemského archivu v Brně* 183—184.
- Hrubý Václav Dr., správce Československého státního historického ústavu vydavatelského 176, 193, člen zkušební komise pro státní zkoušky archivní 173, člen registrové komise 176, člen římské komise 179, *Z československého státního historického ústavu vydavatelského* 175—179, *Jindřich Vlach z Isernie a počátky městských knih pražských i desk zemských* 142—166.

- Hurt Rudolf, žák archivní školy 174.
- Chaloupecký Václav Dr., soukromý docent dějin československých na filosofické fakultě university Komenského 196, člen římské komise 179.
- z Isernie Jindřich Vlach 142.
- Janoušek Emanuel Dr., koncipista stát. archivu zemědělského 195.
- Jenšovský Bedřich Dr., český zemský archivář 195, člen zkušební komise pro státní zkoušky archivní 173, člen římské komise 179, římský výzkum 179, 196, *Z Vatikánských ústavů* 186—188, *Italský historický ústav pro archeologii a dějiny umění* 188—189, *Istituto „Ferrini“ dei palinsesti* 189, *O vrácení italských archiválií z rakouských archivů* 189—192.
- Jeřábek Karel, žák archivní školy 174.
- Karel IV., Registra 1360—61 178.
- Kazbunda Karel Dr., koncipista archivu ministerstva zahraničních věcí, legační attaché 195, archivní referent oddělení pro spisovou rozluku při vyslanectví ve Vídni 81, *Organisace a archiv nejvyššího policejního úřadu a ministerstva policie* 13—50.
- Klácel F. M., viz archiv zemský moravský.
- Klecanda Vladimír Dr., český zemský archivář 195, tajemník archivní školy 175, člen zkušební komise pro státní zkoušky archivní 173, delegát ministerstva školství při stoleté slavnosti École des Chartes 194, referent pro válečný archiv oddělení pro spisovou rozluku při vyslanectví ve Vídni 82, 194, *Československý železniční archiv* 181—183.
- Klioman Ladislav Dr., ministerský rada, ředitel archivu ministerstva vnitra 195, předseda zkušební komise pro státní zkoušky archivní 173.
- Knihy městské, jejich počátky v Praze 142.
- Kosinová Věra, státní zkouška archivní 173, římské stipendium 196, římský výzkum 179.
- Koss Rudolf Dr., český zemský archivář 195, při archivní rozluce ve Vídni 82, *Listiny z archivu markrabat Moravských ve vídeňském státním archivu* 1—12.
- Kounicové viz archiv zemský moravský.
- Kovats František Dr., bývalý archivář města Bratislavy 196.
- Kristen Zdeněk, žák archivní školy 174.
- Kubičková Božena, žákyně archivní školy 174.
- Kubín Dolní viz Smetanay.
- Kursa Jaroslav, účast při archivní rozluce ve Vídni 82.
- Kurth Godefrid, ředitel belgického ústavu v Římě 187.
- Letošník Václav Dr., státní zkouška archivní 173, koncipista státního archivu ministerstva vnitra 194, *Archivní reforma v Rusku* 167—170.
- Lier Miloš, státní zkouška archivní 173, adjunkt archiváře města Prahy 180, 194.
- Linhartová Milena, žákyně archivní školy 174.
- Luzzatti Luigi prof., přehled archiválií získaných z rozluky italsko-rakouské 191.

- Markus Antonín Dr., archivář Schwarzenberský v Třeboni, archivní referent při úřadu zástupce RČS při reparační komisi ve Vidni 81.
- Martin Sv. Turčanský, viz Hejný J.
- Matouš Bohuslav, žák archivní školy 174.
- Matunák Michal P., archivář města Kremnice 196.
- Měcháček Jiří P., žák archivní školy 174.
- Mendl Bedřich Dr., adjunkt historického ústavu vydavatelského 176, referent ministerstva školství v oddělení pro ochranu památek, archivnictví, musejnictví a vědy historické 194.
- Mikšiček Matěj, viz archiv zemský moravský.
- Moravce Zlaté, viz Spevák A.
- Morávek Jan Dr., místopředseda zkušební komise pro státní zkoušky archivní 173. *O archívech a registraturách na zabraném velkém majetku pozemkovém* 184—186.
- Navrátil Bohumil Dr., místopředseda regestové komise 176, místopředseda římské komise 179.
- Nitra, viz Damborský.
- Novák Jan Bedřich Dr., vrchní zem. archivní rada. člen zkušební komise pro státní zkoušky archivní 173, člen regestové komise 176, místopředseda římské komise 179.
- Novotný Václav Dr., člen zkušební komise pro státní zkoušky archivní 173, člen regestové komise 176, člen římské komise 179.
- Odlišky pečeti českých 178.
- Odložilík Otakar, žák archivní školy 174.
- Opočenská Marie, zákyně archivní školy 174.
- Opočenský Jan Dr., *Archivní úmluva republiky Československé s republikou Rakouskou* 51—141.
- Organisace historické práce vědecké:
- a) ústavy.
- Československý státní historický ústav vydavatelský v Praze, zpráva o jeho činnosti 175, Komise pro vydávání Regest z l. 1346—1437 (regestová) 176, osobní viz Hrubý V. a Mendl.
- Československý ústav v Římě 102, Komise Československého ústavu v Římě (římska) 178, římský výzkum 179, viz též Borovička, Hrubý Frant., Jenšovský, Kosiňová a Sloukal.
- Československý historický ústav ve Vidni, přípravy k jeho zřízení v Oddělení pro soupis společného spisového materiálu při vyslancectví ve Vidni 102.
- Historické ústavy vatikánské 186.
- Italský historický ústav pro archeologii a dějiny umění 188.
- Istituto „Ferrini“ dei palinsesti v Římě 189.
- b) edice.
- Archivum coronae regni Bohemiae, edice 176, 178.
- Knihy půhonné a nálezové moravského zemského práva 183.
- Monumenta Vaticana Bohemiae, přípravné práce 179.
- Nunciatury z konce XVI. stol., přípravné práce 179.
- Regesta diplomatica nec non epistolaria coronae regni Bohemiae, program edice 177.

- Sborník příspěvků k dějinám města Prahy 181.
- Pastor Ludvík Dr., bývalý ředitel rakouského ústavu, nyní rakouský vyslanec u Vatikánu 187.
- Pavlovce, viz archiv zemědělský.
- Perlik Romuald Rudolf P., žák archivní školy 174, archivář kláštera Strahovského 195.
- Perugi Giuseppe prof., vynálezce nového způsobu fotografování palimpsestů 189.
- Peřich Leopold, žák archivní školy 174.
- Pešák Václav, žák archivní školy 174.
- Pirchan Gustav Dr., ředitel státního archivu II. tř. 194.
- Plzeň, viz archivy městské.
- Poděbrady, viz archivy městské.
- Praha, pozemkové knihy viz archivy městské, počátky městských knih viz knihy městské, registratura generálního velitelství viz archiv ministerstva národní obrany, archiv mincovního úřadu viz archiv zemský český.
- Prokeš Jaroslav Dr., účast při archivní rozluce ve Vidni 82.
- Putsch Vilém, tajemník a registrátor inšprucké vlády v 1. polovici XVI. stol. 4 a násl.
- Radiškovice, viz archiv zemědělský.
- Rapant Daniel, státní zkouška archivní 173.
- Rauscher Rudolf Dr., žák archivní školy 174.
- Ricci Corrado, ředitel italského ústavu pro archeologii a dějiny umění 189.
- z Rosenthalu, viz Taulow.
- Rossano Giovanni Battista, generální inspektor archivů italských, vedl rozluku italsko-rakouskou 190.
- Roubík František Dr., státní zkouška archivní 173, koncipista státního archivu I. tř. v archivu ministerstva vnitra 195, účast při archivní rozluce ve Vidni 82.
- Rusko, viz archivy ruské.
- Rynešová Blažena, zákyně archivní školy 174.
- Schulz Antonín, archivář Dvora Králové 193.
- Smetanay Jan Dr., archivář stolice oravské a správce Čaplovičovy knihovny v Dolním Kubíně 194.
- Spevák Albin, archivář stolice tékovské v Zlatých Moravcích 193.
- Spies Filip Arnošt, archivář bramborsko-ansbašský v 2. pol. XVIII. stol., jeho spis „Von Archiven“ 9 a násl.
- Společnost archivní školy, stanovy, 196, přípravný výbor 200.
- Stloukal Karel Dr., správce archivu Národního musea 193, římský výzkum 179.
- Šaštín, viz archiv zemědělský.
- Šebánek Jindřich, žák archivní školy 174.
- Šebesta Eduard Dr., správce staré spisovny města Prahy 180.
- Škola archivní, zkušební komise pro státní zkoušky archivní 173, výsledky státní zkoušky I. kursu 173, žáci II. a III. kursu 174, učební osnova 175, ředitel a tajemník 175.
- Susta Josef Dr., člen regestové komise 176, předseda římské komise 179.
- Taulow z Rosenthalu Antonín, tajný domácí archivář Marie Terezie 1 a násl.
- Ústavy historické, viz organisace historické práce vědecké.

Vajs Josef Dr., *Nově nalezený zlo-
mek t. zv. české bible hlaholské*
171—172.

z Valdštejna Albrecht, jeho archiv
viz archiv ministerstva vnitra.

Vlach z Isernie Jindřich, 142.

Vojtíšek Václav Dr., archivář hlav-
ního města Prahy 194, soukromý

docent pomocných věd histo-
rických na filosofické fakultě
Karlovy university 194, člen zku-
šební komise pro státní zkoušku
archivní 173, *Z archivu hlavního
města Prahy* 180—181.

Volf Miloslav, žák archivní školy
174.
